

MINISTERSTWO
ŚRODOWISKA

GENERALNA
DYREKCJA
OCHRONY
ŚRODOWISKA

NATURA 2000

Mariusz Kistowski
Marcin Pchalek

NATURA 2000 W PLANOWANIU PRZESTRZENNYM – ROLA KORYTARZY EKOLOGICZNYCH

Mariusz Kistowski
Marcin Pchałek

NATURA 2000 W PLANOWANIU PRZESTRZENNYM – ROLA KORYTARZY EKOLOGICZNYCH

Natura 2000 w planowaniu przestrzennym – rola korytarzy ekologicznych

Autorzy:

Mariusz Kistowski

Marcin Pchałek

Publikacja powstała w ramach prac utworzonej w tym celu Grupy Roboczej „Natura 2000 a infrastruktura i planowanie przestrzenne” w składzie:

Jan Balcerzak – Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska

Bartosz Bernacki – Ministerstwo Rozwoju Regionalnego

Joanna Budnicka – Ministerstwo Infrastruktury

Małgorzata Buszko-Briggs – FPP Consulting

Ana Gato Allende – ekspert ze strony hiszpańskiej

Elżbieta Hołubczat – Drawieński Park Narodowy

Helena Kamińska – Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska

Mariusz Kistowski – ekspert ze strony polskiej – autor podręcznika

Begoña Matilla Soloaga – ekspert ze strony hiszpańskiej

Paweł Mickiewicz – Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad

Marcin Pchałek – ekspert ze strony polskiej – autor podręcznika

Irena Ryczkowska – Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Tadeusz Szczygieł – Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

Katarzyna Twardowska – Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska

Ryszard Zakrzewski – Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska

Marzena Zblewska – Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska

Wydawca:

Ministerstwo Środowiska

ul. Wawelska 52/54, 00-922 Warszawa

www.mos.gov.pl

ISBN 978-83-89994-06-6

Warszawa 2009

Skład i łamanie:

EDIT sp. z o.o.

www.edit.net.pl

Przedmowa

Szanowni Państwo,

już pięć lat Polska jest członkiem Unii Europejskiej. Od tylu lat obowiązuje zatem w naszym kraju prawo wspólnotowe, którego kluczowym segmentem są dyrektywy odnoszące się do ochrony różnorodności biologicznej, tzw. dyrektywa siedliskowa i dyrektywa ptasia.

Na mocy tych dwóch dyrektyw tworzona jest europejska sieć ekologiczna Natura 2000. Proces jej tworzenia w Polsce, jak i w innych państwach Unii Europejskiej, napotyka na wiele trudności mających swoje podłoże w braku dostatecznego zrozumienia, czym tak naprawdę jest sieć Natura 2000 i jakimi rządzi się prawami. Właśnie zwiększenie świadomości społecznej w tym zakresie było głównym przesłaniem projektu, w ramach którego powstały podręczniki, które państwu przekazujemy.

Trwające już od prawie dziesięciu lat wdrażanie sieci Natura 2000 w Polsce ciągle budzi obawy i prowokuje do zadawania pytań o możliwość jej realizacji bez ograniczeń dla rozwoju gospodarczego społeczności lokalnych i całego kraju. Jako organ wdrażający sieć Natura 2000 za każdym razem wyjaśniamy, że sieć Natura 2000 to instrument rozwoju zrównoważonego, który już od 1991 roku jest podstawową zasadą rozwoju Rzeczypospolitej Polskiej, wówczas zapisaną pod pojęciem „ekorozwoju” w Polityce Ekologicznej Państwa a następnie, już pod pojęciem „zrównoważonego rozwoju”, w konstytucji.

Projekt „*Komunikacja, świadomość społeczna i wzmocnienie instytucjonalne dla funkcjonowania europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000*” jest odpowiedzią na wielokrotnie sygnalizowaną potrzebę włączenia społeczności lokalnych w proces wdrażania sieci Natura 2000 w Polsce. Do wdrażania tego projektu, który został zgłoszony do współpracy bliźniaczej w ramach środków Transition Facility, wybrana została Hiszpania. Chcieliśmy dowiedzieć się, jak Hiszpania, która wzorowo wykorzystuje fundusze europejskie po wyznaczeniu obszernej sieci Natura 2000, rozwiązuje konflikty i komunikuje się ze społeczeństwem, aby następnie móc skorzystać z tych doświadczeń.

Właściwie prowadzona komunikacja jest bardzo ważnym narzędziem budowania wizerunku sieci Natura 2000 wśród społeczności lokalnych. Ogrom prac, a także brak

Stanisław Gawłowski

Sekretarz Stanu
w Ministerstwie Środowiska,
Koordynator Projektu

Michał Kielsznia

Generalny Dyrektor Ochrony
Środowiska

środków, który towarzyszył początkom tworzenia sieci Natura 2000 w Polsce, nie pozwolił na uruchomienie procesu komunikacji i odpowiednie zaangażowanie się w jej rozwój. Powstała więc luka, którą wypełnił szum informacyjny, skutkujący upowszechnianiem się nieprawdziwych i niejednokrotnie sprzecznych informacji na temat sieci Natura 2000 i przyszłych konsekwencji jej wdrożenia.

Naszym zadaniem jest naprawa tego stanu rzeczy m.in. poprzez wsparcie podmiotów gospodarujących przestrzenią przyrodniczą oraz podmiotów odpowiedzialnych za planowanie przestrzenne lub rozwój gospodarczy, w tym rozwój infrastruktury, w odpowiednią informację. W realizację projektu oraz przygotowywanie podręczników zaangażowane zostały: Ministerstwo Infrastruktury, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Ministerstwo Środowiska, Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej oraz Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Mamy nadzieję, że podręczniki międzysektorowe, powstałe przy dużym zaangażowaniu Grup Roboczych i pomocy ekspertów hiszpańskich, ułatwią państwu funkcjonowanie w obrębie sieci Natura 2000.

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1. Zagadnienia wprowadzające	10
1.1. Podstawy ochrony środowiska/obszarów Natura 2000 w polskim systemie planowania przestrzennego	10
1.1.1. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym ...	10
1.1.2. Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko	11
1.1.3. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody	14
1.1.4. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska	17
1.2. Wymogi dyrektywy ptasiej i siedliskowej a planowanie przestrzenne	19
1.2.1. Zarządzanie obszarami Natura 2000	19
1.2.2. Ogólny obowiązek ochrony obszarów Natura 2000	20
1.2.3. Oceny oddziaływania na obszary Natura 2000	21
1.3. Sieć Natura 2000 a koncepcja i rola korytarzy ekologicznych w kontekście planowania przestrzennego	25
1.3.1. Prawne i naukowe podstawy uwzględniania korytarzy ekologicznych w koncepcji sieci Natura 2000	25
1.3.2. Relacje pojęć integralność obszaru Natura 2000 i spójność sieci Natura 2000	26
1.3.3. Koncepcja korytarzy ekologicznych i jej zastosowanie na różnych poziomach planowania przestrzennego	27
1.3.4. Prawna ochrona korytarzy ekologicznych	35
Rozdział 2. Opracowania ekofizjograficzne	38
2.1. Metodyka sporządzania opracowań ekofizjograficznych w kontekście ochrony sieci Natura 2000	38
2.1.1. Etap I – diagnoza	40
2.1.2. Etap II – ocena ekofizjograficzna	48
2.1.3. Etap III – prognoza	60
2.1.4. Etap IV – wskazania ekofizjograficzne	63

Rozdział 3. Oceny oddziaływania na środowisko dokumentów planistycznych	69
3.1. Aspekty proceduralne	69
3.1.1. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju	69
3.1.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa	70
3.1.3. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy	72
3.1.4. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego	73
3.2. Metodyka sporządzania prognoz oddziaływania na środowisko dokumentów planistycznych w kontekście ochrony obszarów Natura 2000	75
3.2.1. Główne etapy sporządzania prognoz oddziaływania na środowisko	75
3.2.2. Problemy sporządzania prognoz oddziaływania na obszary Natura 2000	78
3.2.3. Zakres prognoz oddziaływania dokumentów planistycznych na środowisko ze szczególnym uwzględnieniem obszarów Natura 2000	80
3.2.3.1. Etap I – dokumentacyjno-analityczny	80
3.2.3.2. Etap II – ocena zgodności (spójności) dokumentu planistycznego z innymi dokumentami	86
3.2.3.3. Etap III – ocena oddziaływania na środowisko ustaleń dokumentu planistycznego	90
3.2.3.4. Etap IV – konkluzje i wskazania dotyczące zmian projektu dokumentu planistycznego	100
3.2.3.5. Etap V – podsumowanie prognozy	105
Rozdział 4. Aspekty szczególne	107
4.1. Odpowiedzialność odszkodowawcza za uniemożliwienie lub ograniczenie możliwości korzystania z nieruchomości	107
4.2. Zamówienia publiczne	109
Literatura	113

Wstęp

Planowanie przestrzenne stanowi jeden z podstawowych instrumentów ochrony środowiska, w tym także ochrony przyrody. Dlatego w celu lepszej ochrony obszarów Natura 2000 (N2000), która ma prowadzić w szczególności do:

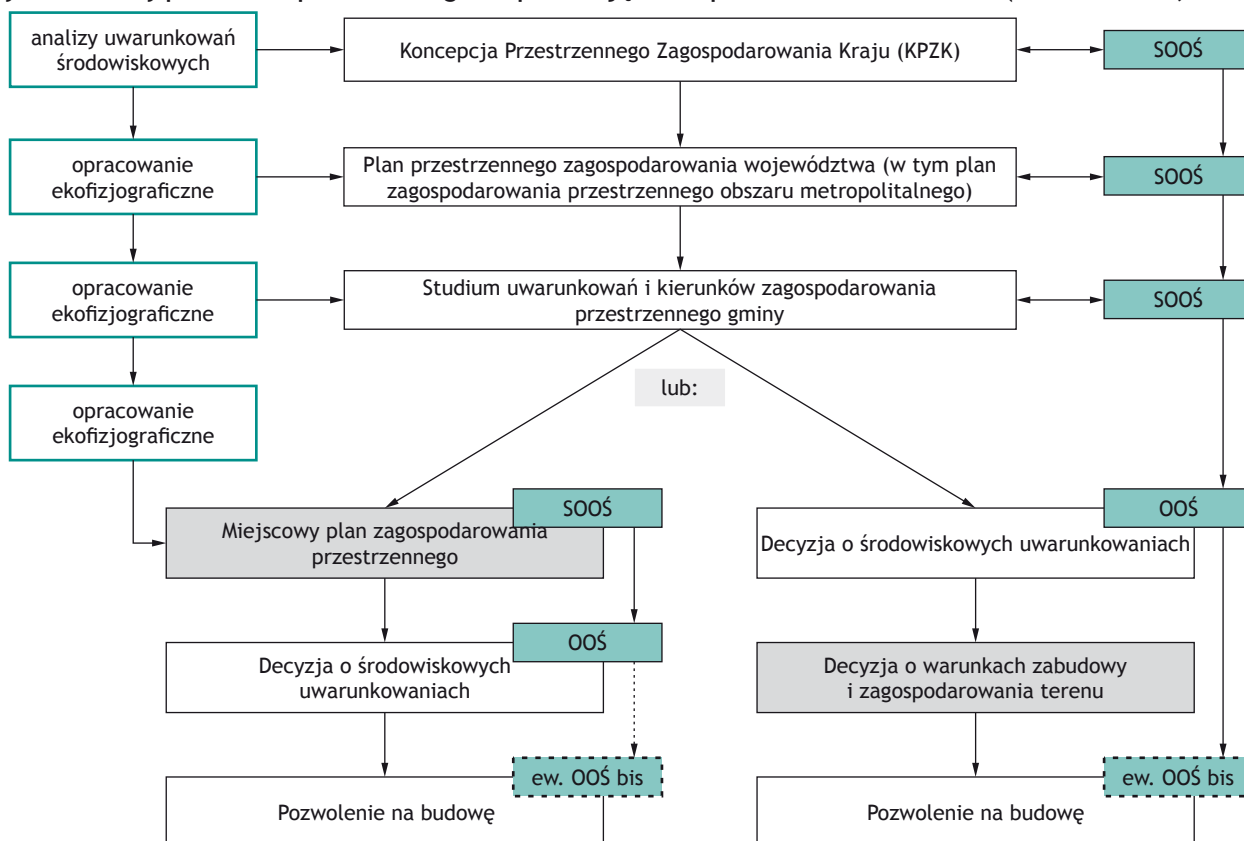
- nie pogarszania stanu siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i zwierząt, a także gatunków roślin i zwierząt, dla których wyznaczono obszary N2000;
- utrzymania integralności obszarów N2000 i ich powiązań z innymi obszarami N2000 (zachowania ogólnej spójności sieci),

niezbędne jest uwzględnienie w dokumentach z zakresu planowania przestrzennego i związanych z nimi opracowaniach, problematyki sieci N2000 i jej ochrony.

Krajowy system planowania przestrzennego, regulowany przepisami ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. nr 80, poz. 717 ze zm.; dalej jako u.p.z.p.), składa się z hierarchicznie uporządkowanych opracowań planistycznych oraz towarzyszących im dokumentacji, których celem jest m.in. uwzględnienie uwarunkowań przyrodniczych w procesie planowania zagospodarowania przestrzennego (ryc. 1). System ten obejmuje cztery podstawowe szczeble opracowań planistycznych:

- krajowy (koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju – kpzk);
- wojewódzki (plan zagospodarowania przestrzennego województwa – pzpw, a w przypadku największych zespołów miejskich kraju uzupełniony

Ryc. 1. Poziomy planowania przestrzennego i odpowiadające im opracowania środowiskowe (K. Twardowska, 2009)

o plan zagospodarowania przestrzennego obszaru metropolitalnego – pzpom);

- gminny (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy – suikzpg);
- lokalny (miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – mpzp).

Dwa pierwsze poziomy mają charakter strategicznych planów przestrzennych, nieustalających – ze względu na duży obszar opracowania i małą skalę opracowań kartograficznych (kpsz 1:500 000–1 000 000, pzp 1:100 000–1:200 000) – precyzyjnej lokalizacji form zagospodarowania przestrzennego, ale określających polityki przestrzenne. Dwa kolejne poziomy planowania – obejmujące mniejsze obszary (gminy lub ich części) i cechujące się dużą skalą opracowanych map (suikzpg 1:10 000–1:25 000, mpzp 1:1000–1:5000) – posiadają charakter operacyjny i wskazują konkretną lokalizację form zagospodarowania przestrzennego, przy czym decydujące znaczenie posiada mpzp (sporządzany z reguły dla fragmentów gmin), będący aktem prawa miejscowego. Studium, sporządzane dla całego obszaru gminy, nie stanowi takiego prawa i ma bardziej charakter wytycznych, chociaż mpzp powinny być zgodne z ustaleniami suikzpg.

Istotnym problemem hierarchicznego układu dokumentów planistycznych jest luka występująca pomiędzy poziomem wojewódzkim i gminnym. Próbę jej wypełnienia stanowi sporządzanie pzpom, które jednak mają być opracowane tylko dla około 10 największych metropolii miejskich w Polsce. Ich forma jest bardziej zbliżona do pzp niż studiów dla gmin, a więc mają one określać bardziej polityki przestrzenne niż wskazania lokalizacyjne konkretnych funkcji. Zarzucona w I połowie lat 90. XX w. formuła planów przestrzennych dla tzw. obszarów funkcjonalnych (np. turystycznych, chronionych, dorzeczy), utrudnia współcześnie proces harmonizacji zagospodarowania przestrzennego w jednostkach większych od gminy, szczególnie gdy są one przecięte granicami administracyjnymi.

Dla wszystkich czterech wymienionych poziomów planowania istnieje obowiązek uwzględniania uwarunkowań przyrodniczych. Wymóg ten powinien zostać spełniony poprzez realizację dwóch rodzajów dokumentacji:

- opracowań ekofizjograficznych;
- prognoz oddziaływania na środowisko, jako elementu strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, oraz uwzględnienie ich ustaleń w projekcie dokumentu planistycznego (kpsz, pzp, pzpom, su-

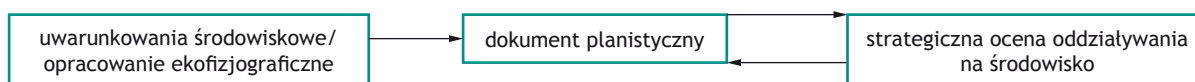
ikzpg, mpzp). Opracowanie ekofizjograficzne musi zostać sporządzone dla projektów dokumentów planistycznych na wszystkich poziomach, z wyjątkiem krajowego, na którym należy przeprowadzić analizy uwarunkowań środowiskowych, stanowiące część materiałów wyjściowych dla sporządzenia projektu kpsz. Obowiązek przeprowadzenia procedury strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, wraz z opracowaniem prognozy, dotyczy bez wyjątku wszystkich poziomów planowania. Podstawową funkcją opracowania ekofizjograficznego jest określenie i ocena warunków przyrodniczych pod kątem stwarzanych przez nie możliwości dla zagospodarowania przestrzennego, natomiast prognoza ma wskazać, jaki będzie wpływ na środowisko planowanych polityk lub form zagospodarowania przestrzennego.

Dodatkowy, powszechnie krytykowany, ale niestety bardzo często stosowany na poziomie lokalnym przez samorząd gminny, instrument prawny, umożliwiający realizację zagospodarowania przestrzennego, stanowi decyzja o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. To nadmiernie elastyczne narzędzie lokalizacyjne może być stosowane tylko w przypadku braku uchwalonych mpzp, ale ponieważ wiele samorządów – ze względów finansowych oraz chęci utrzymania większej swobody w decydowaniu o zagospodarowaniu – zwleka z przyjmowaniem planów miejscowych, decyzje te są wydawane masowo (często kilkaset rocznie w jednej gminie), co potęguje chaos przestrzenny. Dotyczą one z reguły pojedynczych obiektów budowlanych i często nie uwzględniają zagospodarowania istniejącego lub planowanego w bliskim sąsiedztwie (pomimo tzw. warunku dobrego sąsiedztwa).

Dokumenty planistyczne oraz towarzyszące im opracowania dotyczące uwarunkowań przyrodniczych, powinny być sporządzane we właściwej sekwencji czasowej (ryc. 2).

Ekofizjografia lub analiza uwarunkowań środowiskowych (dla kpsz) powinny zostać wykonane przed sporządzeniem projektu planu, aby w trakcie opracowania tego dokumentu istniała już możliwość uwzględnienia uwarunkowań wynikających z treści opracowania ekofizjograficznego. Prognoza oddziaływania na środowisko projektu dokumentu planistycznego powinna zostać sporządzona dla gotowego projektu, aby istniała możliwość oceny poprawności implementacji problematyki środowiskowej do tego projektu, a także sformułowania rozwiązań alternatywnych oraz łagodzących lub kompensujących negatywne skutki środowiskowe. Czasem stosowane jest także tzw. współuczestniczące podejście do sporządzania prognozy, polegające na jej przygotowaniu równoległym w cza-

Ryc. 2. Kolejność sporządzania projektu dokumentu planistycznego i towarzyszących mu opracowań środowiskowych

się z opracowaniem projektu planu. Jego zwolennicy twierdzą, że pozwala ono na odpowiednio wczesnym etapie opracowania planu uwzględnić i ograniczyć ewentualne ujemne oddziaływania jego ustaleń na środowisko. Biorąc pod uwagę, że proces przygotowania planu jest długotrwały i nie obejmuje tylko jego wersji wyjściowej, ale także jego kolejne wersje modyfikowane także pod wpływem prognozy, tryb taki można uznać za dopuszczalny.

Z punktu widzenia ochrony obszarów N2000 podstawowe znaczenie posiada planowanie przestrzen-

ne na szczeblu gminnym i lokalnym, ponieważ dopiero w przypadku dokumentów planistycznych sporządzanych na tych poziomach możliwa jest względnie obiektywna ocena uwarunkowań związanych z oddziaływaniem planowanego zagospodarowania na środowisko przyrodnicze, w tym obszary N2000. Dlatego też wskazania zawarte w podręczniku odnoszące się do ochrony obszarów N2000 zostaną szczegółowiej przedstawione dla dwóch najniższych poziomów planowania, traktując poziom krajowy i wojewódzki nieco bardziej ogólnie.

ROZDZIAŁ 1

Zagadnienia wprowadzające

1.1. Podstawy ochrony środowiska/ /obszarów Natura 2000 w polskim systemie planowania przestrzennego

1.1.1. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

Jak stanowi art. 1 ust. 1 u.p.z.p. ustawa ta określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej, a także zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Podstawą podejmowania wskazanych działań ma być ład przestrzenny oraz zasada zrównoważonego rozwoju podniesiona przez prawodawcę konstytucyjnego do rangi zasady ustrojowej państwa polskiego (art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.; dalej jako Konstytucja RP). Zrównoważony rozwój zdefiniowany został w art. 3 pkt 50 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Tekst jedn. Dz.U. z 2008 r. nr 25, poz. 150, ze zm.; dalej jako P.o.ś.) jako taki *rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń.*

Z punktu widzenia niniejszego poradnika istotne jest, że proces planowania przestrzennego powinien po pierwsze gwarantować utrzymanie równowagi przyrodniczej, po drugie trwałość podstawowych procesów przyrodniczych.

W polskim prawodawstwie tylko pierwsze ze wskazanych powyżej pojęć doczekało się wyjaśnie-

nia – mianowicie „równowaga przyrodnicza” to stan, w którym na określonym obszarze istnieje równowaga we wzajemnym oddziaływaniu: człowieka, składników przyrody żywej i układu warunków siedliskowych tworzonych przez składniki przyrody nieożywionej. Definicji tej nie można zaliczyć do fortunnnych, ponieważ trudno mówić np. o równoważeniu wzajemnych oddziaływań pomiędzy rozwojem infrastrukturalnym a chronionymi siedliskami – chyba żeby przyjąć, iż oddziaływanie siedlisk na rozwój infrastrukturalny przejawia się w stosownych ograniczeniach przy wykorzystywaniu nieruchomości z uwagi na konieczność zachowania siedlisk w należytych stanie ochrony. Uznać zatem należy, że równowaga przyrodnicza w procesie planowania przestrzennego wiązać się będzie ze spełnieniem warunku stabilności, czyli niewystępowania nagłych zmian liczebnościowych, jakościowych i funkcjonalnych odpowiednio w składnikach przyrody żywej, jak i nieożywionej.

Wyjaśnienie terminu „trwałość podstawowych procesów przyrodniczych” następcza nie mniejszych trudności. Zgodnie z zasadami techniki prawodawczej, jeżeli nie wprowadza się definicji użytych pojęć, należy posługiwać się wyrażeniami językowymi w ich powszechnie przyjętym znaczeniu. W przypadku przytoczonego pojęcia brak jest powszechnie przyjętego znaczenia, ponieważ termin główny „proces przyrodniczy” może być definiowany na wiele sposobów w języku specjalistycznym, a ponadto wymaga on uszczegółowienia pod kątem „podstawowego” procesu przyrodniczego. W związku z powyższymi problemami sugerujemy, aby obowiązek zapewnienia „trwałości podstawowych procesów przyrodniczych” rozumiany był w planowaniu przestrzennym szeroko, jako konieczność podejmowania takich działań lub zaniechań, które przy uwzględnieniu dynamiki liczebności populacji określonych gatunków, przepływu energii, obiegu materii oraz zmian struktury układów przyrodniczych, będą prowadzić do zachowania równowagi przyrodniczej.

W art. 1 ust. 2 pkt 3 u.p.z.p. stanowi się z kolei o obowiązku uwzględnienia w planowaniu i zagospo-

darowaniu przestrzennym wymagań ochrony środowiska. Zgodnie z art. 3 pkt 13 P.o.ś. przez „ochronę środowiska” należy rozumieć *podjęcie lub zaniechanie działań, umożliwiające zachowanie lub przywracanie równowagi przyrodniczej; ochrona ta polega w szczególności na: a) racjonalnym kształtowaniu środowiska i gospodarowaniu zasobami środowiska zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, b) przeciwdziałaniu zanieczyszczeniom, c) przywracaniu elementów przyrodniczych do stanu właściwego.*

W kontekście powyższej definicji oraz uwag poczynionych w związku z pojęciami zrównoważonego rozwoju oraz równowagi przyrodniczej, należy wskazać na kolejną istotną powinność procesu planowania przestrzennego polegającą na przywracaniu elementów przyrodniczych do stanu właściwego. Korzystając ze słownika dyrektywy Rady nr 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. nr 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (art. 1 lit. e, i; Dz.U. UE 1992, L 206/7 ze zm.; dalej jako dyrektywa siedliskowa.

Stan ochrony siedliska przyrodniczego zostanie uznany za „właściwy”, jeśli:

- jego naturalny zasięg i obszary mieszczące się w obrębie tego zasięgu są stałe lub się powiększają,
- szczególna struktura i funkcje konieczne do jego długoterminowego zachowania istnieją i prawdopodobnie będą istnieć w dającej się przewidzieć przyszłości, oraz
- stan ochrony jego typowych gatunków jest właściwy (zob. kolumna obok),

Stan ochrony gatunków zostanie uznany za „właściwy”, jeśli:

- dane o dynamice liczebności populacji rozpatrywanych gatunków wskazują, że same utrzymują się w skali długoterminowej jako trwałe składniki swoich siedlisk przyrodniczych,
- naturalny zasięg gatunków nie zmniejsza się ani nie ulegnie zmniejszeniu w dającej się przewidzieć przyszłości,
- istnieje i prawdopodobnie będzie istnieć siedlisko wystarczająco duże, aby utrzymać swoje populacje przez dłuższy czas.

Powyższe prowadzi do kardynalnego wniosku z punktu widzenia celów niniejszego poradnika – skoro u.p.z.p. nakłada na kompetentne organy obowiązek uwzględnienia wymogów ochrony środowiska w postaci m.in. przywrócenia siedlisk przyrodniczych i gatunków do właściwego stanu ochrony – obowiązek ten, w szczególności w kontekście wdrażania programu

N2000, należy interpretować jako podstawę wypracowania specjalnej polityki planistycznej. Polityka ta winna rządzić się nową filozofią, którą można przedstawić w sposób następujący:

Niewłaściwe podejście:
Instrumenty planowania przestrzennego służą rozwojowi infrastrukturalnemu, który powinien uwzględniać wymogi zrównoważonego rozwoju.
Właściwe podejście:
Instrumenty planowania przestrzennego służą rozwojowi infrastrukturalnemu oraz ochronie środowiska poprzez wdrażanie takiej polityki przestrzennej, która realizuje z jednej strony postulaty gospodarcze i społeczne przy uwzględnieniu wymogów zrównoważonego rozwoju, z drugiej – równie istotnej – strony realizuje cel odrębny w postaci zachowania lub przywracania równowagi przyrodniczej.

Tak rozumiana prośrodowiskowa polityka planistyczna odnosić się będzie do wszystkich etapów planowania przestrzennego, przy czym najdalej idące możliwości precyzyjnego kształtowania praw i obowiązków pojawiać się będą na szczeblu gminnym (suikzpg) i lokalnym (mpzp). Proces kształtowania treści ustaleń dokumentów planistycznych związanych z obszarami N2000 będzie w praktyce wymagał w odniesieniu do projektowanego przeznaczenia terenu uwzględnienia potrzeby zachowania siedlisk przyrodniczych albo siedlisk gatunków we właściwym stanie ochrony, a w stosownych przypadkach ich odtworzenia¹.

1.1.2. Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko

Jak wynika z art. 1. ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U nr 199 poz. 1227 ze zm.; dalej jako u.o.o.ś.) określa ona m.in. zasady i tryb postępowania w sprawach ocen oddziaływania na środowisko,

¹ Na poziomie gminnym i lokalnym kształtowanie praw i obowiązków odbywać się będzie na podstawie u.p.z.p. oraz rozporządzeń: Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (Dz.U. nr 118, poz. 1233.) i Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. nr 164, poz. 1587).

a także zasady udziału społeczeństwa w ochronie środowiska. Sprawy ocen oddziaływania na środowisko dzielą się na oceny oddziaływania na środowisko przedsięwzięć (dalej jako OOS) oraz strategiczne oceny oddziaływania na środowisko (dalej jako SOOS lub oceny strategiczne). Przez drugą ze wskazanych kategorii ocen rozumie się *postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko skutków realizacji polityki, strategii, planu lub programu, obejmujące w szczególności: a) uzgodnienie z organami ochrony środowiska stopnia szczegółowości informacji zawartych w prognozie oddziaływania na środowisko, b) sporządzenie prognozy oddziaływania na środowisko, c) uzyskanie wymaganych ustawą opinii organów ochrony środowiska, d) zapewnienie możliwości udziału społeczeństwa w postępowaniu.*

W świetle art. 46 pkt. 1 u.o.o.s. przeprowadzenia oceny strategicznej wymagają projekty wszystkich dokumentów z zakresu planowania przestrzennego przyjmowanych na podstawie u.p.z.p.

Dodać należy, że u.o.o.s. przewidziała fakultatywną delegację² do wydania rozporządzenia w sprawie dodatkowych wymagań, jakim powinna odpowiadać prognoza oddziaływania na środowisko dotycząca projektów mpzp przy uwzględnieniu: 1) formy sporządzenia prognozy; 2) zakresu zagadnień, które powinny zostać określone i ocenione w prognozie; 3) zakresu terytorialnego prognozy; 4) rodzajów dokumentów zawierających informacje, które powinny być uwzględnione w prognozie.

Co istotne, przedstawiony w art. 51 u.o.o.s. zakres przedmiotowy prognozy SOOS w kilku miejscach odnosi się w sposób bezpośredni lub pośredni do zagadnień ochrony obszarów N2000.

Prognoza oddziaływania na środowisko określa, analizuje i ocenia m.in.:

- cele ochrony obszaru N2000 istotne z punktu widzenia projektowanego dokumentu, oraz sposoby, w jakich te cele zostały uwzględnione podczas opracowywania projektu dokumentu,
- istniejące problemy ochrony środowiska dotyczące obszaru N2000,
- przewidywane znaczące oddziaływania³ na cele i przedmiot ochrony obszaru N2000 oraz integralność tych obszarów.

Prognoza oddziaływania na środowisko przedstawia m.in.:

- rozwiązania mające na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na cele i przedmiot ochrony obszaru N2000 oraz integralność tego obszaru,
- biorąc pod uwagę cele i geograficzny zasięg dokumentu oraz cele i przedmiot ochrony obszaru N2000 oraz integralność tego obszaru - rozwiązania alternatywne do rozwiązań zawartych w projektowanym dokumencie wraz z uzasadnieniem ich wyboru⁴.

Wskazane wyżej elementy prognozy (po uprzednim spełnieniu oczekiwań organów co do stopnia ich szczegółowości) powinny m.in. umożliwić odpowiedź na pytanie, czy realizacja projektowanego dokumentu może znacząco negatywnie oddziaływać na obszar N2000. Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko przyjęła definicję „znaczącego negatywnego oddziaływania na obszar N2000” jako obejmującego w szczególności działania mogące:

- a) pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony został wyznaczony obszar N2000, lub
- b) wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar N2000, lub
- c) pogorszyć integralność obszaru N2000 lub jego powiązania z innymi obszarami.

Jeżeli w toku postępowania SOOS prawdopodobieństwo wystąpienia znaczących negatywnych oddziaływań zostanie stwierdzone, dokument może zostać przyjęty, o ile zachodzą przesłanki z art. 34 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. nr 92, poz. 880, ze zm.; dalej jako u.o.p.; zob. art. 55 ust. 2 u.o.o.s.).

Zaznaczyć należy, że weryfikacja prawdopodobieństwa wystąpienia znaczących negatywnych oddziaływań na obszar N2000 w toku SOOS dokumentów z zakresu gospodarki przestrzennej ztwarzać będzie daleko idące problemy.

Po pierwsze zgodnie z art. 55 ust. 2 u.o.o.s. informacje zawarte w prognozie oddziaływania na środowisko powinny być dostosowane do zawartości i stopnia szczegółowości projektowanego dokumentu. Tytułem przykładu na etapie projektu pzpw nie będzie możliwo-

² Właściwym organem do wydania rozporządzenia jest minister właściwy do spraw budownictwa, gospodarki przestrzennej i mieszkaniowej działający w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw środowiska oraz ministrem właściwym do spraw zdrowia.

³ W tym oddziaływania bezpośrednie, pośrednie, wtórne, skumulowane, krótkoterminowe, średnioterminowe i długoterminowe, stałe i chwilowe oraz pozytywne i negatywne.

⁴ oraz opis metod dokonania oceny prowadzącej do tego wyboru albo wyjaśnienie braku rozwiązań alternatywnych.

Przesłanki z art. 34 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody	
Przesłanki podstawowe – muszą zostać spełnione łącznie.	<ul style="list-style-type: none"> • wykazano brak rozwiązań alternatywnych względem projektu określonych ustaleń dokumentu, • za przyjęciem określonych ustaleń dokumentu przemawiają konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego, w tym wymogi o charakterze społecznym lub gospodarczym, • zostanie zapewnione wykonanie kompensacji przyrodniczej niezbędnej do zapewnienia spójności i właściwego funkcjonowania sieci obszarów N2000.
Przesłanki szczególne – wystarczy, że spełniona zostanie co najmniej jedna.	<p>W przypadku, gdy znaczące negatywne oddziaływanie dotyczy siedlisk i gatunków priorytetowych, dokument może zostać przyjęty wyłącznie w celu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ochrony zdrowia i życia ludzi, • zapewnienia bezpieczeństwa powszechnego, • uzyskania korzystnych następstw o pierwszorzędnym znaczeniu dla środowiska przyrodniczego, • wynikającym z koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego, po uzyskaniu opinii Komisji Europejskiej (dalej jako KE).

ści podjęcia precyzyjnych analiz względem oddziaływania wszystkich inwestycji celu publicznego o charakterze ponadlokalnym na cele i funkcje obszarów N2000, podobnie nie będzie możliwości orzeczenia precyzyjnych obowiązków w zakresie sposobów, terminów i miejsc kompensacji przyrodniczej niezbędnej do zapewnienia spójności i właściwego funkcjonowania sieci obszarów N2000 (jeżeli ogólnie stwierdzone zostaną znaczące negatywne oddziaływania). Propozycje metodyczne w powyższym zakresie przedstawione zostały w rozdziale 3.2.3.

Po drugie należy uznać, że definicja „znaczącego negatywnego oddziaływania na obszar N2000” z u.o.o.ś. odbiega od art. 6 ust. 3 dyrektywy siedliskowej. Różnica pomiędzy art. 6 ust. 3 dyrektywy siedliskowej a polską definicją „znaczącego negatywnego oddziaływania na obszar N2000” polega na tym, że art. 6 ust. 3 przewiduje obowiązek zbadania czy plan lub przedsięwzięcie może znacząco negatywnie oddziaływać ale **na integralność obszaru** (tak też orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości [dalej jako ETS lub Trybunał] w sprawach: C-209/02, C-304/05), podczas gdy prawo polskie – poprzez znaczące negatywne oddziaływania – rozumie również m.in. pogorszenie stanu siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony został wyznaczony obszar N2000, lub negatywny wpływ na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar N2000. Należy podkreślić, że np. śladowe pogorszenie stanu siedliska przyrodniczego populacji, która może efektywnie korzystać z pozostałego siedliska nie będzie stanowiło w rozumieniu art. 6 ust. 3 dyrektywy siedliskowej negatywnego oddziaływania na integralność obszaru. Wpływ na integralność obszaru jest oceniany w sposób zero jedynkowy, a pogorszenie stanu siedliska lub wpływ na ga-

tunki może być negatywny, ale **NIEKONIECZNIE znacząco** negatywny. Ponieważ nie możemy przyjąć, że polska definicja „znaczącego negatywnego oddziaływania na obszar N2000” jest środkiem ostrzejszym w rozumieniu art. 176 Traktatu z dnia 7 lutego 1992 r. ustanawiającego Wspólnotę Europejską (*Dz.U. UE* 2006, C 321/1), a raczej definicją nie do końca przejrzystą, sugerujemy dokonywanie wykładni artykułu 55 ust. 2 u.o.o.ś. oraz art. 34 u.o.p. zgodnej z wytycznymi KE⁵ oraz orzecznictwem ETS, tak aby znaczące negatywne oddziaływania na obszary N2000 (rodzące przejście do art. 34 u.o.p.) oceniane były metodą 0:1 pod kątem naruszenia integralności obszarów N2000 i spójności sieci N2000⁶.

Trzecim z problemów wymagających omówienia jest brak transpozycji do u.o.o.ś. obowiązku zapewnienia odpowiedniej jakości prognoz SOOŚ (art. 12 ust. 2 dyrektywy SEA). Ustawodawca polski przyjął bowiem rozwiązanie, w którym domniemywa się, iż kontrola jakości dokonywana będzie przez organ prowadzący postępowanie SOOŚ przy współudziale organów ochrony środowiska, społeczeństwa i ewentualnie komisji ds. ocen oddziaływania na środowisko (dalej jako komisje ds. OOŚ). Tylko ostatni ze wskazanych elementów kontroli można by uznać za efektywny pod warunkiem, że komisje ds. OOŚ funkcjonowałyby regularnie na poziomie regionalnym. Paradoksalnie kluczowym instrumentem kontroli jakości w zaistniałej sytuacji staje się specyfikacja istotnych warunków zamówienia na usługi polegające na opracowaniu projektu dokumentu planistycznego wraz z prognozą SOOŚ. Stosowne rekomendacje w zakresie opisu przedmiotu zamówienia i specyfikacji warunków podmiotowych wykonawcy przedstawione został w rozdziale 4.2.

⁵ Wytyczne metodologiczne dotyczące przepisów artykułu 6 (3) i (4) dyrektywy siedliskowej 92/43/EWG – Ocena planów i przedsięwzięć znacząco oddziałujących na obszary N2000, Luksemburg 2002., Polski przekład: WWF Polska, 2005.

⁶ Zob. szerzej rozdział 1.3.2

1.1.3. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody

W świetle art. 2. ust. 2 u.o.p. celem ochrony przyrody jest m.in.: 1) utrzymanie procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów; 2) zapewnienie ciągłości istnienia gatunków roślin, zwierząt i grzybów, wraz z ich siedliskami, przez ich utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony; 3) ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień; 4) utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, a także pozostałych zasobów, tworów i składników przyrody. Wskazane cele mają być realizowane w szczególności poprzez uwzględnianie wymagań ochrony przyrody w dokumentach z zakresu gospodarki przestrzennej przyjmowanych na wszystkich szczeblach planowania (art. 3 ust. 1 u.o.p.), poprzez obejmowanie zasobów, tworów i składników przyrody formami ochrony przyrody (art. 3 ust. 2 u.o.p.), a także w drodze opracowywania i realizacji ustaleń planów ochrony dla obszarów podlegających ochronie prawnej, programów ochrony gatunków, siedlisk i szlaków migracji gatunków chronionych (art. 3 ust. 3 u.o.p.).

Podkreślenia wymaga fakt, że u.o.p. definiuje szereg pojęć istotnych z punktu widzenia niniejszego poradnika, w tym: gatunku i siedliska będącego przedmiotem zainteresowania Wspólnoty; gatunku i siedliska o znaczeniu priorytetowym; integralności obszaru N2000; właściwego stanu ochrony gatunku lub siedliska przyrodniczego; Obszaru Specjalnej Ochrony Ptaków (dalej jako OSOP), Specjalnego Obszaru Ochrony Siedlisk (dalej jako SOOS), oraz Obszaru o Znaczeniu Wspólnotowym (dalej jako OZW)⁷.

Trzy wymienione powyżej kategorie obszarów (OSOP, SOOS=OZW⁸) tworzą sieć N2000, przy czym obszary te mogą obejmować część lub całość obszarów i obiektów objętych krajowymi formami ochrony przyrody.

Obszary specjalnej ochrony ptaków wyznaczone są w drodze rozporządzenia Ministra Środowiska⁹ i wymagają dorozumianej akceptacji KE. Inaczej sytuacja wygląda w przypadku SOOS. Otóż państwa członkowskie przekazują KE listę projektowanych SOOS, które są jednocześnie potencjalnymi OZW. Komisja Europejska zatwierdza w drodze decyzji OZW odrębnie dla poszczególnych regionów biogeograficznych¹⁰, a państwo członkowskie wyznacza je jako SOOS nie później niż w terminie 6 lat od dnia wydania decyzji KE.

Przechodząc do zagadnień zarządzania obszarami N2000, należy wskazać, że na mocy art. 28 u.o.p. ustanowiony został obligatoryjny instrument zarządzania ochroną przyrody obszarów N2000 w postaci 10-letniego planu zadań ochronnych (dalej jako PZO), z kolei art. 29 u.o.p. daje fakultatywną podstawę do sporządzenia bardziej szczegółowego dokumentu w postaci 20-letniego planu ochrony (dalej jako PO) całego lub części obszaru N2000.

Pierwszy projekt PZO sporządza sprawujący nadzór nad obszarem w terminie 6 lat od dnia zatwierdzenia obszaru przez KE jako OZW lub od dnia wyznaczenia OSOP. Fakultatywnie projekt PZO może zostać sporządzony także dla proponowanego OZW przekazanego KE na liście krajowej.

Projekt PZO zatwierdzany będzie przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska (dalej jako RDOŚ)¹¹ w formie zarządzenia o randze aktu prawa miejscowego.

Należy podkreślić, iż tylko właściwie sporządzone PZO mogą stanowić przełom, jeżeli chodzi o podstawy kształtowania polityki przestrzennej względem obszarów N2000. Chodzi o to, że z jednej strony PZO będą zasadniczym instrumentem zarządzania obszarami N2000, z drugiej jednak strony ich zakres przedmiotowy jest uboższy niż zakres fakultatywnego PO. Z punktu widzenia procesu planowania przestrzennego, kluczowe znaczenie będą miały następujące ustalenia PZO: 1) opis granic obszaru i mapa obszaru N2000; 2) identyfikacja istniejących i potencjalnych zagrożeń dla zachowania właści-

⁷ Większość z tych definicji została przeniesiona w mniej lub bardziej dosłownym brzmieniu z dyrektywy siedliskowej.

⁸ Obszary te mogą też pokrywać się terytorialnie.

⁹ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków N2000, uzupełniane rozporządzeniami z 5 września 2007 r. oraz 27 października 2008 r.; Dz.U. nr 229, poz. 2313, ze zm.

¹⁰ W przypadku Polski są to decyzje z 13 listopada 2007 r. oraz 12 grudnia 2008 r. dotyczące obszarów z regionu kontynentalnego (odpowiednio Dz.U. UE z 2008, L12/383 oraz Dz.U. UE z 2009 L 43/64) oraz z 25 stycznia 2008 r. i 12 grudnia 2008 r. dotyczące obszarów z regionu alpejskiego (odpowiednio Dz.U. UE z 2008 r. L 77/106 oraz Dz.U. UE z 2009 r. L 43/21. Decyzje z 12 grudnia 2008 r. uchyliły decyzje poprzedzające.

¹¹ Plan zadań ochronnych dla obszaru N2000 położonego na terenie więcej niż jednego województwa ustanawiają wspólnie RDOŚ, na których obszarze działania znajdują się części tego obszaru.

wego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk będących przedmiotami ochrony; 3) określenie celów działań ochronnych oraz samych działań ochronnych; 4) wskazania do zmian w istniejących dokumentach z zakresu planowania przestrzennego, jeżeli są niezbędne dla utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar N2000.

Plan zadań ochronnych wskazywał będzie również termin sporządzenia PO dla części lub całości obszaru, jeżeli taka potrzeba wyniknie w toku prac nad projektem PZO¹². Plan ochrony sporządzany przez sprawującego nadzór nad obszarem zatwierdzany będzie w drodze rozporządzenia Ministra Środowiska¹³. Plan ochrony będzie wykraczał poza zakres PZO m.in. w następujących kwestiach: 1) określenie warunków utrzymania lub odtworzenie właściwego stanu ochrony przedmiotów ochrony obszaru N2000, zachowania integralności obszaru N2000 oraz spójności sieci obszarów N2000, odnoszących się w szczególności do zagospodarowania przestrzennego, w tym w szczególności terenów lokalizacji zabudowy możliwej bez szkody dla obszaru N2000, infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, infrastruktury turystycznej i edukacyjnej, a także obszarów, które powinny być zalesione oraz obszarów wyłączonych z zalesiania, 2) określenie wskaźników właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych lub gatunków roślin i zwierząt oraz ich siedlisk, będących przedmiotami ochrony. W przypadku katalogu działań ochronnych, które mogą zostać wprowadzone na mocy PO, podkreślenia wymagają działania na rzecz *utrzymania korytarzy ekologicznych łączących obszary N2000*. Co istotne, nie ma jednak przeszkód aby przykładowy katalog działań ochronnych określony przez ustawodawcę przy okazji PO, wykorzystywany był również posiłkowo przy definiowaniu działań ochronnych w ramach PZO.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody wprowadziła szereg rozwiązań, które w założeniu miały na celu uniknięcie powielania się planów ochrony dla pokrywających się terenowo elementów przyrodniczych. Wskazane poniżej rozwiązania będą w stanie zapewnić efektywną ochroną obszarów N2000, pod warunkiem wypracowania odpowiedniej

metodologii integracji planów ochrony krajowych form ochrony i planów urządzenia lasu ze specyfiką zarządzania obszarami N2000. W przypadku planów urządzenia lasu kluczową rolę będzie pełnić program ochrony przyrody, jako część planu urządzenia lasu, która powinna zawierać kompleksowy opis stanu przyrody obszaru N2000, zadania z zakresu jej ochrony i metody ich realizacji.

Planu zadań ochronnych nie sporządza się dla obszaru N2000 lub jego części:

- pokrywającego się w całości lub w części z obszarem parku narodowego, rezerwatu przyrody lub parku krajobrazowego, dla których ustanowiono plan ochrony uwzględniający zakres PZO
- pokrywającego się w całości lub w części z obszarem parku narodowego lub rezerwatu przyrody, dla których ustanowiono zadania ochronne uwzględniające zakres PZO
- Plan ochrony ustanowiony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody lub parku krajobrazowego położonego w granicach obszaru N2000, uwzględniający zakres PO staje się planem ochrony dla tej części obszaru N2000.
- Plan urządzenia lasu dla nadleśnictwa położonego w granicach obszaru N2000, uwzględniający zakres PO staje się planem ochrony dla tej części obszaru N2000.

Zwrócić należy szczególną uwagę na art. 37 ust. 2 u.o.p., zgodnie z którym – jeżeli działania na obszarze N2000 zostały podjęte niezgodnie z ustaleniami PZO lub PO – regionalny dyrektor ochrony środowiska nakazuje ich natychmiastowe wstrzymanie i podjęcie w wyznaczonym terminie niezbędnych czynności w celu przywrócenia poprzedniego stanu danego obszaru, jego części lub chronionych na nim gatunków. Przykładowo oznacza to, że w sytuacji, gdy decyzja o środowiskowych uwarunkowaniach, a następnie pozwolenie na budowę obiektu, wydane zostały zgodnie z mpzp, który nie uwzględnił ustaleń PZO lub PO, regionalny dyrektor ochrony środowiska zobowiązany będzie podjąć powyższe czynności.

Biorąc pod uwagę fakt, iż aktualnie brak jest PZO/PO lub ich substytutów dla obszarów N2000 oraz programów ochrony szlaków migracji gatunków chronionych, pierwszorzędного znaczenia nabiera problematyka identyfikacji uwarunkowań ochrony tych obszarów w toku procedur planowania prze-

¹² Ustawa dopuściła wariant, w którym najpierw ustanowiony zostanie PO. Wówczas nie ma obowiązku przyjęcia PZO. Tego typu sytuacje będą należeć jednak w praktyce do rzadkości.

¹³ Po zaopiniowaniu projektu PO przez 1) dyrektora regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych, jeżeli obszar N2000 obejmuje obszar zarządzany przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe; 2) dyrektora urzędu morskiego, jeżeli obszar N2000 obejmuje obszar morski.

strzennego – czyli na etapie opracowania ekofizjograficznego oraz prognozy SOOŚ.

Na podstawie ustaleń prognozy SOOŚ, organ prowadzący postępowanie występował będzie o uzgodnienie RDOŚ (od szczebla pzpw w dół) w zakresie ustaleń dokumentów planistycznych, mogących znacząco negatywnie oddziaływać na istniejący lub projektowany obszar N2000 (art. 30 ust. 3 u.o.p. oraz art. 34 u.o.p.). Należy zwrócić uwagę, że w praktyce uzgodnienia te będą się powielały w zakresie, w jakim dotyczyć będą działań przewidzianych w uprzednio autoryzowanych planach lub programach, szczególnie przyjmowanych na tym samym szczeblu (np. relacja strategia rozwoju województwa – pzpw). Uzgodnienie RDOŚ będzie następować przy uwzględnieniu opisanych już przesłanek z art. 34 u.o.p. i obejmować obowiązki w zakresie kompensacji przyrodniczej ustalone w miarę możliwości (zależy to od szczebla planowania) w porozumieniu z zarządcą terenu, na którym będą realizowane. Uzgodnienie powinno obejmować stosownie do skali i rodzaju negatywnego oddziaływania na cele ochrony obszaru N2000 zakres, miejsce, termin i sposób wykonania kompensacji przyrodniczej oraz zobowiązywać do jej wykonania nie później niż w terminie rozpoczęcia działań powodujących negatywne oddziaływanie. Jak już wskazano, uzgodnienie warunków kompensacji w przypadku dokumentów planistycznych szczebla krajowego i wojewódzkiego będzie napotykać na bariery w postaci deficytu informacji. Wyjaśnienia wymaga również lakoniczny przepis art. 35 ust. 2 u.o.p. stanowiący, że „Koszty kompensacji przyrodniczej ponosi podmiot realizujący plan lub przedsięwzięcie”. W kontekście dokumentów z zakresu gospodarki przestrzennej należy stwierdzić, iż „plany” będą realizowane poprzez realizację indywidualnych przedsięwzięć, czyli zgodnie z zasadą zanieczyszczający płaci, koszta kompensacji będą ponoszone przez podmioty te przedsięwzięcia realizujące, a nie np. przez samorząd wojewódzki (pzpw) czy gminny (suikzpg, mpzp), chyba że inwestor będzie inwestorem publicznym (np. gminnym). Nie oznacza to jednak, że wykluczona zostanie sytuacja, w której podmioty realizujące określone przedsięwzięcia zobowiązane zostaną na mocy uzgodnień dokumentów planistycznych do wdrożenia wcześniejszej kompensacji przyrodniczej (czyli przed

przystąpieniem do wykonywania prac budowlanych na mocy ostatecznego pozwolenia na budowę). Tego typu wyprzedzająca kompensacja może być wdrażana np. w przypadku inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, których lokalizacja została, przesądzona np. na poziomie pzpw (raczej rzadki przypadek) czy suikzpg, a negatywne oddziaływania na N2000 zostały zidentyfikowane w sposób pozwalający na podjęcie określonych działań kompensacyjnych (wymagałoby to uprzedniego uzyskania prawa do dysponowania nieruchomością na cele kompensacji przyrodniczej).

Ostatnim z istotnych dla poradnika elementów regulacji u.o.p. są przepisy z zakresu ochrony gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów (ochrona ścisła, częściowa, ochrona strefowa). Wydane na podstawie art. 48–50 u.o.p. rozporządzenia wykonawcze¹⁴ określiły m.in. następujące zakazy w zakresie ochrony gatunkowej:

- zakaz niszczenia siedlisk, ostoi, gniazd, mrowisk, nor, legowisk, żeremi, tam, tarlisk, zimowisk i innych schronień oraz umyślnego płoszenia i niepokojenia, a także przemieszczania z miejsc regularnego przebywania na inne miejsca względem zwierząt objętych ochroną ścisłą i częściową,
- zakaz zrywania, niszczenia, uszkodzania, przemieszczania, niszczenia siedlisk i ostoi, dokonywania zmian stosunków wodnych, niszczenia gleby w ostojach względem roślin objętych ochroną ścisłą i częściową oraz grzybów objętych ochroną ścisłą.

Zezwolenia na czynności objęte powyższymi zakazami mogą zostać wydane przez:

- Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska (dalej jako GDOŚ) względem zakazu zrywania, niszczenia, uszkodzania, przemieszczania roślin i grzybów objętych ochroną ścisłą oraz względem zakazu umyślnego płoszenia i niepokojenia zwierząt objętych ochroną ścisłą¹⁵,
- RDOŚ względem wszystkich pozostałych wskazanych powyżej zakazów.

W obecnym stanie prawnym zezwolenia mogą być wydane w przypadku braku rozwiązań alternatyw-

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną (Dz.U. nr 168, poz. 1764), rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących grzybów objętych ochroną (Dz.U. nr 168, poz. 1765), rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną (Dz.U. nr 220, poz. 2237).

¹⁵ Oraz odnośnie wskazanych zakazów względem roślin, grzybów i zwierząt objętych ochroną częściową, jeżeli zezwolenie dotyczy obszaru wykraczającego poza granice jednego województwa.

nych, jeżeli nie spowoduje to zagrożenia dla dziko występujących populacji chronionych gatunków roślin, zwierząt lub grzybów oraz:

- 1) wynikają z potrzeby ochrony innych dziko występujących gatunków roślin, zwierząt, grzybów oraz ochrony siedlisk przyrodniczych lub
- 2) wynikają z konieczności ograniczenia poważnych szkód w gospodarce, w szczególności rolnej, leśnej lub rybackiej, lub
- 3) leżą w interesie zdrowia i bezpieczeństwa powszechnego, lub
- 4) są niezbędne w realizacji badań naukowych i programów edukacyjnych lub w realizacji celów związanych z odbudową populacji, reintrodukcją gatunków roślin, zwierząt lub grzybów, albo do celów działań reprodukcyjnych, w tym do sztucznego rozmnażania roślin, lub
- 5) umożliwiają, w ściśle kontrolowanych warunkach, selektywnie i w ograniczonym stopniu, zbiór lub przetrzymywanie roślin i grzybów oraz chwytnie lub przetrzymywanie zwierząt gatunków objętych ochroną ścisłą w liczbie określonej przez wydającego zezwolenie.

Zaznaczyć należy, że zmiany u.o.p., które weszły w życie 15 listopada 2008 r., zlikwidowały możliwość uzyskania omawianych zezwoleń z uwagi na inne konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego, w tym wymogi o charakterze społecznym lub gospodarczym, lub wymogi związane z korzystnymi skutkami o podstawowym znaczeniu dla środowiska. W efekcie na dzień dzisiejszy w przypadku inwestycji infrastrukturalnych zezwolenia będą wydawane wyłącznie w przypadku realizacji interesów związanych z ochroną zdrowia i bezpieczeństwa publicznego. Należy mieć to na uwadze w przypadku planowania lokalizacji określonych obiektów (w tym w procesie planowania przestrzennego).

Co się tyczy ustalania i likwidacji stref ochrony ostoi oraz stanowisk roślin, stref ochrony ostoi, miejsc rozrodu i regularnego przebywania zwierząt oraz stre-

fy ochrony ostoi i stanowisk grzybów to kompetencje w tym zakresie przyznane zostały RDOŚ¹⁶. We wskazanych strefach ochrony, bez zezwolenia RDOŚ zabrania się m.in. wycinania drzew lub krzewów, dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli nie jest to związane z potrzebą ochrony poszczególnych gatunków oraz wznoszenia obiektów, urządzeń i instalacji. Wydając zezwolenie na odstąpienie od powyższych zakazów, RDOŚ kieruje się wymogami ochrony ostoi oraz stanowisk roślin, zwierząt lub grzybów objętych ochroną gatunkową.

Istotnym z punktu widzenia procesu planowania przestrzennego pozostaje jeszcze art. 60 ust. 2 u.o.p. który zobowiązuje RDOŚ¹⁷ do podjęcia stosownych działań ochronnych, jeżeli stwierdzone lub przewidywane zmiany w środowisku zagrażają lub mogą zagrażać roślinom, zwierzętom, lub grzybom objętym ochroną gatunkową¹⁸. Działania te mają na celu zapewnienie trwałego zachowania gatunku, jego siedliska lub ostoi, eliminowanie przyczyn powstawania zagrożeń oraz poprawy stanu ochrony jego siedliska lub ostoi. Identyfikacja środków niezbędnych do podjęcia może nastąpić w szczególności na podstawie opracowania ekofizjograficznego.

1.1.4. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska

Jak stanowi art. 1 Po.ś., ustawa ta określa m.in. zasady ochrony środowiska oraz warunki korzystania z jego zasobów, z uwzględnieniem wymagań zrównoważonego rozwoju.

Co się tyczy zasad ochrony środowiska Po.ś. przenosi na grunt prawa polskiego następujące zasady międzynarodowego prawa środowiska:

- zasadę zanieczyszczający płaci (art. 7 ust. 1. Kto powoduje zanieczyszczenie środowiska, ponosi koszty usunięcia skutków tego zanieczyszczenia. 2. Kto może spowodować zanieczyszczenie środowiska, ponosi koszty zapobiegania temu zanieczyszczeniu.)

¹⁶ Gatunki wymagające ochrony strefowej określone zostały w rozporządzeniach wskazanych w przypisie nr. 13.

Ustalenia lub likwidacja strefy następuje w drodze decyzji administracyjnej. Wskazać należy, że u.o.p. stanowi, iż RDOŚ może ustalać strefy ochrony, ale nie jest do tego zobowiązany (jak mogłoby wynikać z rozporządzeń wykonawczych – rozporządzenia określają gatunki wymagające ochrony strefowej). Według K. Gruszeckiego *ustalenie występowania gatunku wymagającego wyznaczenia strefy ochrony nie jest jedynym czynnikiem, który powinien być brany pod uwagę przy wydawaniu orzeczenia. Po drugie, organ administracji powinien stwierdzić, czy występują tam jego ostoje, stanowiska, miejsca rozrodu i regularnego przebywania w zależności od tego, czy przedmiotem postępowania mają być chronione gatunki roślin, grzybów lub zwierząt. W przypadku potwierdzenia również tych faktów organ [zmiana M.P.] w zasadzie powinien wyznaczyć strefę ochrony* (K. Gruszecki 2005).

¹⁷ a na obszarach morskich GDOŚ.

¹⁸ RDOŚ podejmuje stosowane działania po zasięgnięciu opinii właściwej regionalnej rady ochrony przyrody oraz zarządcy lub właściciela terenu.

- zasadę prewencji i przezorności (art. 6 ust. 1. Kto podejmuje działalność mogącą negatywnie oddziaływać na środowisko, jest obowiązany do zapobiegania temu oddziaływaniu. 2. Kto podejmuje działalność, której negatywne oddziaływanie na środowisko nie jest jeszcze w pełni rozpoznane, jest obowiązany, kierując się przezornością, podjąć wszelkie możliwe środki zapobiegawcze),
- zasadę kompleksowej ochrony (art. 5. Ochrona jednego lub kilku elementów przyrodniczych powinna być realizowana z uwzględnieniem ochrony pozostałych elementów).

Wszystkie wskazane powyżej zasady mają istotne znaczenie z punktu widzenia ochrony obszarów N2000 oraz korytarzy ekologicznych.

Zasada zanieczyszczający płaci znajduje odzwierciedlenie np. w obowiązkach dotyczących kompensacji przyrodniczych¹⁹, nakładanych przez kompetentne organy w toku postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko. Kompensacja przyrodnicza jest bowiem formą zapłaty za wyrządzenie szkód dozwolonych właściwymi aktami prawnymi o charakterze generalnym (np. mpzp) lub indywidualnym (np. decyzja o środowiskowych uwarunkowaniach).

Podstawowym przesłaniem zasad prewencji i przezorności jest ocena potencjalnych skutków oddziaływania na środowisko planowanych działań oraz podjęcie stosownych środków mających na celu minimalizację i kompensację oddziaływania. Jeżeli w trakcie przedmiotowej oceny stwierdzony zostanie brak pewności co do określonych skutków, należy przyjąć, że one wystąpią (zob. sprawy C-6/04 oraz C-127/02).

W końcu zasada kompleksowej ochrony jest wyrazem „*idei traktowania środowiska jako całości i oznacza taki stan, w którym poprawna jest tylko taka ochrona, która, choćby wyróżnionym przedmiotem działania ochronnego był tylko jeden element środowiska, dotyczy jednocześnie wszystkich pozostałych elementów. Nawet więc zezwolenia na pogorszenie stanu jednego elementu nie mogą oznaczać legalnego pogorszenia reszty środowiska*” (J. Boć, J. Jendrośka, M. Górski, 2001).

Co się tyczy warunków korzystania ze środowiska, to na szczególną uwagę z punktu widzenia planowania przestrzennego zasługują przepisy art. 71–73 P.o.ś. Wskazać należy, że w odpowiednim za-

kresie przepisy te stanowią podstawę do ustalania zasad ochrony środowiska w rozumieniu rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Art. 71 P.o.ś. zobowiązuje organy planistyczne do określenia rozwiązań niezbędnych do zapobiegania powstawaniu zanieczyszczeń, zapewnienia ochrony przed powstającymi zanieczyszczeniami oraz przywracania środowiska do właściwego stanu, a także do ustalenia takich warunków realizacji przedsięwzięć, które zapewnią uzyskanie optymalnych efektów w zakresie ochrony środowiska. Co więcej przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Istotne jest, że wskazany powyżej obowiązek przywracania środowiska do właściwego stanu został potwierdzony w orzecznictwie sądowoadministracyjnym jako obowiązek organów gminy przy uchwalaniu mpzp (wyrok WSA w Warszawie z dnia 7 maja 2004 r., sygn. IV SA 4505/2003, niepubl., za K. Gruszecki, 2008).

Art. 72 ust. 1. P.o.ś. odnosi się już wyłącznie do suikzpg oraz mpzp, stanowiąc przykładowe środki, których wdrożenie powinno zapewniać warunki utrzymania równowagi przyrodniczej i racjonalnej gospodarki zasobami środowiska. Za wyjątkowo istotny środek ustanowiony w przedmiotowym przepisie należy uznać obowiązek, w którego świetle przy przeznaczaniu terenów na poszczególne cele oraz przy określaniu zadań związanych z ich zagospodarowaniem w strukturze wykorzystania terenu ustala się proporcje pozwalające na zachowanie lub przywrócenie na nich równowagi przyrodniczej i prawidłowych warunków życia. Podstawę do określania środków zapewniających warunki utrzymania równowagi przyrodniczej i racjonalnej gospodarki zasobami środowiska stanowią opracowania ekofizjograficzne. Jeżeli na skutek przekształceń środowiska, odnotowanych w opracowaniu ekofizjograficznym, zachodzi potrzeba zmian w ochronie systemu przyrodniczego, ustalonego w suikzpg/mpzp, skorygowane zasady ochrony wyma-

¹⁹ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska definiuje pojęcie kompensacji przyrodniczej – rozumie się przez to zespół działań obejmujących w szczególności roboty budowlane, roboty ziemne, rekultywację gleby, zalesianie, zadrzewianie lub tworzenie skupień roślinności, prowadzących do przywrócenia równowagi przyrodniczej lub tworzenie skupień roślinności, prowadzących do przywrócenia równowagi przyrodniczej na danym terenie, wyrównania szkód dokonanych w środowisku przez realizację przedsięwzięcia i zachowanie walorów krajobrazowych.

gają wpisania do treści suikzpg/mpzp i zatwierdzenia uchwałą rady gminy (wyrok WSA w Białymstoku z dnia 5 maja 2007 r., sygn. II SA/Bk 77/07 opubl. ONSA i WSA 2008, nr 6, poz. 109, str. 152).

W końcu art. 73. ust. 1 P.o.ś. wprowadza ogólny obowiązek uwzględnienia w mpzp ograniczeń wynikających m.in. z ustanowienia obszaru N2000 (analogiczny wymóg względem suikzpg obowiązuje na mocy rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy). W ust. 2 art. 73 P.o.ś. nakazano natomiast ograniczanie oddziaływań na środowisko inwestycji liniowych w szczególności poprzez ochronę walorów krajobrazowych oraz możliwość przemieszczania się dziko żyjących zwierząt. Obowiązek ten, jak słusznie zauważa K. Gruszecki, spoczywa m.in. na autorach opracowań projektowych (K. Gruszecki 2008), a więc w praktyce również na podmiotach opracowujących materiały wejściowe (np. opracowania ekofizjograficzne, koncepcje komunikacyjne) do dokumentów planistycznych. Za bardzo istotną wadę polskiego systemu planowania przestrzennego należy uznać ustanowienie specjalnego reżimu m.in. dla lokalizacji dróg publicznych, linii kolejowych, przedsięwzięć EURO 2012 oraz lotnisk użytku publicznego, co w praktyce powoduje, że przedsięwzięcia te mogą być realizowane w oderwaniu od ustaleń mpzp, a co za tym idzie w sposób potencjalnie nieuwzględniający wyników oceny strategicznej.

1.2. Wymogi dyrektywy ptasiej i siedliskowej a planowanie przestrzenne

1.2.1. Zarządzanie obszarami Natura 2000

Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy siedliskowej nakłada na państwa członkowskie obowiązek wdrożenia koniecznych środków ochronnych względem SOOS. Wskazane środki mogą przyjąć postać odpowiednich planów zarządzania SOOS opracowanych specjalnie dla tych terenów, bądź mogą to być instrumenty zintegrowane z innymi planami rozwoju (zagospodarowania) czy też odpowiednie środki ustawowe, administracyjne lub umowne (w tym umowy cywilnoprawne). Przyjęte środki ochrony powinny:

- odpowiadać ekologicznym wymaganiom siedlisk przyrodniczych, wymienionych w załączniku I dyrektywy, lub gatunków wymienionych w jej załączniku II i żyjących na danych terenach,
- spełniać kryterium efektywności,

- uwzględniać wymogi gospodarcze, społeczne i kulturowe oraz uwarunkowania regionalne i lokalne (zob. art. 2 ust. 3 dyrektywy siedliskowej).

Opracowane zgodnie z powyższymi zasadami środki ochronne powinny prowadzić do osiągnięcia celu, którym jest zachowanie siedlisk przyrodniczych i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty we właściwym stanie ochrony lub odtworzenie takiego stanu.

Właściwy stan ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków zdefiniowany został precyzyjnie w dyrektywie siedliskowej (zob. str. 11). Dyrektywa nie określa jednak, co należy rozumieć przez „wymagania ekologiczne”, którym mają odpowiadać środki ochronne. Wytyczne KE wyjaśniają, iż cel i kontekst art. 6 ust. 1 wskazują, że wymagania te zawierają w sobie całość potrzeb ekologicznych w zakresie czynników abiotycznych i biotycznych, koniecznych do zapewnienia właściwego stanu ochrony typów siedlisk i gatunków, włączając ich związki ze środowiskiem (powietrze, woda, gleba, pokrywa roślinna itd.). (Zarządzanie obszarami Natura 2000, 2007). Następnie wytyczne KE wskazują na następujące reguły identyfikacji wymagań ekologicznych:

- muszą być identyfikowane na podstawie konkretnych przypadków (stosownie do typów siedlisk przyrodniczych z załącznika I oraz gatunków z załącznika II, jak również obszarów, gdzie one występują), a co za tym idzie mogą się np. różnić w zależności od gatunku, a także w odniesieniu do tego samego gatunku, ale dla różnych obszarów,
- to państwa członkowskie na podstawie wiedzy naukowej odpowiedzialne są za ich określenie.

Podkreślić należy, że art. 6 ust. 1 dyrektywy siedliskowej odnosi się tylko do SOOS (w odróżnieniu od art. 6 ust. 2, 3 i 4), tak więc środki ochronne dla OSOP powinny być ustalane na podstawie dyrektywy Rady nr 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (Dz.U. UE 1979, L 103/1 ze zm.; dalej jako dyrektywa ptasia).

Co się tyczy OSOP, to koncepcja ochrony z dyrektywy ptasiej zakłada, iż państwa członkowskie podejmują wszelkie niezbędne środki w celu zachowania populacji gatunków na poziomie, który odpowiada w szczególności wymogom ekologicznym, naukowym i kulturowym, mając na uwadze wymogi ekonomiczne i rekreacyjne lub w celu dostosowania populacji tych gatunków do tego poziomu. W związku z powyższym państwa członkowskie podejmują wszelkie niezbędne środki w celu ochrony, zachowania lub przywrócenia

wystarczającej różnorodności i obszaru naturalnych siedlisk chronionych gatunków ptactwa. Ochrona, zachowanie i przywracanie biotopów i naturalnych siedlisk obejmuje przede wszystkim następujące środki: 1) stworzenie obszarów ochrony 2) utrzymanie i gospodarowanie, zgodnie z potrzebami ekologicznymi i naturalnymi siedliskami w ramach stref ochronnych i poza nimi, 3) przywracanie zniszczonych biotopów, 4) tworzenie biotopów.

Zgodnie z art. 4 ust. 1 dyrektywy ptasiej gatunki wymienione w jej załączniku I podlegają specjalnym środkom ochrony dotyczącym ich naturalnego siedliska w celu zapewnienia im przetrwania oraz reprodukcji na obszarze ich występowania. Analogiczne środki należy podejmować na podstawie art. 4 ust. 2 dyrektywy ptasiej w odniesieniu do regularnie występujących gatunków wędrownych niewymienionych w załączniku I, mając przy tym na uwadze obszary ich wylęgu, pierzenia i zimowania oraz miejsca postoju wzdłuż tras ich migracji (chodzi tu w szczególności o ochronę terenów mokradłowych).

W tym miejscu należy wskazać na kluczową relację pomiędzy środkami ochronnymi, do których wdrożenia zobowiązane są państwa członkowskie (art. 6 ust. 1 dyrektywy siedliskowej, art. 4 ust. 1 i 2 dyrektywy ptasiej), a środkami prewencyjnej ochrony SOOS i OSOP (art. 6 ust. 2–4 dyrektywy siedliskowej, art. 4 ust. 4 dyrektywy ptasiej):

Identyfikacja wytycznych do zarządzania obszarami N2000 (określenie środków ochronnych) powinna stanowić punkt odniesienia do oceny oddziaływania planów i przedsięwzięć na integralność i spójność tych obszarów. Wytyczne zarządzania obszarem powinny bowiem określać działania mogące prowadzić do zmian w ekosystemie na tym obszarze (sprawa C-355/90).

1.2.2. Ogólny obowiązek ochrony obszarów Natura 2000

Zgodnie z art. 6 ust. 2 dyrektywy siedliskowej państwa członkowskie zobowiązane zostały do podjęcia odpowiednich działań w celu uniknięcia w obrębie SOOS pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, jak również w celu uniknięcia niepokojenia gatunków, dla których zostały wyznaczone

takie obszary. W przepisie zaznaczono, iż chodzi o niepokojenie, które może mieć znaczenie w stosunku do celów niniejszej dyrektywy.

Art. 6 ust. 2 zastępuje w zakresie ogólnego obowiązku ochrony art. 4 ust. 4 dyrektywy ptasiej (od momentu wyznaczenia OSOP), który wymaga od państw członkowskich wdrożenia właściwych środków w celu uniknięcia powstawania zanieczyszczenia lub pogorszenia warunków naturalnych siedlisk lub jakichkolwiek zakłóceń wpływających na ptactwo, o ile będą mieć one znaczenie w odniesieniu do celów ochrony.

Art. 6 ust. 2 dyrektywy siedliskowej obowiązuje od momentu:

- wyznaczenia obszaru jako OZW (względem projektowanych SOOS),
- wyznaczenia przez państwo członkowskie obszaru jako OSOP.

Zgodnie z orzecznictwem ETS państwa członkowskie winny jednak realizować obowiązki wynikające z art. 4 ust. 4 dyrektywy ptasiej, jeśli dany obszar nie został sklasyfikowany jako OSOP, o ile powinien być tak sklasyfikowany (zob. sprawa C-166/97). Art. 4 ust. 4 dyrektywy ptasiej wykracza poza art. 6 ust. 2 dyrektywy siedliskowej w takim sensie, że państwa członkowskie mają również dążyć do uniknięcia powstawania zanieczyszczenia lub pogorszenia warunków naturalnych siedlisk chronionego ptactwa poza granicami OSOP (w przypadku SOOS taki obowiązek należy wyprowadzić w drodze wykładni celowościowej dyrektywy siedliskowej²⁰). Mając do czynienia z zaplanowanymi inwestycjami, państwo członkowskie musi ocenić, czy mogą one zanieczyścić lub spowodować pogorszenie warunków naturalnych siedlisk lub zakłócenie wpływające na chronione gatunki ptaków. Jeśli odpowiedź w przedmiocie którejkolwiek z tych kwestii jest twierdząca, państwo członkowskie jest zobowiązane do podjęcia niezbędnych działań, aby do tego nie doszło (Opinia Rzecznika Generalnego Eleanor Sharpston w sprawie C-388/05). Uprawnienia państw członkowskich do zezwolenia na plany i przedsięwzięcia mogące znacząco oddziaływać na niewyznaczone OSOP oraz naturalne siedliska chronionego ptactwa poza granicami wyznaczonych OSOP (w tym w ramach korytarzy ekologicznych²¹)

²⁰ Chodzi tu o cel dyrektywy siedliskowej, jakim jest zachowanie spójnej sieci ekologicznej SOOS, co wymaga podjęcia stosownych środków prewencyjnej ochrony m.in. względem korytarzy ekologicznych czy miejsc żerowania znajdujących się poza granicami SOOS.

²¹ Jak już wskazano, art. 4 ust. 1 i 2 dyrektywy ptasiej nakłada na państwa członkowskie obowiązek zapewnienia OSOP ochrony prawnej, która pozwoli w szczególności na zapewnienie zarówno przetrwania i rozmnażania gatunków ptaków wymienionych w załączniku I dyrektywy, jak i ochronę miejsc lęgowych, pierzenia i zimowania gatunków wędrownych niewymienionych w załączniku I, ale często odwiedzających ten teren (zob. sprawy C-355/90, C-166/97, C-96/98).

mogą być uzasadnione tylko w wyjątkowych wypadkach. Wypadki te muszą korespondować z interesem generalnym, nadrzędnym wobec interesu ogólnego przedstawianego przez ekologiczny cel dyrektywy. W tym kontekście względy ekonomiczne i społeczne nie mogą być brane pod uwagę (sprawy C-57/89, C-186/06).

Podkreślić należy następnie, że ogólny obowiązek ochrony obszarów N2000 powstaje, zanim odnotowany zostanie jakikolwiek spadek w populacji chronionego gatunku lub zanim dojdzie do pogorszenia stanu chronionego siedliska albo siedliska chronionego gatunku, czy też do jakichkolwiek zagrożeń w powyższym zakresie (sprawy C-117/00, C-355/90).

Co istotne, również ogólny obowiązek ochrony dotyczy zarówno działań prewencyjnych względem planów i przedsięwzięć przewidzianych do realizacji, jak i oddziaływań wynikających z istniejącego sposobu korzystania ze środowiska (sprawa C-355/90).

W sytuacji, w której prawo wewnętrzne (w tym np. akty prawa miejscowego takie jak mpzp) nie zawiera żadnych wyraźnych przepisów zobowiązujących właściwe organy do unikania pogorszeń stanu siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, prawo to zawiera element niepewności co do obowiązków nałożonych na te organy. Taki stan prowadzi do naruszenia art. 6 ust. 2 dyrektywy siedliskowej.

Z kolei w sprawie C-6/04 Trybunał podkreślił, że dla wprowadzenia w życie art. 6 ust. 2 dyrektywy siedliskowej konieczne może być podjęcie zarówno działań zapobiegawczych przeciwko zewnętrznym naruszeniom i zakłóceniom spowodowanym przez człowieka, jak i działań powstrzymujących sukcesę naturalną mogącą pogorszyć stan ochrony gatunków i siedlisk naturalnych na obszarze N2000.

W końcu odnotowania wymaga fakt, iż zakładając istnienie pewnego braku spójności pomiędzy różnymi politykami wspólnotowymi (np. pomiędzy wspólnotową polityką rolną a wspólnotową polityką ochrony środowiska), brak takiej zgodności nie może stanowić usprawiedliwienia dla unikania przez państwo członkowskie wywiązywania się ze swoich zobowiązań wynikających z art. 6 ust. 2 dyrektywy siedliskowej (sprawa C-96/98²²).

²² W sprawie tej Republika Francuska uchybiła swemu obowiązkowi podjęcia odpowiednich środków w celu uniknięcia pogorszenia terenów Poitevin Marsh zaklasyfikowanych jako OSOP. Rząd francuski argumentował, że wspólnotowe środki pomocy dla rolnictwa działają na niekorzyść rolnictwa prowadzonego zgodnie z wymogami ochrony ustanowionymi przez dyrektywę ptasią.

²³ Kryterium udzielenia pozwolenia ustanowione w art. 6 ust. 3 zdanie drugie dyrektywy siedliskowej samo w sobie zawiera w sobie zasadę ostrożności (zob. sprawa C-157/96) i pozwala w sposób skuteczny zapobiec niekorzystnym wpływom na tereny chronione poprzez plany lub przedsięwzięcia. Mniej surowe kryterium udzielenia pozwolenia niż to, o którym mowa powyżej, mogłoby nie zapewniać w tak skuteczny sposób urzeczywistnienia celu ochrony terenów, któremu służy przedmiotowy przepis.

1.2.3. Oceny oddziaływania na obszary Natura 2000

Procedura oceny oddziaływania planów i przedsięwzięć na obszary N2000 uregulowana została w art. 6 ust. 3 i 4 dyrektywy siedliskowej. W prawie polskim jej odpowiednik stanowi art. 33 ust. 3 oraz art. 34 u.o.p. W świetle dyrektywy siedliskowej procedura z art. 6 ust. 3 i 4 znajduje zastosowanie od momentu wyznaczenia obszaru siedliskowego jako OZW oraz od momentu wyznaczenia obszaru jako OSOP. Procedura oceny habitatowej dzieli się na następujące etapy: etap pierwszy – Screening/Rozpoznanie; etap drugi – Ocena właściwa; etap trzeci – Ocena rozwiązań alternatywnych; etap czwarty – Ocena w przypadku, gdy brak jest rozwiązań alternatywnych i utrzymują się negatywne oddziaływania.

W sprawie C-98/03 ETS podkreślił, że potrzeba oceny z art. 6 ust. 3 i 4 dotyczy również działań zlokalizowanych poza granicami obszaru N2000, ale mogących na ten obszar oddziaływać.

Etap pierwszy – screening/rozpoznanie ma na celu analizę prawdopodobnych oddziaływań planu lub przedsięwzięcia na obszar N2000 albo samego, albo w powiązaniu z innymi planami lub przedsięwzięciami. W jego trakcie ocenia się, czy można obiektywnie stwierdzić, że oddziaływania te nie będą istotne. Właściwe przeprowadzenie etapu screeningu zależy od zebrania przez kompetentny organ wszystkich niezbędnych informacji. Charakter planu lub przedsięwzięcia oraz obszaru N2000 determinują stopień wymaganej przezorności. Jakikolwiek wątpliwości skłaniają w kierunku bardziej rygorystycznej oceny, przy uwzględnieniu zasady przezorności i konieczności zapewnienia przejrzystości procesu decyzyjnego. Mając na uwadze w szczególności zasadę przezorności, wątpliwości takie mają miejsce, gdy na podstawie obiektywnych danych nie można wykluczyć, że plan lub przedsięwzięcie będzie oddziaływać na dany teren w istotny sposób (sprawa C-127/02)²³. Zgodnie z art. 6 ust. 3 dyrektywy siedliskowej właściwe organy państwowe udzielają pozwolenia na plan lub przedsięwzięcie, które nie jest bezpośrednio związane lub konieczne do zagospodarowania terenu, ale które może w istotny sposób na niego oddziaływać, jedynie wówczas

czas, gdy po dokonaniu odpowiedniej oceny skutków tego planu lub przedsięwzięcia upewniły się, że nie wpłynie on niekorzystnie na ten teren (co z uwagi na deficyt informacji może być w praktyce trudne np. na poziomie kpzk czy pzpw)²⁴. Jeżeli udzielono pozwolenia na plan lub przedsięwzięcie zgodnie z procedurą przewidzianą w art. 6 ust. 3 dyrektywy siedliskowej, to co się tyczy wpływu tego planu lub przedsięwzięcia na teren chroniony, zbędnym jest jednoczesne stosowanie ogólnej normy ochrony przewidzianej w art. 6 ust. 2 dyrektywy siedliskowej. Udzielenie pozwolenia na plan lub przedsięwzięcie, zgodnie z art. 6 ust. 3 dyrektywy siedliskowej, zakłada w sposób konieczny, że uznano, iż ten plan lub przedsięwzięcie nie wpłynie niekorzystnie na dany teren i w konsekwencji, nie może również spowodować pogorszeń lub niepokojeń w rozumieniu art. 6 ust. 2 (sprawa C-127/02²⁵).

Ocena właściwa ma miejsce w przypadku uznania, że prawdopodobnie wystąpią istotne oddziaływania lub nie można ich obiektywnie wykluczyć²⁶. Jej zadaniem jest stwierdzenie na podstawie zasady prezorności, czy naruszona zostanie integralność obszaru²⁷. Analogicznie jak w przypadku etapu rozpoznania, dokumentacja OOS względem danego planu lub przedsięwzięcia nie może cechować się lukami i brakiem całościowych, precyzyjnych i ostatecznych spostrzeżeń i wniosków, które z naukowego punktu widzenia powinny wyjaśnić wszystkie uzasadnione wątpliwości w odniesieniu do skutków zamierzonego działania dla rzeczoności obszaru N2000 (zob. sprawa C-304/05). Odpowiedzialność za należyte przeprowadzenie oceny właściwej spoczywa na organie kompetentnym do

wydania zgody na realizację planu lub przedsięwzięcia przy udziale organów opiniujących/uzgadniających. Ocena właściwa skupia się na wpływie planu lub przedsięwzięcia (w tym wpływie skumulowanym) na integralność obszaru. Wpływ ten analizowany jest przede wszystkim w świetle celów ochrony obszaru oraz jego struktury i funkcji.

Jeżeli po zaprojektowaniu środków łagodzących obiektywnie można stwierdzić, że negatywne oddziaływanie na integralność obszaru pozostaną, konieczne stanie się przejście do etapu kolejnego, czyli badania rozwiązań alternatywnych (w praktyce najczęściej rozwiązania te są rozpatrywane na dużo wcześniejszym etapie procedury). Pozytywny wynik tego badania skutkuje koniecznością modyfikacji projektu (należy poszukiwać wariantu jak najmniej szkodliwego). Pomimo, że w świetle metodyki art. 6 ust. 3–4 dyrektywy siedliskowej analiza rozwiązań alternatywnych stanowi trzeci etap procedury, to w praktyce odbywa się ona często na najwcześniejszym możliwym etapie projektowania. Dyrektywy w zakresie uwarunkowań analizy wariantów alternatywnych sprecyzowane zostały przez ETS w sprawie C – 239/04²⁸. Trybunał uznał w przedmiotowej sprawie, że stosowanie zwolnień z art. 6 ust. 4 dyrektywy siedliskowej uzależnione jest w szczególności właśnie od wykazania braku rozwiązań alternatywnych. Możliwość skorzystania ze zwolnień powinna być jednak traktowana w sposób zawężający. Oznacza to, iż realne rozwiązania alternatywne to również rozwiązania powodujące pewne trudności natury społecznej, gospodarczej czy ekologicznej. Realizując plan lub przedsięwzięcie mimo negatywnej oceny jego oddzia-

²⁴ Sąd krajowy może ocenić, czy zostały dotrzymane granice zakresu uznania ustanowione w tym przepisie na rzecz właściwych władz krajowych (sprawa C-127/02).

²⁵ Mimo to nie można wykluczyć, że w przyszłości okaże się, nawet przy niewystąpieniu błędnego działania właściwych organów państwa, że taki plan lub przedsięwzięcie może wywoływać wskazane pogorszenia lub niepokoje. W takich okolicznościach zastosowanie art. 6 ust. 2 dyrektywy siedliskowej umożliwi spełnienie podstawowego celu zachowania i ochrony jakości środowiska, włącznie z ochroną siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory.

²⁶ Zob. sprawa C-127/02 – rozważania na temat prawdopodobieństwa znaczących oddziaływań powodującego konieczność przeprowadzenia oceny właściwej.

²⁷ W sprawie C-209/02 Trybunał stwierdził naruszenie art. 6 ust. 3 i 4 dyrektywy siedliskowej, stwierdzając m.in., iż „*Uwzględniając treść raportów biegłego i okoliczność braku dowodu przeciwnego, niuniknionym wnioskiem jest to, że w momencie przyjęcia decyzji z dnia 14 maja 1999 r., władze austriackie nie były pewne, że planowane rozszerzenie pola golfowego przy uwzględnieniu środków wskazanych w tej decyzji nie zakłóci funkcjonowania populacji derkacza na OSOP „Wörschbacher Moos” i nie wpłynie negatywnie na integralność tego OSOP*”.

²⁸ Zaznacza się, że obowiązek wykazania braku rozwiązań alternatywnych ma charakter materialnoprawny. Oznacza to że od spełnienia danego obowiązku uzależniona jest możliwość pozytywnego rozstrzygnięcia sprawy; – zob.: M. Pchałek, A. Juchnik, 2007. W cytowanej sprawie Trybunał orzekł również, co następuje: „*należy się zgodzić (...), że nie każde teoretycznie możliwe rozwiązanie alternatywne stoi w sprzeczności z wydaniem pozwolenia na projekt, jednak ocena rozwiązań alternatywnych nie może się ograniczać – tak jak ocena oddziaływania na środowisko – do „głównych alternatywnych rozwiązań rozpatrzonych przez wykonawcę” (załącznik III pkt 2 dyrektywy w sprawie oceny oddziaływania na środowisko). Nie zapewniono by tym samym spełnienia przesłanki braku rozwiązań alternatywnych zgodnie z wymogami art. 6 ust. 4 dyrektywy siedliskowej. W konsekwencji władze wydające pozwolenie muszą zapewnić ocenę przynajmniej tych rozwiązań alternatywnych, które nie zostają w sposób oczywisty – ponad wszelkie uzasadnione wątpliwości – wykluczone. Przy dokonaniu wyboru rozwiązania alternatywnego czynnikiem decydującym jest to, czy realizacji tego rozwiązania wymagają nadrzędne względy interesu publicznego, czy też można im sprostać w oparciu o inne rozwiązanie*”.

ływania na obszar N2000, nie wykazując jednocześnie w sposób szczególnie uzasadniony braku rozwiązań alternatywnych, państwo członkowskie uchybia zobowiązaniom, które ciąży na nim na mocy art. 6 ust. 4 dyrektywy siedliskowej.

W przypadku gdy stwierdzono, że brak jest rozwiązań alternatywnych, należy wykazać, iż za realizacją plan lub przedsięwzięcia przemawiają konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego²⁹ (warunki zostają odpowiednio obostrzone jeżeli negatywne oddziaływanie dotyczy siedlisk lub gatunków priorytetowych; zob. art. 6 ust. 4 dyrektywy siedliskowej). Ocena ewentualnych powodów o charakterze zasadniczym wynikających z nadrzędnego interesu publicznego, wymaga ich rozważenia względem niekorzystnych skutków spowodowanych przez dany plan lub przedsięwzięcie na określonym obszarze N2000. Jeżeli uznano, że za realizacją planu lub przedsięwzięcia przemawiają konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego, wówczas niezbędne staje się przejście do oceny środków kompensacyjnych.

Środki kompensacyjne mają za zadanie utrzymanie spójności sieci N2000 jako całości. W praktyce jednak skuteczność ich oceniana jest często negatywnie. Należy więc przykładać jak największą wagę do zagwarantowania właściwości i efektywności środków kompensacyjnych³⁰. Charakter pożądanych działań uzależniony jest od rodzaju szkody spowodowanej przez negatywne oddziaływania. Działania kompensacyjne muszą zostać tak zaprojektowane, aby posiadały możliwość zachowania lub wzmocnienia całkowitej spójności N2000, aby były odpowiednie dla danego

obszaru i zaistniałej szkody oraz aby były wykonalne. Konieczne środki mogą być identyfikowane jedynie w zależności od niekorzystnego wpływu na dany obszar. Właściwe organy muszą stwierdzić, jaki udział obszaru poddanego niekorzystnemu wpływowi zostanie utracony w stosunku do N2000 w wyniku planu/przedsięwzięcia i jak tę stratę można zrekompenzować, tak aby w efekcie została zachowana spójność sieci. Szczególnie istotną wagę należy przywiązywać do efektywności kompensacji, co potwierdził Trybunał w sprawie C-239/04: „jeżeli jednak realizacja środków koniecznych do zapewnienia spójności jest jeszcze niepełna, nie można wydawać zezwolenia na projekt wpływający niekorzystnie na dany teren. W przeciwnym razie zachodzi obawa, że obszar ochrony zostanie naruszony bez podjęcia środków koniecznych do zapewnienia spójności programu N2000”.

Przechodząc do zagadnień ochrony gatunkowej, należy wskazać, że jest ona realizowana odrębnie na podstawie dyrektywy siedliskowej oraz dyrektywy ptasiej.

Zgodnie z art. 12 dyrektywy siedliskowej państwa członkowskie zobowiązane są ustanowić system ochrony ściślej dla gatunków zwierząt wymienionych w załączniku IV pkt (a), w ich naturalnym zasięgu występowania. System ten powinien obejmować m.in. zakazy celowego niepokojenia tych gatunków, w szczególności podczas okresu rozrodu, wychowu młodych, snu zimowego i migracji oraz pogarszania stanu lub niszczenia terenów rozrodu lub odpoczynku³¹. Właściwe organy mogą zezwolić na odstępstwa od powyższych zakazów m.in. a) w interesie ochrony dzikiej fauny i flory oraz ochrony siedlisk przyrodniczych; b) aby

²⁹ W opinii z dnia 18 kwietnia 2000 r., Muhlenberger Loch C(2000)1079, dotyczącej powiększenia terenu fabrycznego spółki Daimler Chrysler Aeospace Airbus, KE za nadrzędny interes społeczno-gospodarczy uznała:

- powstanie wielu nowych miejsc pracy dla wykwalifikowanej siły roboczej, istotnych dla zrównoważenia spadku zatrudnienia w sektorze przemysłowym danego regionu i regionów sąsiednich,
- spodziewany postęp technologiczny, zwiększenie konkurencyjności europejskiego przemysłu lotniczego oraz rozwój współpracy w tej płaszczyźnie. Jednak w opinii z dnia 24 kwietnia 2003 r., Truppbach C(2003)1303, w sprawie utworzenia strefy przemysłowo-handlowej, KE stanęła na stanowisku, że pomimo istnienia interesu publicznego przy przeznaczaniu obszarów na cele gospodarcze, nie można stwierdzić wystąpienia wystarczających względów nadrzędnego interesu publicznego, które w tym właśnie przypadku usprawiedliwiałyby lokalizację inwestycji w cennym przyrodniczo miejscu. Na temat koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego zob. również orzeczenie w sprawie C-57/89.

³⁰ Komisja Europejska w trakcie wydawania opinii z art. 6 ust. 4 dyrektywy siedliskowej szczególną uwagę zwraca na adekwatność, harmonogram oraz system monitoringu kompensacji, a także na jej skoordynowanie z innymi działaniami na rzecz ochrony przyrody. W opinii z dnia 14 maja 2004 r., La Brena C(2004)1797, w sprawie hiszpańskiego zbiornika wodnego La Brenna II, zażądała przekazywania corocznego raportu na temat sukcesywności wdrażania środków kompensacyjnych. Z kolei w opinii z dnia 24 kwietnia 2003 r., Bothnia C(2003)1309, w sprawie linii kolejowej Nordmaling – Umea, zobowiązała rząd Szwecji do zagwarantowania niezbędnych środków finansowych, zapewniających realizację celów ochronnych.

³¹ W tym względzie wystarczy stwierdzić, że Trybunał orzekł już, iż działaniami, o których mowa w art. 12 ust. 1 lit. d) dyrektywy, nie są jedynie działania zamierzone, lecz również niezamierzone (zob. sprawa C-6/04). W sprawie C-183/05 Rzecznik generalny wskazuje w tym względzie, że „zezwolenie na realizację przedsięwzięcia przed przeprowadzeniem oceny jego oddziaływania na środowisko, stwierdzającej, że przedsięwzięcie to może mieć negatywne skutki dla środowiska (projekt osiedla Lough Rynn) lub wydanie zezwolenia bez zastrzeżeń w odniesieniu do innych przedsięwzięć, mimo że wstępna ocena zakończono wnioskiem o istnieniu negatywnych skutków wspomnianego przedsięwzięcia na środowisko (projekt obwodnicy w okolicach Ennis oraz budowa gazociągu w zatoce Broadhaven) wskazują, że gatunki figuruje w załączniku IV do dyrektywy 92/43, lit. a), jak i ich tereny odpoczynku i rozrodu, są narażone na niepokojenie i zagrożenia, którym nie zapobiegło ustawodawstwo irlandzkie”.

zapobiec poważnym szkodom, w szczególności w odniesieniu do upraw, zwierząt gospodarskich, lasów, połowów ryb, wód oraz innych rodzajów własności; c) w interesie zdrowia i bezpieczeństwa publicznego lub z innych powodów o charakterze zasadniczym wynikających z nadrzędnego interesu publicznego, w tym z powodów o charakterze społecznym lub gospodarczym oraz powodów związanych z korzystnymi skutkami o podstawowym znaczeniu dla środowiska. Powyższe zezwolenia mogą zostać udzielone pod warunkiem, że nie ma zadowalającej alternatywy i że odstępstwo nie jest szkodliwe dla zachowania populacji danych gatunków we właściwym stanie ochrony w ich naturalnym zasięgu.

W orzeczeniu w sprawie C-103/00 ETS stanął na stanowisku, iż fakt, że nie odnotowano spadku w populacji w przeciągu ostatnich kilkunastu lat, nie oznacza, że regulacje prawa krajowego w sposób właściwy zapewniają ochronę gatunku przed pogorszeniem lub zniszczeniem terenów rozrodu, do czego zobowiązuje art. 12 ust. 1 pkt. d) dyrektywy siedliskowej. W tymże orzeczeniu Trybunał zakwalifikował jako celowe niepokojenie w rozumieniu art. 12 ust. 1 lit. b) dyrektywy fakty takie, jak ruch motorowerowy na plaży wbrew ogłoszeniom dotyczącym obecności gniazd podlegających ochronie żółwi morskich, obecność rowerów wodnych i żaglówek w obszarze morskim określonych plaży, oraz orzekł, że państwo członkowskie uchybiło zobowiązaniom, które na nim ciążyą na mocy art. 12 ust. 1 lit. b) i d) dyrektywy, w przypadku gdy nie podejmuje wszelkich niezbędnych, konkretnych kroków w celu uniknięcia z jednej strony celowego niepokojenia danego gatunku zwierząt podczas okresu prokrecji, a z drugiej strony pogorszenia stanu lub zniszczenia terenów rozrodu.

Z kolei, jak wskazał rzecznik generalny w sprawie C-183/05, transpozycja art. 12 ust. 1 dyrektywy siedliskowej wymaga od państw członkowskich nie tylko ustanowienia kompletnych ram legislacyjnych, ale również podjęcia działań konkretnych i szczególnych w zakresie ochrony³². Tym samym, system ścisłej ochrony zakłada podjęcie spójnych i wzajemnie powiązanych działań o charakterze prewencyjnym³³.

Nieposiadanie przez władze krajowe informacji odnośnie do gatunków figurujących w załączniku IV lit. a) dyrektywy siedliskowej, ich terenów rozrodu, ani też odnośnie zagrożeń dla tych gatunków, uniemoż-

liwia skuteczne wdrożenie systemu ścisłej ochrony, o której mowa w art. 12 ust. 1 dyrektywy³⁴.

Z kolei, co się tyczy dyrektywy ptasiej, to jej art. 5 zobowiązuje państwa członkowskie do ustanowienia powszechnego systemu ochrony dla wszystkich gatunków ptactwa występujących naturalnie w stanie dzikim na europejskim terytorium państw członkowskich. System powinien obejmować zakazy dotyczące m.in.: a) umyślnego niszczenia lub uszkodzenia ich gniazd i jaj lub usuwania ich gniazd oraz b) umyślnego płoszenia tych ptaków, szczególnie w okresie lęgowym i wychowu młodych, jeśli mogłoby to mieć znaczenie w odniesieniu do celów niniejszej dyrektywy. Biorąc pod uwagę specyfikę procesu planowania przestrzennego, to państwa członkowskie mogą na podstawie art. 9 dyrektywy ptasiej zezwolić na odstępstwa od powyższych zakazów, wyłącznie jeżeli brak jest wariantów alternatywnych oraz w:

- interesie zdrowia i bezpieczeństwa publicznego;
- w celu zapobiegania poważnym szkodom w odniesieniu do zbóż, inwentarza żywego, lasów, rybołówstwa i wody oraz w celu ochrony flory i fauny.

W tym względzie Trybunał w sprawie C-60/05 wyjaśnił, że odstępstwa na podstawie art. 9 dyrektywy mogą być stosowane tylko wtedy, kiedy istnieje gwarancja, że populacja danych gatunków zostanie zachowana na zadowalającym poziomie (zob. podobnie w sprawie C-182/02). **Z kolei w sprawie 252/85** Trybunał wskazał, że zakazy ustanowione w artykule 5 (b) i (c) dyrektywy ptasiej obowiązują bez żadnych ograniczeń czasowych. Nieprzerwana ochrona ptaków jest konieczna, ponieważ wiele gatunków ponownie używa gniazd wybudowanych w latach wcześniejszych. Zawieszenie tej ochrony na pewien okres w ciągu roku nie może zostać uznane za zgodne ze wspomnianym zakazem.

Podkreślić należy, że ani dyrektywa siedliskowa, ani dyrektywa ptasia nie ustalają relacji pomiędzy zgodą na realizację planu/przedsięwzięcia z art. 6 ust. 4 dyrektywy siedliskowej a zezwoleniami na odstępstwa od zakazów w zakresie ochrony gatunkowej. W praktyce więc, pomimo wydania zgody z art. 6 ust. 4, może okazać się konieczne uzyskanie dodatkowego zezwolenia np. na zniszczenie gniazd ptaków (jest to jednak kwestia dyskusyjna – nie rozstrzygnięta dotychczas w orzecznictwie). Problem polega na tym, że zakres przesłanek pozwalających na odstępstwa od zakazów

³² Zob. podobnie w sprawie C-103/00.

³³ Zob. sprawa C-518/04.

³⁴ zob. sprawa C-183/05.

względem gatunków ptaków chronionych dyrektywą (w praktyce inwestycyjnej ochrona zdrowia lub bezpieczeństwa publicznego), jest znacznie węższy od przesłanek z art. 6 ust. 4 dyrektywy siedliskowej (inne nadrzędne interesy publiczne). Inaczej przedstawia się sytuacja w przypadku gatunków objętych ochroną ścisłą na podstawie dyrektywy siedliskowej. Tutaj katalog przesłanek pozwalających na odstępstwa od zakazów obejmuje bowiem inne nadrzędne interesy społeczno-gospodarcze.

Zarówno w przypadku zezwoleń na odstępstwa od zakazów z zakresu ochrony gatunkowej wydawanych na podstawie dyrektywy ptasiej, jak i siedliskowej konieczne jest wykazanie możliwości zachowania populacji danych gatunków we właściwym stanie ochrony. W przypadku podejmowania działań mogących znacząco negatywnie oddziaływać na integralność obszaru N2000 (dopuszczonych na podstawie art. 6 ust. 4 dyrektywy siedliskowej), zachowanie populacji we właściwym stanie ochrony może się wiązać z koniecznością wdrożenia efektywnej kompensacji przyrodniczej w momencie jej wystąpienia, np. pogorszenia stanu siedliska chronionego gatunku (np. zniszczenie terenu rozrodu).

1.3. Sieć Natura 2000 a koncepcja i rola korytarzy ekologicznych w kontekście planowania przestrzennego

1.3.1. Prawne i naukowe podstawy uwzględniania korytarzy ekologicznych w koncepcji sieci Natura 2000

Rozdział niniejszy koncentruje się na podejściu do obszarów N2000 jako do sieci ekologicznych oraz wynikających z tego konsekwencji dla planowania przestrzennego. O ile wymogi dotyczące uwzględniania różnorodnych aspektów związanych z obszarami N2000 w procedurach planistycznych zostały szeroko uwzględnione w przepisach prawnych i wcześniejszych poradnikach, to wymogi te w odniesieniu do tzw. korytarzy ekologicznych są rzadko formułowane. Ponieważ z przedstawionych dalej argumentów wynika, że utrzymanie korytarzy i właściwe gospodarowanie w ich obrębie, może mieć istotne znaczenie dla ochrony siedlisk i gatunków na obszarach N2000, dlatego ich problematyka wymaga uwzględnienia w rekomendacjach dla potrzeb planowania przestrzennego.

Wśród form ochrony przyrody dopuszczalnych zarówno prawem wspólnotowym, jak i krajowym

brak jest form ochrony, które wprost odnoszą się do potrzeby utrzymania korytarzy ekologicznych. Jest jednak oczywiste, że wszystkie możliwe do ustanowienia obszarowe formy ochrony przyrody, w tym obszary N2000, mogą obejmować części tych korytarzy, podczas gdy pozostałe ich odcinki nie będą podlegały ochronie prawnej.

Powszechne stosowanie terminu „sieć”, zarówno w dyrektywach UE, jak i przepisach krajowych sugeruje, że układ obszarów N2000 powinien stanowić w miarę ciągły w przestrzeni system, utrzymujący powiązania ekologiczne pomiędzy jego poszczególnymi elementami obszarowymi. W preambule do dyrektywy siedliskowej sformułowano potrzebę stworzenia „spójnej europejskiej sieci ekologicznej”. Potrzeba istnienia sieciowego charakteru obszarów N2000 jest więc uzasadniana w szczególności właśnie poprzez stosowanie pojęcia „spójność sieci”, które zostanie szerzej omówione w kolejnym podrozdziale.

Definicja właściwego stanu ochrony siedliska przyrodniczego, stanowiącego jeden z podstawowych przedmiotów ochrony w obrębie obszarów N2000 uznaje, że stan taki ma miejsce m.in., gdy istnieje i prawdopodobnie będzie istnieć w dającej się przewidzieć przyszłości szczególna struktura i funkcje konieczne do długotrwałego zachowania tego siedliska. Z dyrektywy nie wynika, aby ten obowiązek zachowania struktury i funkcji (m.in. ekologicznych) dotyczył tylko samych obszarów N2000. Gdy ich istnienie jest konieczne dla zachowania siedlisk i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, odpowiednia struktura i funkcje powinny być utrzymane także na obszarach nieobjętych ochroną prawną w ramach sieci N2000, a szczególnie w obrębie korytarzy ekologicznych łączących obszary N2000. Takie obszary położone w różnych miejscach regionów biogeograficznych, można uznać za tereny mające znaczenie dla Wspólnoty, których rolą jest „przyczynienie się do zachowania lub odtworzenia typu siedliska przyrodniczego wymienionego w załączniku I lub gatunku wymienionego w załączniku II, we właściwym stanie ochrony oraz znaczące przyczynienie się do spójności sieci N2000”. Stwierdzono też, że w odniesieniu do „gatunków zwierząt występujących na dużych obszarach, tereny mające znaczenie dla Wspólnoty znajdują się w obrębie naturalnego zasięgu takich gatunków, obejmującego fizyczne lub biologiczne czynniki istotne dla ich życia lub reprodukcji”. Jeśli przyjmie się założenie, że wymiana puli genowej między lokalnymi i regionalnymi populacjami tych gatunków zwierząt stanowi jeden z istotnych czynników ich przetrwania, dalszą konsekwencją tego założenia stanowi potrzeba

utrzymania korytarzy ekologicznych, umożliwiającą migrację populacji tych gatunków (jeśli występują one w obrębie ich naturalnego zasięgu). Korytarze takie można więc uznać za obszary mające znaczenie dla Wspólnoty, jeśli spełniają ww. warunki, nawet jeśli w ich obrębie nie występują stale siedliska i gatunki będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. Przesłanka ta ulega jeszcze wzmocnieniu poprzez zawarty w art. 3 ust. 3 dyrektywy siedliskowej wymóg „podjęcia starań przez państwa członkowskie w celu poprawy ekologicznej spójności N2000, poprzez zachowanie, a w stosownych przypadkach rozwinięcie cech krajobrazu o dużym znaczeniu dla dzikiej fauny i flory”. W świetle art. 10 dyrektywy działania te powinny być uwzględnione w trakcie planowania zagospodarowania terenów i formułowaniu polityki rozwoju, poprzez dążenie – w miejscach gdzie państwa członkowskie uznają to za konieczne – do ochrony lub wprowadzenia elementów krajobrazu o dużym znaczeniu dla dzikiej fauny i flory. Wśród nich, w dyrektywie wymieniono takie elementy, które ze względu na liniową lub ciągłą strukturę (np. ciek i ich brzegi, tradycyjne systemy oznaczania granic użytków: miedze, ogrodzenia, murki) albo pełnią funkcję (np. stawy, oczka wodne, małe kompleksy leśne), są istotne dla migracji, rozprzestrzeniania się i wymiany genetycznej dzikich gatunków.

Także biorąc pod uwagę naukowe kryteria typowania obszarów do ochrony w ramach sieci N2000, przedstawione w załączniku III dyrektywy siedliskowej, okazuje się, że czynniki związane z możliwością wymiany puli genowej gatunków między obszarami ich występowania, odgrywają duże znaczenie. Jednym z kryteriów wyboru gatunków do ochrony na szczeblu krajowym jest stopień izolacji populacji żyjącej w obrębie danego terenu w stosunku do naturalnego zasięgu gatunku. Im ta izolacja jest większa, tym znaczenie obszaru dla sieci N2000 jest mniejsze, a więc istnienie korytarzy ekologicznych sprzyjających łączności populacji, zwiększa szanse na utrzymanie właściwego stanu ochrony gatunków. Oceniając znaczenie dla Wspólnoty terenów zamieszczonych w wykazach krajowych, pod względem ich udziału w utrzymywaniu lub przywracaniu właściwego stanu ochrony siedlisk i gatunków, jedno z kryteriów stanowi położenie terenu względem tras wędrówek (migracji) gatunków wymienionych w załączniku II dyrektywy siedliskowej lub przynależność do ciągłego ekosystemu położonego po obu stronach jednej lub większej liczby wewnętrznych granic państw Wspólnoty. Zastosowanie powyższych kryteriów wymaga dostępności do naukowo udoku-

mentowanych informacji dotyczących przebiegu korytarzy migracyjnych gatunków z załącznika II oraz położenia ciągłych struktur środowiskowych, obejmujących siedliska i areale gatunków „naturowych”, szczególnie tych, które zlokalizowane są w regionach przygranicznych państw członkowskich.

Potrzeba komplementarnego uwzględniania korytarzy ekologicznych równoległe z delimitacją obszarów N2000, w celu ochrony tych ostatnich, wynika także z u.o.p., w której art. 33 ust. 1 stanowi, że „zabrania się ... podejmowania działań mogących ... znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru N2000, w tym m.in. (3) pogorszyć integralność obszaru N2000 lub jego powiązania z innymi obszarami”. Powiązania, o których tu mowa, są z reguły realizowane za pośrednictwem korytarzy ekologicznych, które powinny podlegać także ochronie, podobnie jak same obszary „naturowe”. Potwierdza to zakres planu ochrony obszaru N2000, ustalony w art. 29 ust. 8 u.o.p., który obejmuje m.in. (5) „określenie działań ochronnych dla utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony przedmiotów ochrony obszarów N2000”. Działania te, w świetle art. 29 ust. 9 cytowanej ustawy, obejmują m.in. „utrzymanie korytarzy ekologicznych łączących obszary N2000”. Oczywiście konkluzją ostatniego przepisu jest stwierdzenie, że skoro korytarze te mają łączyć obszary N2000, to same nie muszą być obszarami N2000, co nie oznacza, że potrzeba ich ochrony nie może być realizowana poprzez wprowadzenie obszarowych form ochrony przyrody lub odpowiednich działań z zakresu ochrony i kształtowania krajobrazu.

1.3.2. Relacje pojęć integralność obszaru Natura 2000 i spójność sieci Natura 2000

W kontekście roli korytarzy ekologicznych w ochronie obszarów N2000, duże znaczenie ma pojęcie spójności sieci N2000. Występuje ono zarówno w polskim tłumaczeniu dyrektywy siedliskowej, jak i w przepisach krajowych, jednak nie zostało dotychczas prawnie definiowane. Ponieważ w polskich przepisach prawnych występuje także termin „integralność obszaru N2000”, który może być częściowo mylony z terminem „spójność”, określenie to też zostanie wyjaśnione. Zamieszanie terminologiczne wzrasta jeszcze wskutek użycia w art. 97 ust. 1 u.o.o.ś. terminu „spójność obszaru N2000” w kontekście oddziaływania przedsięwzięć na te obszary. W przepisach stosowane są zatem terminy: integralność obszaru N2000, spójność sieci N2000 oraz spójność obszaru N2000. Zasto-

sowanie ostatniego z nich można uznać za pomyłkę³⁵, wynikającą być może z bezpośredniego zastosowania definicji integralności obszaru N2000, podanej przez Ministerstwo Środowiska Wielkiej Brytanii w 1994 r.³⁶, przyjmującej, że jest to „spójność struktury i funkcji ekologicznych obszaru na całej jego powierzchni lub też siedlisk, zespołów siedlisk i/lub populacji gatunków, dla których obszar N2000 jest lub będzie wyznaczony”. W takim ujęciu pojęcie integralności dotyczy celów ochrony obszaru N2000 i polega na zachowaniu obszaru w stanie kompletnym lub pełnowartościowym, czyli we właściwym stanie ochrony. Nie oznacza to, że struktura i funkcje tego obszaru nie mogą ulegać zmianom, jednak ewentualne ich zmiany nie mogą być niekorzystne z punktu widzenia ochrony siedlisk i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. A. Kepel³⁷, na podstawie orzecznictwa dotyczącego stosowania art. 6.3 dyrektywy siedliskowej, interpretuje pojęcie integralności obszaru N2000 jako kompletność cech, czynników i procesów związanych z tym obszarem, które mogą mieć wpływ na cele jego ochrony. Wśród tych elementów w szczególności można wymienić:

- powierzchnię obszaru,
- obecność istotnych gatunków i siedlisk przyrodniczych oraz stan ich zachowania i ochrony,
- obecność i dostępność istotnych elementów siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, np. żerowisk, schronień, tras wędrówek,
- warunki ekologiczne, w tym parametry fizyczne i chemiczne (np. stosunki wodne),
- wszelkie funkcjonalne połączenia i związki istniejące na danym obszarze i ich dynamika,
- wszelkie procesy zachodzące lub przewidywane na tym obszarze,
- stopień jednolitości (braku fragmentacji) siedlisk,
- obecność i natężenie szkodliwych czynników i oddziaływań (np. powodujących niepokojenie zwierząt), z uwzględnieniem podatności celów ochrony na te zagrożenia.

Należy zwrócić uwagę, że wymienione wyżej połączenia i związki odnoszą się do wnętrza obszaru N2000, a nie połączeń zewnętrznych, w związku z tym nie dotyczą one wprost powiązań obszaru N2000 z innego typu obszarami i nie mogą stać się uzasadnieniem dla ochrony korytarzy ekologicznych.

Odmierna interpretacja dotyczy pojęcia ogólnej spójności sieci N2000. W świetle poradnika „Zarządzanie obszarami Natura 2000...” ekologiczna spójność sieci N2000 zależy od obecności w niej poszczególnych obszarów, a także od stanu ochrony typów siedlisk przyrodniczych i gatunków występujących na tych obszarach. Spójność tę należy więc rozpatrywać zarówno na poziomie regionu biogeograficznego, badając kompletność przestrzennych połączeń między obszarami N2000, jak i odnosząc się do konkretnych obszarów, pod względem odstępstw od ich właściwego stanu ochrony, gdyż nawet spójna przestrzennie sieć może nie funkcjonować prawidłowo, gdy ten stan ochrony jest niezadowolający. A. Kepel interpretuje ogólną spójność sieci N2000 jako komplet cech, które mają wpływ na to, że sieć ta gwarantuje na terenie Wspólnoty zachowanie lub odtworzenie występowania we właściwym stanie ochrony wszystkich chronionych w jej ramach gatunków i siedlisk przyrodniczych w całym ich naturalnym zasięgu. W odniesieniu do poszczególnych obszarów, oceniając wpływ na spójność sieci N2000 bierze się pod uwagę znaczenie, jakie ma dany obszar dla zachowania spójności sieci w stosunku do gatunków i siedlisk, które są na nim chronione.

1.3.3. Koncepcja korytarzy ekologicznych i jej zastosowanie na różnych poziomach planowania przestrzennego

Wykazana potrzeba uwzględniania korytarzy ekologicznych w procesie planowania przestrzennego powinna skutkować ich włączeniem do dokumentów planistycznych sporządzanych na różnych poziomach. Aby dokonać tego w sposób poprawny, należy zdefiniować istotę i funkcje tych korytarzy. Po pierwsze, powinny one być traktowane jako elementy sieci ekologicznych, a nie jako odrębne struktury. Sieci te składają się z różnych typów elementów, wśród których – oprócz korytarzy – najczęściej definiuje się płaty (krajobrazowe, środowiskowe, ekologiczne). Płaty te, według założeń koncepcji sieci ekologicznych, stanowią często tereny najbardziej wartościowe pod względem różnorodności i cennej biologicznej, dlatego część z nich określana jest mianem „biocentrów”. Aby te cechy płatów były utrzymywane w dłuższym czasie, część z nich musi być wzajemnie połączona właśnie korytarzami ekologicznymi.

³⁵ powinno być spójności sieci (obszarów) N2000.

³⁶ według „Zarządzanie obszarami Natura 2000. Postanowienia artykułu 6 dyrektywy siedliskowej 92/43/EWG, 2000.

³⁷ informacja własna.

Pomimo stosunkowo licznego dorobku badawczego i utylitarne w zakresie sieci ekologicznych, dotycząca ich terminologia nie została dotychczas w pełni usystematyzowana i ustalona. J. Solon (2009) wymienia dwa podstawowe podejścia do korytarzy ekologicznych, bardziej teoretyczne – traktujące je jako element modelu struktury przestrzennej krajobrazu (tzw. model płatów, korytarzy i matrycy – tła) oraz bardziej praktyczne – w którym korytarz stanowi rzeczywistą strukturę przestrzenną występującą w przyrodzie. Pomimo że oba podejścia mogą znaleźć zastosowanie w planowaniu przestrzennym, drugie z nich – jako bliższe praktyce – wydaje się bardziej przydatne. A. Cieszewska (2004) zwraca uwagę na dwa podstawowe podejścia metodologiczne do badań struktury krajobrazu, a co za tym idzie także do korytarzy krajobrazowych: (a) populacyjne, oparte na teorii metapopulacji i stosowane głównie w naukach biologicznych (ekologia ogólna) i (b) krajobrazowe, oparte na badaniach cech strukturalnych krajobrazu i bliższe naukom fizyczno-geograficznym (geoekologia). Konsekwencją obu podejść jest różnorodność definicji korytarzy ekologicznych. Z jednej strony są one określane jak „obszary umożliwiające migrację roślin, zwierząt i grzybów” (u.o.p.), z drugiej zaś jako „względnie wąski pas terenu różniący się od otaczającego tła (A. Richling, J. Solon, 1994 za R.T.T. Formanem, 1983), przy czym różnice między korytarzem a otoczeniem dotyczą zwykle pokrycia terenu, najczęściej wynikającego z charakteru szaty roślinnej. Pierwsza z tych definicji kładzie nacisk na kryteria funkcjonalne (przemieszczanie gatunków)³⁸, a druga na strukturalne (występowanie określonych elementów krajobrazu). Z punktu widzenia poprawności delimitacji korytarzy oraz utrzymania ogólnej spójności sieci obszarów N2000, bardziej wskazane jest stosowanie pierwszego z tych podejść, wymaga ono jednak dostępności szczegółowych danych dotyczących tras przemieszczania osobników określonych gatunków zwierząt, która jest bardzo ograniczona. Ich uzyskanie wymaga długotrwałych i kosztownych badań. Dlatego w praktyce znacznie częściej stosuje się podejście krajobrazowe (strukturalne), polegające na delimitacji różnych elementów krajobrazu. Obejmują one takie kategorie (typy) elementów przestrzennych, jak (J. Solon, 2009) (ryc. 3):

1. duże płaty krajobrazowe pełniące funkcje ostoi lokalnych populacji roślin i zwierząt; wyróżnia się je na podstawie znajomości wymagań środowiskowych określonego gatunku lub grupy gatunków;

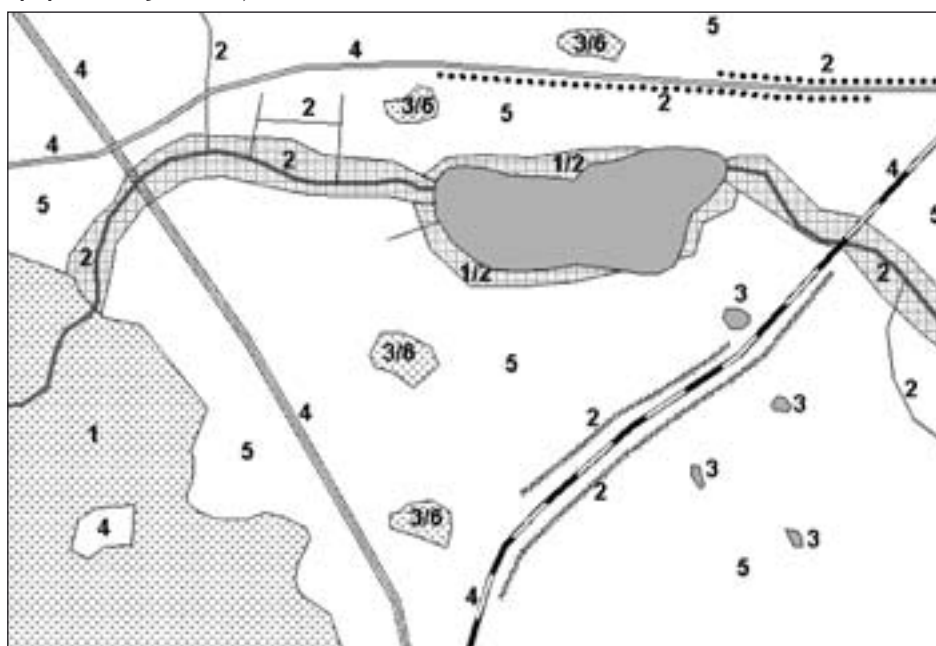
2. typowe korytarze liniowe, które zgodnie z oryginalną definicją spełniają następujące warunki (R.T.T. Forman, M. Godron 1986; R.T.T. Forman 1995): (a) są elementami liniowymi w krajobrazie, (b) kontrastują z otoczeniem, (c) są elementem sieci, tzn. łączą się z płatem lub innym korytarzem;
3. wyspy krajobrazowe – małe powierzchnie o składzie i budowie podobnym jak w dużych płatach, pełniące rolę „przystanków pośrednich” (ang. *stepping stones*) przy przemieszczaniu się osobników;
4. bariery przestrzenne, uniemożliwiające przemieszczanie się w poprzek, a równocześnie często wymuszające ruch wzdłuż barier w obrębie niezbyt sprzyjającego środowiska;
5. podstawowe tło krajobrazowe, stosunkowo jednolite wewnątrz swojego zasięgu i niezbyt sprzyjające przemieszczaniu się określonej grupy organizmów;
6. inne płaty wchodzące w skład tła, ale o zróżnicowanej przydatności do przemieszczania się organizmów; w strefie ekotonowej przydatność ta jest wyraźnie wyższa niż w ich centrum.

Delimitacja korytarzy ekologicznych (traktowanych jako obszary korzystne dla migracji organizmów), opiera się w tym przypadku na ocenie przydatności poszczególnych elementów strukturalnych krajobrazu, dla przemieszczania się określonych organizmów, przy czym prawdopodobieństwo „skorzystania” przez zwierzęta lub rośliny z korytarza migracyjnego nie zależy tylko od występowania korzystnych warunków środowiskowych (siedliskowych), ale także od odległości od płata krajobrazowego, który stanowi centrum rozprzestrzeniania się osobników gatunku, liczby i wielkości barier występujących na trasach migracji, długości i skomplikowania tras potencjalnej migracji. Dla oceny tych aspektów, zdaniem J. Solona (2009) można zastosować m.in. metody: wyboru kierunku przemieszczania się i prawdopodobieństwa przekroczenia barier, ważonej odległości od płatu lub wyboru drogi o najmniejszych kosztach (ang. *least path-cost*).

Z punktu widzenia roli korytarzy ekologicznych, którą powinny one pełnić w zachowaniu spójności sieci N2000, podstawowe znaczenie posiadają korytarze wyznaczone dla potrzeb gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, które stanowią jeden z podstawowych (obok siedlisk) przedmiotów ochrony w obszarach N2000. Powyższe stwierdzenie determinuje sposób podejścia do korytarzy ekolo-

³⁸ przy czym należy zwrócić uwagę, że „obszary umożliwiające migrację” wcale nie muszą mieć charakteru korytarza w znaczeniu strukturalnym, ale mogą stanowić także płaty lub tło krajobrazowe.

Ryc. 3. Typy elementów strukturalnych krajobrazu w ujęciu koncepcji płatów, korytarzy i tła (numeracja według opisu na poprzedniej stronie)

gicznych na różnych szczeblach planowania przestrzennego. Nie wydaje się, aby możliwe było zidentyfikowanie korytarzy ekologicznych (migracyjnych) dla wszystkich gatunków „naturowych” chronionych w obszarach N2000 w Polsce (i w sąsiedztwie granic kraju), gdyż ich liczba sięga kilkuset. Dlatego trudno jest liczyć na wyznaczenie pełnej i obiektywnej sieci tych korytarzy, opartych na koncepcji metapopulacji, dla poziomu ogólnopolskiego. W przypadku stosowania metody określonej przez J. Solona (2009) jako *a posteriori*, czyli na podstawie obserwacji rzeczywistych tras przemieszczania się osobników, można dokonać wyboru części gatunków, kierując się ich rolą ekologiczną oraz możliwością przeprowadzenia badań przy zastosowaniu metod telemetrycznych, teledetekcyjnych lub innych. Jak jednak wspomniano wcześniej, są to badania czasochłonne i kosztowne, czego przykładem stanowią prace nad korytarzami migracyjnymi wilka, rysia i żubra, prowadzone przez Zakład Badania Ssaków PAN w Białowieży i partnerów (W. Jędrzejewski i in., 2005, 2006).

W związku z tym na poziomie krajowym i wojewódzkim (kpkz, pzp, pzpom), podstawowym racjonalnym podejściem do wyznaczania tych korytarzy jest stosowanie tzw. metod *a priori*, czyli oceny przydatności elementów krajobrazu (środowiska) dla migracji organizmów (J. Solon, 2009). Nie wyklucza to oczywiście wykorzystania w trakcie delimitacji korytarzy danych zgromadzonych na podstawie obserwacji terenowych. Ze względu na dużą liczbę gatunków „naturowych” w obrębie kraju lub województwa nale-

ży dążyć do określenia takich typów środowiska (siedlisk), które będą sprzyjały migracji największej liczby gatunków. Informacje o preferencjach środowiskowych poszczególnych gatunków scharakteryzowano w „Poradnikach ochrony siedlisk i gatunków N2000” wydanych przez Ministerstwo Środowiska w 2004 roku. Na poziomie kraju i województwa wskazane jest zdelimitowanie sieci korytarzy dla dużych grup zwierząt (np. gromad lub rzędów), które różnią się wymaganiami środowiskowymi. Przykładowo, w województwie śląskim określono cztery typy takich korytarzy, dzieląc je na ichtologiczne, herpetologiczne, ornitologiczne i teriologiczne (z podziałem na duże drapieżniki i duże kopytne). Dodatkowo zdefiniowano korytarze spójności obszarów chronionych, które mają charakter bardziej uniwersalny, mogą jednak także potencjalnie pełnić funkcje migracyjne dla populacji wybranych gatunków (A. Baksik i in., 2008). Korytarzami dla wymienionych grup gatunków będą np. mokradła (cieki, jeziora, zabagnienia), kompleksy lub ciągi wysp leśnych czy murawowych, struktury morfologiczne terenu ułatwiające przemieszczanie się (np. dna dolin i rynien). Wymienione typy środowisk, w przypadku gdy nie są one silnie przeobrażone antropogenicznie, należą do najczęściej wskazywanych jako pełniące rolę korytarzy ekologicznych.

Na poziomie gminnym (suikzgp) istnieje większa możliwość wykorzystania podejścia *a posteriori* w wyznaczaniu korytarzy ekologicznych, jednak znacznie mniejsza powierzchnia obszaru objętego opracowaniem planistycznym sprawia, że nawet

posiadając wyniki obserwacji terenowych, trudno będzie się zorientować, czy wskazane korytarze migracyjne mają charakter wewnątrzkrajobrazowy lub wewnątrzpopulacyjny czy też międzyregionalny. Dlatego też, na poziomie gminnym, delimitacja korytarzy najczęściej będzie oparta na identyfikacji cech strukturalnych krajobrazu, sprzyjających migracji organizmów. Szczegółowość wydzielanych elementów powinna być dużo większa niż na poziomie krajowym lub wojewódzkim. W pierwszym rzędzie należy dokonać przeniesienia na poziom gminny korytarzy wyznaczonych na wyższych szczeblach, a dopiero później wyznaczać korytarze lokalne. Przebieg korytarzy przeniesionych z opracowań krajowych i regionalnych należy uszczegółowić. W tym celu, podobnie jak dla wyznaczania korytarzy lokalnych, należy wykorzystać nie tylko informacje topograficzne (np. dotyczące zasięgu wód, lasów, rzeźby terenu), ale także dane o roślinności rzeczywistej, pochodzące np. z inwentaryzacji i waloryzacji przyrodniczych gmin. Wynika to z potrzeby uwzględnienia na poziomie gminnym potrzeb środowiskowych konkretnych gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, występujących w obrębie płatów środowiskowych położonych w gminie i jej sąsiedztwie, a nie tylko dużych grup tych gatunków. Uwzględnienie płatów położonych w sąsiednich gminach potrzebne jest, aby korytarze nie „kończyły się” na granicy gminy i łączyły się także z płatami i korytarzami położonymi poza obszarem gminy. W trakcie delimitacji korytarzy pod uwagę powinny zostać wzięte nie tylko ciągłe struktury krajobrazowe, jak w kraju i województwach (takie jak drobne ciekі, aleje i szpalery drzew, kompleksy mokradeł lub muraw), ale także ciągi wysp krajobrazowych, np. w postaci zadrzewień kępowych lub oczek wodnych.

W trakcie sporządzania mpzp należy uwzględnić wszystkie korytarze wydzielone na wyższych poziomach planowania (wraz z ich uszczegółowieniem) i ewentualnie uzupełnić ich sieć o mikrokorytarze stosowne do skali tego planu. Mogą do nich należeć elementy niewykazywane w skali studium, jak miedze, kępy zakrzewień, przydroża, biologicznie czynne obszary nie uprawiane wokół linii energetycznych, położone w obszarach rolniczych.

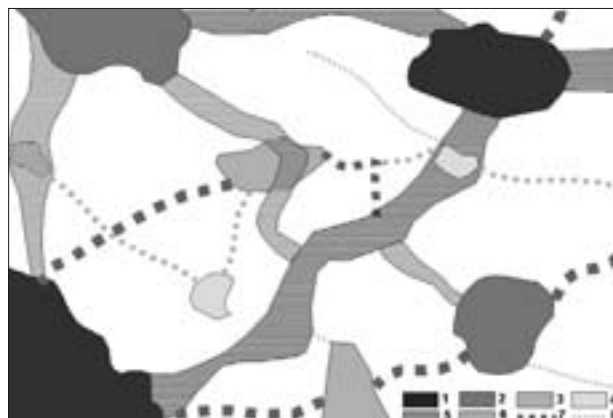
Jak wynika z powyższych ustaleń, korytarze ekologiczne cechują się strukturą hierarchiczną, także w odniesieniu do ich funkcji, jaką jest zachowanie ogólnej spójności sieci N2000. Należy je hierarchizować w odniesieniu do rangi płatów krajobrazowych, które w wielu przypadkach będą objęte obszarami N2000 i są łączone przez te korytarze. Ranga tych pła-

tów zależy od liczby gatunków, liczebności osobników, liczebności typów i arealów siedlisk, jak i stanu zachowania gatunków i siedlisk występujących w obrębie płatów krajobrazowych lub obszarów N2000. W odniesieniu do znaczenia obszaru w danym regionie biogeograficznym, istotnym kryterium jest udział osobników gatunku lub arealu siedlisk w stosunku do całej populacji lub powierzchni siedlisk występujących w tym regionie. Biorąc pod uwagę powyższe kryteria, można wskazać płaty lub obszary N2000 o znaczeniu europejskim, krajowym, regionalnym lub lokalnym. Co za tym idzie, także korytarze łączące te typy płatów będą miały rangę europejską, krajową, regionalną lub lokalną (ryc. 4). Biorąc pod uwagę, że z płatem łączy się wiele korytarzy (im płat jest większy, tym więcej może być tych korytarzy), wybór korytarza(-y), które będą miały wyższą rangę od innych, uzależniony jest od wielu przesłanek, wśród których za najważniejsze należy uznać:

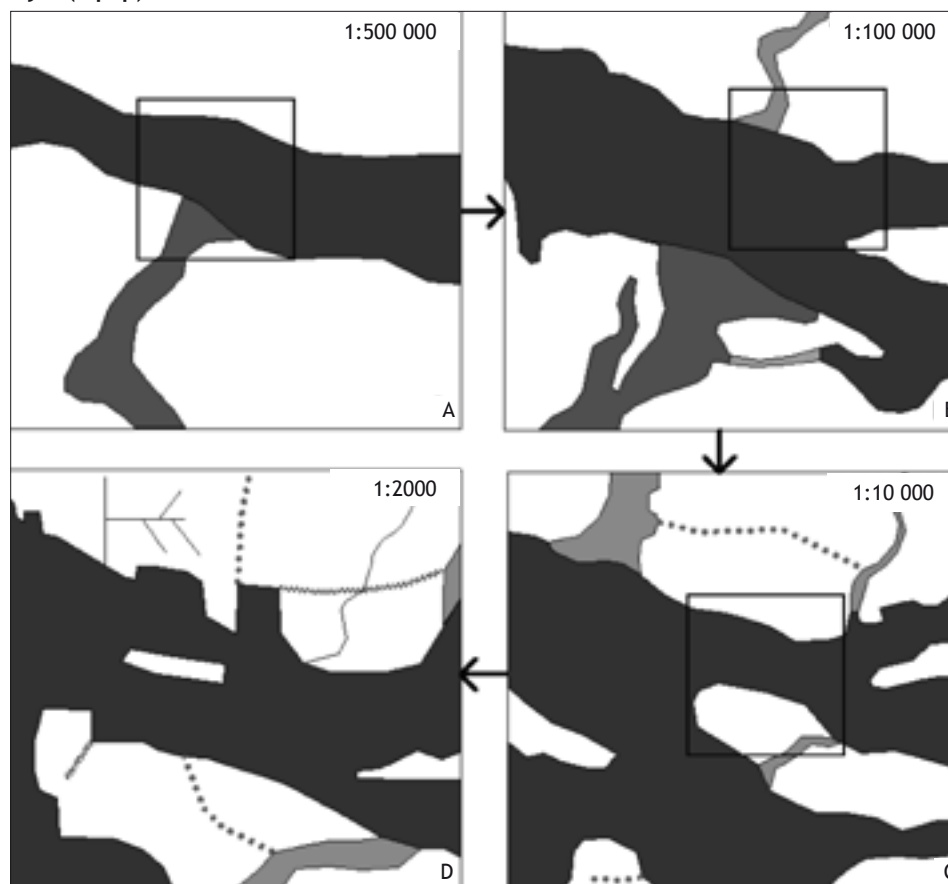
- szerokość i długość korytarza;
- ekologiczną wartość korytarza;
- stan antropogenicznych przeobrażeń korytarza;
- charakter tła otaczającego korytarz (na ile prowadzona w nim działalność wpływa na korytarz);
- stopień fragmentacji korytarza, wyrażony np. zróżnicowaniem jego struktury wewnętrznej;
- odległość między wyspami krajobrazowymi, z których składa się korytarz;
- liczba i intensywność barier dla migracji organizmów występujących w przebiegu korytarza.

Kryteria te należy stosować ze szczegółowością właściwą do poziomu sporządzania dokumentu planistycznego.

Ryc. 4. Hierarchia płatów i korytarzy krajobrazowych (ekologicznych); płaty o randze:
1 – europejskiej, 2 – krajowej,
3 – regionalnej, 4 – lokalnej;
korytarze o randze: 5 – europejskiej,
3 – krajowej, 7 – regionalnej, 8 – lokalnej

Ryc. 5. Szczegółowość delimitacji korytarzy ekologicznych na różnych poziomach planowania przestrzennego; A – krajowym (kpkz); B – regionalnym – wojewódzkim (pzipw, pzipom), C – gminnym (suikzpg), D – lokalnym (mpzp)

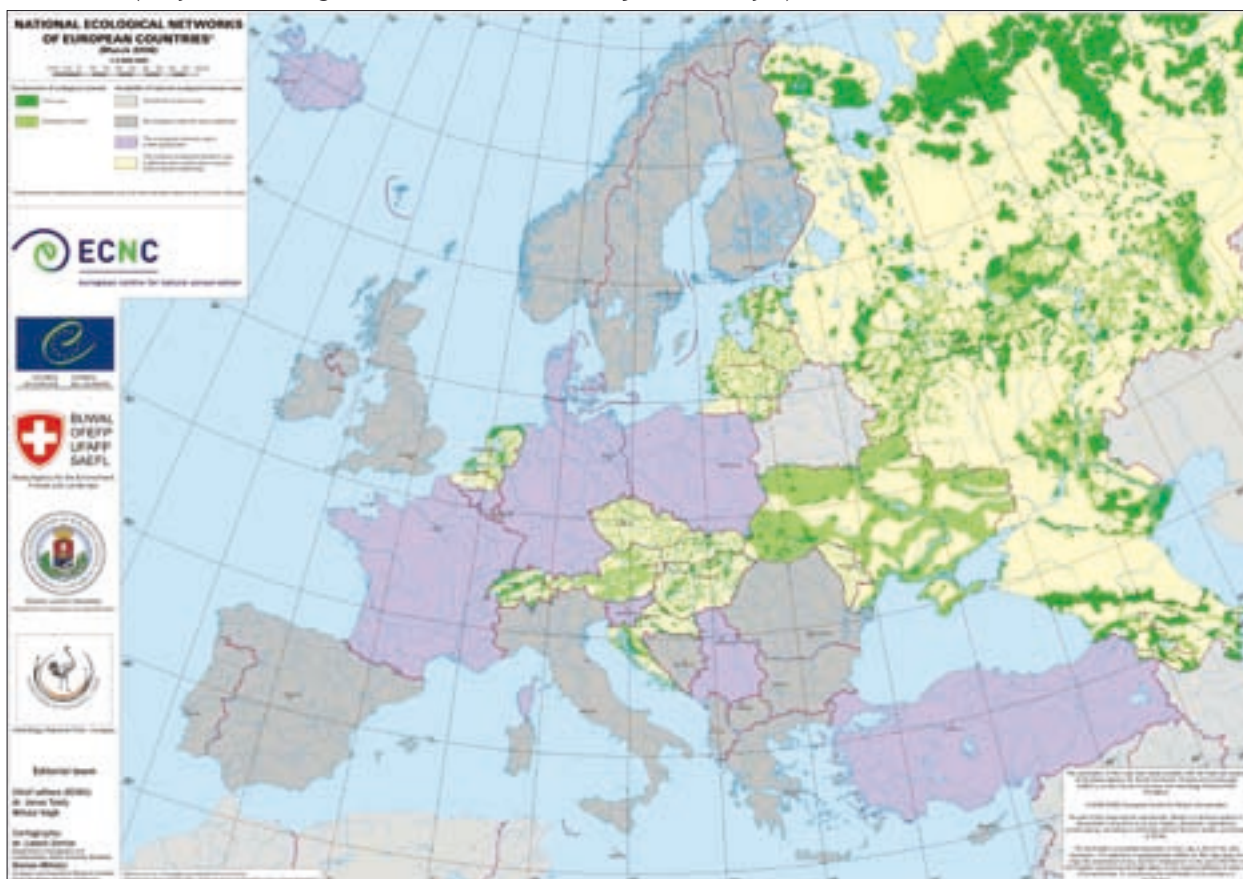

W trakcie delimitacji korytarzy ekologicznych na różnych poziomach planowania należy także wziąć pod uwagę stopień generalizacji informacji wykorzystanej do ich wyznaczania. Korytarze o randze europejskiej lub krajowej wskazane w kpkz, na poziomie krajowym zobrazowane jako liniowe i ciągłe struktury krajobrazowe, już na poziomie regionalnym (pzipw lub pzipom) mogą cechować się bardziej skomplikowaną strukturą, gdyż dokładniejsza analiza ich przebiegu wykaże, iż składają się one z szeregu mniejszych korytarzy lub nawet płatów, a miejscami są przerwane barierami, których ranga uwidoczni się dopiero na poziomie wojewódzkim, a jest trudna do dostrzeżenia na poziomie krajowym. Zasada ta analogicznie dotyczy także niższych poziomów planowania (ryc. 5). W tym kontekście należy także rozważyć, czy wszystkie części korytarzy wyższej rangi rozpatrywane na niższych (bardziej szczegółowych) poziomach planowania, stanowią korytarze tej wyższej rangi, czy też niektóre ich części posiadają niższą rangę. Przy analizie tego aspektu należy wziąć pod uwagę wcześniej wymienione kryteria określania rangi korytarzy ekologicznych.

Informacje o przebiegu korytarzy ekologicznych różnej rangi powinny stanowić element informacji

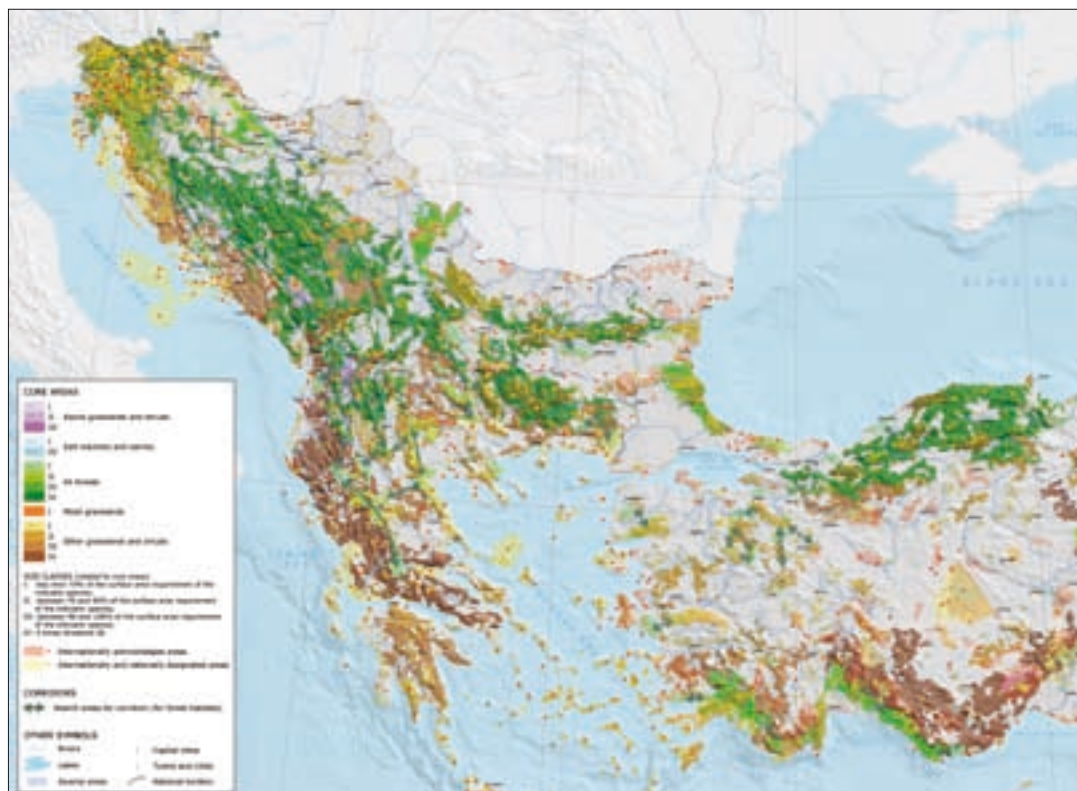
przyrodniczej przygotowywanej na potrzeby kpkz lub opracowań ekofizjograficznych sporządzanych dla pozostałych dokumentów planistycznych (M. Kistowski, 2009). Niestety, dotychczas nie zostało przygotowane kompleksowe opracowanie przebiegu Paneuropejskiej Sieci Ekologicznej, które mogłoby zostać wykorzystane dla obszaru Polski, mimo tego, że dla niektórych innych państw środkowo-wschodniej Europy opracowano koncepcje przebiegu tych korytarzy, jednak przy wykorzystaniu nie zawsze jednolitej metodyki (ryc.6). Najbardziej zaawansowane i spójne metodycznie opracowanie koncepcji korytarzy przygotowano dla południowo-wschodniej Europy w ramach projektu koordynowanego przez European Centre for Nature Conservation (ECNC) (ryc. 7). Poziom szczegółowości płatów i korytarzy ekologicznej wyznaczonych dotychczas na obszarze Polski w ramach delimitacji Paneuropejskiej Sieci Ekologicznej jest bardzo ogólny (ryc. 8). Ponieważ jak dotychczas, przebieg tej sieci w skali europejskiej wynika z integracji sieci wyznaczonych w poszczególnych państwach, przyjęcie finalnego jej kształtu będzie możliwe dopiero po wykonaniu według ujednoliconej metodyki wszystkich opracowań narodowych.

Ryc. 6. Krajowe sieci ekologiczne w wybranych państwach europejskich według stanu delimitacji z marca 2006 roku (korytarze ekologiczne oznaczono kolorem jasnozielonym)

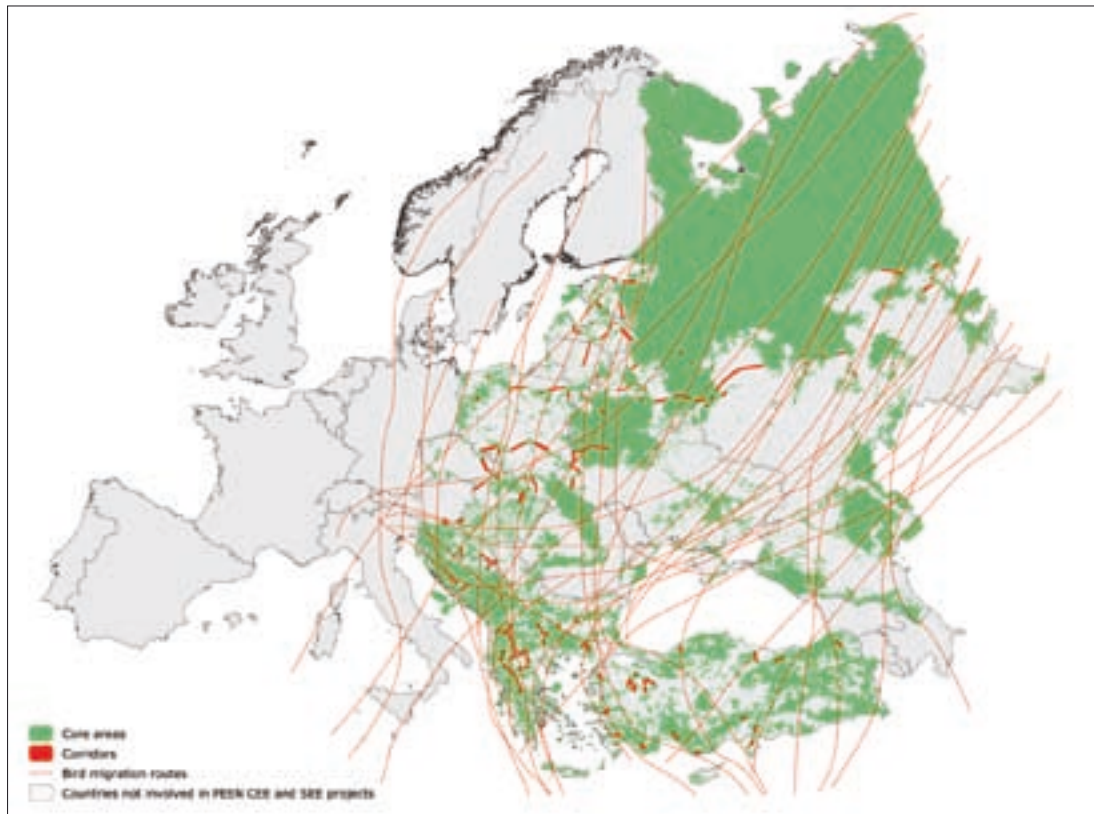
Źródło: Pan-European Ecological Networks, 2007.

Ryc. 7. Paneuropejska sieć ekologiczna południowo-wschodniej Europy

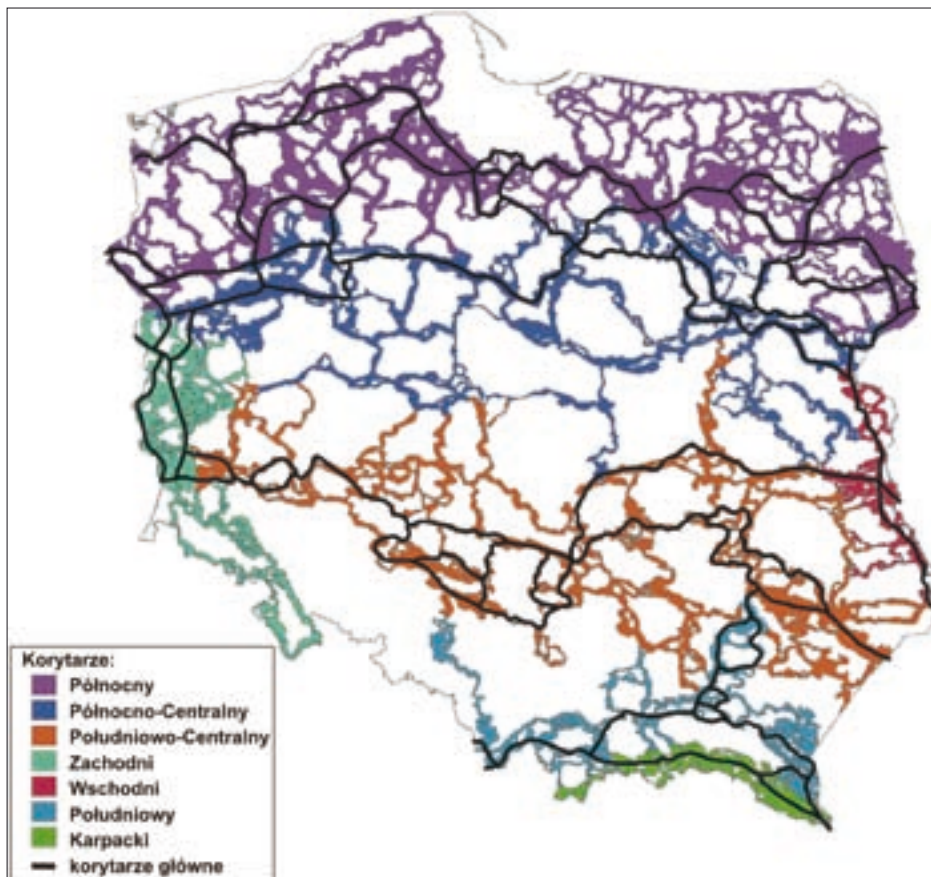
Źródło: European Centre for Nature Conservation, 2006.

Ryc. 8. Uproszczona mapa Paneuropejskiej sieci ekologicznej środkowej i wschodniej Europy

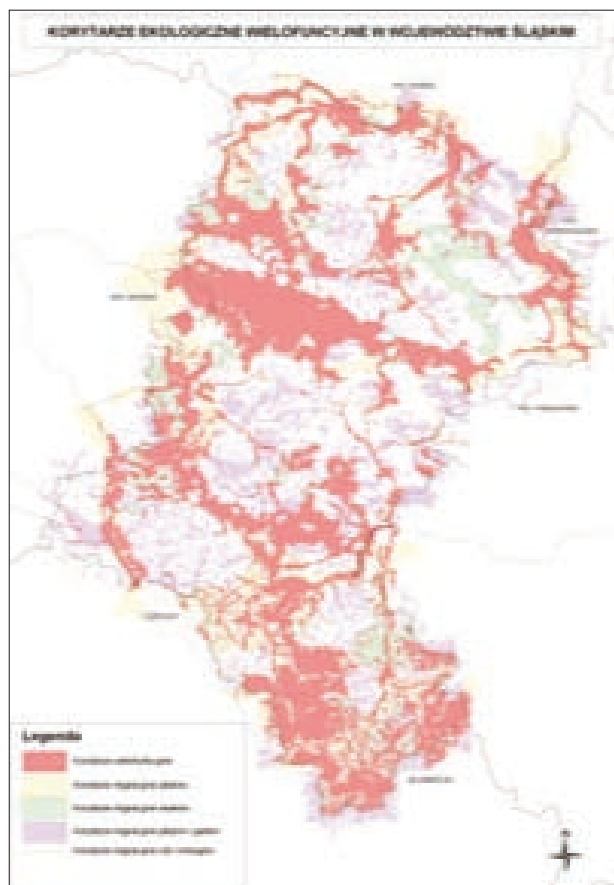
Źródło: European Centre for Nature Conservation, 2006.

Ryc. 9. Przebieg głównych korytarzy ekologicznych (migracyjnych dużych ssaków) w Polsce

Źródło: W. Jędrzejewski i in., 2005

Ryc.10. Korytarze ekologiczne (migracyjne fauny) w województwie śląskim

Źródło: A.Baksik i in., 2008.

Dla poziomu krajowego od połowy lat 90. podstawowym źródłem informacji w tym zakresie było opracowanie przedstawiające sieć ekologiczną ECO-NET Polska (A. Liro, red., 1995), wyznaczoną na podstawie kryteriów środowiskowych (krajobrazowe). W ostatnim czasie popularyzowany jest hipotetyczny model korytarzy migracyjnych dużych ssaków (W. Jędrzejewski i in., 2005), łączący informacje i oceny uzyskiwane różnymi metodami (ryc. 9). Pierwsze z tych opracowań posiada zbyt zgeneralizowany charakter i nie uwzględnia w dostatecznym stopniu barier ograniczających migrację organizmów w korytarzach ekologicznych, natomiast drugie – poprawniejsze metodycznie – opiera się na analizie tylko sześciu gatunków dużych ssaków, a więc nie spełnia warunku kompleksowości korytarzy, chociaż wybrane gatunki (żubr, łoś, jeleń, wilk, ryś) mają charakter wskaźnikowy.

Na poziomie regionalnym najbardziej kompleksową koncepcję korytarzy ekologicznych zaproponowano dotychczas dla województwa śląskiego (ryc. 10). Interesujące próby w tym zakresie przedstawiono także dla kilku innych województw (lubelskiego, pomorskiego, wielkopolskiego). Korytarze subregionalne i lokalne zostały wyznaczone w niewielu obszarach. Informacje o nich można w szczególności uzyskać dla obszarów chronionych, dla których uwzględniono je w planach ochrony sporządzonych dla parków narodowych i krajobrazowych oraz dla niektórych gmin, gdzie zostały

Ryc. 11. Ogólnomiejski system terenów aktywnych biologicznie (OSTAB) Gdańska

Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Gdańska, 2001.

Ryc. 12. System przyrodniczy Warszawy z widocznym układem płatów i korytarzy ekologicznych

Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego m.st. Warszawy, 2006.

one wyznaczone w opracowaniach ekofizjograficznych lub dokumentacjach przyrodniczych dla potrzeb suikzpg (ryc. 11, 12). Dla największych aglomeracji miejskich i ich otoczenia, źródło informacji o korytarzach będą w przyszłości stanowić opracowywane pod auspicjami Unii Metropolii Polskich mapy struktury przyrodniczej metropolii.

1.3.4. Prawna ochrona korytarzy ekologicznych

Tytułem wstępu należy wskazać, że uwarunkowań prawnych względem ochrony korytarzy ekologicznych nie da się rozpatrywać w oderwaniu od ogólnych podstaw ochrony środowiska w planowaniu przestrzennym, przedstawionych w rozdziale 1.1. Efektywność funkcjonowania korytarzy ekologicznych zawsze będzie determinowała bowiem np. możliwości zachowania równowagi przyrodniczej oraz zapewnienia/odtworzenia trwałości procesów ekologicznych, czyli

tych stanów, które stanowią podstawowy wyznacznik polityki ekologicznej i przestrzennej oraz główne cele ochrony przyrody. Ponieważ w rozdziale 1.1. przedstawiono także bardziej szczegółowe przepisy związane z ochroną spójności obszarów cennych przyrodniczo, niniejszy rozdział ma na celu podsumowanie tych regulacji prawnych (lub ich uzupełnienie), które do ochrony korytarzy ekologicznych odnoszą się w sposób bezpośredni lub pośredni.

Na poziomie prawa międzynarodowego szczególnej uwagi wymaga Konwencja o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego, sporządzona w Ramsarze dnia 2 lutego 1971 r. (Dz.U. z 1978 r. nr 7, poz. 24 z późn. zm.; dalej jako konwencja ramsarska), Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt, sporządzona w Bonn dnia 23 czerwca 1979 r. (Dz.U. z 2003 r. nr 2, poz. 17; dalej jako konwencja bońska), Porozumienie o ochronie nietoperzy w Europie, podpisane w Londynie dnia 4 grudnia 1991 r.

(Dz.U. z 1999 r. nr 96, poz. 1112; dalej jako Porozumienie Eurobat), Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzona w Bernie dnia 19 września 1979 r. (Dz.U. z 1996 r. nr 58, poz. 263 z późn. zm.; dalej jako konwencja berneńska).

Co się tyczy konwencji ramsarskiej, to w świetle opracowanej w 2006 r. przez Ministerstwo Środowiska „Strategii ochrony obszarów wodno-błotnych w Polsce wraz z planem działań (na lata 2006–2013)”³⁹ podejmować należy proces włączania cennych obiektów wodno-błotnych w sieć obszarów chronionych, tworzonych np. przez krajowy system obszarów chronionych (w tym obejmować formalną ochroną korytarze ekologiczne tworzone przez obszary dolinne i mokradłowe).

Co się tyczy konwencji bońskiej, to uwagę należy zwracać na możliwość oddziaływania na gatunki wędrownie z załącznika I, w przypadku których Polska jest tzw. państwem strefy, czyli sprawuje jurysdykcję nad częściami terytoriów występowania niektórych gatunków wędrownych. Kompetentne organy prowadzące postępowanie w sprawie SOOŚ są zatem zobowiązane do nakładania obowiązków w zakresie wdrażania środków minimalizujących i kompensujących działania lub przeszkody poważnie utrudniające, bądź uniemożliwiające wędrówkę gatunków.

W zakresie stosowania Porozumienia Eurobat istotne znaczenie w procesie planistycznym powinny natomiast odgrywać wytyczne przyjęte na podstawie stosownych rezolucji czwartego spotkania stron. Chodzi w szczególności o „Wytyczne dotyczące ochrony i zarządzania istotnymi podziemnymi siedliskami nietoperzy” oraz „Wytyczne dotyczące ochrony nietoperzy przy przedsięwzięciach w zakresie farm wiatrowych”⁴⁰. Na podstawie Porozumienia Eurobat ochronie podlegają stanowiska występowania oraz żerowiska nietoperzy z zastrzeżeniem, że kompetentny organ może warunkować status ochronny czynnikami ekonomicznymi i społecznymi.

Konwencja berneńska przewiduje ogólne zobowiązania w zakresie ochrony siedlisk dzikiej flory i fauny (z załączników I, II i III) oraz postanowienia szczegółowe w zakresie ochrony gatunkowej. Procedury doty-

czące ochrony siedlisk w procesie inwestycyjnym ustanawiane są w efekcie w płaszczyźnie prawa krajowego zdeterminowanego, co istotne, również wymogami art. 6 ust. 3 i 4 dyrektywy siedliskowej. Konwencja berneńska jasno stanowi, iż w polityce dotyczącej planowania i rozwoju pierwszorzędą uwagę należy zwracać na ochronę obszarów ważnych dla gatunków wędrownych, wymienionych w załącznikach II i III konwencji, które są odpowiednio usytuowane na szlakach wędrówek i spełniają rolę terenów zimowania, odpoczynku, żerowania, rozmnażania lub pierzenia.

Przechodząc do płaszczyzny prawa wspólnotowego poza ogólnymi obowiązkami w zakresie zachowania spójnej sieci ekologicznej N2000 (czy to na podstawie art. 6 ust. 2 dyrektywy siedliskowej czy w ramach oceny habitatowej z art. 6 ust. 3–4), należy podkreślić zalecenie z art. 10 dyrektywy siedliskowej. Zalecenie to ma na celu uwydatnienie potrzeby ochrony tych elementów przyrodniczych, które ze względu na swą liniową lub ciągłą strukturę (na przykład rzeki i ich brzegi albo tradycyjne systemy oznaczania granic pól) bądź pełnią funkcję wyjściowych obszarów ekspansji (na przykład stawy lub niewielkie lasy) są bardzo ważne dla migracji, rozprzestrzeniania i wymiany genetycznej dzikich gatunków.

W prawie polskim korytarze ekologiczne powinny być poddawane szczególnej ochronie w ramach sieci obszarów chronionych wyznaczanych i zarządzanych zgodnie z przepisami u.o.p., a także za pomocą środków odnoszących się do ochrony gatunkowej. Tytułem przykładu zgodnie z § 10 Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną, sposoby ochrony gatunków dziko występujących zwierząt polegają m.in. na:

- tworzeniu i utrzymywaniu korytarzy umożliwiających migrację;
- zapewnianiu drożności cieków będących szlakami migracji, w tym budowie przepławek i kanałów, rozbiórce przeszkód oraz stałej konserwacji istniejących przepławek;
- instalowaniu przejść dla zwierząt pod i nad drogami publicznymi oraz liniami kolejowymi⁴¹.

³⁹ http://www.mos.gov.pl/2materialy_informacyjne/raporty_opracowania/strategia_ochrony_plan_dzialan.pdf

⁴⁰ Odpowiednio Rezolucja 4.3. oraz Rezolucja 4.7.; http://www.eurobats.org/publications/publication_series.htm. zob. także *Tymczasowe wytyczne dotyczące oceny oddziaływania elektrowni wiatrowych na nietoperze* (na rok 2009), red. A. Kepel.

⁴¹ Zob. również: a) art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym (Dz.U. z 1999 r. nr 66, poz. 750 ze zm.), zgodnie z którym w ramach obwodu rybackiego, w wodach, w których znajdują się miejsca stałego tarła oraz rozwoju narybku gromadnego zimowania, bytowania i przepływu ryb, mogą być ustanawiane obręby ochronne; b) art. 63 ust. 2 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz.U. z 2005 r., nr 239, poz. 2019, ze zm.; dalej jako ustawa Pt.wod.), zgodnie z którym, jeśli jest to uzasadnione warunkami lokalnymi środowiska, budowle piętrzące powinny umożliwiać migrację ryb. Uznać zatem należy, że w sytuacji, gdy mamy do czynienia z ciekami, stanowiącymi naturalne środowisko bytowania ryb dwuśrodowiskowych, na których wykonywane są budowle piętrzące, przesłanka wymagająca uzasadnienia lokalnymi warunkami środowiska zawsze będzie zachodziła (W. Radecki 2008).

W przypadku katalogu działań ochronnych, które mogą zostać wprowadzone na mocy PO obszaru N2000, podkreślenia wymagają środki mające na celu utrzymanie korytarzy ekologicznych łączących obszary N2000, które mogą mieć postać bezpośrednich wskazań do dokumentów z zakresu gospodarki przestrzennej.

Jak już wskazano odnośnie do ogólnych zasad procesu planistycznego zgodnie np. z przepisami art. 72 P.o.s., w suikzpg oraz mpzp zapewnia się warunki utrzymania równowagi przyrodniczej i racjonalną gospodarkę zasobami środowiska, co należy interpretować jako obowiązek uwzględnienia potrzeb migracji gatunków roślin, grzybów i zwierząt. Potrzeby te identyfikowane są w ramach opracowania ekofizjograficznego oraz prognozy SOOŚ. Z punktu widzenia zakresu niniejszego poradnika istotną pozostaje regulacja u.o.o.s. odnosząca się do oceny oddziaływania na integralność i spójność obszarów N2000. Po pierwsze ustawa włącza w zakres definicji znaczącego negatywnego oddziaływania na obszar N2000 działania mogące pogorszyć integralność obszaru N2000 lub jego powiązania z innymi obszarami. Po drugie u.o.o.s. w szeregu elementów prognozy SOOŚ odnosi się do zagadnień oddziaływań na cele i przedmiot obszarów N2000,

które to oddziaływania powinny w ramach oceny habitatowej być odpowiednio minimalizowane lub kompensowane. Hierarchia łagodzenia oddziaływań na korytarze ekologiczne powinna być następująca:

- eliminowanie oddziaływań u źródła,
- redukcja oddziaływań u źródła,
- zmniejszenie oddziaływań na obszarze,
- zmniejszenie oddziaływań na poziomie receptorów.

Z kolei biorąc pod uwagę proponowany w wytycznych KE zakres kompensacji przyrodniczych, można by go odnieść względem szkód w korytarzach ekologicznych w sposób następujący: odbudowa – przywrócenie poprzedniego stanu korytarza tak, by zapewnić zachowanie jego roli w kontekście celów ochrony obszaru; tworzenie – utworzenie nowego płatu lub korytarza na nowym obszarze lub powiększenie istniejącego; wzmocnienie – poprawa stanu istniejącego korytarza proporcjonalnie do strat powstałych wskutek realizacji planu⁴².

Scharakteryzowany powyżej system prawnej ochrony ciągłości ekologicznej powinien w praktyce być wdrażany z uwzględnieniem metodologii zaproponowanej w niniejszym poradniku względem poszczególnych elementów procesu planistycznego.

⁴² Wytyczne metodologiczne dotyczące przepisów artykułu 6 (3) i (4) dyrektywy siedliskowej 92/43/EWG – Ocena planów i przedsięwzięć znacząco oddziałujących na obszary Natura 2000, Luksemburg 2002; Polski przekład: WWF Polska, 2005, s. 39.

ROZDZIAŁ 2

Opracowania ekofizjograficzne

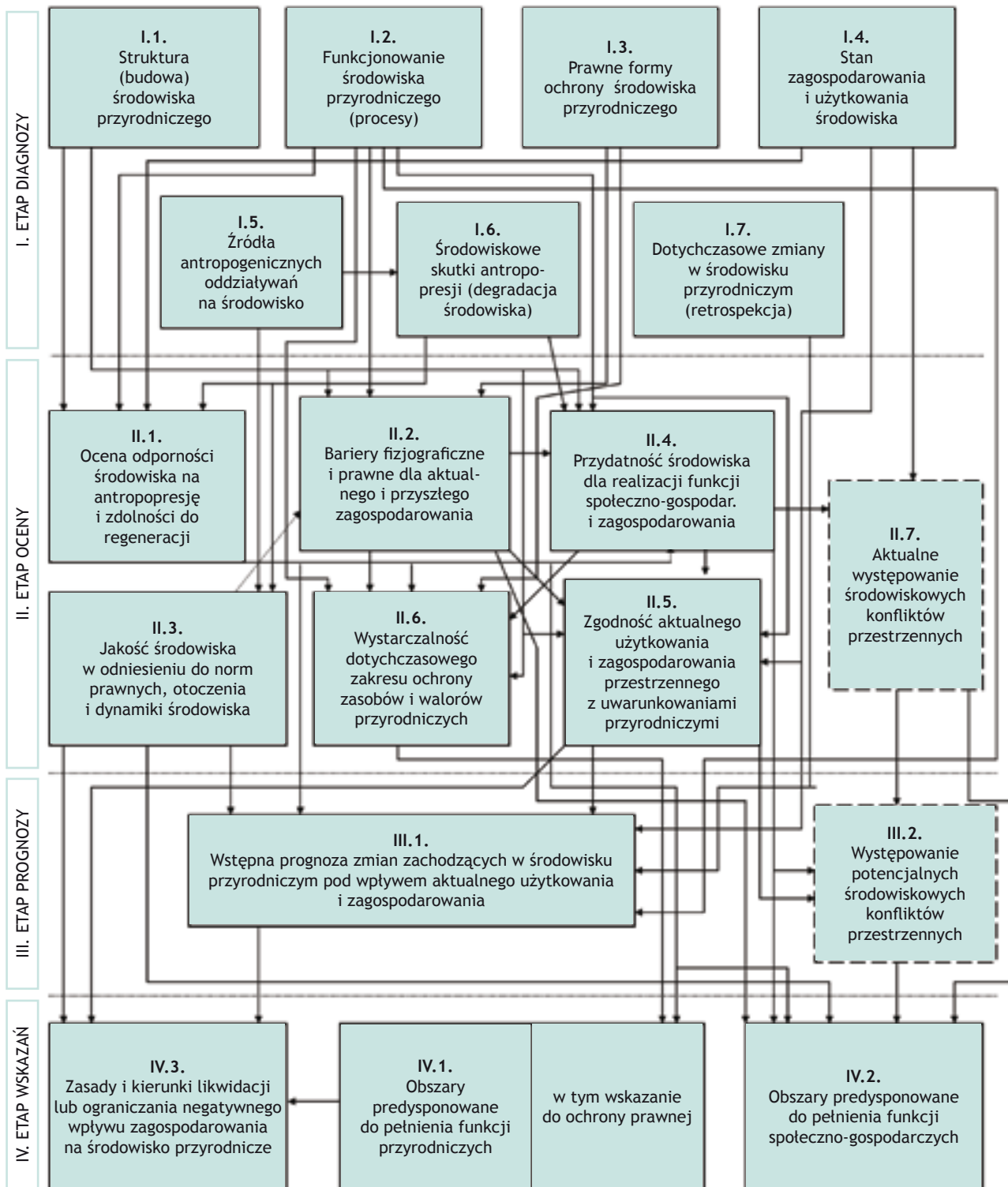
2.1. Metodyka sporządzania opracowań ekofizjograficznych w kontekście ochrony sieci Natura 2000

Wymóg uwzględniania uwarunkowań środowiskowych, w tym związanych z ochroną przyrody, w dokumentach planistycznych, dotyczący także obszarów N2000, wynikający z u.p.z.p., w pierwszym rzędzie jest realizowany poprzez sporządzanie opracowań ekofizjograficznych, a w kpzk w wyniku analizy uwarunkowań przyrodniczych. Ich celem, w świetle Po.ś. (art. 72 ust. 3), jest charakterystyka poszczególnych elementów przyrodniczych obszaru objętego koncepcją, planem lub studium oraz powiązań występujących między nimi. Wprowadzenie ustawowego obowiązku sporządzania tych opracowań nastąpiło w 2001 roku (choć już kilkadziesiąt lat wcześniej rozpoczęto uwzględnianie uwarunkowań przyrodniczych w planowaniu przestrzennymi i opracowywano dokumentację określaną jako fizjografie), czyli przed wejściem Polski do UE i zaistnieniem obowiązku uwzględniania dyrektywy siedliskowej i ptasiej. Siłą rzeczy nie uwzględniało ich także rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9.09.2002 r. w sprawie opracowań ekofizjograficznych, które bardziej szczegółowo reguluje zakres tych dokumentacji. Mimo to treść tego rozporządzenia w ogólnych zarysach można nadal uznać za aktualną – m.in. ze względu na fakt – że uwzględnia ono problematykę dotyczącą: elementów przyrodniczych i procesów zachodzących w środowisku, zagrożeń i ochrony różnorodności biologicznej, powiązań przyrodniczych z otoczeniem obszaru objętego planem, jak i prawnych form ochrony przyrody. Na podstawie jego treści możliwe jest sformułowanie wymagań dotyczących uwzględniania w dokumentach planistycznych problematyki odnoszącej się do obszarów N2000.

W świetle cytowanego rozporządzenia opracowanie ekofizjograficzne powinno uwzględniać:

1. potrzebę dostosowania funkcji, struktury i intensywności zagospodarowania przestrzennego do uwarunkowań przyrodniczych;
 2. zapewnienie trwałości podstawowych procesów przyrodniczych w obszarze objętym planem;
 3. zapewnienie warunków odnawialności zasobów środowiska;
 4. sposoby eliminowania lub ograniczania zagrożeń i negatywnego oddziaływania na środowisko;
 5. ustalenie kierunków rekultywacji obszarów zdegradowanych.
- Na podstawie dotychczasowych doświadczeń związanych z wykonaniem opracowań ekofizjograficznych można stwierdzić, że powinny one objąć cztery podstawowe etapy (ryc 13):
- I. diagnozę** stanu środowiska przyrodniczego i jego zagrożeń, która wymaga zgromadzenia szerokiego zasobu materiałów archiwalnych i/lub przeprowadzenia inwentaryzacji (badań) terenowych, dlatego stanowi najbardziej pracochłonny etap opracowania.
 - II. ocenę ekofizjograficzną**, przeprowadzaną w wielu aspektach, która – w wyniku analizy informacji zgromadzonych na etapie diagnozy – ma na celu ustalenie przydatności (wartości) terenu objętego dokumentem planistycznym dla realizacji różnych sposobów zagospodarowania i wskazanie ograniczeń dla tego zagospodarowania, przy zastosowaniu metod geografii fizycznej, ekologii ogólnej i ekologii krajobrazu.
 - III. prognozę** w zakresie przewidywanych zmian w środowisku przyrodniczym, które będą skutkiem kontynuowania sposobów użytkowania i zagospodarowania terenu, istniejących w trakcie sporządzania ekofizjografii; odpowiada ona pod względem zawartości wariantowi „0” (niepodejmowania działań) prognozy oddziaływania na środowisko projektu dokumentu planistycznego, sporządzonej w ramach procedury strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, przy założeniu niezmienności aktualnego sposobu wykorzystania terenu.

Ryc.13. Etapy i fazy sporządzania opracowania ekofizjograficznego

Źródło: M. Kistowski (2000), zmienione.

IV. wskazania ekofizjograficzne, posiadające charakter syntezy ustaleń poprzednich etapów, szczególnie w zakresie oceny przydatności terenu dla różnych form zagospodarowania i użytkowania, które powinny stanowić bezpośrednie wskazania dla zespołu sporządzającego projekt planu lub studium, dotyczące

możliwych do wprowadzenia różnorodnych nowych funkcji.

Taka formuła opracowania pozwala na uwzględnienie na kolejnych jego etapach, informacji zgromadzonych i analiz wykonanych w poprzednich etapach oraz umożliwia przejrzystą prezentację rezultatów prac, co jest szczególnie ważne ze względu na służebną

funkcję opracowania ekofizjograficznego w stosunku do dokumentów planistycznych. Należy także pamiętać, że na poziomie krajowym, dla którego sporządza się projekt kpzk, uwarunkowania przyrodnicze, mimo iż nie są formułowane w ramach opracowania ekofizjograficznego, powinny zostać określone z równą rzetelnością jak na pozostałych poziomach planowania oraz ze szczegółowością odpowiadającą poziomowi krajowemu, natomiast wybór formy ich prezentacji (w obrębie projektu kpzk lub też w odrębnej dokumentacji), jest kwestią techniczną i zależy od decyzji autorów projektu.

W przypadku dokumentów planistycznych sporządzanych na szczeblu gminnym (suikzpg) i lokalnym (mpzp), w odniesieniu do uwzględniania obszarów N2000 w opracowaniu ekofizjograficznym, pojawia się znaczący problem metodyczny, dotyczący tych obszarów położonych poza obszarem gminy w przypadku suikzpg oraz obszarem objętym planem w przypadku mpzp. Problem w tym, że planowane zagospodarowanie może spowodować negatywne skutki dla obszarów N2000 położonych nie tylko w obrębie granic studium lub planu, ale także może wpływać na obszary położone poza nimi. Celowe byłoby uwzględnienie tych potencjalnych zależności już na etapie sporządzenia ekofizjografii, a następnie projektu planu, niż ich uwzględnianie dopiero w trakcie przeprowadzania strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Przywoływane wcześniej rozporządzenie MŚ w sprawie opracowań ekofizjograficznych w §6 pkt 1d stanowi, że powinny w nim zostać uwzględnione „powiązania przyrodnicze obszaru z jego szerszym otoczeniem”. Jeśli więc w trakcie sporządzania ekofizjografii zostaną stwierdzone istotne przesłanki, z których może wynikać, że wprowadzenie nowej formy zagospodarowania przestrzennego może spowodować istotne ujemne skutki dla obszarów N2000 położonych poza obszarem objętym planem lub studium, wówczas ten fakt powinien zostać podkreślony w opracowaniu, aby projektanci planu byli w stanie uwzględnić go w swoich pracach. Powinni oni wyeliminować lub ograniczyć typy zagospodarowania, które mogą powodować takie skutki, jednakże pełna ocena wpływu zaplanowanych w projekcie funkcji na środowisko, powinna zostać przeprowadzona dopiero po sporządzeniu tego projektu, w ramach prognoz oddziaływania na środowisko.

W niniejszym rozdziale zostanie przedstawiona zalecana zawartość opracowań ekofizjograficznych w zakresie odnoszącym się bezpośrednio i pośrednio do obszarów N2000. Będzie ona zaprezentowana w układzie poszczególnych etapów opracowania ekofizjograficznego i ich części. Dla każdej z nich odrębnie

zostaną omówione wszystkie cztery poziomy planowania. Taki układ został zastosowany ze względu na dużą zbieżność zakresu prac dla poziomu krajowego i wojewódzkiego, jak i znaczną zbieżność dla poziomu gminnego i lokalnego, aby uniknąć zbędnego powtórzenia zalecanych do opracowania elementów. Jeśli zalecenia opisane wcześniej dla wyższego poziomu dotyczą także niższego poziomu, podano tylko odniesienie potrzeby ich uwzględnienia.

2.1.1. Etap I – diagnoza

Etap ten obejmuje zgromadzenie, analizę i prezentację informacji dotyczących stanu i zagrożeń środowiska przyrodniczego obszaru objętego dokumentem planistycznym oraz form ochrony środowiska dotychczas wprowadzonych w jego granicach i składa się z 7 poniżej opisanych faz.

I.1. Struktura (budowa) środowiska przyrodniczego (jakie zasoby i walory środowiska przyrodniczego występują na analizowanym obszarze?) – charakterystyka środowiska przyrodniczego w układzie podstawowych komponentów środowiska (budowa geologiczna, rzeźba terenu, klimat, wody, gleby, roślinność, fauna) i ich cech. W odniesieniu do obszarów N2000 wymagane jest nie tylko omówienie biotycznych składowych środowiska, ale także warunków abiotycznych, które składają się na warunki siedliskowe (siedliska przyrodnicze oraz siedliska roślin i zwierząt).

Poziom krajowy

Ogólna charakterystyka ilościowa w formie opisowej siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, objętych ochroną lub planowanych do ochrony w obrębie obszarów N2000, przy wykorzystaniu danych zawartych w standardowych formularzach danych (SDF). W miarę możliwości (dostępności danych), także ogólna charakterystyka tych siedlisk i gatunków poza obszarami N2000. Procentowe określenie udziału tych siedlisk i gatunków występujących w Polsce, jako części ich zasięgu lub populacji występujących w państwach UE. Kartograficzna prezentacja obszarów N2000, w obrębie których występuje >1% areалу ww. siedlisk lub >1% liczebności ww. gatunków w UE lub >5% areálu ww. siedlisk lub >5% liczebności ww. gatunków w Polsce. Poza obszarami N2000 spełniającymi powyższe kryteria, także kartograficzna prezentacja tych obszarów, w obrębie których występują gatunki (lub siedliska) zagrożone (EN) lub krytycznie zagrożone (CR), według klasyfikacji IUCN.

Poziom wojewódzki

Zakres charakterystyki taki sam jak na poziomie krajowym, przy czym, skala planu umożliwi przedstawienie rzeczywistego zasięgu wszystkich obszarów N2000 spełniających ww. kryteria o powierzchni >10 ha w formie powierzchniowej, a mniejsze obszary powinny zostać przedstawione za pomocą sygnatur punktowych.

Poziom gminny

Charakterystyka ilościowa (opisowa, tabelaryczna) oraz prezentacja kartograficzna (położenie arealów siedlisk i gatunków, ewentualnie stanowisk gatunków) wszystkich siedlisk i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, znajdujących się w obrębie ustanowionych i planowanych obszarów N2000 na terenie gminy, a w miarę możliwości (dostępności danych) także poza nimi. Charakterystyka właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków „naturowych” występujących na obszarze gminy. Wyeksponowanie na mapach i w opisie obszarów N2000, w obrębie których występuje >1% arealu ww. siedlisk lub >1% liczebności ww. gatunków w skali Polski. W miarę dostępności danych, charakterystyka siedlisk i gatunków „naturowych” występujących w odległości do 1 km od granic gminy oraz znajdujących się w obrębie obszarów N2000, jeśli nawet niewielki fragment obszaru położony jest na terenie gminy, a w przypadku prawdopodobieństwa wystąpienia silnych związków funkcjonalnych obszaru N2000 z terenem gminy (np. położonego w dolinie rzecznej w niższej części zlewni niż teren gminy), także występujących w większej odległości od jej granic.

Poziom lokalny

Zakres charakterystyki taki sam jak na poziomie gminnym, przy czym uwzględnienia wymagają siedliska i gatunki „naturowe” występujące w zasięgu obszaru objętego mpzp oraz położone w odległości do 1 km od obszaru objętego planem, oraz dalej niż 1 km – na terenach silnie powiązanych funkcjonalnie z obszarem objętym planem. W odniesieniu do siedlisk dodatkowo wskazane jest określenie stopnia ich zwartości, który stanowi jeden z czynników warunkujących dynamikę populacji zwierząt w obrębie obszaru N2000.

I.2. Funkcjonowanie środowiska przyrodniczego (jakie procesy zachodzą w środowisku przyrodniczym?) – charakterystyka procesów zachodzących w środowisku przyrodniczym, polegających na wymianie materii i energii pomiędzy różnymi komponentami środowiska i różnymi obszarami. Umownie, w celu uporządkowania tej charakterystyki funkcjonowanie to można podzielić na: geodynamiczne, hydrologiczne, klimatyczne i biologiczne (I. Głowacka i in., 1997).

drologiczne, klimatyczne i biologiczne (I. Głowacka i in., 1997). Funkcjonowanie geodynamiczne obejmuje przede wszystkim procesy denudacyjne związane z uruchamianiem, przemieszczaniem i depozycją geologicznego materiału powierzchniowego i gleb (erozja, abrazja, ruchy masowe, obrywy, zjawiska krasowe itp.). Funkcjonowanie hydrologiczne dotyczy ruchu wód na powierzchni terenu (parowanie, retencja powierzchniowa, infiltracja – wsiąkanie) oraz sposobu ich migracji pod powierzchnią terenu (głównie w odniesieniu do wód gruntowych i płytszych poziomów użytkowych), Funkcjonowanie klimatyczne obejmuje w szczególności kierunki przemieszczania się mas powietrza, uwarunkowane ogólną cyrkulacją atmosferyczną i/lub różnym stopniem nagrzewania się powierzchni terenu w efekcie zmiennego nasłonecznienia; jego konsekwencją są np. różnice przewietrzania terenu i występowanie wpływów lub zastoisk chłodnego powietrza albo zjawiska o charakterze inwersyjnym. Funkcjonowanie biologiczne obejmuje procesy sukcesji, regeneracji lub degeneracji roślinności, wyrażane np. zmianami arealów gatunków oraz zasilania biologicznego terenów, w tym migracji populacji zwierząt. Z punktu widzenia ochrony obszarów N2000 najważniejsze jest funkcjonowanie biologiczne, jednak procesy zachodzące w obrębie komponentów abiotycznych także kształtują strukturę siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin i zwierząt.

Poziom krajowy

W bardzo ogólnej skali kpzk charakterystyka funkcjonowania biologicznego odnosząca się do przedmiotów ochrony w obszarach N2000 może dotyczyć w szczególności elementów o znacznej dynamice, a więc niektórych migrujących gatunków zwierząt: ryb, ptaków, dużych ssaków. W formie opisowej i kartograficznej należy przedstawić główne korytarze migracyjne gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. Powinny one zostać przedstawione na mapie na tle obszarów N2000, wybranych według kryteriów przedstawionych w fazie I.1. Źródłem informacji dotyczących tych korytarzy mogą być opracowania W. Jędrzejewskiego z zespołem (2005, 2006), krajowe i regionalne opracowania ornitologiczne (np. R. Guziak, Z. Jakubiec, red., 2006) oraz dane dotyczące migracji ichtiofauny w głównych rzekach Polski i wodach przybrzeżnych Bałtyku.

Poziom wojewódzki

Na tym poziomie należy także uwzględnić korytarze migracyjne ww. gatunków, przy czym w miarę posiadanych danych przestrzennych ich przebieg powinien być przedstawiony ze szczegółowością dostosowaną do pzp. Powinna zostać podjęta próba wskazania w przestrzeni (mapa) obszarów

o największej dynamice środowiska, gdzie procesy naturalne i zachodzące pod wpływem modyfikacji antropogenicznych, mogą oddziaływać na istniejące siedliska i gatunki „naturowe”. Pomimo że wiele z tych procesów może mieć charakter naturalny lub seminaturalny i można mieć wątpliwości, czy należy je traktować jako czynniki oddziałujące na przedmioty ochrony w obszarach N2000, to jednak – biorąc pod uwagę, że wiele siedlisk przyrodniczych lub siedlisk roślin i zwierząt ukształtowało się w czasie, gdy te czynniki nie występowały lub ich natężenie było słabe, a ich pojawienie się w dużym natężeniu może przyczynić się do zmiany stanu ochrony siedliska lub gatunku – należy podjąć próbę kartograficznego przedstawienia zasięgu występowania tych procesów. Należy wziąć pod uwagę procesy o dużej potencjalnej sile oddziaływania, takie jak: powódzie, procesy morfodynamiczne (np. osuwiska), lawiny, huraganowe wiatry, susze.

Poziom gminny

Należy uwzględnić elementy wskazane na poziomie województwa, uszczegółowione do skali suikzpg, a w miarę dostępu do danych także przedstawić lokalne korytarze migracyjne populacji gatunków zwierząt mających znaczenie dla Wspólnoty. Należy wziąć pod uwagę trasy migracyjne zarówno w obrębie obszarów N2000, jak i pomiędzy nimi, a także trasy wychodzące poza obręb gminy. Problematyka wyznaczenia korytarzy migracyjnych została szerzej omówiona w rozdziale dotyczącym uwzględnienia korytarzy ekologicznych w opracowaniach ekofizjograficznych.

Poziom lokalny

Oprócz elementów wymienionych dla poprzednich poziomów, które także powinny zostać wzięte pod uwagę w przypadku mpzp, w obrębie ustanowionych i planowanych obszarów N2000 wskazane jest określenie lokalizacji (w formie kartograficznej) istotnych elementów siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków (np. zimowisk, schronień zwierząt). Źródłem informacji o tych elementach powinny być PZO lub PO obszarów N2000, jednak – jeśli nie zostały one jeszcze opracowane – należy skorzystać z innych inwentaryzacji lub przeprowadzić własne badania terenowe.

I.3. Prawne formy ochrony środowiska przyrodniczego (jakie prawne formy ochrony środowiska zostały ustanowione i są planowane do ustanowienia?) – charakterystyka istniejących i planowanych do ustanowienia obszarów chronionych, w tym form ochrony przyrody tworzonych na podstawie u.o.p. W odniesieniu do przedmiotu podręcznika, najważ-

niejsza jest charakterystyka ustanowionych i planowanych obszarów N2000, ale także ważne jest omówienie innych form ochrony przyrody, aby stwierdzić ewentualne powiązania przestrzenne między N2000 a tymi formami. Pośrednio wpływ na prowadzenie działań ochronnych w obrębie obszarów N2000 może mieć także omówienie i kartograficzna prezentacja obszarów ochrony poszczególnych komponentów środowiska ustanawianych na podstawie innych przepisów, takich jak: ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz.U. z 2005 r., nr 45, poz. 435, ze zm.; lasy ochronne), ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. z 2005 r., nr 228, poz. 1947, ze zm.; obszary górnicze), ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz.U. z 2004 r., nr 121, poz. 1266, ze zm.; gleby chronione), ustawa Pr.wod. (strefy ochronne ujęć wód). Dla wszystkich poziomów planowania powinna zostać przeprowadzona charakterystyka wszystkich form ochrony przyrody ze szczegółowością adekwatną do skali dokumentu planistycznego, natomiast dla suikzpg oraz mpzp należy także dokonać omówienia obszarów ochrony środowiska przyrodniczego ustanowionych na podstawie innych przepisów niż u.o.p.

Poziom krajowy

Uwzględnienie w formie kartograficznej zasięgu obszarów N2000 z podziałem na OSOP, OZW/SOOS. Lokalizacja obszarów o powierzchni >1 km² w formie obszarowej, a mniejszych w formie punktowej. Ujęcie statystyczne tych obszarów (tabele określające ich powierzchnię i położenie) dla całego kraju i poszczególnych województw oraz dla powiatów i ewentualnie gmin prezentacja w formie kartodiagramów, ukazujących odsetek powierzchni tych jednostek administracyjnych zajęty przez obszary N2000 (odrębnie OSOP, OZW/SOOS oraz łącznie). Zestawienia takie można także sporządzać w innych układach przestrzennych stosowanych w projekcie kpzk (np. dorzeczach, regionach fizycznogeograficznych, obszarach metropolitalnych).

Poziom wojewódzki

Charakterystyka taka sama jak na poziomie krajowym, przy czym charakterystyka opisowa obszarów N2000 powinna być poszerzona o opis wartości przyrodniczej i znaczenie obszarów w sieci (na podstawie SDF, PZO lub PO), a także tabelaryczne zestawienie „naturowych” gatunków roślin i zwierząt oraz siedlisk przyrodniczych występujących w obrębie tych obszarów. Na mapach obszary N2000 o powierzchni >10 ha powinny zostać przedstawione powierzchniowo, a mniejsze punktowo. Kartodiagramy powinny być sporządzane dla jednostek rangi gmin i ewentualnie

innych podziałów przestrzennych o zbliżonej do nich powierzchni. Najważniejsze z punktu widzenia różnorodności biologicznej obszary N2000 powinny być wyeksponowane na mapach, w opisach i tabelach.

Poziom gminny

Charakterystyka obszarów N2000 jak na poziomie wojewódzkim (z wyjątkiem map z kartodiagramami, które należy pominąć), przy czym wszystkie obszary N2000 powinny zostać przedstawione na mapach powierzchniowo. Dla każdego obszaru N2000 powinna zostać przedstawiona krótka charakterystyka ekologiczna obszaru, obejmująca opis stosunków wodnych, glebowych, siedliskowych, a w miarę możliwości także parametrów fizycznych i chemicznych wód, gleb, ewentualnie powietrza i roślinności. Należy scharakteryzować wartość ekologiczną poszczególnych siedlisk przyrodniczych oraz własność gruntów w obrębie obszaru N2000, a w miarę dostępności danych, także w odległości do 1 km od granic obszarów N2000. Źródłem powyższych informacji powinny być PZO lub PO oraz zasoby powiatowych ośrodków dokumentacji geodezyjnej i kartograficznej (PODGiK). Formy własności powinny zostać także przedstawione kartograficznie, z podziałem na główne formy własności (skarby państwa, komunalne, prywatne, spółdzielcze itp.).

Poziom lokalny

Charakterystyka obszarów N2000 analogiczna do przedstawionej dla poziomu gminnego

I.4. Stan zagospodarowania i użytkowania środowiska (jakie formy użytkowania i zagospodarowania terenu istnieją w obrębie obszaru opracowania?)

– charakterystyka istniejących form użytkowania terenu stanowi jedną z podstawowych informacji dotyczących antropogenicznych przeobrażeń środowiska. W celu ujednoczenia stosowanego podziału należy przyjąć klasyfikację według programu UE Corine Land Cover (CLC) (ryc. 14). Dla Polski została ona opracowana na podstawie obrazów satelitarnych dla 2000 i 2006 roku. Uzupełniający materiał dla poziomu gminnego i lokalnego mogą stanowić najaktualniejsze mapy topograficzne, obrazy satelitarne i zdjęcia lotnicze, a dla mpzp także inwentaryzacja terenowa. Użytkowanie powinno zostać przedstawione dla całych obszarów objętych opracowaniami planistycznymi. Analiza współwystępowania form użytkowania terenu z lokalizacją obszarów N2000 jest celowa tylko na poziomie gminnym i lokalnym.

Poziom krajowy

Ze szczegółowością odpowiadającą 1 poziomowi CLC (tereny przekształcone antropogenicznie, tereny rolne, lasy i ekosystemy seminaturalne, tereny pod-

mołke, wody powierzchniowe) należy przedstawić użytkowanie terenu w formie opisowej (tabelarycznej, także w układzie województw lub innych zbliżonych powierzchniowo jednostek przestrzennych) oraz kartograficznej.

Poziom wojewódzki

Zakres charakterystyki taki sam jak na poziomie krajowym ze szczegółowością odpowiadającą 2 poziomowi CLC. Charakterystyka tabelaryczna i kartograficzna powinna odnosić się do poziomu gmin lub innych jednostek o zbliżonej powierzchni. Można ją przeprowadzić przy zastosowaniu kartogramów lub kartodiagramów. Uzupełniająco mogą zostać wykorzystane dane z systemu statystyki państwowej.

Poziom gminny

Charakterystyka opisowa i kartograficzna użytkowania terenu w całej gminie ze szczegółowością odpowiadającą 3 poziomowi CLC. Możliwe jest zestawienie mapy użytkowania ziemi z zasięgiem obszarów N2000 i podanie dla tych obszarów procentowego udziału poszczególnych form użytkowania (także przy wykorzystaniu SDF, PZO lub PO). Ze względu na brak opracowanych map pokrycia terenu według metody CLC ze szczegółowością odpowiadającą suikzpg, należy skorzystać z map ewidencyjnych oraz topograficznych, a także zdjęć lotniczych i obrazów satelitarnych.

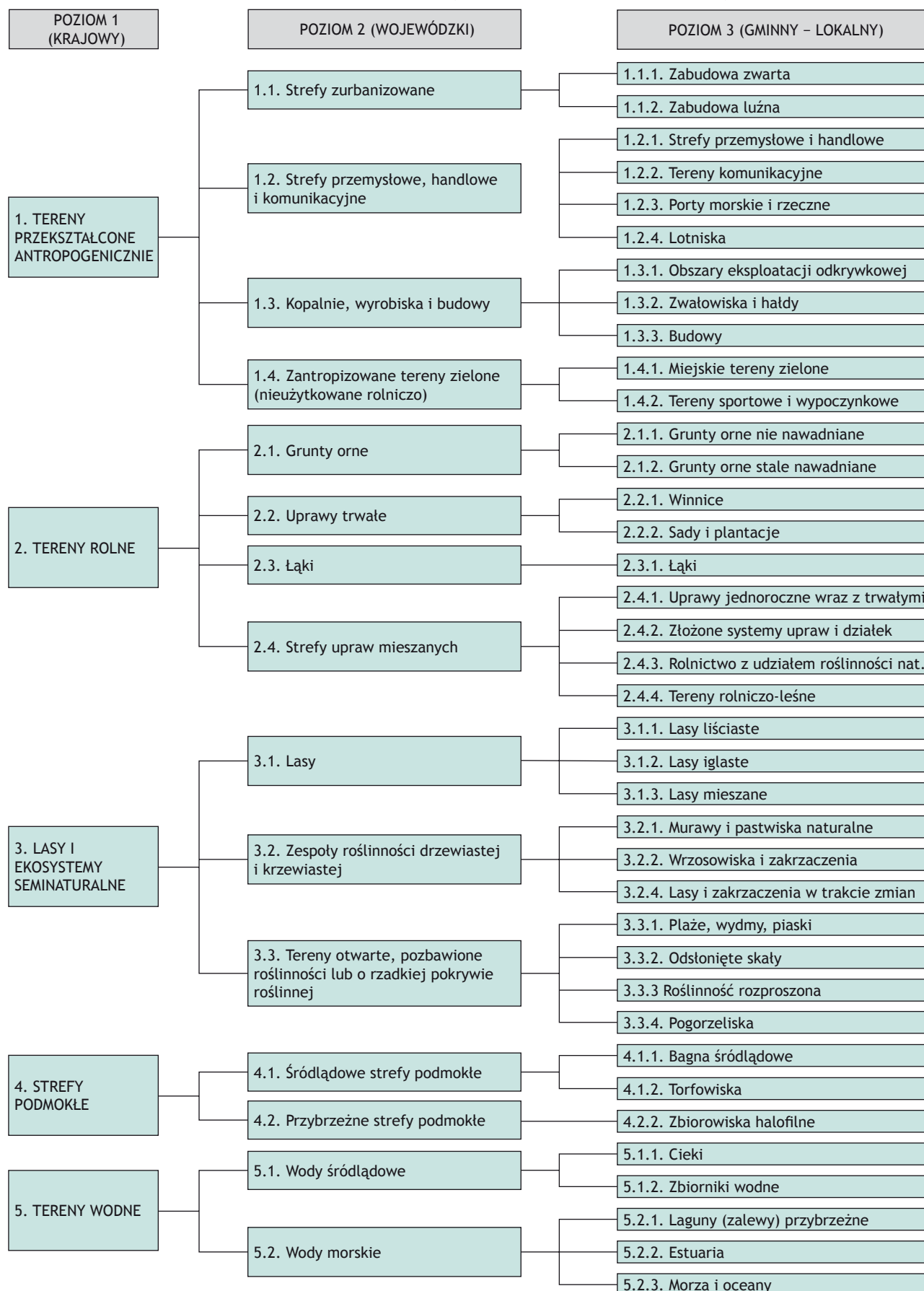
Poziom lokalny

Charakterystyka jak dla poziomu gminnego, przy czym dla niewielkich obszarowo planów miejscowych (<1 km²), które stanowią większość, konieczne jest wykonanie inwentaryzacji terenowej form użytkowania terenu, jak i uszczegółowienie charakterystyki tych form o przedstawienie lokalizacji i charakterystykę obiektów budowlanych (typ zabudowy, jej wysokość i pełnione funkcje), położonych w obrębie obszaru N2000 lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie (do około 1 km od granic obszaru objętego planem).

I.5. Źródła antropogenicznych oddziaływań na środowisko, w szczególności na obszary N2000 (jakie źródła antropogenicznego oddziaływania na środowisko wpływają na obszar opracowania?)

– ze względu na liczbę przejawów (form) antropopresji i czynników antropogenicznych (stressorów) oddziałujących na środowisko, w zależności od poziomu planowania należy dokonać wnikliwej selekcji tych elementów, aby informacja była dostosowana do poziomu szczegółowości opracowania ekofizjograficznego. Należy skoncentrować się na źródłach oddziaływań położonych w obrębie obszarów N2000, w ich sąsiedztwie oraz innych, co do których istnieje przypuszczenie, że mogą znacząco oddziaływać na te obszary. Ponieważ gatunki

Ryc.14. System klasyfikacji pokrycia terenu zgodny z programem CORINE Land Cover i odpowiadające mu poziomy planowania przestrzennego w Polsce (M. Baranowski, A. Ciołkosz, 1996)

zwierząt i roślin, są nie tylko bezpośrednimi biorcami oddziaływań, ale także podlegają pośrednim skutkom zmian zachodzących w siedliskach, konieczne jest uwzględnienie źródeł oddziaływań zmieniających nie tylko parametry biologiczne, ale także parametry fizyczne i chemiczne środowiska. Wskazane jest uporządkowanie źródeł antropopresji w układzie komponentów środowiska, które są głównymi biorcami tych oddziaływań (choć istnieją specyficzne oddziaływania wpływające równocześnie na większość komponentów) oraz w układzie przestrzennego charakteru tych źródeł, czyli przy zastosowaniu podziału na źródła obszarowe (np. chemizacja rolnictwa), liniowe (np. szlaki komunikacyjne) i punktowe (np. przemysłowe emitory zanieczyszczeń powietrza).

Poziom krajowy

W miarę dostępności do danych, które pochodzą z bardzo różnorodnych źródeł, w szczególności z raportów o stanie środowiska publikowanych w układzie województw i kraju przez Inspekcję Ochrony Środowiska oraz z systemu statystyki państwowej, w formie kartograficznej powinny zostać uwzględnione następujące elementy: największe kopalnie odkrywkowe i obszary objęte skutkami oddziaływania górnictwa podziemnego, największe przedsięwzięcia budowlane realizowane w trakcie sporządzania dokumentacji (zapory i zbiorniki wodne, elektrownie węglowe, jądrowe, farmy wiatrowe, autostrady i drogi ekspresowe, inne największe zakłady przemysłowe), największe punktowe emitory pyłów i gazów do powietrza (przemysłowe i energetyczne), istniejące autostrady i drogi ekspresowe oraz drogi krajowe o największym natężeniu ruchu, magistralne linie kolejowe i rurociągi, źródła wpływu na wody powierzchniowe (największe ujęcia wód powierzchniowych, największe zakłady nieposiadające oczyszczalni ścieków innych niż mechaniczne, gminy o najniższym stopniu skanalizowania, największe oczyszczalnie ścieków i pola osadowe, największe obiekty regulacji odpływu wód, główne źródła zmian morfologicznych koryt rzecznych – np. pobór kruszywa), źródła oddziaływania na wody podziemne (największe ujęcia wód podziemnych, główne punktowe i obszarowe źródła zanieczyszczeń tych wód, największe składowiska odpadów komunalnych i przemysłowych, duże zwarte obszary objęte rolnymi i leśnymi melioracjami odwadniającymi, obszary objęte najwyższą chemizacją rolnictwa, w tym obszary szczególnie narażone na azotany pochodzenia rolniczego, tereny rolnicze o największym zagrożeniu erozją, obszary o największym ruchu turystycznym (największej liczbie bazy noclegowej lub liczbie udzielonych noclegów), lasy objęte intensywną gospodarką leśną (go-

spodarcze – nie ochronne), największe napowietrzne linie energetyczne (220 kV i o większej mocy), główne źródła promieniowania jonizującego, istniejące farmy wiatrowe. Ze względu na różnorodność źródeł ww. danych będą one przedstawiane w odniesieniu do różnych jednostek przestrzennych: w rzeczywistych zasięgach lub lokalizacjach punktowych i liniowych, w obrębie gmin, powiatów lub innych jednostek, np. jednolitych części wód (JCW) lub jednolitych części wód podziemnych (JCWP).

Poziom wojewódzki

Oprócz elementów podanych dla poziomu krajowego w niektórych przypadkach uszczegółowionych ze względu na większą skalę prezentacji kartograficznej dla potrzeb pzpw i pzpom, na poziomie wojewódzkim należy uwzględnić: legalne (i działające, ale nie dopuszczone aktualnie do eksploatacji) obszary odkrywkowej eksploatacji surowców mineralnych, wśród będących w trakcie realizacji przedsięwzięć budowlanych należy uwzględnić duże kompleksy (osiedla) zabudowy mieszkaniowej, wśród dróg dodatkowo wszystkie drogi krajowe i wojewódzkie, wszystkie eksploatowane linie kolejowe, największe pozakomunikacyjne źródła hałasu (głównie przemysłowe), wszystkie komunalne i większe przemysłowe ujęcia wód, wszystkie zbiorcze oczyszczalnie ścieków komunalnych i przemysłowych, wszystkie legalne składowiska odpadów i większe składowiska nielegalne, tereny o największej intensywności zagospodarowania turystycznego (zamiast wskaźników ilości miejsc noclegowych lub udzielonych noclegów dla gmin, jak na poziomie krajowym), wielkość pozyskania drewna w lasach na tle wielkości powierzchni leśnej w układzie nadleśnictw (obrębów) lub gmin, akweny morskie i śródlądowe o największych połowach ryb, źródła promieniowania jonizującego i największe źródła promieniowania elektromagnetycznego (niejonizującego). Oprócz prezentacji kartograficznej, która powinna odnosić się – gdzie jest to możliwe – do rzeczywistych zasięgów lub lokalizacji ww. elementów, należy sporządzić syntetyczną charakterystykę opisową lub tabelaryczną wybranych źródeł antropogenicznej presji na środowisko.

Poziom gminny

Charakterystyka źródeł antropopresji na poziomie gminnym powinna mieć szczegółowy charakter. Przy jej sporządzaniu w formie opisowej, tabelarycznej i kartograficznej można skorzystać z istniejących poradników (np. M.Kistowski, W. Staszek, 1999). Powinna ona objąć wszystkie elementy wskazane na wyższych poziomach z odpowiednim uszczegółowieniem, przede wszystkim: wszystkie czynne i nieczynne kopalnie odkrywkowe (wyrobiska) i podziemne, wszystkie

prorowadzone budowy obiektów przemysłowych, dużych obiektów usługowych (w tym handlowych), komunikacyjnych, osiedli mieszkaniowych (w miastach o powierzchni >1 ha, a na terenach wiejskich >0,25 ha), punktowe i zbiorcze (osiedla niepodłączone do centralnych ciepłowni) emitery zanieczyszczeń powietrza (przemysłowe, komunalne), drogi j.w. oraz powiatowe i gminne o większym natężeniu ruchu, wszystkie rurociągi naziemne (ropo-, gazo-, ciepło-, wodociągi, sieci kanalizacji sanitarnej), źródła emisji hałasu, wszystkie oczyszczalnie ścieków, miejsca wprowadzania do wód lub do ziemi ścieków przemysłowych, sanitarnych i deszczowych, obszary pozbawione kanalizacji (ze zbiornikami bezodpływowymi – szambami), wszystkie składowiska odpadów, wszystkie obszary melioracji rolnych i leśnych – wraz z lokalizacją kanałów, rowów melioracyjnych oraz urządzeń melioracyjnych, grunty rolne zagrożone w dużym stopniu erozją wodną i wiatrową (eoliczną), obszary gruntów rolnych o największej chemizacji (zużyciu nawozów mineralnych i chemicznych środków ochrony roślin, w tym obszary szczególnie narażone na azotany pochodzenia rolniczego), grunty ugorowane dłużej niż 5 lat, zbiorowe obiekty wypoczynku, zespoły indywidualnych domków letniskowych (>10 domków/1 ha), urządzenia turystyczne (np. przystanie żeglarskie, kąpieliska, parki wodne, wyciągi narciarskie, koleje linowe), tereny najintensywniej użytkowane turystycznie (gdzie przebywa >200 osób/ha równocześnie w dni weekendowe w sezonie wypoczynkowym) oraz ciągi (drogi nieutwardzone, szlaki turystyczne), gdzie przechodzi w sezonie wypoczynkowym >200 osób/godz., zasięg lasów gospodarczych i zrębów całkowitych prowadzonych w ostatnich kilku latach (halizny w lasach o powierzchni >1 ha, występujące w zwartym kompleksie), zasięgi połowów rybackich na morzu i większych akwenach śródlądowych, główne obszary (strefy) wędkowania na jeziorach i rzekach, informacje o legalnym pozyskaniu zwierzyny oraz kłusownictwie (według gatunków) (jeśli nie ma możliwości ich przedstawienia w formie kartograficznej, to zastosować ujęcie opisowo-ilościowe dla ostatnich kilku lat), lokalizacja napowietrznych linii energetycznych, farm wiatrowych, najważniejszych źródeł wibracji (głównie obiektów przemysłowych i komunikacyjnych, np. lotniska, korytarze startu i pochodzenia do lądowania samolotów), źródła promieniowania jonizującego i niejonizującego (np. stacje bazowe telefonii komórkowej i transformatorowe), zabudowę fermową na terenach wiejskich, obiekty hydrotechniczne. Informacje o wymienionych obiektach i formach oddziaływania na środowisko są dostępne w bardzo różnych źródłach. W odniesieniu

do obszarów N2000 ogólne dane zawarte są w SDF, a w przyszłości bardziej szczegółowe dane powinny znaleźć się także w PZO i PO.

Poziom lokalny

Zakres informacji taki sam jak dla poziomu gminnego, przy czym należy uwzględnić wszystkie drogi gminne i ewentualnie inne o znacznym natężeniu ruchu, obiekty wytwarzające ścieki niepodłączone do kanalizacji, wszystkie obiekty turystyczne i inne większe obiekty kubaturowe, bez względu na formę i pełnioną funkcję. Oprócz wykorzystania źródeł archiwalnych należy przeprowadzić dodatkową inwentaryzację terenową źródeł antropopresji. Charakterystyka maksymalnie obszerna w formie opisowej, tabelarycznej i kartograficznej, z uwzględnieniem wpływu na obszary N2000.

I.6. Środowiskowe skutki antropopresji (degradacja środowiska), szczególnie w odniesieniu do obszarów N2000 (jakie aktualnie skutki w środowisku obszaru spowodowały działania człowieka?)

– charakterystyka skutków oddziaływania człowieka na środowisko, które występują w obrębie obszarów N2000 i ewentualnie w ich bliskim sąsiedztwie. Skutki te najdogodniej można przedstawić w odniesieniu do poszczególnych komponentów środowiska i ich cech. Odzwierciedlają się one w wartościach fizycznych, chemicznych i biologicznych parametrów (cech) środowiska (skutki ilościowe), a niekiedy także w niekwantyfikowalnych zmianach jakościowych środowiska. Szczegółowość prezentacji skutków antropopresji powinna być dostosowana do powierzchni obszaru objętego dokumentem planistycznym oraz skali prezentacji kartograficznej. W przypadku kpzk, pzpwp i pzpom, skutki powinny zostać zaprezentowane dla całego obszaru objętego ekofizjografią, natomiast dla suikzpg oraz mpzp dla obszarów N2000 i ich bliskiego otoczenia.

Poziom krajowy

Skutki presji antropogenicznej, przedstawiane tylko w postaci kartograficznej oraz ogólnym opisie, powinny objąć takie informacje jak: zasięgi lejów depresyjnych o skali ponadregionalnej spowodowanych górnictwem odkrywkowym i głębinowym, klasyfikacje stref jakości powietrza (powiaty lub ich zespoły) według kryterium ochrony roślin (dla SO₂ i NO_x), punkty pomiaru jakości (monitoringu) powietrza sieci krajowej, w których zanotowano w ostatnich 5 latach przekroczenia średniorocznych stężeń poszczególnych badanych zanieczyszczeń gazowych i pyłowych, odcinki dróg krajowych o przekroczonych normach poziomu dźwięku, jednolite części wód powierzchniowych

i podziemnych zagrożone niespełnieniem celów dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2000/60/WE z dnia 23 października 2000 r. w sprawie ustanowienia ram dla działalności Wspólnoty w dziedzinie polityki wodnej (Dz.U. UE 2000, L 327/1; tzw. Ramowa Dyrektywa Wodna), główne obszary występowania bardzo silnej i silnej powierzchniowej erozji wodnej i eolicznej gleb na gruntach rolnych, punkty monitoringu gleb z przekroczeniami norm zawartości metali ciężkich i innych badanych związków, obszary leśne o najwyższym wskaźniku defoliacji drzewostanów (>30% uszkodzonych drzew). Główne źródło ww. danych stanowią raporty o stanie środowiska publikowane w układzie województw i kraju przez Inspekcję Ochrony Środowiska w serii Biblioteka Monitoringu Środowiska.

Poziom wojewódzki

Prezentacja danych w formie opisowej, tabelarycznej i kartograficznej. Zakres informacji jak na poziomie krajowym, przy czym w odniesieniu do punktów pomiarów jakości powietrza należy także uwzględnić regionalną sieć monitoringu, wśród dróg o przekroczonych normach poziomu dźwięku – także drogi wojewódzkie, w odniesieniu do jakości wód powierzchniowych – informację rozszerzyć o przebieg rzek i położenie zbiorników śródlądowych oraz morskich akwenów przybrzeżnych o przekroczonych normach jakości wód (IV-V klasa) w ostatnich 5 latach (odrębnie klasyfikacja ogólna, fizykochemiczna, biologiczna, bakteriologiczna), dla wód podziemnych wskazać punkty monitoringu o wodach złej i bardzo złej jakości. Dodatkowo w układzie gmin (w ujęciu kartograficznym – kartogramy i opisowym) przedstawienie zmian powierzchni lasów, użytków zielonych, odłogów i ugorów oraz terenów zainwestowanych (w tym komunikacyjnych) w ostatnich 3–5 latach.

Poziom gminny

Charakterystyka skutków antropopresji w zakresie przedstawionym dla wyższych poziomów (odpowiednio uszczegółowionym) w formie opisowej, tabelarycznej i kartograficznej według wskazań zawartych np. w poradniku autorstwa M. Kistowskiego i W. Staszka (1999). Dodatkowo należy uwzględnić informacje obejmujące: ważniejsze wypukłe (np. hałdy, nasypy drogowe) i wklęsłe (wyrobiska, wkopy kolejowe) formy terenu o genezie antropogenicznej i wysokości lub głębokości >5m, obszary tąpnięć i innych zmian terenu powodowanych przez górnictwo głębinowe, dane o jakości powietrza pochodzące z punktów monitoringu stężeń gazów i pyłów za ostatnie 3 lata (przekroczenia norm), dane (mapy izoliniowe lub wykonane inną metodą) stężeń zanieczyszczeń powietrza, w szczególności

SO₂ i NO_x, ozonu, metali ciężkich zawartych w pyłach, pyłu zawieszono – przedstawione na podstawie interpolacji pomiarów punktowych przy użyciu modeli dyspersji zanieczyszczeń powietrza, obszary i strefy z przekroczeniami norm hałasu: komunikacyjnego (lotniczego, samochodowego, kolejowego), przemysłowego – z wykorzystaniem planów akustycznych wykonanych dla niektórych miast, jakość wód powierzchniowych i podziemnych we wszystkich punktach monitoringu (ewentualnie dla wybranych odcinków cieków lub akwenów) w ostatnich 3–5 latach, ze zwróceniem uwagi na miejsca i odcinki z przekroczonymi normami jakości wód (IV–V klasa) dla różnych parametrów i ich grup, tereny występowania bardzo silnej i silnej erozji gleb na gruntach rolnych oraz występowania innych procesów morfodynamicznych (osuwiska, abrazja), znaczące zanieczyszczenia chemiczne gleb w ostatnich 3–5 latach, stwierdzone we wszystkich punktach monitoringu gleb (uwzględnić też pomiary prowadzone okazjonalnie przez Wojewódzkie Stacje Chemiczno-Rolnicze), stan zdrowotny lasów (stopień defoliacji drzewostanu) w punktach monitoringu leśnego w ostatnich 3–5 latach lub ogólna charakterystyka opisowa tego zjawiska, opis aktualnego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt w obrębie obszaru N2000 (na podstawie PZO, PO, innych dokumentacji lub inwentaryzacji terenowej), lokalizację terenów pozbawionych powierzchni biologicznie czynnych, zasięg obszarów objętych oddziaływaniem uciążliwych wibracji oraz z przekroczonymi normami promieniowania niejonizującego.

Poziom lokalny

Zakres diagnozy taki sam jak na poziomie gminnym. Większa szczegółowość prezentacji może wynikać z dużej skali map w mpzp. Niezbędna inwentaryzacja terenowa skutków antropopresji możliwych do stwierdzenia bez analiz fizykochemicznych.

I.7. Dotychczasowe zmiany w środowisku przyrodniczym (retrospekcja) (jakie były kierunki i intensywność zmian zachodzących w środowisku w ostatnich kilkunastu-kilkudziesięciu latach?) – retrospekcja służy przede wszystkim określeniu dotychczasowych tendencji zmian środowiska przyrodniczego, aby na dalszych etapach sporządzania opracowania ekofizjograficznego możliwe było dokonanie względnie obiektywnej prognozy przyszłych zmian w środowisku, przy założeniu niezmienności dotychczasowych trendów zmian oraz utrzymania aktualnego zagospodarowania przestrzennego. Retrospekcja powinna dotyczyć w szczególności takich elementów jak: użytkowanie i zagospodarowanie terenu, sieć hy-

drograficzna, jakość środowiska (zmiany jego parametrów fizycznych, chemicznych i biologicznych). W miarę dostępności danych powinna ona dotyczyć okresu kilkudziesięciu (np. 50) lat, jednak w wielu przypadkach nie będzie możliwa analiza tak długiego ciągu czasowego. Z reguły im mniejszy jest obszar objęty dokumentem planistycznym, tym dłuższy może być okres przeprowadzonej retrospekcji. Tak więc dla suikzpg oraz mpzp może ona obejmować dłuższy okres niż dla kpzk i pzp. W przypadku dwóch najwyższych poziomów planowania należy ją przeprowadzić ogólnie dla obszaru całego kraju lub województwa, natomiast dla gminy lub jej części możliwa jest retrospekcja albo dla całego terenu objętego dokumentem planistycznym, albo – w przypadku koncentracji na obszarach N2000 – tylko dla ich terytorium wraz z najbliższym otoczeniem.

Poziom krajowy

Dla poziomu krajowego retrospekcja powinna zostać przeprowadzona w układzie powiatowym lub gminnym w zakresie transformacji użytkowania ziemi, w szczególności obejmujących zmiany w powierzchni: użytków rolnych (gruntów ornych i użytków zielonych), lasów, wód powierzchniowych, nieużytków, terenów zainwestowanych (w tym zabudowanych i komunikacyjnych). Dane dla potrzeb tych porównań pochodzą z systemu statystyki państwowej. W odniesieniu do jakości powietrza możliwa jest ocena zmian jego jakości dla wybranych parametrów w okresie od około 2000 roku (strefy jakości powietrza) lub w odniesieniu do danych z punktów monitoringowych od początku lat 90. Dla podobnego okresu można dokonać analizy zmian jakości wód (w punktach monitoringu sieci krajowej i monitoringu reperowego), stanu sanitarnego lasów w układzie kompleksów leśnych lub nadleśnictw. W odniesieniu do liczebności wybranych wskaźnikowych dla jakości środowiska gatunków zwierząt (np. bociana białego), w szczególności posiadających znaczenie dla Wspólnoty, długość okresu retrospekcji zależy od długości prowadzenia cyklicznej inwentaryzacji gatunku.

Poziom wojewódzki

Zakres retrospekcji taki jak dla poziomu krajowego, przy czym w trakcie oceny zmian jakości powietrza, wód i gleb należy skorzystać nie tylko z danych sieci krajowej i reperowej, ale także z danych sieci monitoringu regionalnego.

Poziom gminny

W zakresie analizy zmian zasięgów poszczególnych form użytkowania terenu należy ją przeprowadzić w odniesieniu do rzeczywistych zmian zasięgu tych form, przy czym można przyjąć bardziej szcze-

gółową klasyfikację form niż na poziomie krajowym i wojewódzkim. W miarę możliwości można zastosować klasyfikację poziomu 3 CLC. Charakterystyka zmian użytkowania ziemi w odniesieniu do całej gminy może być ogólna (opisowa), natomiast w obrębie obszarów N2000 i w ich bezpośrednim otoczeniu (do 1 km) powinna zostać przeprowadzona szczegółowa analiza kartograficzna tych zmian na podstawie archiwalnych map topograficznych, zdjęć lotniczych, ewentualnie obrazów satelitarnych. Należy stwierdzić, jakie rodzaje transformacji użytkowania ziemi nastąpiły w analizowanym okresie, co najmniej w ostatnich 10 latach (grunty orne → tereny zainwestowane, lasy → tereny zainwestowane, użytki zielone → grunty orne, użytki zielone → lasy, grunty orne → lasy, nieużytki hydrogeniczne i litogeniczne → tereny zainwestowane). Analiza sieci wodnej obszaru powinna objąć zmiany w przebiegu koryt rzecznych, zasięgu linii brzowej jezior, morza i sztucznych zbiorników wodnych, liczbie „oczek wodnych” (zbiorniki naturalne <1 ha), wprowadzenie i likwidację sztucznych systemów melioracyjnych. W odniesieniu do analizy zmian jakości środowiska należy ją przeprowadzić na podstawie danych ze wszystkich punktów monitoringu położonych na obszarze gminy. W przypadku dostępu do danych (PZO, PO, inwentaryzacje przyrodnicze) należy podać informacje dotyczące trendów zmian powierzchni siedlisk przyrodniczych będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty w obrębie obszarów N2000 oraz trendów w rozmieszczeniu tych siedlisk oraz trendów zmian w liczebności i rozmieszczeniu gatunków roślin i zwierząt będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty w obrębie obszarów N2000. Jeśli istnieją dane, należy określić trendy zmian także dla siedlisk i gatunków „naturowych” położonych i występujących w gminie poza obszarami N2000.

Poziom lokalny

Zakres retrospekcji taki sam jak na poziomie gminnym, przy czym w odniesieniu do obszarów N2000 analizą powinny zostać objęte wszystkie obszary N2000, których nawet fragment został objęty mpzp oraz obszary położone w odległości do 1 km od granic obszaru „naturowego”.

2.1.2. Etap II – ocena ekofizjograficzna

W II etapie opracowania ekofizjograficznego powinny zostać przeanalizowane informacje przedstawione w fazie diagnozy, z punktu widzenia założonych celów ekofizjografii, którym w odniesieniu do obszarów N2000 jest takie ustalenie wartości (przydatności) terenu dla realizacji konkretnych form oraz sposobów

jego zagospodarowania, które nie spowoduje znaczących negatywnych zmian w stanie ochrony gatunków i siedlisk będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. Spełnienie tego celu wymaga dokonania szeregu ocen cząstkowych opisanych poniżej, których synteza zostanie przedstawiona w końcowych ustaleniach ekofizjografii. Na etapie tym konieczne jest wykorzystanie szeregu metod stosowanych na gruncie geografii fizycznej, ekologii krajobrazu i ekologii ogólnej odnoszących się do krajobrazowego (ekosystemowego), biocenotycznego oraz gatunkowego (populacyjnego) poziomu organizacji przyrody. Spełnienie celów tego etapu wymaga dokonania szeregu ocen cząstkowych, które zawiera sześć lub siedem faz etapu II.

II.1. Ocena odporności środowiska na antropopresję i jego zdolności do regeneracji (jaka jest odporność lub wrażliwość środowiska na oddziaływanie antropogeniczne i jego zdolność do regeneracji po zaprzestaniu tych oddziaływań?) – ocena wrażliwości środowiska przyrodniczego na antropopresję, jak i jego zdolności do regeneracji, jest problemem trudnym metodycznie zarówno ze względu na ogromną liczbę form presji człowieka na środowisko, jak i nieskończoną liczbę typów środowiska, które mogą podlegać tej presji. Trudności te wynikają także m.in. z: problemów w rozdzieleniu antropogenicznych i naturalnych przyczyn zmian zachodzących w środowisku⁴³, nakładania się w przestrzeni różnych form działalności człowieka, progowego charakteru reakcji środowiska na oddziaływanie bodźców antropogenicznych, z czego wynika nieliniowość funkcji tej reakcji (M. Kistowski, 2000). Generalnie, im mniejszy obszar, czyli im niższy jest poziom planowania, tym wyższa jest wiarygodność przeprowadzonej oceny, ponieważ zawęża się zakres potencjalnych form oddziaływania na środowisko, jak i typów tego środowiska. Ze względu na wspomniane problemy metodyczne często w trakcie oceny przyjmuje się pewne założenia polegające np. na określeniu typów środowiska, których struktura cechuje się większym prawdopodobieństwem wystąpienia negatywnych skutków antropopresji, powodowanych przez różne działania człowieka, w porównaniu do innych typów, dla których te skutki będą potencjalnie słabsze. Przyjmuje się także założenie, iż stabilność środowiska⁴⁴ stanowi wyznacznik jego odporności, a więc im bardziej środowisko jest stabilne, tym bardziej jest odporne na antropopresję.

Ponieważ w świetle zasad sporządzania opracowania ekofizjograficznego powinno ono poprzedzać opracowanie dokumentu planistycznego, w trakcie wykonania ekofizjografii nie muszą być znane kierunki (funkcje) zagospodarowania przestrzennego, które zostaną wskazane w tych dokumentach. Jednak w praktyce, szczególnie w suikzpg i mpzp, zakres tych funkcji jest z reguły ograniczony i nawet jeśli nie zostały one wcześniej zdefiniowane przez projektantów planu, to w ekofizjografii dopuszcza się przyjęcie określonego zakresu form antropopresji wynikających z przewidywanego zagospodarowania, który z wysokim prawdopodobieństwem wystąpi w projekcie planu lub studium. Ze względu na złożoność metodyki tej oceny powinna się ona koncentrować na ocenie odporności środowiska na skutki bezpośrednio oddziałujące na siedliska i gatunki będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. W odniesieniu do oceny zdolności środowiska do regeneracji jest ona celowa do przeprowadzenia tylko na poziomie gminnym i lokalnym. Zaleca się uwzględnienie zdolności wód do regeneracji (jeśli w obszarach N2000 nie spełniają one przyjętych norm), możliwości przywrócenia właściwych stosunków wodnych (jeśli zostały one wcześniej zakłócone, np. w wyniku melioracji odwadniających), regeneracji siedlisk przyrodniczych (jeśli w obrębie obszaru N2000 nastąpiła ich nadmierna degradacja lub fragmentacja) lub gatunków (jeśli stwierdzono trend zmniejszania się ich populacji). Informacje o potrzebie i metodach poprawy stanu ochrony siedliska lub gatunku powinny być dostępne w PZO lub PO obszaru N2000, jednak dopóki dokumenty te nie zostaną opracowane – ich uzyskanie może być trudne. Problemy regeneracji środowiska zostaną szerzej omówione w odniesieniu do prognoz oddziaływania dokumentów planistycznych na środowisko, w kontekście stosowania środków łagodzących lub kompensujących.

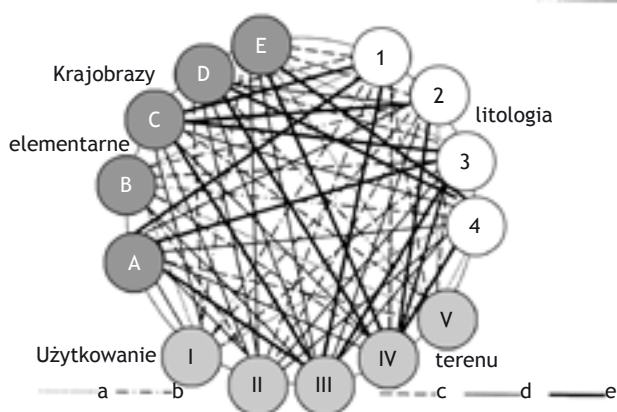
Poziom krajowy

Na tym poziomie realne jest tylko przeprowadzenie bardzo ogólnej oceny stabilności środowiska, na podstawie analizy struktury środowiska, polegającej na ocenie współwystępowania cech określonych komponentów środowiska, w szczególności takich jak megafORMY rzeźby terenu, litologia powierzchniowych utworów geologicznych (warunkująca ich przepuszczalność dla wody) oraz użytkowanie terenu. Analiza współwystępowania tych cech pozwala na orientacyjną ocenę stabilności środowiska (ryc. 15), a co za tym

⁴³ najlepszy przykład tych trudności mogą stanowić globalne lub regionalne zmiany klimatyczne.

⁴⁴ rozumiana jako zdolność do jego trwania w niezmiennym stanie w warunkach braku istotnych bodźców antropogenicznych oraz zdolność powrotu środowiska do stanu oryginalnego po zakończeniu oddziaływania bodźców antropogenicznych – jeśli takie wystąpią.

Ryc. 15. Schemat współwystępowania wybranych cech komponentów środowiska służący do oceny stabilności środowiska, jako miary jego naturalnej odporności na antropopresję; komponenty i cechy środowiska: funkcjonalne typy rzeźby terenu – A – autonomiczne, B – tranzytowe, C – złożone, D – depozycji względnie domknięte, E – depozycji domknięte; typy litologiczne podłoża – 1 – infiltracyjne, 2 – infiltracyjne w dnach dolin, 3 – retencyjne, 4 – ewapotranspiracyjne; typy użytkowania terenu – I – grunty orne, II – użytki zielone, III – mokradła, IV – lasy, V – zabudowa; poziom stabilności krajobrazu – a – bardzo niski, b – niski, c – średni, d – wysoki, e – bardzo wysoki

Źródło: M. Kistowski, 2000.

idzie odporności środowiska. Należy jednak mieć świadomość niedoskonałości tej oceny, gdyż nie odnosi się ona do konkretnych form antropopresji, ale określa tzw. ogólną stabilność, która stanowi kategorię teoretyczną. Ze względu na małą skalę prezentacji kartograficznej w kpzk nie jest możliwa wiarygodna ocena odporności w konkretnych obszarach N2000, ale tylko przedstawienie tej oceny na tle zasięgu największych obszarów N2000.

Poziom wojewódzki

Obszar województwa jest na tyle duży, a skala pzpw na tyle mała, że możliwości takich ocen są także znacznie ograniczone, a ich rezultaty mogą dać tylko orientacyjny obraz rozkładu wrażliwości środowiska w relacjach do obszarów N2000. Na poziomie pzpw można zastosować metodę proponowaną dla kpzk. Jednak lepsze rezultaty może dać zastosowanie metody wcześniej wykorzystanej dla obszaru Polski wschodniej i północnej (M.Kistowski, 1995, 2000), pozwalającej w szczególności na ocenę wrażliwości obszarów rolniczych, leśnych i wodnych na wybrane formy antropopresji, przy wykorzystaniu informacji dotyczących abiotycznych cech środowiska (kompleksów przydatności rolniczej gleb, typów siedliskowych lasów, cech morfometrycznych mis jeziornych) oraz położenia obszarów w stosunku do form rzeźby terenu (typy tzw.

krajobrazów elementarnych). Po wyborze typów antropopresji najczęściej występujących na terenach rolniczych i leśnych oraz zbiornikach wodnych, można przy zastosowaniu metod bonitacyjnych orientacyjnie ocenić wrażliwość środowiska na oddziaływania powodowane przez te formy antropopresji (tabela 1 i 2). Dla jezior można zastosować metodę oceny odporności zbiornika na degradację zaproponowaną w ramach Systemu Oceny Jakości Jezior (SOJJ) (D. Kudelska i in., 1992). Po przeprowadzeniu oceny dla wybranych form antropopresji, których wystąpienie uznano za najbardziej prawdopodobne, dla większych powierzchniowo obszarów N2000 (> 1 km²) należy przeanalizować, czy w ich obrębie występują tereny o wysokiej wrażliwości na oddziaływanie tych form antropopresji.

Poziom gminny

Na tym poziomie możliwa do zastosowania jest metoda proponowana na szczeblu wojewódzkim (tab. 1 i 2), jednak ze względu na dużą skalę map sporządzanych w studium, stosując ją – należałoby w szczególności odnieść się do obszarów gminy objętych obszarami N2000 i ich najbliższego sąsiedztwa (do około 1 km od granic obszarów). Dlatego bardziej właściwym podejściem jest określenie wrażliwości na oddziaływanie wybranych form antropopresji konkretnych siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. Należy więc, dla zidentyfikowanych na etapie diagnozy siedlisk i gatunków, korzystając z przeglądowych poradników ochrony siedlisk i gatunków N2000 wydanych przez Ministerstwo Środowiska w 2004 r. oraz z ukazujących się sukcesywnie od 2007 r. uszczegółowionych poradników utrzymania i ochrony wybranych siedlisk przyrodniczych, ocenić jaka jest wrażliwość siedlisk i gatunków na wpływ czynników degradacyjnych. W szczególności należy wskazać te czynniki, w stosunku do których gatunki i siedliska są najbardziej wrażliwe oraz stwierdzić, czy część z tych czynników występuje w obrębie obszaru N2000 lub jego sąsiedztwie w trakcie sporządzania opracowania ekofizjograficznego.

Poziom lokalny

Zalecona do zastosowania metoda wskazana dla poziomu gminnego, odnosząca się do oceny wrażliwości siedlisk i gatunków w obrębie obszarów N2000 i ich sąsiedztwie.

II.2. Bariery fizjograficzne i prawne dla aktualnego i przyszłego zagospodarowania (jakie bariery przyrodnicze i prawne dla zagospodarowania przestrzennego istnieją na analizowanym obszarze?) – wiele elementów przyrodniczych i prawnych form

ochrony środowiska, scharakteryzowanych na etapie diagnozy, kreuje ograniczenia dla planowanego zagospodarowania. Mogą one mieć charakter względny lub bezwzględny. Możliwość przekroczenia barier przyrodniczych – określanych progami ekofizjograficznymi – zależy często od nakładów finansowych, które są przeznaczane na realizację zagospodarowania. Założenia analizy progowej można znaleźć w pracy J. Kozłowskiego (1974). Wskazane jest, aby w rachunku ekonomicznym realizacji zagospodarowania uwzględniane były także koszty ekologiczne (uszczerplenia zasobów i walorów środowiskowych) wykonania działań. Bariery prawne mają charakter bardziej bezwzględny i wynikają z przepisów o ochronie środowiska, na podstawie których obowiązują różnorodne obszarowe ograniczenia dla wprowadzania określonych form zagospodarowania. Formy te powinny zostać omówione w części I.3. diagnozy. Jeśli obszar nie został objęty tymi formami (dotyczy to terenów w sąsiedztwie obszaru N2000, gdyż sam obszar stanowi właśnie taką formę ochrony przyrody), należy wówczas szczególną uwagę zwrócić na progi ekofizjograficzne, aby uniknąć planowania zagospodarowania, które może znacząco wpłynąć na środowisko przyrodnicze, a co za tym idzie na sąsiedni obszar N2000. Niektóre obszary objęte barierami prawnymi – jeśli zabraniają one wprowadzenia określonego typu zagospodarowania – można pominąć na dalszych etapach sporządzania opracowania ekofizjograficznego. W przypadku progów przyrodniczych takie pominięcie jest możliwe tylko w odniesieniu do form zagospodarowania ewidentnie niezgodnych z uwarunkowaniami przyrodniczymi (np. budowy domów na jeziorze).

Poziom krajowy

Poziom ten jest zbyt ogólny, aby możliwe było różnicowanie barier dla poszczególnych form zagospodarowania oraz ich odnoszenie do obszarów N2000. W związku z tym należy przedstawić jedynie ogólne zasady gospodarowania w obrębie obszarów N2000 uregulowane u.o.p. oraz u.o.o.ś., wynikające w szczególności z art. 6 dyrektywy siedliskowej (przede wszystkim art. 6 ust. 2) oraz art. 4 dyrektywy ptasiej (przede wszystkim art. 4 ust. 4). Te ogólne zasady dotyczą niepogarszania stanu siedlisk i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, występujących w obrębie obszarów N2000.

Poziom wojewódzki

W odniesieniu do wszystkich obszarów N2000 w regionie należy (najlepiej w formie tabelarycznej) wymienić rodzaje ograniczeń dla realizacji poszczególnych typów działalności człowieka (wiązących się z zagospodarowaniem przestrzennym), które mogą zagrozić utrzymaniu lub osiągnięciu właściwego stanu

ochrony siedlisk i gatunków „naturowych” w obrębie tych obszarów. Te ograniczenia mogą dotyczyć rodzaju działalności (np. powstrzymywania się od zalesiania lub zabudowy) oraz intensywności zagospodarowania (np. umożliwienia ekstensywnego wypasu lub gospodarki łąkarskiej, a nie uprawy zbóż, możliwości wprowadzenia zabudowy niskiej lub rozproszonej, a nie wysokiej lub zwartej). Wskazania dotyczące dopuszczalnych (lub zakazanych) kierunków zagospodarowania powinny być dostępne w PZO lub PO obszarów N2000, a jeśli obszary N2000 znajdują się w obrębie innych form ochrony środowiska/przyrody, mogą one także być sformułowane w aktach prawnych powołujących te formy, planach ochrony parków narodowych, krajobrazowych i rezerwatów przyrody oraz innych dokumentacjach sporządzanych w celu ich ochrony. Dla obszarów N2000, co do których brakuje takich informacji, należy określić jedynie ogólne zasady realizacji zagospodarowania w ich obrębie, podobnie jak na poziomie krajowym.

Poziom gminny

Dla wszystkich obszarów N2000 położonych w obrębie gminy lub przylegających do jej granic należy wymienić – podobnie jak na poziomie wojewódzkim, ale z większą szczegółowością – ograniczenia we wprowadzaniu poszczególnych form zagospodarowania przestrzennego. Ich źródła są także analogiczne jak na wyższym poziomie. Jeśli brakuje tych dokumentów lub dokumentacji, należy podjąć próbę ich samodzielnego określenia na podstawie listy czynników, na które siedliska i gatunki będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty są szczególnie wrażliwe, sformułowanej w poprzedniej fazie etapu oceny ekofizjograficznej.

Poziom lokalny

Podejście analogiczne jak na poziomie gminnym.

II.3. Jakość środowiska w odniesieniu do norm prawnych, otoczenia i dynamiki środowiska (jaka jest jakość środowiska przyrodniczego na tle obowiązujących norm i otoczenia obszaru analiz? – w etapie diagnostycznym przedstawiono w szczególności informacje dotyczące stanu parametrów (cech fizycznych, chemicznych i biologicznych) środowiska, w niektórych przypadkach – w celu bardziej przejrzystej prezentacji – odnosząc je do obowiązujących klasyfikacji jakości środowiska (np. powietrza, wód). W ramach oceny należy przede wszystkim określić, na ile jakość środowiska odbiega od obowiązujących norm, standardów, stanu pożądanego oraz jakości środowiska w otoczeniu. Ocena ta stanowi punkt wyjścia dla określenia działań służących poprawie jakości środowiska (etap IV).

Poziom krajowy

Na tym poziomie nie jest celowe odnoszenie się w formie kartograficznej do relacji pomiędzy niedostateczną jakością środowiska a wpływem tej sytuacji na siedliska i gatunki w obrębie obszarów N2000. W ujęciu przestrzennym można jedynie przedstawić lokalizację obszarów N2000 (powierzchniowo i punktowo) na tle powiatów lub gmin o najbardziej przekroczonych normach jakości środowiska. Niestety, aktualnie brakuje źródła, które przedstawiałoby syntetyczną klasyfikację jakości środowiska w odniesieniu do poziomu powiatowego lub gminnego jednostek administracyjnych. Informacja taka ma jedynie poglądowy charakter i nie upoważnia do wnioskowania o rzeczywistym zagrożeniu w stosunku do siedlisk i gatunków w obszarach N2000. Może jedynie stanowić sygnał, że na tych obszarach prawdopodobieństwo dalszego pogarszania się jakości środowiska oraz wystąpienia ujemnych skutków w siedliskach i gatunkach „naturowych” jest większe niż w innych terenach. Należy jednak uwzględnić fakt, że mogą wystąpić takie sytuacje, w których obszary N2000 położone poza regionami o najgorszej jakości środowiska, będą realnie bardziej zagrożone, niż te położone w obrębie tych regionów.

Poziom wojewódzki

W pzpw istnieje większa możliwość oceny regionalnego zróżnicowania pożądanych i aktualnie występujących poziomów zanieczyszczeń i zmian środowiska. Można więc przeprowadzić podobną analizę, jak zaproponowano na poziomie krajowym, przy czym w województwie musi ona dotyczyć gmin. W przypadku dostępu do rezultatów bardziej zaawansowanych badań modelowych (np. izoliniowych map stężenia zanieczyszczeń powietrza) można podjąć próbę przedstawienia rzeczywistych (a nie uśrednionych dla gmin) zasięgów obszarów o najgorszej jakości środowiska. Informacja ta powinna stanowić tło dla analizy położenia obszarów N2000 w stosunku do rejonów o najgorszej jakości środowiska. Szczególnie istotne jest jednak porównanie aktualnego (występującego w trakcie sporządzania ekofizjografii) stanu ochrony siedlisk i gatunków na obszarach N2000 z właściwym stanem ich ochrony. Informacje o odstępstwach od tego stanu powinny zawierać PZO lub PO obszarów N2000. Do czasu opracowania tych planów informacje te będą trudne do uzyskania. Na poziomie wojewódzkim nie ma potrzeby przedstawiania tych odstępstw dla poszczególnych siedlisk i gatunków „naturowych”, ale jedynie należy dokonać ogólnej oceny każdego obszaru

N2000, stwierdzając, czy jest on w stanie właściwym (FV), nieodpowiednim (U1) lub złym (U2)⁴⁵. Ocena ta może stanowić przesłankę dla formułowania szczególnie proekologicznych polityk przestrzennych w obrębie lub sąsiedztwie obszarów N2000, na ostatnim etapie opracowania ekofizjograficznego.

Poziom gminny

Suikzpg wymaga bardziej szczegółowego podejścia do oceny zagrożenia obszarów N2000 obniżeniem jakości ich środowiska, w tym pogarszaniem się stanu ochrony siedlisk i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. Przeprowadzone w poprzednim etapie opracowania rozpoznanie źródeł antropopresji i skutków powodowanych przez nie w środowisku, powinno stanowić punkt wyjścia dla oceny zagrożenia obszarów N2000. Zagrożenie to jest dość oczywiste, gdy te źródła i skutki ich funkcjonowania znajdują się w obrębie obszarów N2000, natomiast wątpliwości pojawiają się w przypadku ich położenia poza nimi. Należy podkreślić, że o ile zadaniem prognozy oddziaływania na środowisko jest m.in. ocena wpływu na obszary N2000 form zagospodarowania przestrzennego proponowanych w dokumencie planistycznym do realizacji, to ocena wpływu na te obszary zagospodarowania istniejącego w trakcie sporządzania dokumentu, powinna być zawarta w opracowaniu ekofizjograficznym. Pomocne w tej ocenie mogą być prognozy oddziaływania na środowisko dla wcześniej opracowywanych suikzpg lub mpzp oraz raporty o oddziaływaniu środowiska większych przedsięwzięć. Niestety, jakość tych opracowań, szczególnie prognoz, często jest niska i nie stanowią one wiarygodnego źródła informacji o skutkach środowiskowych działań człowieka. W takim przypadku, w odniesieniu do wybranych, często występujących form antropopresji, w trakcie oceny ich wpływu na poszczególne komponenty i cechy środowiska oraz transmisji przestrzennej skutków tego wpływu poza obszar ich bezpośredniego występowania, można skorzystać z informacji zawartych w tabeli 3. Może ona stanowić także pomoc w ocenie potencjalnego wpływu działań (np. wprowadzania form zagospodarowania) prowadzonych poza obszarami N2000 na cechy siedlisk i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty objętych N2000. Negatywne skutki należy szczególnie określić dla siedlisk i gatunków, dla których wskazano krytyczne warunki środowiska w fazie I etapu oceny (najbardziej wrażliwe na wybrane oddziaływania). Tak więc, dla siedlisk przyrodniczych lub gatunków roślin i zwierząt, dla których w świetle

⁴⁵ skala oceny została przyjęta za projektem rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla obszaru Natura 2000 skierowanego do konsultacji na przełomie lutego i marca 2009 r.

Tabela 3. Wpływ cech środowiska przyrodniczego na przestrzenną transmisję skutków antropopresji

Komponenty środowiska przyrodniczego	Elementy i cechy transmitujące i wpływające na rozkład skutków antropopresji oraz bezpośredni i pośredni biocyty tych oddziaływań	Przejawy antropopresji					
		Emisja gazów i pyłów	Odprowadzanie ścieków	Składowanie odpadów	Odkrywkowa eksploatacja kopalin	Melioracje odwadniające	Emisja hałasu
Rzeźba terenu	Spadki terenu			2	1		
	Ekspozycje stoków			2	1		
	Wysokości względne				1		
	Mikro- i mezoformy rzeźby				1	2	
	Położenie stref wododziałowych				2		
	Procesy geodynamiczne			2	1	2	
	Powierzchniowe utwory geologiczne	Przepuszczalność		2	2		
Stopień uwodnienia							
Podatność na denudację							
Klimat i powietrze atmosferyczne	Opady deszczu	2					
	Wiatr (kierunek i prędkość)						
	Przemarzanie gruntu		3				
	Typy równowagi termiczno-wilgotnościowej						
	Zachmurzenie	2			3		
	Okres roztopów pokrywy śnieżnej						
	Występowanie mgieł	2					
	Długość okresów bezdeszczowych						
	Mięgkość pokrywy śnieżnej						
	Ciśnienie atmosferyczne						
	Skład chemiczny powietrza atmosferycznego	1		1	2		
	Wody powierzchniowe	Wielkość i zmienność odpływu w ciekach				3	
Stopień zarośnięcia brzegów roślinnością			2	2			
Morfometria dna i pojemność jezior							
Odporność jezior na degradację			2				
Stopień eutrofizacji wód jeziornych			2	2			
Poziom wód w jeziorach					2		
Chemizm wód podziemnych		2	1/2	1/2	3		
Wody podziemne	Głębokość zalegania i poz. wód gruntowych			3	1	1	
	Cechy użytkowych poziomów wodonośnych			3	1/2	3	
	Chemizm wód podziemnych	3	1/2	1/2	3		

Gleby	Struktura i tekstura gleb	2	1	1/2	2		
	Uwodnienie gleb			1/2	2		
	Skład chemiczny gleb	2	1	1			
Roślinność	Struktura użytków gruntowych	2		1	1/2	2	
	Struktura i rozmieszczenie roślinności	2		3	2	2	
	Produktywność gruntów i terenów	2		1/2	1/2	2	
	Skład gatunkowy i liczebność flory	2	2	2	2	2	
Fauna	Skład gatunkowy i liczebność fauny	3	2	2	3	3	1
	Trasy (korytarze) migracyjne fauny		1/2	1	1/2	1/2	1/2
Człowiek	Kubaturowe obiekty antropogeniczne	2		3	2	3	1
	Inne obiekty antropogeniczne	2		3	3		
	Ludzie mieszkający lub korzystający z obszarów będących pod wpływem antropopresji	2	2	2	2	3	1

– elementy transmitujące i wpływające na rozkład skutków antropopresji

- 1 – bezpośredni biorcy oddziaływań
 2 – pośredni biorcy oddziaływań (powszechni)
 3 – pośredni biorcy oddziaływań (epizodyczni)

dostępnych danych (pochodzących w szczególności z PZO lub PO) stwierdzone zostaną odstępstwa od właściwego stanu ochrony, skutkujące zmniejszaniem się liczebności lub zasięgu gatunku albo zmniejszaniem areалу czy pogarszaniem struktury (np. nadmiernym przesuszeniem lub fragmentacją) siedliska, wówczas należy wskazać czynniki odpowiedzialne za te procesy i dążyć do ich eliminacji w obrębie lub otoczeniu obszaru N2000. W większości będą to czynniki antropogeniczne związane z różnymi formami działalności człowieka i zagospodarowania przestrzeni. Jeśli nie wykonano PZO lub PO, a istnieją inwentaryzacje przyrodnicze gmin zawierające informacje dotyczące zasięgu potencjalnych i rzeczywistych zbiorowisk roślinnych, można podjąć próbę oceny stopnia synantropizacji roślinności, traktując ją jako wskaźnik jakości siedlisk przyrodniczych.

Poziom lokalny

W przypadku mpzp postępowanie powinno być podobne jak dla suikzpg. W szczególności należy zwrócić uwagę na obszary N2000 położone w otoczeniu obszaru objętego planem, gdyż w przypadkach niewielkich obszarowo planów, często będą one położone poza nim, a mimo to będą mogły wystąpić oddziaływania istniejącego (lub planowanego, ale te będą uwzględniane w prognozie oddziaływania na środowisko) zagospodarowania na obszar N2000. W takim przypadku należy przede wszystkim określić związki funkcjonalne obszaru objętego mpzp

z obszarem N2000 położonym w sąsiedztwie. Pomóc w tym mogą informacje zawarte w tabeli 3. Sytuacje takie mogą np. dotyczyć przypadków, gdy obszar mpzp położony jest w dolinie rzecznej lub części zlewni hydrograficznie wyższej niż położenie obszaru N2000, obszar mpzp znajduje się na stoku, z którego materia odprowadzana jest grawitacyjnie w kierunku obszaru N2000, czy obszar mpzp znajduje się w korytarzu aerodynamicznym, który często kieruje masy powietrza nad obszar N2000. Dopiero tego typu analiza pozwala na ocenę przydatności funkcjonalnej terenu z punktu widzenia uwarunkowań przyrodniczych (tu szczególnie ochrony obszarów N2000) i pozwala uniknąć na etapie sporządzania projektu planu formułowania ustaleń, które mogą w przyszłości znacząco wpływać na obszary N2000.

II.4. Przydatność środowiska dla realizacji funkcji społeczno-gospodarczych i związanego z nimi zagospodarowania (na realizację jakich funkcji społeczno-gospodarczych lub form zagospodarowania pozwalają uwarunkowania środowiskowe?) – biorąc pod uwagę charakterystykę środowiska przeprowadzoną na etapie diagnozy oraz oceny dokonane w 3 poprzednich fazach niniejszego etapu, należy sformułować listę zalecanych kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego i/lub związanych z nimi form zagospodarowania przestrzennego, właściwych z punktu widzenia uwarunkowań przyrodniczych.

Poziom krajowy

Ze względu na fakt, że w kpzk formułuje się jedynie polityki rozwoju przestrzennego państwa, nie jest celowa – ze względu na skalę opracowania – ocena możliwych do realizacji polityk w odniesieniu do konkretnych obszarów N2000. Należy natomiast w formie opisowej sformułować ogólne wytyczne w zakresie preferowanych kierunków gospodarowania w obrębie i sąsiedztwie obszarów N2000, położonych w różnych typach funkcjonalnych przestrzeni kraju, np. na terenach miejskich, podmiejskiej suburbanizacji, rolniczych, leśnych, wodnych, turystycznych czy parkach narodowych.

Poziom wojewódzki

W obrębie województwa, pomimo że w pzpw są formułowane bardziej polityki przestrzenne niż konkretne formy zagospodarowania, celowe jest przeprowadzenie nieco bardziej szczegółowego typowania wskazań funkcjonalnych niż na poziomie krajowym. W odniesieniu do obszarów N2000, biorąc pod uwagę ich położenie w obrębie typów obszarów różniących się aktualnym zagospodarowaniem (np. leśnych, rolnych, osadniczych, turystycznych, wodno-gospodarczych), należy sformułować w formie opisowej i tabelarycznej, a w miarę możliwości także kartograficznej, wskazania dotyczące preferowanych kierunków zagospodarowania, podając nazwę tego kierunku i wytyczne w zakresie intensywności jego realizacji, korzystając z informacji zgromadzonych w poprzednich fazach opracowania ekofizjograficznego.

Poziom gminny

Po przeprowadzeniu oceny przydatności dla realizacji różnych kierunków gospodarowania (wraz z charakterystyką ich intensywności) dla całej gminy, wynikającej z uwarunkowań przyrodniczych, należy przedstawić kierunki gospodarowania, w tym zagospodarowania przestrzennego, preferowane w obrębie obszarów N2000. Dane wyjściowe dla ich określenia stanowią zarówno informacje z poprzednich faz ekofizjografii, jak i z PZO i PO obszarów N2000. Uwagę należy także zwrócić na wskazywane formy gospodarowania w otoczeniu obszarów N2000, w odległości około 1 km od ich granic (lub więcej w przypadku istnienia silnych powiązań funkcjonalnych otoczenia z obszarem N2000), gdyż ich wprowadzenie może w niektórych przypadkach także spowodować znaczące ujemne skutki dla siedlisk i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. W trakcie formułowania wskazań te formy zagospodarowania, które mogą cechować się znaczną dynamiką przestrzenną (rozprzestrzenianiem się) skutków ich oddziaływania w środowisku oraz co do których istnieje

znaczące prawdopodobieństwo ich ujemnego wpływu na obszary N2000 (mimo że zagospodarowanie znajduje się poza obszarem N2000), należy eliminować lub ograniczać do minimum. W określeniu takich sposobów zagospodarowania pomocna będzie także ocena przeprowadzona w kolejnej fazie niniejszego etapu opracowania ekofizjograficznego.

Poziom lokalny

Metoda analogiczna jak na poziomie gminnym – należy odnieść się do rzeczywistych zasięgów form zagospodarowania terenu, sugerowanych do wprowadzenia z punktu widzenia uwarunkowań przyrodniczych oraz określić zalecaną intensywność ich realizacji.

II.5. Zgodność aktualnego użytkowania i zagospodarowania przestrzennego z uwarunkowaniami przyrodniczymi (czy aktualne użytkowanie terenu i zagospodarowanie przestrzenne jest zgodne z uwarunkowaniami przyrodniczymi?) – faza ta powinna być realizowana w powiązaniu z poprzednią, gdyż istniejące uwarunkowania przyrodnicze są takie same dla już istniejącego, jak i przyszłego zagospodarowania, a stwierdzenie niezgodności aktualnego zagospodarowania z tymi uwarunkowaniami, stanowi przesłankę dla nieplanowania takich funkcji do przyszłej realizacji. Jeśli więc, korzystając z danych poprzednich faz opracowania, w szczególności fazy II.4, po zestawieniu oceny przydatności środowiska dla realizacji różnych funkcji ze stanem zagospodarowania i użytkowania terenu określonym na etapie diagnozy okaże się, że taka zgodność nie występuje (przede wszystkim w obrębie obszarów N2000 i ich bezpośrednim sąsiedztwie), w ostatnim etapie opracowania ekofizjograficznego należy sformułować wskazania dotyczące zmiany lub modyfikacji tych funkcji.

Poziom krajowy

Na tym poziomie możliwe jest sformułowanie tylko ogólnych uwag dotyczących zgodności aktualnie realizowanych w kraju polityk przestrzennych z politykami przestrzennymi zalecanymi w obrębie obszarów N2000. Umożliwi to na dalszych etapach ekofizjografii sformułowanie ogólnych zaleceń w zakresie proekologicznej transformacji użytkowania i zagospodarowania w obszarach N2000 i ich otoczeniu, w przypadku gdy wpływa ono na te obszary. Materiał pomocniczy dla formułowania tych zaleceń może stanowić „Krajowa strategia ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej” wraz z programem działań na lata 2007–2013.

Poziom wojewódzki

Także na tym poziomie, ogólnikowość dokumentu nie daje możliwości porównania aktualnych i pożą-

danych form użytkowania i zagospodarowania terenu, ale jedynie można się odnieść do prowadzonych i pożądanых polityk przestrzennych zarówno w obszarach N2000, jak i ich otoczeniu, jeśli mogą one oddziaływać na te obszary. Szczególnie ważne jest odniesienie się do takich kierunków użytkowania przestrzeni jak: rolnictwo, gospodarka leśna, turystyka, suburbanizacja, górnictwo, transport, gospodarka wodna.

Poziom gminny

Suikzpg umożliwia porównanie aktualnych form użytkowania i zagospodarowania terenu z formami pożądanymi, ze względu na ochronę siedlisk i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. Ocena ta powinna dotyczyć samych obszarów N2000 oraz ich otoczenia w zasięgu, który jest funkcjonalnie powiązany z obszarami N2000 (może na nie oddziaływać). Należy sprawdzić, czy na liście dopuszczalnych ze środowiskowego punktu widzenia form zagospodarowania i użytkowania terenu (uwzględniając zarówno kierunek, jak i intensywność zagospodarowania), znajdują się te formy zagospodarowania, które aktualnie występują na obszarze objętym studium. Jeśli ma miejsce zgodność tych form, wówczas stanowi to przesłankę dla kontynuowania obecnego zagospodarowania. Jeśli występują niezgodności, to w ostatnim etapie opracowania ekofizjograficznego, konieczne będzie wskazanie transformacji użytkowania i zagospodarowania, które powinny nastąpić w obszarach N2000 i ich funkcjonalnym otoczeniu. Pomocne w tym, oprócz wcześniejszych ustaleń ekofizjografii, mogą być także PZO i PO obszarów N2000.

Poziom lokalny

Przy sporządzaniu mpzp sposób postępowania powinien być taki sam jak dla suikzpg.

II.6. Wystarczalność dotychczasowego zakresu ochrony zasobów i walorów przyrodniczych (czy wprowadzone dotychczas formy ochrony środowiska są wystarczające dla ochrony jego zasobów i walorów?) – identyfikacja zasobów i walorów przyrodniczych oraz form ich ochrony dokonana na etapie diagnozy, stanowi podstawę dla oceny, czy wprowadzone w obszarze objętym dokumentem planistycznym formy ochrony środowiska, w tym szczególnie na podstawie u.o.p., posiadają odpowiedni zasięg. Głównym celem tej fazy jest odpowiedź na pytanie: czy istniejące formy ochrony środowiska w dostateczny sposób zabezpieczają siedliska przyrodnicze i gatunki „naturowe”? W przypadku negatywnej odpowiedzi ustalenia tej fazy powinny stanowić podstawę dla sformułowania propozycji wprowadzenia nowych terenów chronionych, w tym także obszarów N2000 lub zmia-

ny granic istniejących obszarów. W wyjątkowych przypadkach (np. utraty walorów przyrodniczych) możliwe jest także sugerowanie uchylenia lub zmiany rangi ich ochrony, z wyjątkiem obszarów N2000. Wnioski takie powinny zostać przedstawione w ostatnim etapie opracowania ekofizjograficznego.

Poziom krajowy

Możliwe jest jedynie wskazanie w formie kartograficznej i ogólny opis proponowanych do ustanowienia obszarów N2000: OSOP – dla których nie zostało jeszcze wydane rozporządzenie Ministra Środowiska oraz SOOS – których propozycje nie zostały dotychczas przesłane do KE w celu wydania decyzji o ustanowieniu obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty, ewentualnie obszarów które oczekują na wydanie takiej decyzji.

Poziom wojewódzki

Sposób przeprowadzenia oceny analogiczny jak na poziomie krajowym, przy czym w razie dostępności odpowiednich danych (szczególnie dla pzpom), np. zaczerpniętych z inwentaryzacji przyrodniczych, można wskazać w formie opisowej (ewentualnie kartograficznej dla zwartych obszarów o powierzchni $>1 \text{ km}^2$) występowanie na terenie województwa typów siedlisk przyrodniczych i arealów gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, jako potencjalnych obszarów N2000. Na mapie należy też umieścić pozostałe planowane do utworzenia formy ochrony przyrody.

Poziom gminny

W suikzpg należy wskazać w formie kartograficznej wszystkie położone w obrębie gminy (poza N2000) siedliska przyrodnicze, siedliska gatunków oraz stanowiska (areale) gatunków roślin i zwierząt będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. Stanowią one potencjalne tereny ochrony różnorodności biologicznej, w tym obszary N2000. Poza zgromadzeniem i przedstawieniem propozycji ochrony obszarowej zawartych w innych opracowaniach, na podstawie informacji z poprzednich faz ekofizjografii, można podjąć próbę wskazania terenów predysponowanych do pełnienia funkcji ekologicznej i objęcia obszarowymi i punktowymi formami ochrony przyrody.

Poziom lokalny

Przy sporządzaniu mpzp sposób postępowania powinien być taki sam jak dla suikzpg.

II.7. Aktualne występowanie środowiskowych konfliktów przestrzennych (faza fakultatywna) (czy w obszarze objętym opracowaniem występują konflikty społeczne o dostęp do zasobów i walorów środowiska?) – celem tej fazy jest rozpoznanie konfliktów

Tabela 4. Ocena stopnia natężenia konfliktów funkcjonalnych zachodzących na obszarach otwartych według głównych grup podmiotów użytkujących te tereny

	Grupy pomiotów działających na obszarach wiejskich											
	inwestorzy infrastruktury komunalnej i ochrony środowiska	deweloperzy mieszkalnictwa i usług	inwestorzy i zarządcy bazy turystycznej	górnicy (gł. odkrywkowi)	energetycy (np. wiatrowi)	drogowcy	melioranci i hydrotechnicy	turyści	chroniący przyrodę i krajobraz	mieszkańcy wsi utrzymujący się ze źródeł pozarolniczych	leśnicy	rolnicy
Grupy pomiotów działających na obszarach wiejskich	rolnicy	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	leśnicy	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	mieszkańcy wsi utrzymujący się ze źródeł pozarolniczych	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	chroniący przyrodę i krajobraz	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	turyści	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	melioranci i hydrotechnicy	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	drogowcy	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	energetycy (np. wiatrowi)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	górnicy (gł. odkrywkowi)	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	inwestorzy i zarządcy bazy turystycznej	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	deweloperzy mieszkalnictwa i usług	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	inwestorzy infrastruktury komunalnej i ochrony środowiska	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●

Natężenie potencjalnych konfliktów funkcjonalnych: ● duże ● średnie ● małe

Źródło: M. Kistowski (2009a).

przestrzennych, aby możliwe było wskazanie instrumentów ich ograniczania i łagodzenia, w szczególności polegających na zalecaniu funkcji i sposobów zagospodarowania terenu eliminujących lub zmniejszających negatywny wpływ na obszary N2000. Ma ona charakter fakultatywny, a nie obligatoryjny, jak poprzednio omówione. Jednak należy uznać, że prowadzenie zrównoważonej gospodarki przestrzennej wymaga uwzględnienia aktualnie występujących kolizji i konfliktów przestrzennych. Kolizje środowiskowe mają

miejsce wówczas, gdy zagospodarowanie przestrzenne oddziałuje negatywnie na zasoby i walory przyrodnicze. Powinny więc one zostać przedstawione w 5 fazie niniejszego etapu, na podstawie analizy zgodności zagospodarowania aktualnego z pożądanym ze środowiskowego punktu widzenia. W przypadku wystąpienia niezgodności istnieje duże prawdopodobieństwo, że taka kolizja występuje, i po upływie określonego czasu spowoduje negatywne skutki środowiskowe. Należy więc przeanalizować takie sytuacje i w konkretnym ob-

szarze objętym dokumentem planistycznym stwierdzić, czy kolizje takie rzeczywiście występują, szczególnie odnosząc się do ich obecności w obrębie obszarów N2000 i ich sąsiedztwie. Natomiast środowiskowe konflikty przestrzenne występują wówczas, gdy co najmniej dwie grupy podmiotów społecznych (osób) realizują kolizyjne funkcje na tych samych, a w niektórych przypadkach na sąsiednich obszarach. Konflikty toczą się więc o dostęp do zasobów i walorów środowiskowych, a ich przebieg jest z reguły bardziej złożony niż kolizji przestrzennych. Konflikty przestrzenne mogą także mieć charakter niewiążący się wprost ze środowiskiem przyrodniczym, np. konkurencji o dostęp do infrastruktury technicznej (drogi: mieszkańcy – turyści), czy infrastruktury społecznej (specjalistyczna służba zdrowia: mieszkańcy – pacjenci spoza regionu). Nie są one jednak przedmiotem opracowania ekofizjograficznego. Występowanie konfliktów może stanowić przyczynę degradacji środowiska (poprzez nadmierne zagospodarowanie i użytkowanie, także niezgodne z warunkami przyrodniczymi), ale może także pozwolić na uniknięcie negatywnych oddziaływań, gdy uświadomiony konflikt zostanie rozwiązany na rzecz strony, która pragnie realizować funkcje mniej kolizyjne ze środowiskiem. Wybór kierunków rozstrzygnięcia konfliktów, szczególnie na poziomie krajowym i regionalnym, może wspomagać wykorzystanie tablicy 9 zamieszczonej w opracowaniu A. Kassenberga i M.J. Marka (1986). W tabeli 4 wskazano przykładowe grupy podmiotów działających na terenach wiejskich, realizujących różne funkcje i typy zagospodarowania przestrzeni, które mogą wchodzić w środowiskowe konflikty przestrzenne (M. Kistowski, 2009a).

Przykłady najczęściej zachodzących konfliktów przestrzennych dotyczą grup podmiotów realizujących z jednej strony funkcje związane z ochroną przyrody i krajobrazu, a z drugiej: budowlę hydrotechniczne, regulacje cieków, eksploatację kopalni, infrastrukturę drogową czy też z jednej strony gospodarkę rolną, a z drugiej: eksploatację kopalni czy budowlę infrastruktury transportowej. Z punktu widzenia ochrony siedlisk i gatunków w obszarach N2000, częste mogą być także konflikty występujące między funkcją ekologiczną (ochronną) a podmiotami realizującymi różne formy zagospodarowania przestrzennego lub użytkującymi przestrzeń, np. dla potrzeb gospodarki rolnej, leśnej, wodnej czy górnictwa. Należy przyjąć założenie, iż w świetle regulacji prawnych na obszarach N2000 docelowo będą dominować funkcje ekologiczne, a funkcje społeczno-gospodarcze będą im podporządkowane. Obecnie sytuacja taka może jeszcze nie występować, dlatego konieczne jest sprawdzenie,

czy konflikty występują także w obszarach N2000. Należy ponadto rozpoznać istnienie tych konfliktów w sąsiedztwie obszarów N2000 i stwierdzić, jak duże jest prawdopodobieństwo ich ujemnego wpływu na obszary N2000. Podsumowanie ustaleń tej fazy mogą stanowić propozycje społecznych i ekonomicznych instrumentów łagodzenia tych konfliktów (np. negocjacje, mediacje, umowy, rekompensaty), które zostaną rozwinięte w ostatniej fazie opracowania ekofizjograficznego.

Poziom krajowy

Na poziomie krajowym, ze względu na ogólny charakter dokumentu i prezentacji jego ustaleń, nie wydaje się celowe ukazywanie konfliktów przestrzennych w formie kartograficznej. Na podstawie wiedzy dotyczącej dotychczasowego występowania takich konfliktów w obszarach N2000 lub w ich sąsiedztwie należy w formie opisowej przedstawić podstawowe typy takich konfliktów, szczególnie związane z realizacją infrastruktury technicznej (np. transportowej), budowli hydrotechnicznych, eksploatacją kopalni, suburbanizacją. W przypadku występowania w trakcie sporządzania opracowania ekofizjograficznego szczególnie ostrych konfliktów, można je wymienić jako przykłady wymagające pilnego rozwiązania, wskazując wstępnie kierunki ich rozwiązywania.

Poziom wojewódzki

W obrębie województwa istnieje większa możliwość identyfikacji sytuacji konfliktowych niż na poziomie krajowym. Tu także powinny zostać wskazane typy konfliktów występujące w regionie, w szczególności zachodzące w obrębie obszarów N2000 i w ich otoczeniu, jeśli istnieje przypuszczenie, że przebieg konfliktu spowoduje negatywne skutki dla siedlisk i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. Należy podjąć próbę orientacyjnej oceny natężenia występujących konfliktów, podobnie jak w przykładzie w tab. 4. Najsilniejsze indywidualne z tych konfliktów należy scharakteryzować, podając informacje o podmiotach (stronach) konfliktu oraz jego przedmiotach (zasobach i walorach o które toczy się konflikt). Należy zdefiniować preferowane kierunki gospodarowania dla obszarów objętych tymi konfliktami, służące ich łagodzeniu lub likwidacji. Miejsca (obszary) występowania tych konfliktów można wskazać w formie punktowej lub liniowej na mapach, w celu przeanalizowania koncentracji sytuacji konfliktowych w regionie. Wyboru konfliktów, które należy dokładniej scharakteryzować, można dokonać metodą ekspercką lub nieco bardziej obiektywnymi metodami (np. kwestionariuszowymi), które jednak są stosunkowo kosztowne. Można też przeanalizować zainteresowanie mediów (szczególnie

prasy) określonymi konfliktami, co jednak także może być obciążone znacznym poziomem subiektywizmu.

Poziom gminny

W odniesieniu do suikzpg analiza i ocena występowania sytuacji konfliktowych powinna zostać przeprowadzona szczegółowo. Należy uwzględnić wszystkie zidentyfikowane w gminie środowiskowe konflikty przestrzenne, wraz z opisową charakterystyką podmiotów w nich uczestniczących oraz przedmiotów, o które konflikty się toczą oraz wskazaniem obszaru ich występowania. W przypadku identyfikacji sytuacji konfliktowych poza obszarami N2000 należy wskazać trwające lub potencjalne ich negatywne skutki dla tych obszarów. Wskazane jest podjęcie próby oceny znaczenia konfliktów (przeprowadzenie ich rankingu), w czym pomocne może być zastosowanie metod kwestionariuszowych lub warsztatowych z udziałem reprezentatywnej grupy przedstawicieli społeczności lokalnej lub grupy ekspertów. W stosunku do obszarów N2000 informacje o takich konfliktach mogą też być zawarte w PZO lub PO. Wszystkie sytuacje konfliktowe należy przedstawić na mapie, w miarę możliwości w obrębie rzeczywistego zasięgu ich występowania. Dokładna identyfikacja konfliktów stanowi podstawę dla formułowania instrumentów ich rozwiązywania, które powinny zostać określone w IV etapie opracowania.

Poziom lokalny

Sposób opracowania powinien być analogiczny jak na poziomie gminnym, przy czym należy uwzględnić także formy zagospodarowania istniejące na obszarze objętym mpzp, które mogą w wyniku istnienia konfliktów wpływać na obszary N2000 położone poza terenem objętym planem.

2.1.3. Etap III – prognoza

Trzeci etap opracowania ekofizjograficznego ma na celu określenie kierunków i natężenia zmian, jakie zaszłyby w środowisku przyrodniczym, gdyby użytkowanie i zagospodarowanie terenu objętego dokumentem planistycznym, nie uległoby w dającej się przewidzieć przyszłości zmianom, w stosunku do stanu istniejącego w trakcie sporządzania opracowania. Pod względem treści prognoza ta odpowiada więc zakresowi prognozy sporządzanej w ramach procedury oceny oddziaływania dokumentu planistycznego na środowisko dla tzw. wariantu „0”, czyli niepodejmowania żadnych działań. Jeśli prognoza ta zostanie poprawnie wykonana w ramach opracowania ekofizjograficznego, może zostać wprost przeniesiona do prognozy oddziaływania na środowisko jako wariant „0”. Na tym etapie zaleca się także sporządzenie predykcji wystąpienia

potencjalnych środowiskowych konfliktów przestrzennych, w przypadku stwierdzenia w poprzednim etapie ekofizjografii wielofunkcyjności niektórych terenów objętych dokumentem planistycznym.

III.1. Wstępna prognoza zmian zachodzących w środowisku przyrodniczym pod wpływem aktualnego użytkowania i zagospodarowania (jakie będą kierunki i natężenie zmian zachodzących w środowisku w ciągu następnych kilku-kilkunastu lat, przy założeniu niezmienności aktualnego użytkowania i zagospodarowania terenu?) – prognoza stwarza wiele problemów metodycznych. Wobec niepewności i nieprzewidywalności części czynników, które mogą wystąpić w przyszłości, zawsze jest obciążona błędami. Jej trafność zależy od długości prognozowanego okresu, poprawności przewidzenia zmian w środowisku przyrodniczym niezależnych od działań prowadzonych na analizowanym obszarze, jak i określenia ewentualnego wpływu procesów społeczno-gospodarczych (w tym skutków oddziaływania człowieka na środowisko), zewnętrznych w stosunku do obszaru opracowania planistycznego, jednak mogących na niego oddziaływać. W trakcie prognozowania należy też uwzględnić fakt, że skutki oddziaływania niektórych form antropopresji, zachodzących w na analizowanym obszarze w dłuższym czasie, mogą się kumulować (emisja gazów i pyłów do atmosfery, ścieków do wód i gleby, odkrywkowa eksploatacja kopalni) i skutkować – po przekroczeniu pewnych wartości progowych – skokowymi negatywnymi zmianami środowiska. Prognozowaniem długookresowych zmian w środowisku zajmują się przede wszystkim nauki fizyczno-geograficzne i ekologia. Ogólne informacje dotyczące metod prognozowania można znaleźć w opracowaniach A. Richlinga (1992) i T. Bartkowskiego (1986). Podstawową bazę informacyjną dla prognozowania stanowi posiadanie odpowiednio długiego ciągu danych dotyczących stanów środowiska za poprzednie lata. Najprostszą metodą prognozowania jest przyjęcie kontynuacji dotychczasowych trendów. Im dłuższy i wiarygodniejszy jest ciąg dotychczas zgromadzonych danych, tym bardziej wiarygodna może być prognoza. Należy jednak pamiętać o uwzględnieniu wcześniej wymienionych czynników niepewności, które z reguły powodują modyfikacje ekstrapolacji dotychczasowych trendów. Bardziej szczegółowo metody prognozowania zostaną omówione w części podręcznika dotyczącej metodyki sporządzania prognoz oddziaływania na środowisko. Horyzont czasowy prognozy powinien nawiązywać do horyzontu realizacji dokumentu planistycznego, czyli wynosić z reguły od kilku do kilku-

nastu lat. Możliwość jego ewentualnego wydłużenia zależy w szczególności od długości ciągu danych dotyczących dotychczasowych stanów środowiska.

Poziom krajowy

Dla kpzk, obejmującego cały kraj, nierealistyczne jest założenie, że użytkowanie i zagospodarowanie nie będą ulegać zmianom w kolejnych kilkunastu latach. Dlatego prognozę sporządzaną dla najwyższych poziomów planowania należy potraktować ogólnie, jako instrument, który zostanie wykorzystany głównie w trakcie sporządzania prognozy oddziaływania na środowisko, służący określeniu różnic między zmianami w środowisku, które nastąpiłyby w przypadku braku realizacji ustaleń dokumentu planistycznego, a zmianami, które miałyby miejsce w przypadku realizacji jego ustaleń. Należy pamiętać, że skutki dla przestrzeni państwa lub województwa może też spowodować realizacja wskazań wielu innych dokumentów sektorowych (m.in. w zakresie ochrony środowiska, gospodarki leśnej, gospodarki wodnej, transportu, energetyki), co przyjęte założenie niezmienności przestrzeni czyni jeszcze bardziej hipotetycznym. Na etapie ekofizjografii nie należy jednak wnikać w treść tych innych dokumentów strategicznych, gdyż jest to rola prognozy sporządzanej w toku SOOŚ w zakresie odnoszącym się do skumulowanych skutków oddziaływań. Niniejsza prognoza powinna zostać oparta przede wszystkim na danych zgromadzonych w fazie I.7 opracowania, dotyczących zmian środowiska w poprzednich kilku-kilkunastu lub kilkudziesięciu latach. Prognoza powinna objąć dwie podstawowe grupy zagadnień: (a) kontynuację trendów zmian w użytkowaniu terenu (w odniesieniu do wybranych kategorii tego użytkowania)⁴⁶ oraz (b) zmiany w jakości wybranych komponentów i elementów środowiska oraz ich cech (np. powietrza, wód, lasów). Prognoza powinna być ogólna i opisowa, sporządzona przy założeniu kontynuacji dotychczasowych trendów zmian, jednak przy uwzględnieniu refleksji dotyczącej wpływu na przyszłe trendy czynników niezależnych od polityki przestrzennej państwa, które zostały wcześniej wymienione. Opis powinien zawierać ogólne uwagi dotyczące wpływu utrzymania dotychczasowych trendów lub niezmienności użytkowania na stan ochrony obszarów N2000 – czy generalnie będą one korzystne, niekorzystne czy obojętne dla ich środowiska.

Poziom wojewódzki

Sposób opracowania analogiczny do przedstawionego dla poziomu krajowego.

Poziom gminny

Opracowanie ekofizjograficzne dla suikzpg powinno koncentrować się bardziej niż dla kpzk lub pzpw na prognozie dotyczącej obszarów N2000 i ich sąsiedztwa. Założenie niezmienności przestrzeni całej gminy jest równie nierealne jak na wyższych poziomach planowania, jednak jego prawdopodobieństwo jest znacznie większe dla części gminy. Należy odnieść się do konkretnych obszarów N2000 wraz z ich otoczeniem (szczególnie tam, gdzie na wcześniejszych etapach opracowania stwierdzono istotne związki funkcjonalne z N2000). Na tych terenach należy stwierdzić, jak kontynuacja dotychczasowych form użytkowania i zagospodarowania terenu będzie wpływać na stan ochrony gatunków i siedlisk będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. Kluczowe dla rozpoznania tego aspektu będą wcześniejsze ustalenia ekofizjografii, określające dotychczasowy wpływ tych form na te elementy. Na podstawie informacji zgromadzonych wcześniej w fazach I.2, I.5 i I.6 oraz ocen dokonanych w fazach II.1 i II.3., które określają, jakie rodzaje zagrożeń i ich skutki występują w stosunku do tych siedlisk i gatunków oraz jaka jest ich odporność na te zagrożenia, a także które komponenty i cechy środowiska posiadają niską jakość wskutek dotychczasowych oddziaływań – dla form antropopresji najsilniej dotychczas negatywnie oddziałujących na siedliska i gatunki, należy określić jakie będą skutki ich kontynuacji dla przedmiotów ochrony na obszarach N2000. Należy wskazać zarówno bezpośrednie skutki dla gatunków i siedlisk „naturowych”, jak i kierunek oraz natężenie spodziewanych zmian w innych elementach środowiska, które mogą na nie wpływać pośrednio. Przykładami procesów, które powinny zostać uwzględnione w prognozie, są:

- wpływ dalszej odkrywkowej lub węgłębnej eksploatacji kopalni lub postępującej erozji wodnej na ukształtowanie terenu oraz inne elementy środowiska (np. występowanie wód gruntowych);
- wpływ kontynuacji emisji zanieczyszczeń atmosfery ze źródeł punktowych, liniowych lub obszarowych na warunki aerosanitarne (jakość powietrza);
- wpływ takiej jak dotychczasowa emisji ścieków lub chemizacji prowadzonej na gruntach rolnych i leśnych na jakość wód powierzchniowych lub gruntowych oraz gleb;
- wpływ istniejących systemów melioracyjnych lub kontynuacji dotychczasowych poborów wód na wielkość zasobów wód powierzchniowych i pod-

⁴⁶ mimo tego, że prognoza zakłada niezmiennosc tego użytkowania, jak wspomniano różne czynniki niezależne od dokumentu planistycznego mogą powodować jego zmiany.

ziemnych oraz zasięg terenów mokradłowych (głębokość położenia zwierciadła I poziomu wód gruntowych);

- wpływ kontynuacji dotychczasowej gospodarki leśnej i innych czynników na stan zdrowotny lasów i inne funkcje ekologiczne zbiorowisk leśnych;
- wpływ dalszego ugorowania gruntów rolnych na strukturę i skład szaty roślinnej (zmieniającej się wskutek procesów sukcesji wtórnej);
- wpływ utrzymania dotychczasowych funkcji terenu (np. turystycznych) i form zagospodarowania (np. łąk i pastwisk) na stan ochrony siedlisk i gatunków ważnych dla Wspólnoty.

W odniesieniu do każdego obszaru N2000 i jego funkcjonalnego otoczenia należy dokonać opisowej prognozy spodziewanych zmian w środowisku, zachodzących pod wpływem kontynuacji dotychczasowego użytkowania i zagospodarowania, oraz dokonać oceny, czy ich dalsze utrzymanie będzie korzystne, niekorzystne czy obojętne z punktu widzenia ochrony siedlisk i gatunków. Wytyczne i wskazania w tym zakresie mogą być dostępne w PZO lub PO obszarów N2000. Należy pamiętać, że różne siedliska i gatunki mogą różnie reagować na zmiany zagospodarowania (lub ich brak), dlatego analiza powinna być przeprowadzona przy uwzględnieniu znaczenia tych gatunków i siedlisk dla utrzymania integralności i spójności sieci N2000.

Poziom lokalny

Dla mpzp metodyka postępowania powinna być zbliżona do poziomu gminnego, przy czym w przypadku niewielkich obszarowo planów miejscowych należy zwrócić uwagę na obszary położone poza granicami planu, jeśli mogą one oddziaływać na gatunki i siedliska będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, znajdujące się w granicach planu. Jeśli zostanie stwierdzone, że istniejące tam użytkowanie i zagospodarowanie przestrzenne znacząco ujemnie wpływa na te gatunki i siedliska, wtedy tereny zewnętrzne w stosunku do planu powinny zostać uwzględnione w niniejszej prognozie.

III.2. Występowanie potencjalnych środowiskowych konfliktów przestrzennych (*faza fakultatywna*) (czy w obszarze objętym opracowaniem mogą w przyszłości, w związku z wdrożeniem ustaleń dokumentu planistycznego, wystąpić konflikty społeczne o dostęp do zasobów i walorów środowiska?) – zgodnie z przedstawionymi na wstępie rozdziału zasadami, ekofizjografia powinna być sporządzana przed przystąpieniem do wykonania projektu dokumentu planistycznego. Należy więc przyjąć, że w trakcie jej

opracowania nie są przesądzone funkcje i formy zagospodarowania, które zostaną wskazane w dokumencie planistycznym, chociaż praktyka planistyczna wskazuje, że często te funkcje są sugerowane przez samorządy lub projektantów dokumentu planistycznego. Punktem wyjścia dla określenia potencjalnych konfliktów powinien być zakres polityk przestrzennych lub form zagospodarowania, który został sformułowany w poprzednich fazach ekofizjografii. Pomimo że jej rolą jest wskazanie projektantom dokumentów takich funkcji i form, które są zgodne z uwarunkowaniami przyrodniczymi, nie oznacza to, że nie mogą one stać się ewentualnymi przyczynami konfliktów. Może tak być, ponieważ na tym samym obszarze (lub w sąsiedztwie) środowisko przyrodnicze może stwarzać korzystne warunki dla realizacji różnych funkcji (np. gospodarki leśnej, ochrony, turystyki), których istnienie może być ze sobą sprzeczne. Natomiast te funkcje i formy, nie powinny być raczej znacząco kolizyjne w stosunku do środowiska, gdyż ekofizjografia wskazuje te działania, które są zgodne z uwarunkowaniami środowiskowymi. Tak więc, jeśli zostanie stwierdzona uwarunkowana przyrodniczo możliwość realizacji różnych funkcji na podstawie zasobów i walorów środowiska przyrodniczego, występujące na tym samym terenie lub w sąsiedztwie, należy ocenić, czy w przyszłości mogą wystąpić konflikty między różnymi podmiotami dążącymi do realizacji działań opierających się na wykorzystaniu tych zasobów i walorów. W wyborze tych funkcji może być pomocne wymienione wcześniej opracowanie A. Kassenberga i M.J. Marka (1986).

Poziom krajowy

Na tym poziomie, ze względu na formułowanie tylko zalecanych kierunków gospodarowania, które na etapie sporządzania dokumentu planistycznego powinny zostać przełożone na polityki przestrzenne, charakterystyka potencjalnych konfliktów powinna mieć ogólną formę opisową. Odnosząc ją do obszarów N2000 i ich otoczenia, należy – kierując się wskazaniami w zakresie preferowanych kierunków gospodarowania sformułowanymi w fazie II.4 ekofizjografii – ustalić, które z ewentualnych przyszłych kierunków gospodarowania realizowanych w obszarach N2000 i w ich otoczeniu mogą powodować powstawanie środowiskowych konfliktów przestrzennych, w wyniku konkurencji o dostęp do zasobów i walorów lub wykluczenie korzystania z jednych zasobów i walorów, ze względu na korzystanie z innych. Przyjmując, że w obszarach N2000 priorytet powinny posiadać funkcje ekologiczne (ochrona siedlisk i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty), konkurencyjne wobec nich może być wiele potencjal-

nie możliwych do realizacji funkcji, np. rolnicza, leśno-gospodarcza, wodno-gospodarcza, turystyczna. W otoczeniu obszarów N2000 liczba potencjalnych sytuacji konfliktowych może być jeszcze większa. Po zidentyfikowaniu możliwych do wystąpienia w przyszłości sytuacji konfliktowych należy odnieść się do możliwości eliminacji lub ograniczenia tych konfliktów (np. zasugerować, które funkcje powinny być korzystniejsze do realizacji z punktu widzenia ochrony obszarów N2000). Wskazania te powinny zostać rozwinięte w ostatniej części opracowania ekofizjograficznego.

Poziom wojewódzki

Sposób postępowania powinien być zbliżony do poziomu krajowego, przy czym stopień szczegółowości charakterystyki opisowej (szczególnie dla pzpom) powinien być nieco wyższy niż dla kpzk. Należy się koncentrować na potencjalnych konfliktach, które mogą wystąpić w obrębie lub otoczeniu obszarów N2000. W przypadku posiadania informacji dotyczących konkretnych dużych przedsięwzięć, które znajdują się fazie koncepcyjnej, a co do których można się spodziewać, że w przyszłości realizacja dalszych działań prowadzących do ich wdrożenia mogłaby spowodować wystąpienie konfliktów, można opisać takie indywidualne sytuacje, wraz z ewentualnym wskazaniem na mapie miejsc ich wystąpienia oraz opisem dotyczącym potencjalnych funkcji, których realizacja może je spowodować, podmiotów, które mogą w nich uczestniczyć oraz zasobów i walorów środowiska, które mogą stać się przedmiotem konfliktu. Wskazać można sugerowane kierunki rozwiązywania lub łagodzenia ewentualnych konfliktów.

Poziom gminny

Na tym poziomie, dla którego w ekofizjografii zaleca się konkretne formy zagospodarowania zgodne z uwarunkowaniami przyrodniczymi, należy w formie kartograficznej dokonać nałożenia tych form w obrębie obszarów N2000 oraz powiązanego z nimi funkcjonalnie otoczenia i wskazać obszary, gdzie może być realizowany równocześnie więcej niż jeden typ zagospodarowania. Należy też pamiętać o uwzględnieniu sąsiedztwa niektórych funkcji, które nie zawsze jest wskazane. Po stwierdzeniu, które z współwystępujących lub sąsiadujących potencjalnych form zagospodarowania przestrzennego mogą ze sobą kolidować (powodować powstawanie konfliktów), należy te obszary wskazać na mapie i sklasyfikować pod względem potencjalnej konfliktogenności, jako kryterium stosując liczbę grup użytkowników przestrzeni, które mogą – korzystając z różnych form zagospodarowania przestrzeni – uczestniczyć w sytuacjach konflikto-

wych (np. 2, 3, 4 itd. grupy użytkowników przestrzeni wynikające z liczby potencjalnych form zagospodarowania przestrzennego). Im więcej będzie tych grup, tym większa może być konfliktogenność przestrzeni. W obszarach N2000 należy sugerować wybór funkcji ekologicznych, a w ich otoczeniu tych, które będą minimalizować ewentualny wpływ konfliktów na siedliska i gatunki będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty.

Poziom lokalny

Sposób postępowania powinien być analogiczny jak na poziomie gminnym, przy czym należy uwzględnić także formy zagospodarowania realizowane na obszarze objętym mpzp, które mogą w wyniku powstawania sytuacji konfliktowych wpływać na obszary N2000 położone poza terenem objętym planem.

2.1.4. Etap IV – wskazania ekofizjograficzne

Ostatni etap opracowania ekofizjograficznego stanowi syntezę ustaleń sformułowanych w poprzednich etapach, szczególnie II (ocena) i III (prognoza). Z punktu widzenia celów niniejszego poradnika powinny się na niego składać wytyczne skierowane bezpośrednio do zespołu sporządzającego projekt dokumentu planistycznego – prowadzące do zaplanowania takich polityk przestrzennych lub form zagospodarowania przestrzennego, których realizacja nie będzie lub będzie w minimalnie możliwym stopniu powodowała negatywne oddziaływania na siedliska i gatunki będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, szczególnie chronione w obrębie obszarów N2000. Ze względu na fakt, że wytyczne sformułowane w ekofizjografii stanowią tylko jedną z wielu grup zagadnień uwzględnianych w planowaniu przestrzennym, można się spodziewać, że projektanci dokumentów planistycznych będą korzystać w szczególności właśnie ze wskazań zawartych w IV części ekofizjografii, nie studiując dokładnie całej jej zawartości. Dlatego jest bardzo istotne, aby sformułowane w nim wskazania były systematyczne, wyczerpujące, logiczne, przejrzyste i zrozumiałe dla projektantów. Wskazania te powinny dotyczyć trzech grup zagadnień: (a) obszarów wskazanych do pełnienia funkcji przyrodniczych (ekologicznych, środowiskotwórczych), w tym postulowanych do objęcia ochroną; (b) obszarów wskazanych do pełnienia różnorodnych funkcji społeczno-gospodarczych lub realizacji różnych form zagospodarowania przestrzennego; (c) działań prowadzących do likwidacji lub ograniczenia aktualnie występujących zagrożeń środowiska przyrodniczego i skutków ich oddziaływania.

IV.1. Obszary predysponowane do pełnienia funkcji przyrodniczych (które obszary powinny pełnić w strukturze funkcjonalno-przestrzennej obszaru funkcje przyrodnicze i które z nich powinny podlegać ochronie prawnej?) – ze względu na uwarunkowania środowiskowe, określone w poprzednich etapach opracowania, część obszarów objętych dokumentem planistycznym powinna zostać przeznaczona do pełnienia funkcji przyrodniczych (ekologicznych), wiążących się z reguły z wprowadzaniem różnych form ochrony środowiska. Należą do nich funkcje: glebochronne, wodochronne, związane z ochroną kopalni, różnorodności biologicznej, krajobrazowej oraz tzw. georóżnorodności. Pełnienie tych funkcji wiąże się z zakazem lub ograniczeniem prowadzenia niektórych polityk przestrzennych lub wprowadzania form zagospodarowania przestrzennego na obszarach, gdzie: (a) istnieją wysokie walory przyrodnicze (np. siedliska i gatunki będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty); (b) występują ograniczenia przyrodnicze lub prawne dla zagospodarowania przestrzennego; (c) brak jest przydatności dla realizacji funkcji społeczno-gospodarczych. W ich skład mogą wchodzić zarówno tereny pozbawione zagospodarowania przestrzennego, jak i obszary gdzie realizowane są niektóre funkcje społeczno-gospodarcze oraz istnieje ekstensywne zagospodarowanie przestrzenne. Obejmują one tereny objęte ochroną w trakcie sporządzania ekofizjografii, jak i niechronione, wśród których część jest wskazana do objęcia ochroną. Dlatego też w tej fazie należy sformułować propozycje dotyczące wprowadzania różnych form ochrony środowiska, w tym obszarów N2000. Obszary predysponowane do pełnienia funkcji przyrodniczych cechują się zróżnicowaną wartością (cennieścią), od której zależy ich potencjalny reżim ochronny. Najcenniejsze przyrodniczo tereny powinny być chronione w formie parków narodowych, rezerwatów przyrody i obszarów N2000. Dążąc do sieciowego układu terenów o funkcjach przyrodniczych, należy podjąć próbę wskazania przebiegu korytarzy ekologicznych, które zostały omówione w poprzedniej części podręcznika. Jeśli te korytarze nie są objęte formami ochrony przyrody, dla niektórych ich części należy zaproponować objęcie różnymi formami ochrony, w tym – jeśli w ich obrębie występują właściwe gatunki i siedliska – obszarami N2000, lub też wprowadzenie odpowiednich, proekologicznych reżimów użytkowania i zagospodarowania.

Poziom krajowy

Należy w formie graficznej wskazać podstawowe obszary o dominujących funkcjach przyrodniczych (tereny chronione: parki narodowe, większe rezerваты

przyrody i obszary N2000; lasy ochronne, duże jeziora i tereny bagienne) oraz tereny, gdzie funkcje przyrodnicze współwystępują z gospodarczymi (parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu [?], pozostałe kompleksy leśne, obszary górskie, duże kompleksy dolinnych łąk i pastwisk oraz naturalnych nieużytków), na tle przebiegu głównych korytarzy ekologicznych, w przypadku gdy zostanie sformułowana docelowa koncepcja tych korytarzy o znaczeniu krajowym. Dla obszarów dotychczas nieobjętych formami ochrony, należy sformułować w postaci opisowej zalecenia dotyczące rodzajów form, którymi powinny one zostać objęte. Na podstawie formułowanych w ciągu ostatnich lat koncepcji objęcia nowych terenów formami ochrony przyrody należy w formie kartograficznej i opisowej wskazać tereny proponowane do utworzenia parków narodowych, krajobrazowych i obszarów N2000. W przypadku tych ostatnich należy uwzględnić w szczególności duże obszary o powierzchni przekraczającej 10 km².

Poziom wojewódzki

Sposób przedstawienia obszarów predysponowanych do pełnienia funkcji przyrodniczych powinien być podobny jak na poziomie krajowym, ale bardziej uszczegółowiony. Należy uwzględnić wszystkie ustanowione obszary chronione, a także tereny użytkowane ekstensywnie, z pokrywą roślinną dominującą nad sztucznym zagospodarowaniem (np. kompleksy leśne, mokradła, w tym jeziora i większe ciek, większe pola wydumowe i kompleksy muraw, pasma gór średnich i wysokich). W obrębie obszarów dotychczas nieobjętych formami ochrony przyrody na mapie należy wskazać tereny sugerowane do ochrony (w miarę możliwości określić rodzaj formy ochrony przyrody), na podstawie wcześniej sporządzonych ekspertyz i dokumentów (np. programu ochrony środowiska województwa). Szczególnie należy zwrócić uwagę na proponowany reżim ochronny terenów położonych w korytarzach ekologicznych (m.in. łączących obszary N2000) o randze krajowej i regionalnej, a także aby korytarze te w maksymalnym stopniu stworzyły spójną przestrzennie sieć ekologiczną. Elementy łącznikowe tej sieci, położone poza korytarzami rangi krajowej, będą posiadały rangę regionalną i także powinny mieć zapewnioną odpowiednią ochronę dostosowaną do znaczenia korytarza i jego walorów przyrodniczych, realizowaną przy zastosowaniu ochrony konserwatorskiej (obszarowej) lub właściwych polityk przestrzennych. Należy także wskazać, w miarę możliwości w formie kartograficznej, większe fragmenty korytarzy ekologicznych, które aktualnie nie pełnią funkcji przyrodniczej (ze względu na intensywne zagospodarowa-

nie lub występowanie skutków degradacji), celem sformułowania w następnych fazach opracowania sugestii dotyczących objęcia ich działaniami przywracającymi im w pewnym stopniu funkcje przyrodnicze.

Poziom gminny

Tereny o dominujących lub współwystępujących funkcjach przyrodniczych stanowią w gminie przeciwwagę dla obszarów intensywnie użytkowanych i zagospodarowanych oraz są jednym z ważniejszych czynników kształtujących warunki życia społeczności gminnej. Należą do nich wszystkie obszary biologicznie czynne (w tym wodne), pozbawione trwałego zainwestowania i niezdegradowane (fizycznie, chemicznie lub biologicznie). Trzon tych obszarów składa się z kompleksów leśnych, wód powierzchniowych oraz zieleni urządzonej, łąk i pastwisk oraz terenów traktowanych z gospodarczego punktu widzenia jako nieużytki (ekologiczne, naturalne, seminaturalne), czyli zabagnienia, murawy, zarośla, obszary źródliskowe, wydmy, tereny pozbawione gleby – skaliste, szczególnie w terenach górskich i wyżynnych. Można do nich także zaliczyć tereny intensywnie urzeźbione (strefy wąwozowe, krawędziowe wysoczyzn czy rynien jeziornych), jednak ich rola przyrodnicza zależy także od sposobu ich użytkowania. Część tych obszarów została objęta ochroną prawną na podstawie przepisów dotyczących ochrony przyrody i innych przepisów w zakresie ochrony wód, gleb, lasów, kopalin. Pozostałe nie zostały objęte ochroną, co nie oznacza, że w części nie posiadają zasobów i walorów, które predysponują je do prawnej ochrony. Z tego punktu widzenia obszary pełniące funkcje przyrodnicze można podzielić na: (a) chronione w trakcie sporządzania ekofizjografii, dla których istnieją określone powołującymi je aktami prawnymi przepisy ochronne; (b) postulowane do ochrony, dla których w ramach opracowania należy zaproponować ogólne zasady dotyczące ich ochrony, a szczególnie wskazać, które formy zagospodarowania są w ich obrębie dopuszczalne lub niedopuszczalne; (c) nieprzewidziane do ochrony prawnej, jednak z ograniczeniami pod względem możliwości zagospodarowania – dla nich należy podać tylko dopuszczalne (a w ich ramach zalecane) lub niedopuszczalne formy zagospodarowania przestrzennego. W takim podziale należy je przedstawić w formie kartograficznej. Na mapach powinny się znaleźć:

- istniejące formy ochrony środowiska zidentyfikowane w fazie I.3 opracowania ekofizjograficznego (w tym obszary N2000) wraz z opisem obowiązujących w nich ograniczeń dla zagospodarowania;
- tereny proponowane do ochrony (w tym obszary N2000) wraz ze wskazaniem postulowanej formy

ochrony i opisem zalecanych ograniczeń dla zagospodarowania przestrzennego;

- pozostałe obszary o funkcjach przyrodniczych z opisem zasad ewentualnego ich zagospodarowania.

Na przestrzenny układ tych trzech typów obszarów należy nałożyć przeniesiony z wyższych poziomów planowania przebieg korytarzy ekologicznych rangi krajowej i regionalnej (uszczegóławiając ich granice do poziomu gminnego) oraz – sugerując się rozkładem ww. typów obszarów – określić przebieg korytarzy ekologicznych rangi subregionalnej, dążąc do uzyskania sieciowego układu korytarzy. Podając propozycje obszarów do objęcia ochroną, należy opierać się na: (1) ekspertyzach i dokumentacjach, w których wcześniej przedstawiono takie propozycje; (2) charakterystyce środowiska dokonanej w etapie I i ocenie z fazy II.6 ekofizjografii; (3) przebiegu korytarzy ekologicznych w częściach dotychczas nieobjętych ochroną, które należy zaproponować do takiej ochrony dostosowanej do rangi tych korytarzy. Należy także określić odpowiednie zasady zagospodarowania dla obszarów intensywnie użytkowanych i zagospodarowanych (miejskich, przemysłowych, rolniczych), umożliwiające zachowanie lokalnych elementów przyrodniczych (które w miarę możliwości powinny także tworzyć układy sieciowe). Określając te zasady, należy zwrócić szczególną uwagę na fragmenty korytarzy ekologicznych, które aktualnie nie pełnią funkcji przyrodniczej (ze względu na intensywne zagospodarowanie lub występowanie skutków degradacji), czyli stanowią bariery dla migracji organizmów żywych lub przemieszczania się materii nieożywionej. Dla nich w fazie IV.3 należy sformułować sugestie dotyczące działań przywracających im częściowo funkcje przyrodnicze. Te odcinki korytarzy ekologicznych powinny być wskazane na mapach. W wyjątkowych przypadkach, w razie stwierdzenia, że fragmenty obszarów lub obiekty objęte wcześniej ochroną prawną utraciły bezpowrotnie walory przyrodnicze stanowiące podstawę ich ochrony oraz pełnione przez nie funkcje przyrodnicze – w sytuacji gdy nie znajdują się one w obrębie korytarzy ekologicznych – można postulować zniesienie ich prawnej ochrony.

Poziom lokalny

Sposób postępowania powinien być analogiczny jak na poziomie gminnym, przy czym w obrębie obszaru objętego mpzp należy w formie kartograficznej wskazać położenie lokalnych elementów przyrodniczych (alei i szpalerów drzew, kęp i pasów zarośli, oczek wodnych, drobnych cieków), traktując je jako lo-

kalne korytarze ekologiczne. Dla obszarów, w obrębie których są one położone, należy określić takie zasady zagospodarowania, które przyczynią się do zachowania tych elementów.

IV.2. Obszary predysponowane do pełnienia funkcji społeczno-gospodarczych (które obszary powinny pełnić w strukturze funkcjonalno-przestrzennej obszaru funkcje społeczno-gospodarcze?)

– jednym z podstawowych celów opracowania ekofizjograficznego jest wskazanie terenów przydatnych do pełnienia określonych funkcji społeczno-gospodarczych. Ocena przydatności w tym zakresie została sformułowana w fazie II.4 opracowania, na podstawie ocen sporządzonych w fazach II.1-II.3, określających odporność środowiska na antropopresję, zasięg barier fizjograficznych i prawnych oraz jakość środowiska. Z obszarów przydatnych dla tych funkcji wyklucza się m.in. większość terenów o dominujących funkcjach przyrodniczych, chociaż niektóre obszary leśne czy rolnicze (łąki i pastwiska) mogą też pełnić ekstensywnie realizowane funkcje gospodarcze. Te ostatnie będą się jednak przede wszystkim koncentrować na terenach: (a) współwystępowania z funkcjami przyrodniczymi; (b) dominacji funkcji społeczno-gospodarczych. Określając preferowane kierunki gospodarowania lub formy zagospodarowania, należy wskazać zakres możliwych do realizacji funkcji, wraz z sugestiami dotyczącymi funkcji preferowanych ze względu na uwarunkowania przyrodnicze (określić hierarchię funkcji) oraz zasad realizowania tych funkcji (intensywności ich wdrażania). Formułując te elementy, należy uwzględnić wpływ potencjalnych funkcji na siedliska i gatunki będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, szczególnie występujące w obrębie istniejących i planowanych do utworzenia obszarów N2000.

Poziom krajowy

Wskazać należy główne zalecane kierunki użytkowania przestrzeni kraju wynikające z uwarunkowań przyrodniczych, które posłużą do sformułowania w projekcie kpzk określonych polityk przestrzennych. Powinny one dotyczyć funkcji o wysokim stopniu generalizacji, jak: rolnictwo, gospodarka leśna, osadnictwo miejskie i podmiejskie, turystyka, przemysł, transport (w formie liniowej lub korytarzy transportowych). Wskazane jest, aby zasięg tych funkcji zaprezentować w ujęciu kartograficznym i opisowym. Celowe jest zawarcie informacji o postulowanej intensywności realizacji wymienionych funkcji, z podziałem przynajmniej na obszary wskazane do użytkowania intensywnego i ekstensywnego. Wskazania w tym zakresie powinny wynikać z predyspozycji środowiskowych

(struktury i odporności środowiska) oraz stopnia współwystępowania funkcji społeczno-gospodarczych z przyrodniczymi. Tam, gdzie w obrębie obszarów przeznaczonych do użytkowania gospodarczego będą występować większe kompleksy małoobszarowych terenów o funkcjach przyrodniczych (np. obszary N2000 w obrębie kompleksów leśnych lub gruntów rolnych) – sugerowana intensywność gospodarowania powinna być mniejsza. Na mapach i w charakterystyce opisowej należy zwrócić szczególną uwagę na obszary wielofunkcyjne, w obrębie których mogą być realizowane różne kierunki gospodarowania i polityki przestrzenne przy niskim prawdopodobieństwie wystąpienia sytuacji konfliktowych.

Poziom wojewódzki

Sposób realizacji tej fazy w odniesieniu do pzpw powinien być analogiczny do przedstawionego dla poziomu krajowego, przy czym szczegółowość wskazywanych funkcji, przede wszystkim w trakcie opracowania pzpom, powinna być większa niż dla kpzk. Dla części korytarzy ekologicznych, które aktualnie nie pełnią funkcji przyrodniczych, należy sugerować zmniejszenie intensywności lub zmianę kierunków gospodarowania, które w przyszłości mogą przywrócić im te funkcje.

Poziom gminny

W ramach suikzpg należy wskazać różne formy użytkowania i zagospodarowania terenu, zgodne z uwarunkowaniami przyrodniczymi, przy czym szczegółowość wskazań powinna być duża (np. zabudowa jedno- lub wielorodzinna, usługi, rekreacja, drogi z podaniem klasy i głównych parametrów itd.). Wskazując sugerowane do realizacji formy użytkowania i zagospodarowania, należy wziąć pod uwagę ich wpływ na siedliska i gatunki będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, szczególnie istniejące w obrębie powołanych i proponowanych do utworzenia obszarów N2000. Jego uwzględnienie jest ważne przy wskazaniach form zagospodarowania na obszarach wielofunkcyjnych. Jeśli te formy mogą w przypadku równoczesnej realizacji (na tym samym terenie lub w sąsiedztwie), stać się przyczyną powstania środowiskowych konfliktów przestrzennych, wówczas należy sugerować wybór funkcji przypuszczalnie mniej problemowej dla obszarów N2000, a jeśli nie da się ich zróżnicować pod tym względem, przy wyborze można się sugerować znaczeniem społecznym lub gospodarczym danego typu użytkowania lub zagospodarowania. W charakterystyce opisowej należy zawrzeć wskazania dotyczące intensywności postulowanego zagospodarowania, szczególnie w istniejących i proponowanych obszarach N2000 i powiązanych z nimi funkcjonalnie

otoczeniu, oraz w częściach korytarzy ekologicznych, które dotychczas były intensywnie zagospodarowane, aby zwiększyć „drożność” tych korytarzy i przywrócić częściowo ich funkcje przyrodnicze. Informacje o preferowanych w obszarach N2000 formach zagospodarowania przestrzennego powinny być zawarte w PZO lub PO.

Poziom lokalny

Sposób opracowania powinien być taki jak na poziomie gminnym, przy czym należy zwrócić szczególną uwagę na obszary N2000 położone poza granicami mpzp, w ich sąsiedztwie, aby wpływ na te obszary planowanych form użytkowania i zagospodarowania w terenie objętym planem był jak najmniejszy.

IV.3. Zasady i kierunki likwidacji lub ograniczenia negatywnego wpływu zagospodarowania na środowisko przyrodnicze, w tym na obszary N2000 (jakie są możliwości i instrumenty minimalizacji zagrożeń środowiska?) – jednym z celów planowania zagospodarowania przestrzennego jest eliminowanie lub ograniczanie zagrożeń środowiska oraz likwidacja ich skutków. Wskazania w tym zakresie powinny więc stanowić ważny element dokumentów planistycznych. Odnosząc się do obszarów N2000, wskazania te powinny w szczególności dotyczyć: (a) likwidacji lub modernizacji źródeł antropopresji, które powodują znaczące negatywne skutki dla siedlisk i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty oraz dla środowiska korytarzy ekologicznych łączących obszary N2000; (b) likwidacji skutków antropopresji przejawiających się znaczącym obniżeniem jakości środowiska, prowadzącym do jego degradacji, szczególnie na terenach funkcjonalnie powiązanych z istniejącymi lub planowanymi obszarami N2000; (c) kształtowania elementów zwiększających równowagę ekologiczną korytarzy ekologicznych, w celu poprawy funkcjonowania przyrodniczego w ich ob-

rebie. Wymienione działania odnoszą się do całego obszaru objętego dokumentem planistycznym, jednak z punktu widzenia celów niniejszego podręcznika w szczególności powinny dotyczyć: obszarów N2000, ich funkcjonalnego otoczenia oraz korytarzy ekologicznych łączących obszary N2000. Powinny one mieć charakter środków łagodzących, których celem jest likwidacja lub też maksymalnie możliwe ograniczenie negatywnego oddziaływania na siedliska i gatunki „naturowe”, jak i zwiększenie przestrzennej spójności sieci obszarów N2000. Działania z ww. grupy a) mają z reguły charakter techniczny, prowadzący do modernizacji istniejących technologii, służącej zmniejszeniu oddziaływania na środowisko. Działania z grupy b) mogą mieć zarówno charakter techniczny (np. instalowanie ekranów dźwiękochłonnych) lub dotyczący kształtowania środowiska (najczęściej jego rekultywacji lub restytucji). Grupa c) obejmuje działania z zakresu szeroko pojętego kształtowania i ochrony środowiska, takie jak obejmowanie obszarową lub punktową ochroną konserwatorską, pielęgnacja, rewaloryzacja, restytucja i rekultywacja. Wspomniane grupy działań w odniesieniu do wymienionych typów obszarów można przedstawić w układzie zaproponowanym w tabeli 5.

Poziom krajowy

W ramach kpzk należy przedstawić w formie opisowej główne zasady likwidacji lub ograniczania negatywnego wpływu na środowisko, odnoszące się do trzech ww. grup działań i typów obszarów. Należy wskazać, które w głównej mierze grupy źródeł antropopresji powinny ulec likwidacji lub modernizacji, które rodzaje terenów zdegradowanych powinny w pierwszym rzędzie podlegać poprawie jakości środowiska oraz jakie formy działań (kierunki gospodarowania) powinny być prowadzone w obrębie korytarzy ekologicznych, szczególnie tych, które obecnie nie pełnią funkcji korytarzy ekologicznych.

Tabela 5. Schemat prezentacji działań służących likwidacji lub ograniczeniu negatywnych skutków zagospodarowania dla środowiska przyrodniczego, szczególnie w obrębie obszarów N2000

Typy działań	Typy obszarów		
	Istniejące i proponowane obszary N200	Korytarze ekologiczna	Pozostałe tereny
likwidacji lub modernizacji źródeł antropopresji		X	X
likwidacji skutków antropopresji	X	X	
kształtowania elementów zwiększających równowagę ekologiczną	X	X	

X – obszary głównej realizacji określonych typów działań

Poziom wojewódzki

Metoda powinna być zbliżona do zastosowanej na poziomie krajowym, jednak sugeruje się, aby na podstawie informacji zgromadzonych w poprzednich etapach opracowania podjąć próbę wskazania:

- największych źródeł antropopresji (punktowych, liniowych, obszarowych), które mogą wpływać na obszary N2000 lub łączące je korytarze ekologiczne, w celu sformułowania propozycji ograniczenia tego wpływu;
- największych obszarów zdegradowanych (o obniżonej jakości środowiska), których dalsze istnienie może ujemnie wpływać na obszary N2000 i korytarze ekologiczne, aby określić kierunki poprawy tej jakości, a tym samym zwiększyć możliwość poprawy stanu ochrony siedlisk i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty.

Wskazanie w fazie IV.1 opracowania największych odcinków korytarzy ekologicznych o zaburzonych funkcjach przyrodniczych umożliwi też określenie dla nich zasad kształtowania środowiska, służących poprawie tego funkcjonowania.

Poziom gminny

Dla potrzeb suikzpg wskazania dotyczące środków łagodzących powinny być dużo bardziej szczegółowe niż na poziomie wojewódzkim. Powinny one dotyczyć całego obszaru gminy (w szczególności terenów posiadających związek z ochroną w ramach sieci N2000) i posiadać odniesienie przestrzenne w formie wskazań na mapach. W zakresie likwidacji bądź modernizacji źródeł antropopresji wskazania mogą np. dotyczyć:

- wprowadzania systemów gospodarki ściekowej (kanalizacja zbiorcza, oczyszczalnie ścieków – grupowe i indywidualne);
- likwidacji, zmiany technologii lub lokalizacji składowisk odpadów komunalnych i przemysłowych;
- wprowadzania centralnych (zbiorczych) systemów grzewczych;
- likwidacji substandardowego zainwestowania rekreacyjnego lub mieszkaniowego;
- wprowadzania podziemnej infrastruktury liniowej (linii energetycznych, rurociągów) w miejsce naziemnej.

W zakresie ograniczenia skutków antropopresji i poprawy jakości środowiska można wymienić np.:

- rekultywację odkrywkowych terenów poeksploatacyjnych oraz likwidację szkód górniczych;
- rekultywację składowisk odpadów;
- „demeliorację”, czyli odtwarzanie dawnych stosunków wodnych, poprzez wprowadzanie obiektów małej retencji, likwidację systemów odwadniających lub przywracanie dawnego biegu cieków;
- lokalizację elementów przeciwhałasowych oraz ograniczających dyspersję zanieczyszczeń atmosferycznych wzdłuż szlaków komunikacyjnych.

Wśród zabiegów kształtujących środowisko, szczególnie w korytarzach ekologicznych, znajdują się np.:

- prowadzenie proekologicznej gospodarki leśnej oraz zalesianie;
- wprowadzanie zadrzewień i zakrzewień pasmowych i kępowych w obrębie terenów rolnych i miast;
- stosowanie zintegrowanej i ekologicznej gospodarki rolnej;
- dostosowywanie pokrywy roślinnej i użytków do warunków przyrodniczych, np. rzeźby terenu i głębokości poziomu wód gruntowych.

W odniesieniu do terenów objętych ochroną w formie obszarów N2000 szczegółowe zalecenia dotyczące zasad kształtowania i ochrony środowiska są formułowane w ramach PZO lub PO N2000, a także w planach ochrony innych form ochrony przyrody (parków narodowych i krajobrazowych oraz rezerwatów przyrody). Sformułowane w nich zasady muszą być wzięte pod uwagę w trakcie przygotowania dokumentów planistycznych. Sformułowane kierunki kształtowania i ochrony środowiska należy przedstawić w formie kartograficznej, natomiast zasady w formie opisowej w odniesieniu do poszczególnych wydzielonych w dokumencie obszarów o różnicowanych wskazaniach funkcjonalnych.

Poziom lokalny

Dla mpzp sposób opracowania tej fazy powinien być analogiczny jak dla poziomu gminnego.

ROZDZIAŁ 3

Oceny oddziaływania na środowisko dokumentów planistycznych

3.1. Aspekty proceduralne

3.1.1. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju

Koncepcję przestrzennego zagospodarowania kraju sporządza minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego, a zatwierdza ją Rada Ministrów oraz Sejm, który w drodze rezolucji może zwrócić się do Rady Ministrów o weryfikację niektórych ustaleń (zob. rezolucję Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 21 grudnia 2000 r. w sprawie rządowego dokumentu „Koncepcja Polityki Przestrzennego Zagospodarowania Kraju”, M.P. Nr 43, poz. 834; za T. Bąkowski 2004).

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju opracowywana jest na dwóch poziomach – pierwszy poziom to cele i kierunki zrównoważonego rozwoju kraju, drugi to działania niezbędne do jego osiągnięcia. W ramach prac koncepcyjnych identyfikuje się, w pierwszej kolejności, między innymi podstawowe elementy krajowej sieci osadniczej oraz wymagania z zakresu ochrony środowiska, z uwzględnieniem obszarów podlegających ochronie. Następnie określa się rozmieszczenie (istniejącej i planowanej) infrastruktury społecznej, obiektów infrastruktury technicznej i transportowej oraz obiektów gospodarki wodnej. Zgodnie z art. 46 pkt 1 u.o.o.s. projekt kpsz wymaga przeprowadzenia SOOŚ (analogiczny obowiązek dotyczy zmiany kpsz). Zakres i stopień szczegółowości prognozy SOOŚ minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego uzgadnia z GDOŚ oraz Głównym Inspektorem Sanitarnym. Nie ulega wątpliwości, że część ustaleń projektu kpsz będzie przewidywać realizację przedsięwzięć mogących znacząco negatywnie oddziaływać na obszary N2000. Organy ustalające zakres prognozy SOOŚ projektu kpsz powinny szczególną uwagę przywiązać do uwarunkowań płynących z terytorialnego zasięgu tego dokumentu. Zgodnie z art. 52 ust. 1 informacje w prognozie SOOŚ powinny być opracowane stosownie do zawartości i stopnia

szczegółowości projektowanego dokumentu oraz etapu przyjęcia tego dokumentu w procesie opracowywania projektów dokumentów powiązanych z tym dokumentem (chodzi tu o niższe etapy procesu planowania przestrzennego). W związku z powyższym należy wskazać, że prognoza SOOŚ na poziomie kpsz odnosić się będzie do całej sieci N2000 na terenie Polski.

W efekcie to na poziomie całej krajowej sieci N2000 autorzy będą musieli określić, przeanalizować i ocenić:

- cele ochrony sieci N2000 istotne z punktu widzenia projektowanego dokumentu, oraz sposoby, w jakich te cele zostały uwzględnione podczas opracowywania projektu dokumentu,
- istniejące problemy ochrony środowiska dotyczące sieci N2000,
- przewidywane znaczące oddziaływania na cele i przedmiot ochrony oraz spójność sieci N2000.

Analogicznie odnośnie do całej sieci N2000 w prognozie należy przedstawić:

- rozwiązania mające na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na cele i przedmiot ochrony oraz spójność sieci N2000,
- rozwiązania alternatywne do rozwiązań zawartych w projektowanym dokumencie wraz z uzasadnieniem ich wyboru.

Ponieważ zgodnie z art. 52 ust. 2 w prognozie uwzględnia się informacje zawarte w prognozach oddziaływania na środowisko sporządzonych dla innych, przyjętych już, dokumentów powiązanych z projektem dokumentu będącego przedmiotem postępowania, wykorzystane zostaną inne prognozy SOOŚ sporządzone dla rządowych dokumentów strategicznych, których cele uwzględniono w projekcie kpsz.

W ramach postępowania SOOŚ projekt kpsz wraz z prognozą podlegać będzie zaopiniowaniu przez GDOŚ oraz Głównego Inspektora Sanitarnego. Poza zakresem niniejszego poradnika pozostaje szczegółowe omówienie procedury konsultacji społecznych oraz stosownie postępowań transgranicznych, które będą musiały zostać przeprowadzone w toku postępowania SOOŚ.

Ponieważ kpzk należy uznać za plan w rozumieniu art. 34 u.o.p., jej przyjęcie powinno teoretycznie wiązać się z uzyskaniem zezwoleń wydanych na podstawie danego przepisu. Jak już bowiem podkreślono, projekt kpzk z pewnością będzie zawierał działania mogące znacząco negatywnie oddziaływać na integralność obszarów oraz spójność sieci N2000 (np. lokalizacja korytarzy transportowych, lokalizacja obiektów z zakresu gospodarki wodnej o znaczeniu krajowym). Co istotne, jednak konkretyzowanie praw i obowiązków na podstawie wskazanych zezwoleń na danym poziomie planowania mogłoby się okazać dalece problematyczne – po pierwsze chodzi o liczbę projektów, które musiałyby zostać objęte zezwoleniami, po drugie o deficyt informacji w zakresie oddziaływania na sieć N2000 (ocena ta będzie miała charakter jakościowy). Ponadto trudna do zaakceptowania byłaby sytuacja, w której w stosunku do dokumentu sporządzanego przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego oraz zatwierdzanego przez Radę Ministrów organami wydającymi zezwolenia z art. 34 u.o.p. były organy niższego rzędu czyli RDOŚ (lub dyrektorzy urzędów morskich), na obszarze właściwości których zlokalizowano działania mogące znacząco negatywnie oddziaływać na obszary N2000. W związku z powyższym w kontekście wymogów z art. 6 ust. 4 dyrektywy siedliskowej (wymóg uzyskania zgody właściwego organu) sugerujemy przyjęcie stanowiska, zgodnie z którym aktem autoryzującym kpzk po pozytywnej weryfikacji przesłanek z art. 34 u.o.p. będzie uchwała zatwierdzająca Rady Ministrów. Stanowisko takie należy uznać za uzasadnione z uwagi na fakt, że Rada Ministrów kieruje administracją rządową (art. 146 ust. 3 Konstytucji RP), w skład której wchodzi minister właściwy ds. środowiska wraz z podległym GDOŚ (art. 28 ust. 2 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej, Dz.U. z 2007 r. nr 65, poz. 437 z późn. zm.). Dzięki wskazanej zależności na potrzeby uchwały zatwierdzającej kpzk zapewnione zostanie stanowisko organu specjalistycznego (GDOŚ) w przedmiocie spełnienia przesłanek z art. 34 u.o.p.

Ponieważ ewentualne obowiązki w zakresie kompensacji przyrodniczej będą na etapie kpzk przedstawione w sposób ogólny (stosownie do posiadanej wiedzy), zajdzie konieczność ich doprecyzowywania na kolejnych etapach planowania przestrzennego (odpowiednio pzp, suikzpg, mpzp). Za dopuszczalne należy uznać zgeneralizowanie obowiązków w zakresie kompensacji tak, ażeby określono tylko przykładowe formy i skale rekompensaty określonych kategorii szkód w kontekście zachowania spójności sieci N2000.

Tego typu rozwiązanie wiązałoby się m.in. z ogólnym określeniem warunków ekologicznych, jakie powinny spełniać obszary kompensacyjne (w przypadku gdy kompensacja polegała będzie np. na odtworzeniu siedliska), co pozwoli na uniknięcie konieczności uzyskania zgody zarządców terenów na przeprowadzenie danej kompensacji. Uzyskanie wskazanych zgód na tym etapie planowania przestrzennego należy bowiem uznać za obowiązek niewykonalny.

Minister właściwy ds. rozwoju regionalnego, przyjmując ostateczną wersję kpzk, uwzględni będzie:

- wyniki prognozy SOOŚ (w kontekście art. 34 u.o.p.),
- opinie przedstawione w ramach SOOŚ przez GDOŚ oraz Głównego Inspektora Sanitarnego,
- wnioski i uwagi złożone w ramach postępowania z udziałem społecznym, oraz postępowania transgranicznego.

Po zatwierdzeniu kpzk minister właściwy ds. rozwoju regionalnego (jako organ opracowujący projekt dokumentu) zobowiązany będzie prowadzić monitoring skutków realizacji postanowień dokumentu w zakresie oddziaływania na środowisko, w tym na sieć N2000. Metodyka i częstotliwości monitoringu określona zostanie w pisemnym podsumowaniu do kpzk opracowanym na podstawie art. 55 ust. 3 u.o.o.ś. (a wynikać będzie z prognozy SOOŚ). Sugeruje się, aby monitoring na tym poziomie prowadzony był m.in. na podstawie danych pochodzących z monitoringu skutków realizacji pzp. W efekcie, w uchwale zatwierdzającej kpzk (oraz w pisemnym podsumowaniu) marszałkom województw powinno zostać zarekomendowane przedstawianie wyników monitoringu ministrowi właściwemu ds. rozwoju regionalnego.

3.1.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa sporządza się dla obszaru województwa w jego granicach administracyjnych. Uchwała go sejmik województwa.

W pzp określa się w szczególności rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym. Konieczne jest także określenie obszarów metropolitalnych, przy czym dla obszaru metropolitalnego uchwała się plan zagospodarowania przestrzennego obszaru metropolitalnego jako część pzp. Należy zwrócić uwagę, iż minister właściwy do spraw budownictwa, gospodarki przestrzennej i mieszkaniowej, nie zrealizował dotychczas delegacji zobowiązującej go do wydania rozporządzenia w sprawie zakresu projektu pzp.

Zgodnie z art. 46 pkt. 1 u.o.o.ś. projekt pzpw wymaga przeprowadzenia SOOŚ (analogiczny obowiązek dotyczy zmiany pzpw). Zakres i stopień szczególności prognozy SOOŚ marszałek województwa uzgadnia z RDOŚ oraz Państwowym Wojewódzkim Inspektorem Sanitarnym (dalej jako PWIS). Z bardzo wysokim prawdopodobieństwem, część ustaleń projektu pzpw będzie przewidywać realizację działań mogących znacząco negatywnie oddziaływać na obszary N2000. Analogicznie jak w przypadku projektu kpzk, organy ustalające zakres prognozy SOOŚ dla projektu pzpw powinny szczególną uwagę przywiązać do uwarunkowań płynących z terytorialnego zasięgu tego dokumentu. Informacje wymagane w prognozie SOOŚ powinny zostać zatem opracowane znacznie bardziej szczegółowo niż w prognozie dla kpzk, ponieważ zakres działań przewidzianych do realizacji oraz powierzchnia sieci obszarów N2000 znacznie się zmniejszyły. Prognoza SOOŚ na poziomie projektu pzpw odnosić się będzie do sieci N2000 na terenie danego województwa ze stosownym uwzględnieniem oddziaływań na inne województwa (w szczególności ościenne, jeżeli dany projekt pzpw będzie przewidywał działania mogące znacząco oddziaływać na obszary z poza danego województwa). W trakcie prac nad prognozą SOOŚ dla projektu pzpw należy uwzględnić informacje zawarte w prognozach m.in. dla kpzk, programów zawierających zadania rządowe, służących realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu krajowym, strategii rozwoju województwa.

Projekt pzpw wraz z prognozą SOOŚ powinien zostać wyłożony do publicznych konsultacji oraz zostać zaopiniowany w ramach oceny strategicznej przez RDOŚ oraz PWIS. Stosownie powinno zostać przeprowadzone postępowanie w sprawie transgranicznego oddziaływania na środowisko. Jeżeli z prognozy wynika, iż projekt pzpw przewidywał będzie działania mogące znacząco negatywnie oddziaływać na obszary N2000, marszałek województwa zobowiązany jest wystąpić o uzgodnienie właściwego RDOŚ. Uzgodnienie RDOŚ dokonywane będzie na podstawie art. 30 ust. 3 u.o.p. w związku z art. 34 u.o.p. (w przypadku gdy określone działania zlokalizowane są w części obszaru N2000) albo tylko na podstawie art. 34 u.o.p. (w przypadku gdy określone działania zlokalizowane są poza obszarem N2000 ale mogą na niego znacząco negatywnie oddziaływać).

W praktyce jednak konkretyzowanie praw i obowiązków w uzgodnieniach projektów pzpw może być

wciąż dla RDOŚ problematyczne. Uzgodnienie na danym poziomie może zatem mieć charakter ramowy z możliwością dookreślenia lub modyfikacji⁴⁷ na niższych szczeblach planowania (stosownie do uszczegółowień projektowych, zdobytej wiedzy i metod oceny). Przykładowo orzeczenie w zakresie miejsca, terminu i sposobu wykonania kompensacji przyrodniczej powinno w miarę możliwości z jednej strony stanowić uszczegółowienie kompensacji dla kpzk, z drugiej orzeczenie powinno zostać doprecyzowane na kolejnych etapach procesu planistycznego (odpowiednio suikzpg, mpzp). Analogicznie jak w przypadku kpzk za dopuszczalne należy jeszcze uznać na tym etapie planowania zgeneralizowanie obowiązków w zakresie kompensacji ze skutkami w zakresie braku obowiązku uzyskania porozumienia zarządców terenów planowanych pod kompensację.

Sejmik województwa, przyjmując ostateczną wersję pzpw, będzie uwzględniał:

- wyniki prognozy SOOŚ,
- opinie przedstawione w ramach SOOŚ przez RDOŚ oraz PWIS,
- wnioski i uwagi złożone w ramach postępowania z udziałem społecznym, oraz postępowania transgranicznego,
- ramowe warunki uzgodnienia z art. 30 ust. 3/art. 34 u.o.p. dokonanego przez RDOŚ względem ustaleń pzpw, przewidujących działania mogące znacząco negatywnie oddziaływać na obszary N2000.

Po uchwaleniu pzpw marszałek województwa (jako organ opracowujący projekt dokumentu) będzie zobowiązany prowadzić monitoring skutków realizacji postanowień dokumentu w zakresie oddziaływania na środowisko, w tym na sieć N2000. Metodyka i częstotliwość monitoringu określona zostanie w pisemnym podsumowaniu do pzpw (na podstawie prognozy SOOŚ). Z jednej strony monitoring na tym poziomie powinien stanowić źródło informacji na potrzeby monitoringu środowiskowego dla kpzk. Z drugiej strony monitoring oddziaływania pzpw na obszary N2000 powinien bazować na monitoringu z niższych etapów planowania (suikzpg, mpzp), a nawet z poziomu przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na obszary N2000. W efekcie sugerujemy zalecenie w uchwale przyjmującej pzpw (oraz w pisemnym podsumowaniu) przekazywania wyników monitoringu marszałkowi województwa przez:

- organy gminy względem monitoringu suikzpg, mpzp oraz względem monitoringu przedstawia-

⁴⁷ W uzasadnieniu zmiany warunków uzgodnień na niższych szczeblach należy podnieść zmianę okoliczności sprawy oraz pojawienie się nowych dowodów.

- nego organom gminy na podstawie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach;
- RDOŚ, wojewodów, starostów oraz dyrektorów regionalnych lasów państwowych względem monitoringu przedstawianego tym organom na podstawie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach oraz decyzji budowlanych;
 - właściwe organy względem innych decyzji inwestycyjnych.

3.1.3. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy

W świetle art. 9 u.p.z.p. suikzpg określa politykę przestrzenną gminy (jest to tak zwany akt kierownictwa wewnętrznego) i pomimo, że nie jest aktem prawa miejscowego, wiąże organy gminy przy sporządzaniu mpzp. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy uchwała rada gminy, dla całego obszaru gminy. Należy w nim określić przede wszystkim kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów, w tym obszary, na których rozmieszczone będą inwestycje celu publicznego o znaczeniu lokalnym i ponadlokalnym, zgodnie z ustaleniami pzp. Zgodnie z art. 46 pkt. 1 u.o.o.s. projekt suikzpg wymaga przeprowadzenia SOOŚ (analogiczny obowiązek dotyczy zmiany suikzpg). Zakres i stopień szczegółowości prognozy SOOŚ wójt, burmistrz albo prezydent miasta uzgadnia z RDOŚ oraz PWIS. W przypadku, gdy projekt suikzpg przewiduje działania mogące znacząco negatywnie oddziaływać na obszary N2000, informacje w prognozie SOOŚ dla suikzpg powinny zostać odpowiednio doprecyzowane względem prognozy dla pzp. W trakcie prac nad prognozą SOOŚ dla projektu suikzpg należy uwzględnić informacje zawarte w prognozach m.in. dla pzp, strategii rozwoju województwa, programów zawierających zadania rządowe (w przypadku niewprowadzenia ich do planu zagospodarowania przestrzennego województwa), a także strategii rozwoju gminy. Projekt suikzpg wraz z prognozą SOOŚ powinien zostać zaopiniowany w ramach oceny strategicznej przez RDOŚ oraz PWIS. Jeżeli z prognozy wynika, iż projekt pzp będzie przewidywał działania mogące znacząco negatywnie oddziaływać na obszary N2000 wójt, burmistrz albo prezydent miasta zobowiązany jest wystąpić o uzgodnienie RDOŚ. Uzgodnienie RDOŚ będzie dokonywane na podstawie art. 30 ust. 3 u.o.p. w związku z art. 34 u.o.p. (w przypadku gdy określone działania zlokalizo-

wane są w części obszaru N2000) albo tylko na podstawie art. 34 u.o.p. (w przypadku gdy określone działania zlokalizowane są poza obszarem N2000, ale mogą na niego znacząco negatywnie oddziaływać). Warunki uzgodnienia dla suikzpg powinny być zgodne z „warunkami ramowymi” określonymi w uzgodnieniu dla pzp, chyba że uzasadniona będzie ich modyfikacja⁴⁸. Na omawianym etapie planistycznym uzgodnienie co do zasady powinno już w sposób bardziej precyzyjny orzekać zakres, miejsce, termin i sposób wykonania kompensacji przyrodniczej (z zastrzeżeniem możliwości uszczegółowienia na etapie mpzp, decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach oraz decyzji budowlanych czy stosownie innych decyzji inwestycyjnych). Stwierdzenie możliwości precyzyjnego orzeczenia obowiązków w zakresie kompensacji przyrodniczej rodziło konieczność uzyskania zgód zarządców terenów na przeznaczenie nieruchomości na cele kompensacji. Uzyskane zgody odnoszące się do określonych działek ewidencyjnych (wraz z zaznaczeniem obszaru kompensacyjnego na mapach ewidencyjnych) powinny stanowić część dokumentacji niezbędnej na potrzeby postępowania w sprawie przyjęcia lub zmiany suikzpg.

Projekt suikzpg uwzględniający uzyskane opinie i uzgodnienia powinien wraz z prognozą SOOŚ zostać wyłożony do konsultacji społecznych na etapie dyskusji publicznej. Procedura uchwalania suikzpg będzie ulegać stosownemu rozszerzeniu w przypadku prowadzenia transgranicznego postępowania SOOŚ.

Wójt, burmistrz albo prezydent miasta, przyjmując ostateczną wersję projektu suikzpg, będzie uwzględniał:

- wyniki prognozy SOOŚ,
- opinie przedstawione w ramach SOOŚ przez RDOŚ oraz PWIS,
- uwagi złożone w ramach postępowania z udziałem społecznym (oraz przedstawiać listę nieuwzględnionych) stosownie w ramach postępowania transgranicznego,
- warunki uzgodnienia z art. 30 ust. 3/art. 34 u.o.p. dokonanego przez RDOŚ względem ustaleń suikzpg przewidujących działania mogące znacząco negatywnie oddziaływać na obszary N2000.

Biorąc pod uwagę skutki postępowania SOOŚ, dla ostatecznej wersji projektu suikzpg należy wskazać, że w dokumencie tym określa się minimalne i maksymalne parametry i wskaźniki urbanistyczne, uwzględniające wymagania ładu przestrzennego, w tym urbanistyki i architektury oraz zrównoważonego rozwoju, tereny do wyłączenia spod zabudowy,

⁴⁸ Odstępstwo od wskazanych warunków jest dopuszczalne, jeżeli na poziomie suikzpg dojdzie do zmiany okoliczności sprawy lub pojawią się nowe dowody w zakresie oceny oddziaływania na obszar N2000.

a także wytyczne określania tych wymagań w mpzp. Co istotne, ustalenia suikzpg, dotyczące zasad ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego i uzdrowisk, powinny w szczególności zawierać wytyczne do ich określania w mpzp. Wytyczne te muszą wynikać m.in. z potrzeb ochrony środowiska, w tym obszarów N2000 (określonych docelowo w PZO/PO tych obszarów).

Po uchwaleniu suikzpg wójt, burmistrz albo prezydent miasta (jako organ opracowujący projekt dokumentu) zobowiązany będzie prowadzić monitoring skutków realizacji postanowień dokumentu w zakresie oddziaływania na środowisko, w tym na sieć N2000 (na zasadach określonych w pisemnym podsumowaniu do suikzpg). Po pierwsze monitoring na tym poziomie powinien stanowić źródło informacji na potrzeby monitoringu środowiskowego dla pzp. Z drugiej strony monitoring oddziaływania ustaleń suikzpg na obszary N2000 powinien bazować na monitoringu z niższych etapów procesu inwestycyjnego (mpzp, decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach oraz decyzji budowlanych jak i innych decyzji inwestycyjnych). Aby właściwie wywiązać się z obowiązku monitoringu wójt, burmistrz albo prezydent miasta powinien występować o przedłożenie wyników monitoringu przez RDOŚ, wojewodów, starostów oraz dyrektorów regionalnych lasów państwowych względem monitoringu przedstawianego tym organom na podstawie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach oraz decyzji budowlanych, a także do właściwych organów względem innych decyzji inwestycyjnych. Wyniki monitoringu prowadzonego względem mpzp oraz przedsięwzięć, dla których decyzję o środowiskowych uwarunkowaniach wydawał organ gminy, będą w zasobie tego organu.

Przyjęcie/zmiana suikzpg bez oceny wpływu na obszar N2000 w przypadku możliwego oddziaływania jego ustaleń na obszary N2000 stanowi pogwałcenie art. 33 ust. 3 u.o.p. W świetle u.p.z.p. wójt, burmistrz albo prezydent miasta przedstawia wojewodzie uchwałę o uchwaleniu suikzpg wraz z załącznikami oraz dokumentacją prac planistycznych w celu oceny ich zgodności z przepisami prawnymi (art. 12. ust. 2 u.p.z.p.). Przedmiotem czynności nadzorczych wojewody jest w tym przypadku nie tylko sama uchwała rady gminy, ale rozstrzygnięcia zawarte w załącznikach do uchwały. Z kolei dokumentacja planistyczna odnosząca się do określonych etapów procedury sporządzania suikzpg pełni funkcję „środków dowodowych”, świadczących o prawidłowości przeprowadzonego postępowania w sprawie suikzpg (T. Bąkowski 2004). Naruszenie zasad sporządzania

suikzpg, istotne naruszenie trybu ich sporządzania, powodują nieważność uchwały rady gminy w całości lub części (art. 28 ust. 1 u.p.z.p.). Rozstrzygnięcie nadzorcze wojewody stwierdzające nieważność uchwał w sprawie suikzpg wydawane jest w przypadku zajścia chociażby jednej z podstaw określonych w art. 28 ust. 1 u.p.z.p.

3.1.4. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego

Ustalenie przeznaczenia terenu, rozmieszczenie inwestycji celu publicznego oraz określenie sposobów zagospodarowania i warunków zabudowy terenu następuje docelowo w mpzp, uchwalanym przez radę gminy. W przypadku braku mpzp dopuszcza się określenie sposobów zagospodarowania i warunków zabudowy terenu w drodze decyzji administracyjnej (tzw. decyzja o wzizt). W przypadku przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, przed tego typu decyzją konieczne jest uzyskanie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach. Decyzja o środowiskowych uwarunkowaniach, w której zawarto stosowne postanowienia (czyli gdy przeprowadzono postępowanie OOS), wiąże z kolei organ wydający decyzję o wzizt.

W mpzp określa się obowiązkowo między innymi przeznaczenie terenów, zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu, granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie, ustalonych na podstawie odrębnych przepisów, a także szczególne warunki zagospodarowania terenów oraz ograniczenia w ich użytkowaniu, w tym zakaz zabudowy.

Zgodnie z art. 46 pkt. 1 u.o.o.s. projekt mpzp wymaga przeprowadzenia SOOS (analogiczny obowiązek dotyczy jego zmiany). Zakres i stopień szczegółowości prognozy SOOS wójt, burmistrz albo prezydent miasta uzgadnia z RDOŚ oraz Państwowym Powiatowym Inspektorem Sanitarnym (dalej jako PPIS).

W przypadku gdy mpzp – jako instrument najniższego szczebla planistycznego (lokalnego) – przewiduje działania mogące znacząco negatywnie oddziaływać na obszary N2000, wówczas zakres prognozy powinien w sposób precyzyjny odnosić się do zagadnień oddziaływania na cele i funkcje tego obszaru. W trakcie prac nad prognozą SOOS należy uwzględnić w szczególności informacje zawarte w prognozach dla suikzpg oraz strategii rozwoju gminy. Projekt mpzp wraz z prognozą SOOS powinien zostać zaopiniowany w ramach oceny strategicznej przez RDOŚ oraz PPIS. W praktyce,

na podstawie u.p.z.p., do kwestii oddziaływania na obszary N2000 mogą odnosić się w formie opinii także wójtowie, burmistrzowie gmin albo prezydenci miast, graniczących z obszarem objętym planem, w zakresie rozmieszczenia inwestycji celu publicznego o znaczeniu lokalnym. Jeżeli z prognozy SOOŚ wynika, że projekt mpzp przewidywał będzie działania mogące znacząco negatywnie oddziaływać na obszary N2000 – wójt, burmistrz albo prezydent miasta zobowiązany jest wystąpić o uzgodnienie RDOŚ. Uzgodnienie RDOŚ dokonywane będzie na podstawie art. 30 ust. 3 u.o.p. w związku z art. 34 u.o.p. (w przypadku gdy określone działania zlokalizowane są w części obszaru N2000) albo tylko na podstawie art. 34 u.o.p. (w przypadku gdy określone działania zlokalizowane są poza obszarem N2000, ale mogą na niego znacząco negatywnie oddziaływać). Warunki uzgodnienia dla mpzp powinny być co do zasady zgodne z warunkami określonymi w uzgodnieniu dla suikzpg⁴⁹ oraz ewentualnie uszczegóławiać zakres, miejsce, termin i sposób wykonania kompensacji przyrodniczej (z zastrzeżeniem możliwości dalszego uszczegółowienia na etapie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach, decyzji budowlanych czy stosownie innych decyzji inwestycyjnych). Uszczegółowienie ustaleń w zakresie kompensacji względem uzgodnienia dla suikzpg może być w praktyce nierealne, gdy procedury w sprawie suikzpg i mpzp będą prowadzone równolegle (z odpowiednio wyprzedzającą procedurą dla suikzpg). W efekcie organ będzie dysponował bowiem tym samym stanem wiedzy. Analogicznie, jak w przypadku suikzpg, konieczne będzie przedstawienie zgód zarządców terenów na przeznaczenie nieruchomości na cele kompensacji, przy czym możliwe będzie wykorzystanie tych samych zgód zarówno na potrzeby postępowania w sprawie suikzpg, jak i mpzp.

Wójt, burmistrz albo prezydent miasta, przyjmując ostateczną wersję projektu mpzp będzie uwzględniał:

- wyniki prognozy SOOŚ,
- opinie przedstawione w ramach SOOŚ przez RDOŚ oraz PPIŚ,
- uwagizłożone w ramach postępowania z udziałem społecznym (oraz przedstawiać będzie listę nieuwzględnionych uwag), oraz postępowania transgranicznego,
- warunki uzgodnienia z art. 30 ust. 3/art. 34 u.o.p. dokonanego przez RDOŚ względem ustaleń mpzp przewidujących działania mogące znacząco negatywnie oddziaływać na obszary N2000

Projekt mpzp uwzględniający uzyskane opinie i uzgodnienia powinien wraz z prognozą SOOŚ zostać

wyłożony do konsultacji społecznych na etapie dyskusji publicznej. Procedura uchwalania mpzp ulegać będzie stosownemu rozszerzeniu w przypadku prowadzenia transgranicznego postępowania SOOŚ.

Przechodząc do zagadnień skutków postępowania SOOŚ dla ostatecznej wersji projektu mpzp należy wskazać na zakres ustaleń, których treść zdeterminowana będzie wynikami SOOŚ (w tym opinią i/lub uzgodnieniem RDOŚ). Będą to w szczególności postanowienia projektu mpzp dotyczące: 1) przeznaczenia terenów, 2) zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, 3) parametrów i wskaźników kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu, w tym gabarytów obiektów oraz wskaźników intensywności zabudowy, 4) szczególnych warunków zagospodarowania terenów oraz ograniczeń w ich użytkowaniu (w tym zakazów zabudowy).

Co się tyczy ustaleń w zakresie przeznaczenia terenów (przeznaczenie podstawowe, uzupełniające i dopuszczalne), to ich treść będzie zależeć od wyników oceny habitatowej, która po pierwsze odzwierciedlona zostanie w prognozie SOOŚ, a po drugie powinna znaleźć odbicie w postanowieniach projektu mpzp odnośnie zasad ochrony przyrody. Zasady te powinny uwzględniać ograniczenia wynikające z potrzeb ochrony obszarów N2000 – albo ustalonych w PZO/PO, a w przypadku ich braku – w opracowaniu ekofizjograficznym, a następnie w prognozie SOOŚ. W przypadku określania zasad przeznaczenia terenów konieczne będzie przedstawienie w kontekście celów i funkcji obszarów N2000 nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w zagospodarowaniu terenów (oraz odpowiednio zasad modernizacji, rozbudowy i budowy systemów komunikacji i infrastruktury technicznej).

Przy przeznaczaniu terenów na poszczególne cele oraz przy określaniu zadań związanych z ich zagospodarowaniem w strukturze wykorzystania terenu należy ustalić proporcje pozwalające na zachowanie lub przywrócenie na nich równowagi przyrodniczej i prawidłowych warunków funkcjonowania obszaru N2000. Te ustalenia również będą wynikać z zasad ochrony przyrody zidentyfikowanych na potrzeby procesu planistycznego. Ustalenie wskazanych proporcji będzie miało miejsce zarówno w sytuacji, gdy nie stwierdzono negatywnego oddziaływania na integralność/spójność obszarów N2000, jak i w przypadku, gdy takie oddziaływania stwierdzono. W pierwszym z przypadków określone

⁴⁹ Odstępstwo od wskazanych warunków jest dopuszczalne, jeżeli na poziomie mpzp dojdzie do zmiany okoliczności sprawy lub pojawią się nowe dowody w zakresie oceny oddziaływania na obszar N2000.

proporcje mają zapobiec negatywnym oddziaływaniom, w drugim natomiast mają je zminimalizować (oczywiście przy zapewnieniu dodatkowej kompensacji przyrodniczej). W efekcie ustalone proporcje będą rzutowały na kształt parametrów i wskaźników kształtowania zabudowy, czyli w szczególności na wielkość powierzchni zabudowy w stosunku do powierzchni działki lub terenu, w tym ustalenia w zakresie powierzchni biologicznie czynnej, a także gabaryty i wysokość projektowanej zabudowy.

W przypadku gdy zidentyfikowane zasady ochrony obszarów N2000 będą wykraczały poza ustalenia w zakresie przeznaczenia terenów oraz parametrów i wskaźników kształtowania zabudowy, konieczne będzie wprowadzenie szczególnych warunków zagospodarowania terenów oraz ograniczeń w ich użytkowaniu.

Wskazane powyżej ustalenia mpzp powinny być zgodne z wytycznymi określonymi w suikzpg – chodzi tu o przedstawione w kontekście N2000 wytyczne w zakresie minimalnych i maksymalnych parametrów i wskaźników urbanistycznych oraz terenów do wyłączenia spod zabudowy.

Po uchwaleniu mpzp wójt, burmistrz albo prezydent miasta (jako organ opracowujący projekt dokumentu) zobowiązany będzie prowadzić monitoring skutków realizacji postanowień dokumentu w zakresie oddziaływania na środowisko, w tym na sieć N2000 (na zasadach określonych w pisemnym podsumowaniu). Monitoring na tym poziomie powinien stanowić źródło informacji na potrzeby monitoringu środowiskowego dla suikzpg oraz być oparty na monitoringu prowadzonym m.in. na podstawie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach, decyzji budowlanych czy stosownie innych decyzji inwestycyjnych. Analogicznie jak w przypadku suikzpg – wójt, burmistrz albo prezydent miasta powinien występować o przedłożenie wyników monitoringu przez RDOŚ, wojewodów, starostów oraz dyrektorów regionalnych lasów państwowych względem monitoringu przedstawianego tym organom na podstawie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach oraz decyzji budowlanych, a także przez właściwe organy względem innych decyzji inwestycyjnych. Wyniki monitoringu prowadzonego względem mpzp oraz przedsięwzięć, dla których decyzję o środowiskowych uwarunkowaniach wydawał organ gminy, będą w zasobie tego organu.

Analogicznie jak w przypadku suikzpg naruszenie zasad oceny habitatowej będzie prowadziło do stwierdzenia nieważności uchwały w postępowaniu nadzorczym.

3.2. Metodyka sporządzania prognoz oddziaływania na środowisko dokumentów planistycznych w kontekście ochrony obszarów Natura 2000

3.2.1. Główne etapy sporządzania prognoz oddziaływania na środowisko

W świetle art. 46 u.o.o.ś. projekty wszystkich dokumentów z zakresu planowania przestrzennego, sporządzanych od szczebla krajowego (kpkz) do lokalnego (mpzp), wymagają przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Prognoza oddziaływania na środowisko stanowi dokument sporządzany w toku przeprowadzania tej oceny. Zgodnie z art. 52 ust. 1 i 2 ww. ustawy, prognoza powinna zostać opracowana stosownie do stanu współczesnej wiedzy i metod oceny oraz dostosowana do zawartości i stopnia szczegółowości ocenianego dokumentu planistycznego, czyli dla kpkz i pzpwp prognozy będą miały charakter bardziej ogólny, oceniając wpływ kierunków polityki przestrzennej na środowisko i obszary N2000, natomiast w przypadku suikzpg i mpzp prognozy będą bardziej szczegółowe, odnosząc się do konkretnych planowanych kierunków i form zagospodarowania przestrzennego. Prognoza powinna także uwzględniać inne prognozy oddziaływania na środowisko, sporządzone dla wcześniej przyjętych dokumentów, powiązanych z ocenianym dokumentem, np. opracowań z zakresu planowania przestrzennego obejmujących sąsiednie województwa, gminy lub mniejsze obszary, czy też planów dotyczących np. polityki ekologicznej lub sposobów wykorzystania przestrzeni (gospodarka: leśna, rolna, wodna, turystyka, energetyka, itp.), sporządzonych dla obszaru objętego ocenianym dokumentem planistycznym. Pomimo pominięcia tego aspektu w przepisach prawnych należy także zwrócić uwagę, że prognoza – jako element oceny strategicznej – powinna również podjąć próbę oceny poprawności ustaleń dokumentu planistycznego z punktu widzenia zasad zrównoważonego rozwoju, które stanowią jedną z kluczowych konstytucyjnych zasad rozwoju Polski.

Zakres prognozy został bardziej szczegółowo przedstawiony w art. 51 ust. 2 u.o.o.ś. Przedstawia on elementy treści prognozy, wymogi w odniesieniu do zakresu charakterystyki, analizy i oceny różnych zagadnień, które powinny być w niej zawarte, oraz wskaźników dotyczących zmian w projekcie dokumentu planistycznego, które powinny wynikać z ustaleń prognozy.

Szczególnie należy podkreślić ten ostatni z elementów prognozy, czyli wskazania, gdyż jej funkcją jest nie tylko stwierdzenie przewidywanych skutków dla środowiska realizacji ustaleń zawartych w dokumencie, ale przede wszystkim zaproponowanie rozwiązań (w tym działań), dzięki którym skutki te mogą zostać wyeliminowane lub złagodzone. Fakt ten podkreślono, gdyż częstą wadą prognoz sporządzanych w Polsce dla dokumentów planistycznych jest koncentracja na samej ocenie oddziaływania na środowisko, przy równoczesnej bagatelizacji wskazań, które mają złagodzić ujemny wpływ ustaleń dokumentu na środowisko. Odrębnym problemem jest rzetelność uwzględniania wskazań prognozy w ostatecznej wersji projektu dokumentu planistycznego, ale ta zależy przede wszystkim od wymogów prawa oraz uświadomienia środowiskowych skutków wprowadzania określonych sposobów zagospodarowania przestrzennego przez projektantów dokumentów planistycznych i przedstawicieli organów zatwierdzających te dokumenty. Ustawowy zakres prognozy oddziaływania na środowisko stał się podstawą dla określenia przedstawionych na ryc. 16 etapów i faz sporządzania prognozy w powiązaniu z trybem oceny oddziaływania na obszary N2000, przeniesionym do polskiego prawa z art. 6 ust. 3 i 4 dyrektywy siedliskowej.

Dla mpzp bardziej precyzyjne warunki sporządzania prognozy określało rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 14 listopada 2002 r. w sprawie szczegółowych warunków, jakim powinna odpowiadać prognoza oddziaływania na środowisko dotycząca projektów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. nr 197, poz. 1667), które przestało obowiązywać w 2007 roku. Pomimo utraty mocy prawnej niektóre wskazania tego rozporządzenia dotyczące zakresu prognozy dla mpzp oraz materiałów niezbędnych do jej sporządzenia mogą być nadal wykorzystywane, przy zastrzeżeniu, że należy je poszerzyć w szczególności o ocenę oddziaływania na obszary N2000. Aktualnie, delegację do wydania nowego rozporządzenia w tym przedmiocie posiada minister właściwy do spraw budownictwa, gospodarki przestrzennej i mieszkalnictwa.

Sporządzona według zaleceń zawartych w niniejszym podręczniku prognoza oddziaływania na środowisko projektu dokumentu planistycznego, powinna obejmować cztery części podstawowe i piątą – podsumowującą, na które składają się etapy (ryc. 16):

I. Dokumentacyjno-analityczny, polegający na określeniu metod sporządzania prognozy, omówieniu treści ocenianego projektu dokumentu planistycznego oraz celów sformułowanych w in-

nych przyjętych lub wcześniej przygotowanych dokumentach dotyczących przestrzeni przedmiotowego obszaru, a także na charakterystyce stanu środowiska oraz problemów ochrony środowiska (szczególnie odnoszących się do obszarów i obiektów chronionych w świetle u.o.p.) w obszarze objętym opracowaniem.

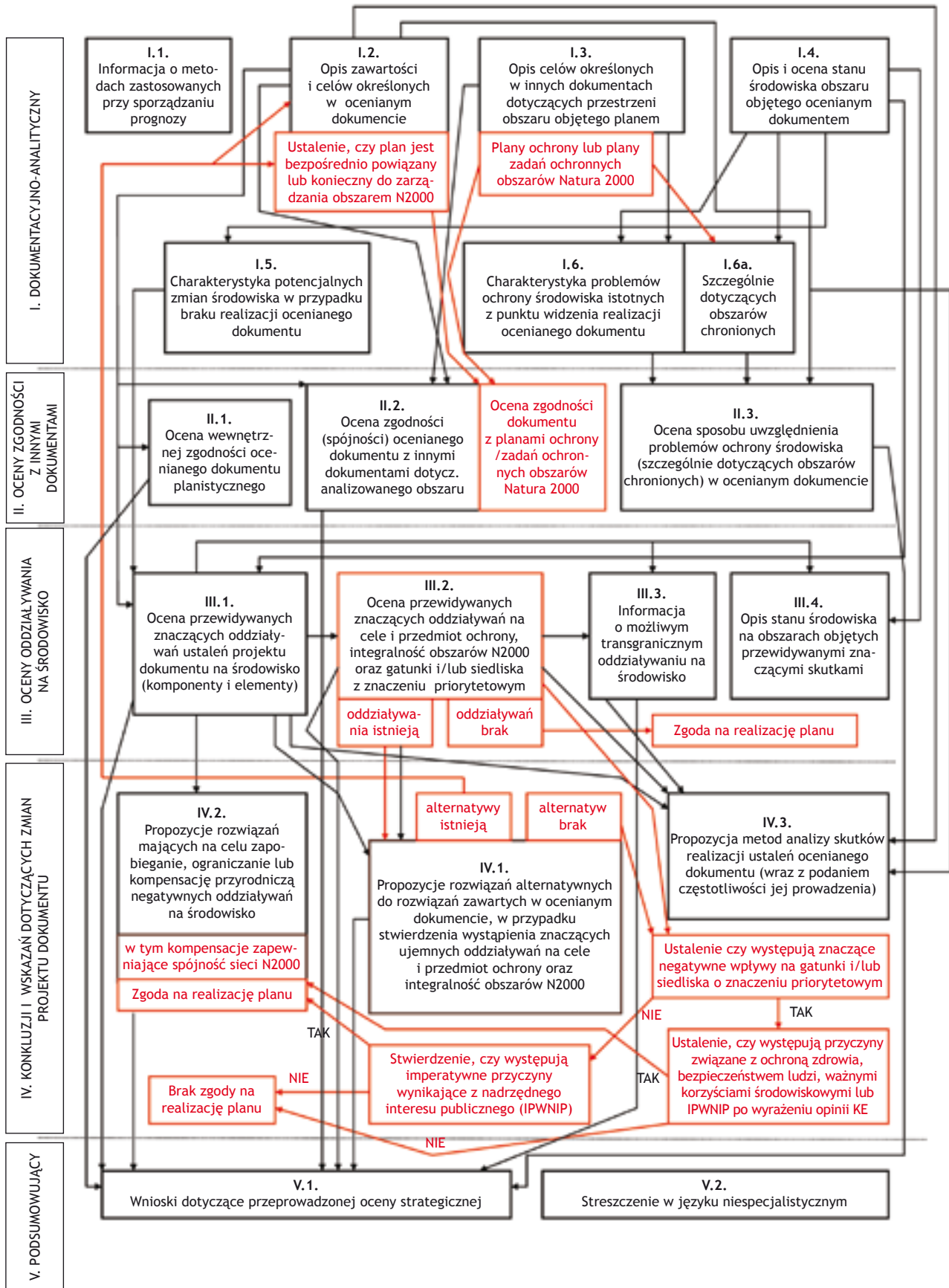
II. Oceny zgodności z innymi dokumentami, polegającej na ocenie wewnętrznej zgodności dokumentu, sposobu uwzględnienia w analizowanym dokumencie celów (w szczególności dotyczących ochrony środowiska) sformułowanych w innych dokumentach dotyczących opracowywanego obszaru, a co za tym idzie zgodności projektowanego dokumentu z ustaleniami innych dokumentów, a także ocenie sposobu uwzględnienia w ocenianym dokumencie problemów ochrony środowiska występujących na analizowanym obszarze, szczególnie dotyczących ochrony przyrody, w celu stwierdzenia, czy te problemy zostały uwzględnione w wystarczającym zakresie i czy znaleziono dla nich satysfakcjonujące rozwiązania w ramach ocenianego dokumentu.

III. Oceny oddziaływania na środowisko, która obejmuje określenie przewidywanych znaczących oddziaływań na poszczególne komponenty środowiska przyrodniczego, ludzi oraz wybrane elementy środowiska „zbudowanego”, oraz na cele i przedmiot ochrony, jak i integralność oraz spójność obszarów N2000; sformułowanie tej oceny umożliwi także podanie informacji o możliwym transgranicznym oddziaływaniu na środowisko, jak i opis stanu środowiska na obszarach objętych przewidywanym znaczącym oddziaływaniem;

IV. Konkluzji i wskazań dotyczących zmian projektu dokumentu, stanowiących kluczowe wnioski z przeprowadzonej oceny, zawierające w szczególności charakterystykę oddziaływań i ich istotności (w tym dla gatunków i siedlisk o znaczeniu priorytetowym) oraz propozycje: 1) działań łagodzących, 2) rozwiązań alternatywnych w stosunku do zawartych w ocenianym dokumencie w tym odrębnie dla działań mogących powodować znaczące negatywne skutki dla celów i przedmiotów ochrony oraz integralności i spójności obszarów N2000, 3) działań kompensujących negatywne skutki dla środowiska, a szczególnie dla obszarów N2000, 4) metod monitorowania skutków realizacji ustaleń ocenianego dokumentu planistycznego dla środowiska.

V. Podsumowujący, zawierający wnioski z wcześniej przeprowadzonych etapów, przede wszystkim

Ryc.16. Etapy i fazy sporządzania prognozy oddziaływania na środowisko dokumentu planistycznego

syntetyczny opis stwierdzonych przewidywanych znaczących oddziaływań na środowisko lub ich braku wraz z uzasadnieniem oceny oraz środków zaproponowanych w celu likwidacji, ograniczenia lub kompensacji tych oddziaływań oraz uzasadnienie wyboru tych środków; prognozę kończy streszczenie w języku niespecjalistycznym.

Zaproponowany etapowy sposób sporządzania prognozy jest możliwy do zastosowania także dla oceny strategicznej dla obszarów N2000 przeprowadzanej w trybie art. 6 ust. 3 i 4 dyrektywy siedliskowej. Kluczowe fazy prognozy oddziaływania na obszary N2000 na podstawie tych przepisów pokazano na ryc. 16 w kolorze czerwonym. Odnosząc je do pięciu sformułowanych wyżej etapów, można stwierdzić, że:

- w etapie I powinna zostać dokonana kwalifikacja, polegająca na stwierdzeniu, czy dokument planistyczny jest bezpośrednio powiązany z ochroną obszaru N2000 lub konieczny do zarządzania tym obszarem – można z góry stwierdzić, że dokumenty planistyczne stanowiące przedmiot niniejszego podręcznika, nigdy w całości, a tylko niekiedy w części, będą służyły tym celom;
- w etapie II powinna zostać oceniona zgodność planowanego dokumentu z ustaleniami planów ochrony lub planów zadań ochronnych obszarów N2000, a jeśli nie zostały one opracowane, to z planami ochrony przyrody wykonanymi dla innych form ochrony przyrody, które pokrywają się z obszarami N2000;
- w etapie III powinna zostać przeprowadzona ocena oddziaływania planowanych kierunków i form zagospodarowania przestrzennego na cele ochrony, siedliska, gatunki i integralność oraz spójność obszarów N2000, która doprowadzi do stwierdzenia istnienia lub braku znaczących negatywnych oddziaływań na te obszary. W przypadku ich braku, z punktu widzenia skutków dla obszarów N2000, planowane zagospodarowanie może być zrealizowane⁵⁰. Natomiast w przypadku ich istnienia przystępuje się do realizacji następnego etapu prognozy;
- w etapie IV następuje podsumowanie etapu III oraz stosownie analiza możliwych do realizacji alternatyw dla proponowanych w projekcie dokumentu zagospodarowania działań mogących znacząco oddziaływać na obszary N2000 (pod warunkiem że oddziaływań tych nie da się odpowiednio

ograniczyć). Jeśli rozwiązania alternatywne istnieją, należy dokonać ich oceny strategicznej, rozpoczynając od etapu I prognozy. Jeśli nie, to należy ustalić w porozumieniu z organem planistycznym czy za planowanymi funkcjami przemawiają nadrzędne interesy publiczne. Projekt może być procedowany w pierwotnym kształcie, tylko jeżeli względem analizowanym działań odpowiedź będzie twierdząca. Jeżeli z kolei stwierdzono, że dojdzie do negatywnych oddziaływań na gatunki lub siedliska priorytetowe należy w porozumieniu z organem planistycznym stwierdzić, czy planowane funkcje realizują interesy ochrony zdrowia, bezpieczeństwa państwa lub przyniosą nadrzędne korzyści środowiskowe. Jeżeli tak – projekt dokumentu może być dalej procedowany. Jeżeli nie – należy wykazać inne nadrzędne interesy publiczne oraz zasięgnąć opinii KE. Tylko po spełnieniu powyższych przesłanek można dopuścić realizację planowanych funkcji mogących znacząco negatywnie oddziaływać na integralność obszaru N2000/gatunki i siedliska priorytetowe, przy czym wykonawcy prognozy muszą zaproponować środki kompensujące, które będą w stanie zachować spójność sieci N2000. Z kolei propozycje środków monitorujących oddziaływanie powinny odnosić się m.in. do skuteczności działań łagodzących oraz kompensujących.

- w etapie V wskazane jest odrębne przedstawienie wniosków w zakresie oceny oddziaływania na środowisko i proponowanych działań w odniesieniu do obszarów N2000 oraz pozostałych komponentów i cech środowiska, będących przedmiotem oceny strategicznej.

3.2.2. Problemy sporządzania prognoz oddziaływania na obszary Natura 2000

W ramach zaproponowanego trybu sporządzania prognoz oddziaływania na środowisko w części dotyczącej wpływu na obszary N2000, istotny jest problem kwalifikowania dokumentów planistycznych do przeprowadzenia tej oceny. Dyskusji nie podlega konieczność jej wykonania w przypadku, gdy obszary N2000 są położone w obrębie terytorium objętego opracowaniem dokumentu. Natomiast w przypadku obszarów N2000 położonych poza zasięgiem objętym dokumentem planistycznym, wskazanie konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na

⁵⁰ co nie oznacza, że prognozowane oddziaływanie planowanego zagospodarowania na inne elementy środowiska przyrodniczego lub zbudowanego albo ludzi nie może doprowadzić do konkluzji, iż zagospodarowanie nie może być wprowadzone (zrealizowane).

środowisko w odniesieniu do tych obszarów, powinno zostać dokonane w ramach uzgodnienia zakresu i stopnia szczegółowości informacji wymaganych w prognozie w trybie art. 53 u.o.p. Uzgodnienia tego dokonuje:

- dla kpzk – GDOŚ i Główny Inspektor Sanitarny;
- dla pzpw i suikzpg – RDOŚ i PWIS;
- dla mpzp – RDOŚ i PPIS.

W trakcie kwalifikacji stanowiącej część przedmiotu tego uzgodnienia w zakresie dotyczącym konieczności uwzględnienia w prognozie obszarów N2000 położonych poza terenem objętym dokumentem planistycznym, należy wziąć pod uwagę dwie podstawowe grupy kryteriów:

- odległość terenu objętego dokumentem planistycznym od obszaru N2000;
- związek funkcjonalny terenu objętego dokumentem z obszarami N2000 (M. Kistowski, 2006).

Kryterium odległości jest bardziej subiektywne. Stosuje się je, przyjmując założenie, że im bliżej terenu opracowania znajduje się obszar N2000, tym oddziaływanie ustaleń dokumentu na ten obszar może być silniejsze (potencjalnie bardziej negatywne). Założenie to nie bierze pod uwagę „siły” tego oddziaływania, a więc korzystniej jest, gdy kryterium odległości jest stosowane łącznie z kryterium funkcjonalnym. W odniesieniu do kryterium odległości, można przyjąć wstępne założenie polegające na tym, że w zależności od poziomu planowania przestrzennego rozważa się uwzględnienie obszarów N2000 położonych w określonej odległości od granic obszaru objętego dokumentem, np. dla pzpw – do 20 lub 50 km, dla suikzpg – 5 lub 10 km, a dla mpzp – 2 lub 5 km. Zawęża to pole poszukiwań obszarów N2000, które potencjalnie mogą podlegać oddziaływaniom planowanych kierunków i form zagospodarowania, jednak kolejnym krokiem musi wówczas być zastosowanie kryterium związku funkcjonalnego, aby dokonać dalszej selekcji obszarów. Ograniczenie zasięgu poszukiwań do określonej strefy nie oznacza też, że nie może się zdarzyć przypadek znaczącego wpływu planowanych działań na obszar N2000, położony poza tą wyznaczoną strefą. Pojawia się więc dylemat, który w przypadku każdego ocenianego dokumentu należy rozwiązać indywidualnie, kierując się maksymalną racjonalnością: jak dużo obszarów N2000 położonych poza obszarem objętym dokumentem podać tej kwalifikacji? Nie jest ani możliwe, ani celowe objęcie nią wszystkich obszarów N2000 położonych np. w całym państwie lub regionie biogeograficznym. Z drugiej strony nie można zaakceptować rozwiązań

stosowanych w niektórych państwach UE, polegających na rozpatrywaniu potencjalnych oddziaływań tylko na obszar N2000 położony najbliżej granic analizowanego terenu.

Przedstawiony dylemat częściowo może zostać rozwiązany przy zastosowaniu kryterium związku funkcjonalnego, z uwzględnieniem funkcji, które mają być wprowadzone zgodnie z projektem dokumentu planistycznego. Kryterium to jest przydatne do zastosowania szczególnie w przypadku prognozy dla suikzpg i mpzp. Negatywne skutki oddziaływania różnych form zagospodarowania przestrzennego na środowisko mogą być przenoszone w przestrzeni przede wszystkim w obiegu wodnym (powierzchniowym lub podziemnym), atmosferycznym lub denudacyjnym (grawitacyjnym) na powierzchnię terenu. Ze względu na ukształtowanie terenu Polski denudacyjne przenoszenie skutków antropopresji odbywa się z reguły na niewielkie odległości, do kilku kilometrów (z wyjątkiem terenów górskich i wyżynnych). Natomiast znacznie szerszy zasięg może mieć występowanie fizycznych, chemicznych i biologicznych skutków antropopresji, przenoszonych w obiegu wodnym i powietrznym. Na zasięg pierwszego z nich wpływa głównie układ sieci hydrograficznej (cieków, jezior, mokradeł) oraz układ topograficznych i hydrogeologicznych działów wodnych, a drugi zależy od cyrkulacji atmosferycznej i układu pól barycznych, skutkujących występowaniem wiatrów o określonych prędkościach i kierunkach. Pozostałe czynniki, które mają mniejszy wpływ na przestrzenną transformację skutków antropopresji, przedstawiono w tabeli 3. Uwzględniając wpływ oddziaływań przenoszonych w obiegu wodnym, należy szczególnie dokładnie przeanalizować obszary N2000 położone w tej samej zlewni, co teren objęty dokumentem planistycznym, znajdujące się hydrograficznie poniżej tego terenu, w dnach dolin, korytach rzecznych i w obrębie przepływowych jezior. Przeprowadzając niniejszą kwalifikację, należy uwzględnić formy antropopresji, które może spowodować wprowadzenie określonych typów zagospodarowania, biorąc pod uwagę czynniki (woda, wiatr, denudacja), przenoszące ich skutki w przestrzeni. W zależności od zasięgu ich oddziaływania, w odpowiadającej im odległości należy poszukiwać obszarów N2000 potencjalnie narażonych na negatywne skutki oddziaływań.

Należy przyjąć, że w wariantcie idealnym w przypadku poprawnie sporządzonego opracowania ekofizjograficznego lub analiz uwarunkowań przyrodniczych dla kpzk, zgodnie z metodyką przedstawioną w części II niniejszego podręcznika, oraz pełnego

uwzględnienia tych opracowań w projekcie dokumentu planistycznego, negatywne skutki wprowadzenia planowanych kierunków i form zagospodarowania dla środowiska i obszarów N2000, nie powinny wystąpić (scenariusz idealny najtrudniej będzie zrealizować w przypadku przedsięwzięć z zakresu infrastruktury liniowej oraz gospodarki wodnej). Jednak w praktyce taka idealna sytuacja ma miejsce bardzo rzadko. **Dlatego – z jednej strony – znaczenie opracowania ekofizjograficznego jest bardzo duże, gdyż to ono powinno umożliwić eliminację ujemnych skutków projektowanych działań już na etapie planowania, jednak z drugiej strony – nie do przecenienia jest także rola prognozy oddziaływania na środowisko, która pełni funkcję „kontrolną” w odniesieniu do zgodności tych działań (kierunków i form zagospodarowania) z uwarunkowaniami przyrodniczymi.** Znaczna część ustaleń dokonanych we wcześniej sporządzonym opracowaniu ekofizjograficznym powinna zostać wykorzystana w trakcie sporządzania prognozy. Dlatego potrzeba gromadzenia podstawowych informacji, w tym terenowych, w przypadku prognozy jest z reguły znacznie mniejsza niż dla ekofizjografii, chyba że upłynął znaczny okres między sporządzaniem ekofizjografii i prognozy (co najmniej dwa lata). Prognoza wykorzystuje przede wszystkim wcześniej zgromadzone informacje, konfrontując je z ustaleniami projektu dokumentu planistycznego.

Ze względu na stopień szczegółowości ustaleń ocenianych dokumentów, w związku z którym kpzk i pzpw mają charakter ogólny i formułowane są w nich kierunki polityki przestrzennej, a suikzpg i mpzp są bardziej szczegółowe i proponują konkretne formy (typy) zagospodarowania przestrzennego – omówienie zakresu poszczególnych etapów i faz sporządzania prognozy zostanie dokonane dla dwóch poziomów szczegółowości: krajowego i wojewódzkiego łącznie oraz gminnego i miejscowego łącznie. Wynika to także z charakteru metod stosowanych dla tych dwóch grup prognoz. Dla potrzeb kpzk i pzpw należy stosować metody typowe dla strategicznych ocen oddziaływania na środowisko: opisowe, macierzowe, wskaźnikowe. W prognozach dla suikzpg i mpzp, zakres stosowanych metod powinien być znacznie poszerzony, w szczególności o metody kartograficzne i modelowanie matematyczno-przestrzenne skutków rozprzestrzeniania się (dyspersji) prognozowanych oddziaływań w środowisku. Część metod stosowanych na tym poziomie jest zbieżna z metodami oceny wpływu przedsięwzięć na środowisko, wykorzystywanymi w raportach ich oddziaływania na środowisko.

3.2.3. Zakres prognoz oddziaływania dokumentów planistycznych na środowisko ze szczególnym uwzględnieniem obszarów Natura 2000

3.2.3.1. Etap I – dokumentacyjno-analityczny

Polega on na sformułowaniu metod prognozy oraz zgromadzeniu i wstępnym przeanalizowaniu wszystkich materiałów niezbędnych do sporządzenia prognozy, łącznie z projektem ocenianego dokumentu planistycznego. Etap ten obejmuje sześć niżej opisanych faz.

I.1. Informacje o metodach zastosowanych przy sporządzaniu prognozy (jakie metody mają zostać użyte w trakcie sporządzania prognozy?) – wskazane jest, aby opis metod poprzedził schemat przebiegu prac nad prognozą, podobny do takiego, jak przedstawiono na ryc. 16. Rozdział metodyczny powinien wyjaśniać, jakie metody zastosowano w prognozie (np. opisowe, wskaźnikowe, macierzowe, modelowanie) wraz z omówieniem problemów i poziomu niepewności związanych z ich zastosowaniem oraz przypuszczalnego stopnia subiektywizmu oceny (szczególnie przy ocenach jakościowych i pseudoilościowych – bonitacyjnych). Jeśli stosowano konkretne skale ocen (porządkowe, nominalne), należy dokładnie wyjaśnić, co oznaczają poszczególne stopnie oceny w tych skalach, czy dotyczą one kierunku oddziaływań (negatywne, pozytywne), czy też siły oddziaływań (np. słabe, umiarkowane, silne). W miarę możliwości należy wskazać, jakie były kryteria oceny siły i kierunku oddziaływań na środowisko oraz obszary N2000, a także z jakich źródeł i doświadczeń skorzystano, opracowując metodykę prognozy. Jeśli w całości, bez istotnych zmian, wykorzystano metodę opublikowaną (zastosowaną) w innym opracowaniu, można się do niego odnieść (podać źródło) bez szczegółowego omówienia metody pod warunkiem, że opracowanie to jest szerzej dostępne (najlepiej opublikowane). Jest to istotne, gdyż w przypadku braku możliwości zapoznania się z opisem zastosowanej metody, nie ma pełnej możliwości zweryfikowania poprawności jej zastosowania. W przypadku przeprowadzenia oceny oddziaływania na obszary N2000 wskazane jest odrębne opisanie metod tej oceny, chyba że były one takie same jak dla oceny wpływu na pozostałe komponenty środowiska.

Poziom krajowy i wojewódzki

Metody oceny oddziaływania na obszary N2000 są z reguły zbliżone do zastosowanych dla oceny wpływu na inne elementy środowiska. Mają one z reguły

charakter metod opisowych, macierzowych i wskaźnikowych. Są stosunkowo ogólne i mają dość subiektywny charakter, wykorzystując skale bonitacyjne.

Poziom gminny i lokalny

Metody stosowane w celu oceny oddziaływania na obszary N2000 są z reguły zbieżne z metodami oceny wpływu na szatę roślinną oraz gatunki roślin i zwierząt, a w przypadku siedlisk na pozostałe komponenty środowiska przyrodniczego (głównie wody, gleby, podłoże geologiczne). Powinny one mieć charakter bardziej ilościowy niż w przypadku ocen dla poprzedniego poziomu.

I.2. Opis zawartości ocenianego dokumentu planistycznego ze szczególnym uwzględnieniem zawartych w nim celów (jakie są ustalenia dokumentu planistycznego, a szczególnie, jakie planowane kierunki i formy zagospodarowania przestrzennego zostały w nim określone?) – należy przedstawić strukturę dokumentu (jakie rozdziały zawiera), podać przez kogo i w jakim okresie został opracowany, wymienić najważniejsze załączone do niego opracowania kartograficzne (jakich zagadnień dotyczą i w jakich podziałkach zostały wykonane) oraz wskazać, które jego części i załączniki stanowiły podstawowy przedmiot oceny zawartej w prognozie. Jeśli w dokumencie określono horyzont czasowy jego realizacji, także należy go wymienić. Z punktu widzenia ochrony obszarów N2000 podstawowym celem tej fazy jest stwierdzenie, czy projekt dokumentu planistycznego zawiera ustalenia bezpośrednio odnoszące się do obszarów N2000, a jeśli tak – to czy są one bezpośrednio powiązane z ochroną lub konieczne do zarządzania tą ochroną w obszarze N2000. Co do zasady dokumenty z zakresu planowania przestrzennego nie będą zawierały wskazań, które służyłyby **tylko** celom ochrony obszarów N2000 (z wyjątkiem sytuacji, gdy np. przyjęcie mpzp ma służyć zapewnieniu kompensacji – np. poprzez wzmocnienie siedliska). W związku z tym wszystkie te dokumenty powinny być wstępnie traktowane jako takie – których ustalenia mogą oddziaływać na obszary N2000. Mimo to należy rozpoznać, czy w dokumencie są zawarte ustalenia, które mogą być związane z ochroną tych obszarów, ponieważ nie wymagają one przeprowadzenia oceny wpływu na te obszary.

Poziom krajowy i wojewódzki

Na poziomie kpzk i pzpw ustalenia dokumentów mają charakter polityk, wyznaczających ogólne kierunki zagospodarowania przestrzennego. Z reguły formułowany jest także generalny cel (wizja, misja) koncepcji lub planu, który powinien być podany w prognozie. Następnie są określone cele strategicz-

ne, cele cząstkowe lub kierunki działań oraz działania i instrumenty (narzędzia), służące realizacji tych kierunków i celów. Prognoza powinna je omawiać, gdyż wiedza o nich będzie niezbędna do przeprowadzenia ocen w etapie II i III. Przedstawione cele, kierunki i działania są odnoszone do całego obszaru objętego dokumentem (kraj, województwo) lub do dużych części tego obszaru, dlatego niemożliwa lub bardzo trudna do przeprowadzenia (obciążona wysoką niepewnością) jest ocena wpływu na konkretne gatunki i siedliska stanowiące przedmiot ochrony w obszarach N2000. Ocena może dotyczyć przede wszystkim zgodności planowanych kierunków i zasad zagospodarowania z celami i zasadami ochrony obszarów N2000 oraz – szczególnie w przypadku infrastruktury liniowej – wpływu planowanych kierunków zagospodarowania na spójność tej sieci.

Poziom gminny i lokalny

Dla suikzpg i mpzp ustalenia mają charakter szczegółowy. Co prawda w ramach studium dla gminy często formułuje się – podobnie jak dla dokumentów dla poprzednich poziomów – pewne kierunki polityki przestrzennej, ale następnie są one przekładane, tak jak w mpzp, na konkretne planowane formy zagospodarowania przestrzennego, których lokalizacja jest jednoznacznie przedstawiana w formie kartograficznej. W prognozie oddziaływania ustaleń suikzpg lub mpzp te planowane formy zagospodarowania powinny zostać przedstawione dla każdego wydzielonego fragmentu terenu o określonym przeznaczeniu (tereny takie są z reguły opisywane kodami liczbowymi i literowymi). Dla poszczególnych form zagospodarowania (np. tereny zabudowy mieszkaniowej jedno- lub wielorodzinnej, przemysłowej, usługowej, tereny rekreacyjno-sportowe, tereny rolnicze, lasy, drogi), w dokumencie planistycznym powinny zostać sformułowane zasady zagospodarowania – w suikzpg są one najczęściej określane dla różnych typów zagospodarowania planowanych do realizacji w różnych częściach gminy, a w mpzp dotyczą one poszczególnych fragmentów terenu o zróżnicowanych funkcjach, które są charakteryzowane np. w postaci tzw. kart terenu. Zasady te dotyczą: kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu, systemów komunikacyjnych i infrastruktury technicznej, ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, ochrony dziedzictwa kulturowego, ochrony środowiska, w tym przyrody, ochrony i kształtowania przestrzeni publicznych. Prognoza powinna prezentować te zasady, szczególnie odnoszące się do ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego i kulturowego, gdyż mogą one mieć znaczenie dla ochrony obszarów N2000.

I.3. Opis celów określonych w innych dokumentach dotyczących przestrzeni obszaru objętego dokumentem planistycznym (jakie cele zostały przyjęte w innych dokumentach dotyczących obszaru objętego opracowaniem?) – etap ten wymaga przeanalizowania innych dokumentów o charakterze planów, polityk, programów i strategii, dotyczących obszaru objętego opracowaniem planistycznym, w szczególności dokumentów, których ustalenia mogą mieć wpływ na stan środowiska oraz warunki równoważenia rozwoju tego obszaru lub też generalnie odnoszą się do działalności prowadzonej w przestrzeni przyrodniczej. Z zasady analizie będą podlegały dokumenty dotyczące poziomu przestrzeni, dla którego opracowano dokument planistyczny i wszystkich wyższych poziomów. Dlatego największy zakres koniecznych do przeanalizowania dokumentów będzie wymagany dla prognozy mpzp, gdyż obejmą one opracowania sporządzone na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym. Konieczność uwzględniania dokumentów sporządzonych na szczeblu krajowym i międzynarodowym istnieje wówczas, gdy analizowany obszar pełni jakieś funkcje istotne na tych poziomach (np. jest chroniony w myśl konwencji i programów międzynarodowych, znajduje się w obrębie korytarzy ekologicznych wysokiej rangi, stanowi obszar tranzytu ważnych szlaków komunikacyjnych). Analizie powinny podlegać szczególnie dokumenty dotyczące działań wpływających na przestrzeń obszaru objętego dokumentem planistycznym, a więc takich jak ochrona środowiska, rolnictwo, gospodarka leśna, gospodarka wodna, transport, energetyka, turystyka. Nie zawsze jest konieczna analiza całości tych dokumentów strategicznych, a należy skoncentrować się na ustaleniach, które dotyczą kwestii środowiska, rozwoju zrównoważonego i zagospodarowania przestrzennego. Jednak w przypadku wielu dokumentów większość ustaleń dotyczy właśnie tych kwestii. Szczegółowa analiza dokumentów jest niezbędna po to, aby w fazie II.2 prognozy dokonać oceny zgodności (spójności) ustaleń ocenianego dokumentu z ich wskazaniem, a także w celu określenia skumulowanych oddziaływań na środowisko w fazie III.1 i III.2. W tej ostatniej ocenie pomocne mogą być także prognozy oddziaływania na środowisko innych dokumentów, a w przypadku suikzpg oraz szczególnie mpzp – raporty o oddziaływaniu na środowisko przedsięwzięć istniejących lub planowanych do realizacji w analizowanym obszarze (jeżeli już zostały opracowane i upublicznione). W prognozie należy wymienić cele określone w tych dokumentach (sformułowane na różnych poziomach szczegółowości), a także działania i zasady, które mogą mieć wpływ na zadania planowane do realizacji w dokumencie planistycznym. Zróżnicowany poziom

szczegółowości tych dokumentów, wynikający głównie z wielkości obszaru, dla którego zostały opracowane, powoduje, że ich ustalenia będą miały charakter od bardzo ogólnego do bardzo szczegółowego, wskazując np. na poziomie gminy konkretne przedsięwzięcia. Dlatego należy umiejętnie wybrać tylko te ustalenia, które mogą mieć związek z polityką przestrzenną na danym obszarze, aby nie było ich zbyt dużo.

Poziom krajowy i wojewódzki

W przypadku kpzk wymagana jest analiza planów, polityk, programów i strategii, a także wybranych aktów prawnych, przyjętych na poziomie międzynarodowym i krajowym. Na poziomie międzynarodowym mogą być wzięte pod uwagę odpowiednie polityki przekrojowe i sektorowe, opracowane przez organy Unii Europejskiej (dalej jako UE), o ile nie zostały one dotychczas zaimplementowane do polityk krajowych na szczeblu państwa, a powinny być brane pod uwagę przy planowaniu rozwoju regionu, szczególnie w aspekcie przestrzennym. Należy też wziąć pod uwagę dyrektywy UE oraz przyjęte przez Polskę konwencje międzynarodowe związane z ochroną środowiska i polityką przestrzenną. Z poziomu krajowego należy uwzględnić: dokumenty dotyczące strategicznego rozwoju państwa, politykę ekologiczną państwa, narodową strategię gospodarowania wodami, krajowy program wodno-środowiskowy oraz inne programy i polityki sektorowe dotyczące m.in.: gospodarki odpadami, gospodarki wodnej, transportu, energetyki, rolnictwa, gospodarki leśnej, przemysłu, turystyki. Z punktu widzenia ochrony obszarów N2000 ważny dokument stanowi „Krajowa strategia ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej oraz program działań na lata 2007–2013” (2007). Należy też uwzględnić plany w zakresie poszerzania zasięgu przestrzennego sieci N2000, przy czym nie istnieje żaden spójny dokument w tym zakresie, a jest ono dokonywane sukcesywnie wraz z poszerzeniem się wiedzy dotyczącej siedlisk i gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. Dla pzp, poza wyżej wymienionymi dokumentami, należy uwzględnić: programy ochrony środowiska, plany gospodarki odpadami, plany gospodarowania wodami w zlewniach, strategię rozwoju turystyki, transportu, energetyki, strategię rozwoju regionalnego i będące ich rozwinięciem programy rozwoju regionów.

Poziom gminny i lokalny

W odniesieniu do suikzpg oraz mpzp należy uwzględnić wybrane dokumenty sporządzone dla poziomu międzynarodowego, państwowego i wojewódzkiego oraz plany, polityki, programy i strategię sporządzone na poziomie powiatowym i gminnym.

W szczególności należą do nich: strategie rozwoju, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska, plany gospodarki odpadami, programy ochrony dla obszarów chronionych na podstawie u.o.p., programy ochrony powietrza i ochrony przed hałasem i inne opracowania planistyczne dotyczące ochrony środowiska gospodarki leśnej, rolnej, wodnej, transportu, energetyki, turystyki. Plan miejscowy powinien wykazywać zgodność z suikzpg, a suikzpg oraz mpzp powinny być zgodne z ustaleniami pzp w zakresie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym. Oprócz dokumentów dotyczących obszaru objętego opracowaniem planistycznym i prognozą, dla poziomu gminnego należy także uwzględnić zatwierdzone wcześniej suikzpg dla sąsiednich gmin, a dla poziomu lokalnego mpzp dla obszarów sąsiadujących z opracowywanym terenem. Z punktu widzenia ochrony obszarów N2000 najważniejsze jest przeanalizowanie planów ochrony lub planów zadań ochronnych tych obszarów, a jeśli nie zostały one dotychczas opracowane, to planów ochrony innych form ochrony przyrody, w obrębie których obszary N2000 są położone. Ważne, aby przedstawić w formie kartograficznej ustalenia dokumentów, których lokalizacja posiada prezentację przestrzenną i które mają być realizowane w obrębie lub sąsiedztwie obszarów N2000.

I.4. Opis i ocena stanu środowiska obszaru objętego opracowaniem planistycznym (jaka jest struktura środowiska obszaru objętego opracowaniem i jakie procesy przyrodnicze zachodzą w jego obrębie, jaki jest stan jego środowiska oraz jakie formy i zasady ochrony środowiska zostały wprowadzone na tym terenie?) – faza ta obejmuje szeroką charakterystykę środowiska przyrodniczego obszaru objętego dokumentem planistycznym, dla której główne źródło informacji stanowią dane zgromadzone w I etapie opracowania ekofizjograficznego, dotyczące: struktury i funkcjonowania środowiska, form i zasad jego ochrony, sposobów zagospodarowania i użytkowania terenu, przyczyn (źródeł antropopresji) i skutków antropogenicznych zmian w środowisku (jego jakości) oraz dotychczasowych zmian zachodzących w środowisku. Dobrze opracowana ekofizjografia powinna stanowić wystarczające źródło danych dla opracowania tej fazy prognozy, przy czym – nie jest celowe przeniesienie całej jej zawartości do prognozy – ale tylko wybranie faktów, które mają znaczenie dla prognozowania oddziaływania na środowisko. Jeśli od opracowania upłynął dłuższy okres (np. ponad dwa lata), należy sprawdzić, czy w środowisku obszaru opracowania zaszły w tym czasie jakieś istotne zmiany, a jeśli tak – to należy do-

konać aktualizacji danych. Należy pamiętać, że zakres prognozy jest szerszy pod względem analizowanych elementów niż opracowania ekofizjograficznego i obejmuje także wpływ na ludzi, zabytki i dobra materialne. Dlatego należy uzupełnić dane dotyczące tych elementów, charakteryzując ich rozkład przestrzenny z dokładnością odpowiadającą skali dokumentu planistycznego. Nie mają one jednak istotnych związków z oceną oddziaływania na obszary N2000. Szczególnie ważne w związku z tą oceną jest przeniesienie z opracowania ekofizjograficznego danych dotyczących obszarów N2000. Do charakterystyki przeprowadzonej w niniejszej fazie można zastosować metody opisowe i wskaźnikowe. Do charakterystyki zmian zachodzących w środowisku można zastosować porównanie danych pochodzących z kilku kolejnych lat lub interwałów, w których są gromadzone.

Poziom krajowy i wojewódzki

Na poziomie krajowym i wojewódzkim, oprócz charakterystyki opisowej można zastosować szereg wskaźników, które obrazują stan i jakość środowiska oraz powodowaną na środowisko presję antropogeniczną. Przykłady takich wskaźników, które można zastosować do oceny stanu wielkości zasobów środowiska, presji antropogenicznej oraz jego jakości, przedstawiono w tabeli 6. Większość danych potrzebnych do obliczenia wskaźników jest gromadzona w systemie statystyki państwowej (GUS, Ochrona Środowiska).

Zmiany w stanie zagospodarowania i użytkowania terenu mogą być określone przy zastosowaniu analizy porównawczej struktury użytkowania ziemi w układzie powiatów lub gmin, z uwzględnieniem takich form, jak: użytki rolne (w tym łąki i pastwiska), grunty leśne, wody śródlądowe, tereny osiedlowe (mieszkalniowe, przemysłowe, rekreacji i wypoczynku), tereny komunikacyjne (drogowe i kolejowe), użytki kopalne. Dane są dostępne także w roczniku GUS Ochrona Środowiska.

Poziom gminny i lokalny

Dla suikzpg i mpzp charakterystyka ta powinna mieć głównie formę opisową i kartograficzną. Możliwe jest także zastosowanie niektórych wskaźników, w szczególności dotyczących stanu zagospodarowania i użytkowania terenu, jednak dostępność do danych poniżej poziomu gminy jest ograniczona (powiatowe ośrodki dokumentacji geodezyjnej i kartograficznej, dane teledetekcyjne). Dane dotyczące presji na środowisko i jego jakości, o ile są gromadzone w ramach systemu państwowego monitoringu środowiska (pmś), można przedstawić dla poszczególnych punktów lub powierzchni, dla których są zbierane. W odniesieniu do obszarów N2000 oraz przedmiotów ochrony w ich ob-

Tabela 6. Przykładowe wskaźniki stanu, presji i jakości środowiska możliwe do zastosowania w prognozach oddziaływania na środowisko kpzk oraz pzpw

	Wskaźniki	Jednostki
ZASOBÓW	Wielkości zasobów wód powierzchniowych	m ³ /ha rok
	Wielkości zasobów wód podziemnych	m ³ /1 km ²
	Jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej	klasy bonitacyjne
ANTROPOPRESJI	Zużycia energii elektrycznej w gospodarstwach domowych	KWh/1 os. rok
	Emisji gazów do atmosfery ze źródeł szczególnie uciążliwych	ton/1os. rok
	Zużycia wody na potrzeby gospodarki narodowej	m ³ /1 os. rok
	Ilości ścieków wprowadzanych do wód powierzchniowych i ziemi	m ³ /1 os. rok
JAKOŚCI	Ilości gromadzonych odpadów przemysłowych i komunalnych	ton/1 km ² rok
	Jakości powietrza atmosferycznego	klasa średnia
	Jakości wód powierzchniowych	punkty (klasa)
	Udziału gruntów wymagających rekultywacji	% powierzchni regionu

Źródła: M. Kistowski, 2002, M. Kistowski, 2005.

rębie, szczególnie w przypadku wykonania PO/PZO tych obszarów lub posiadania wiarygodnych i aktualnych inwentaryzacji przyrodniczych, można zastosować wybrane wskaźniki przedstawione w tabeli 7.

W przypadku braku dostępności danych dotyczących obszarów N2000 określonych w PO/PZO, w przypadku mpzp należy podjąć próbę szacunkowego określenia stanu ochrony siedlisk i gatunków w obszarach N2000, gdyż dotyczące ich informacje będą stanowić podstawę dla oceny zmian, które mogą nastąpić w wyniku planowanego zagospodarowania.

I.5. Charakterystyka potencjalnych zmian środowiska w przypadku braku realizacji ustaleń ocenianego dokumentu (jakie zmiany nastąpią w środowisku obszaru objętego dokumentem planistycznym w ciągu kolejnych kilku – kilkunastu lat, w przypadku gdy planowane do wprowadzenia kierunki i formy zagospodarowania przestrzennego nie zostaną zrealizowane?) – niniejsza faza prognozy stanowi tzw. wariant „0” prognozy, czyli ustalenie, jakie w kolejnych kilku – kilkunastu latach będą prawdopodobne kierunki i natężenie zmian w środowisku przyrodniczym, jeśli nie zmieni się istniejące w trakcie sporządzania dokumentu planistycznego zagospodarowanie, czyli zaplanowane w dokumencie zmiany w zagospodarowaniu przestrzennym nie zostaną wprowadzone. Uzasadnieniem przeprowadzenia tej prognozy jest założenie, że zmiany w środowisku analizowanego obszaru będą w przyszłości zachodzić niezależnie od planowanego zagospodarowania. Jeśli zmiany prognozowane w wariantcie „0” są negatywne dla środowiska (np. w wyniku ekstrapolacji dotychczas występujących

trendów), to jest możliwe zaplanowanie w projekcie dokumentu planistycznego takich kierunków lub form zagospodarowania, które mogą ten negatywny kierunek odwrócić. Dlatego też tę prognozę sporządza się już w ramach opracowania ekofizjograficznego. Faza ta jest więc realizowana po to, aby na dalszych etapach prognozy (szczególnie III) stwierdzić, jak duża będzie różnica między kierunkiem i natężeniem zmian w środowisku, prognozowanych w wariantcie „0” (bez zmiany aktualnego zagospodarowania) i w przypadku wprowadzenia planowanych kierunków lub form zagospodarowania.

Poziom krajowy i wojewódzki

Możliwe jest tylko bardzo ogólne określenie przewidywanych zmian w wariantcie „0” prognozy, także w odniesieniu do obszarów N2000. Sprowadza się ono do stwierdzenia, czy prognozowane trendy zmian w użytkowaniu terenu (w odniesieniu do wybranych kategorii) oraz zmian w jakości wybranych komponentów i elementów środowiska (np. powietrza, wód, lasów) będą korzystne, neutralne, czy niekorzystne dla całości sieci obszarów N2000 i ewentualnie dla poszczególnych typów tych obszarów (np. hydrogenicznym, leśnym, murawowym itp.).

Poziom gminny i lokalny

W odniesieniu do obszarów N2000 należy stwierdzić, jak kontynuacja dotychczasowych form antropopresji i naturalnych tendencji dynamiki środowiska, mogą wpłynąć na stan ochrony ich siedlisk i gatunków. Uwzględnić należy najważniejsze występujące w trakcie sporządzania prognozy formy antropopresji, jeśli istnieje przypuszczenie, że będą one kontynuowane w przyszłości. Podstawową metodą prognozowania

Tabela 7. Przykładowe wskaźniki możliwe do zastosowania w celu określenia stanu biotycznych składowych środowiska, w tym obszarów N2000 możliwe do zastosowania w prognozach oddziaływania na środowisko suikzpg i mpzp

Lp	Wskaźniki	Jednostki	Źródła danych
WSKAŹNIKI ILOŚCIOWE			
Wskaźniki liczebności i powierzchni			
1.	Liczebność siedlisk przyrodniczych ⁵¹	sztuk	IP, SDF, PO, WBT
2.	Powierzchnia siedlisk przyrodniczych	km ²	IP, SDF, PO, WBT
3.	Część jednostki zajęta przez siedliska przyrodnicze	%	IP, SDF, PO, WBT
4.	Liczebność siedlisk zagrożonych wyginięciem	sztuk	IP, SDF, PO, WBT
5.	Liczebność osobników gatunku ⁵²	sztuk	IP, SDF, PO, WBT
6.	Areal występowania gatunku	km ²	IP, SDF, PO, WBT
7.	Część jednostki zajęta przez areal gatunku	%	IP, SDF, PO, WBT
8.	Liczba gatunków zagrożonych wyginięciem	sztuk	IP, SDF, PO, WBT
9.	Struktura gatunkowa drzewostanów leśnych	%	ALP, PUL, PO
10.	Struktura wiekowa drzewostanów leśnych	%	ALP, PUL, PO
Wskaźniki strukturalne			
11.	Średnia powierzchnia płatu danego typu siedliska przyrodniczego	ha	IP, SDF, PO, WBT
12.	Zagęszczenie osobników gatunku	szt./km ²	IP, SDF, PO, WBT
13.	Długość granicy rolno (polno)-leśnej	km/km ²	PUL
14.	Średnia powierzchnia pól (działek rolnych)	ha	DT, PODGiK
15.	Zagęszczenie miedz na gruntach rolnych	km/km ²	DT, WBT
WSKAŹNIKI JAKOŚCIOWE			
16.	Udział gatunków rodzimych we florze lub faunie	%	IP, SDF, PO, WBT
17.	Udział drzewostanów leśnych zgodnych z siedliskiem	%	ALP, PUL, PO
18.	Udział drzewostanów leśnych uszkodzonych przez przemysł	% w strefach uszkodzeń	ALP, PMŚ
19.	Stan troficzny i jakość mokradeł (<i>zestaw wskaźników</i>)	wskaźniki biologiczne	IP, SDF, PO, WBT

ALP – materiały administracji Lasów Państwowych, DT – materiały teledetekcyjne (zdjęcia lotnicze i satelitarne), IP – inwentaryzacje przyrodnicze, PMŚ – państwowy monitoring środowiska, PO – plany ochrony oraz plany zadań ochronnych, PODGiK – powiatowe ośrodki dokumentacji geodezyjnej i kartograficznej, PUL – plany urządzania lasu, SDF – standardowe formularze danych N2000, WBT – własne badania terenowe

jest ekstrapolacja dotychczasowych trendów, ale można też zastosować niektóre metody prognozowania wymienione przy omawianiu fazy III.1 prognozy.

I.6. Charakterystyka problemów ochrony środowiska istotnych z punktu widzenia realizacji ocenianego dokumentu, w tym szczególnie dotyczących obszarów chronionych (jakie problemy dotyczące ochrony środowiska występują na obszarze

objętym dokumentem planistycznym, szczególnie odnoszące się do obszarów chronionych?) – ta faza prognozy stanowi swoiste podsumowanie i syntezę I etapu prognozy, w którym należy omówić główne problemy ochrony środowiska i środowiskowe konflikty przestrzenne, istotne z punktu widzenia projektu dokumentu planistycznego. Problemy te mogą wynikać z istnienia szczególnych form zasobów i walorów środowiska przyrodniczego (np. udokumentowanych

⁵¹ rozumiane jako siedliska będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty lub siedliska przyrodnicze określone aktualnym rozporządzeniem ministra środowiska w sprawie siedlisk przyrodniczych podlegających ochronie.

⁵² rozumiane jako gatunki roślin, grzybów lub zwierząt będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty lub chronione na podstawie aktualnie obowiązujących rozporządzeń ministra środowiska dotyczących ochrony gatunkowej.

złóż kopaliny czy wód podziemnych) lub procesów przyrodniczych (np. częstych zalewów powodziowych czy procesów morfodynamicznych), form antropopresji (np. produkcji przemysłowej, sieci komunikacyjnych, intensywnego zagospodarowania) lub skutków antropopresji powodujących pogorszenie jakości środowiska (np. wód, powietrza, gleb, siedlisk przyrodniczych lub gatunków roślin i zwierząt), czy też istnienia przyrodniczych obszarów chronionych narażonych na presję antropogeniczną lub też braku właściwej (konserwatorskiej lub czynnej) ochrony zasobów, walorów i procesów przyrodniczych, które zasługują na tę ochronę. Uwarunkowania wpływające na powstanie tych problemów wynikają zarówno z informacji zebranych w I etapie opracowania ekofizjograficznego, jak i w fazie I.4 prognozy. Problemy mogą też wynikać z działań planowanych na obszarze objętym dokumentem planistycznym w świetle innych dokumentów analizowanych w fazie I.3 prognozy. Mogą one wynikać np. z wymogów sformułowanych w PO/PZO obszarów N2000. Do problemowych zagadnień należą też obszary objęte istniejącymi lub potencjalnymi środowiskowymi konfliktami przestrzennymi, które powinny zostać zidentyfikowane w fazach II.7 i III.2 opracowania ekofizjograficznego i stamtąd powinny zostać przeniesione informacje dotyczące ich występowania. Przeprowadzona w tej fazie identyfikacja problemów służy zwróceniu uwagi w trakcie sporządzania prognozy na obszary (problemowe i przestrzenne), które mogą być przedmiotem wystąpienia szczególnych trudności, dotyczących zarówno potęgowania się skutków antropopresji (np. w wyniku kumulowania się oddziaływań), jak i niepewności w ich prognozowaniu.

Poziom krajowy i wojewódzki

W ramach kpzk i pzpw problemy powinny zostać scharakteryzowane głównie w formie opisowej. Można także podjąć próbę kartograficznego wskazania głównych obszarów problemowych, które mogą zostać skonfrontowane np. z lokalizacją większych koncentracji obszarów N2000. Analiza taka ma jednak głównie charakter poglądowy i nie można na jej podstawie formułować wniosków dotyczących liczby sytuacji problemowych lub powierzchni, w obrębie których one występują.

Poziom gminny i lokalny

Na poziomie suikzpg i mpzp, oprócz charakterystyki opisowej, należy podjąć próbę wskazania obszarów rzeczywistego występowania sytuacji problemowych, pokazując na jednej mapie obszary konfliktowe zidentyfikowane w opracowaniu ekofizjograficznym, jak i obszary problemowe związane z: nadmierną an-

tropopresją, pogorszoną jakością środowiska, zasobami i procesami przyrodniczymi.

3.2.3.2. Etap II – ocena zgodności (spójności) dokumentu planistycznego z innymi dokumentami

Etap ten polega na ocenie trzech aspektów wynikających z analizy treści dokumentu planistycznego oraz treści innych dokumentów, które zostały rozpoznane w fazie I.3 prognozy. Należą do nich:

- ocena wewnętrznej zgodności celów, kierunków, działań i instrumentów ustalonych w analizowanym dokumencie planistycznym;
- ocena zgodności (spójności) ustaleń dokumentu planistycznego z ustaleniami innych dokumentów, dotyczącymi szczególnie problematyki środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz ich ochrony;
- ocena zakresu i sposobu uwzględnienia problemów ochrony środowiska zidentyfikowanych w fazie I.6 prognozy w analizowanym dokumencie planistycznym.

Składa się on z trzech faz i jest sporządzany na podstawie analizy dokumentów, całkowicie przy zastosowaniu metod kameralnych.

II.1. Ocena wewnętrznej zgodności ocenianego dokumentu planistycznego (Czy wskazania sformułowane w dokumencie planistycznym mogą być wewnętrznie sprzeczne i czy te sprzeczności mogą spowodować przestrzenne konflikty środowiskowe?)

– celem przeprowadzenia tej fazy jest stwierdzenie, czy wskazania dokumentu planistycznego są spójne – czy nie stwarzają ryzyka wystąpienia środowiskowych kolizji i konfliktów przestrzennych, które mogą być źródłem przyszłych problemów w prowadzeniu gospodarki przestrzennej regionu i ochronie jego środowiska. Zalecenie przeprowadzenia identyfikacji tych konfliktów zawarto w opracowaniu ekofizjograficznym, i jeśli zostanie ona w nim przeprowadzona oraz zostaną one następnie uwzględnione w projekcie dokumentu planistycznego, to dokument ten powinien się cechować wewnętrzną spójnością. Jednak można przypuszczać, że taka idealna sytuacja będzie miała miejsce rzadko, stąd konieczność dokonania wskazanej tu oceny. Z punktu widzenia celów prognozy, najważniejsze jest skonfrontowanie zgodności polityk (celów, kierunków i działań) oraz form zagospodarowania przestrzennego ingerujących w środowisko z celami, kierunkami działań i formami ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego wskazanymi do realizacji lub wprowadzenia w dokumencie planistycznym. Jeśli

w dokumencie planistycznym sformułowano kierunki działań związane z ochroną istniejących lub utworzeniem nowych przyrodniczych obszarów i obiektów chronionych, ważne jest, aby dokonać wnikliwej oceny zgodności tych wskazań z innymi wskazaniem dokumentu. Możliwa jest także ocena spójności wskazań w pozostałych dziedzinach, jednak potrzeba jej dokonania w ramach prognozy oddziaływania na środowisko ogranicza się do przypadków, gdy brak spójności między wskazaniem pozornie niezwiązanym ze środowiskiem (np. rozwojem sieci komunikacyjnych a rozwojem zagospodarowania turystycznego), mogą wtórnie spowodować negatywne skutki dla środowiska (np. wywołane zwiększeniem intensywności komunikacji samochodowej na określonych obszarach). Ocena wewnętrznej zgodności ma z reguły charakter subiektywny i prowadzona jest przy zastosowaniu metod bonitacyjnych, szczególnie w prognozie dla kpzk i pzpw. Można ją przedstawić jako ocenę zgodności celów (np. trzystopniową – pełna zgodność, częściowa zgodność, całkowicie niezgodne) lub też ocenę kolizyjności celów (w pełni kolizyjne, częściowo kolizyjne, niekolizyjne). Wybór podejścia zależy od chęci wyeksponowania w prognozie aspektów pozytywnych lub negatywnych.

Poziom krajowy i wojewódzki

Na tych poziomach analiza spójności będzie dotyczyć celów strategicznych (lub ich rozwinięcia), kierunków działań i ewentualnie działań sformułowanych w projektach kpzk i pzpw. Ponieważ z reguły nie są one adresowane do konkretnych lokalizacji, ocena ta powinna zostać przeprowadzona przy zastosowaniu metod macierzowych i opisowych. Matryca taka w wierszach i nagłówkach powinna zawierać w odwróconej kolejności wskazania sformułowane na określonym poziomie szczegółowości. Dla każdego uwzględnionego poziomu (np. celów strategicznych, celów operacyjnych, kierunków działań) powinna zastać sporządzona odrębna matryca. Przykład zastosowania takiej matrycy przedstawia tabela 8.

Poziom gminny i lokalny

W prognozie suikzpg oraz mpzp można także zastosować metody macierzowe, jednak ze względu na określenie w tych dokumentach planistycznych bardziej skonkretyzowanych form zagospodarowania, wskazane jest zastosowanie metody kartograficznej, za pomocą której należy przedstawić formy istniejącego (przewidywanego do utrzymania) oraz planowanego zagospodarowania przestrzennego, które można uznać za kolidujące. Należy pamiętać, że niezgodność funkcji może występować nie tylko w przypadku ich nakładania się, ale także w przypadku ich sąsiedztwa.

Tabela 8. Przykład matrycy oceny stopnia konfliktowości (wewnętrznej spójności) w osiąganiu głównych celów zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego

	CEL 1	CEL 2	CEL 3	CEL 4	CEL 5
CEL 5	●	●	-	●	×
CEL 4	-	●	●	×	
CEL 3	-	-	×		
CEL 2	●	×			
CEL 1	×				

Stopień konfliktowości: ● duży ● mały - brak

- CEL 1 – powiązanie z europejskim, w tym z bałtyckim, systemem gospodarki przestrzennej,
- CEL 2 – wzrost konkurencyjności Pomorza i efektywności gospodarowania w przestrzeni,
- CEL 3 – osiągnięcie jakości życia mieszkańców zachodniej części Europy Bałtyckiej,
- CEL 4 – zahamowanie dewaloryzacji środowiska oraz ochrona jego struktury i wartości,
- CEL 5 – podwyższanie walorów obronnych i odporności na skutki awarii i klęsk żywiołowych.

Źródło: M. Kistowski, 2005b.

Szczególną uwagę należy zwrócić na współwystępowanie i sąsiedztwo funkcji dotyczących ochrony przyrody (w tym dotyczących ochrony obszarów N2000) i innych funkcji wskazanych w dokumencie planistycznym.

II.2. Ocena zgodności (spójności) ocenianego dokumentu planistycznego z innymi dokumentami dotyczącymi analizowanego obszaru (Czy wskazania sformułowane w dokumencie planistycznym są zgodne ze wskazaniami innych dokumentów dotyczących analizowanego obszaru, szczególnie w zakresie ochrony środowiska?) – faza ta ma na celu stwierdzenie, w jakim stopniu ustalenia (wskazania) sformułowane w innych dokumentach, omówionych w fazie I.3, szczególnie dotyczące środowiska i jego ochrony, zostały uwzględnione w ocenianym dokumencie i czy wskazania dokumentu planistycznego są zgodne z ustaleniami innych dokumentów – jeśli są one korzystne z punktu widzenia ochrony środowiska. Zakres dokumentów pla-

Tabela 9. Przykład prezentacji powiązań celów i kierunków polityki przestrzennej dotyczących ochrony środowiska wskazanych w projekcie pzpw śląskiego z celami strategii rozwoju województwa i innymi dokumentami strategicznymi obejmującymi województwo śląskie (fragment)

Cele polityki przestrzennej	Kierunki polityki przestrzennej – wybrane działania	Cele strategii województwa	Inne dokumenty strategiczne
I. Dynamizacja i restrukturyzacja przestrzeni województwa	1. Ochrona powietrza atmosferycznego: – redukcja emisji komunikacyjnej, przemysłowej i komunalnej, – zmiana struktury energetycznej, – wprowadzenie energii ze źródeł odnawialnych – realizacja programów ochrony powietrza w strefach o przekroczonych poziomach stężeń pyłu zawieszzonego.	FC3	II PEP, PEP1, II Protokół Siarkowy, Protokół z Kioto
III. Ochrona zasobów środowiska, wzmocnienie systemu obszarów chronionych i wielofunkcyjny rozwój terenów otwartych	7. Ochrona terenów wzdłuż cieków, ochrona przed powodzią: – ochrona biologiczna i poprawa stanu ekologicznego, – zakaz zabudowy terenów zalewowych, – sukcesywne przenoszenie zabudowy istniejącej, – realizacja zabezpieczeń przeciwpowodziowych.	FC1	II PEP, PEP1, KPPZK
	11. Ochrona zwierząt i roślin, ochrona bioróżnorodności: – utrzymanie i wzmocnienie korytarzy ekologicznych o znaczeniu międzyregionalnym, – utrzymanie powiązań ekologicznych i przeciwdziałanie degradacji struktury ekologicznej, – ustanowienie prawnych form ochrony dla cennych przyrodniczo obszarów i obiektów, – prowadzenie proekologicznej polityki w zakresie użytkowania i zagospodarowania obszarów w oparciu o planowanie miejscowe – zalesienia, zadrzewienia lub tworzenie skupień roślinności i sieci powiązań między kompleksami leśnymi.	FC7	II PEP, PEP1, KPPZK, NATURA 2000 – dyrektywy: 79/409/EWG, 92/43/EWG
IV. Rozwój ponadlokalnych systemów infrastruktury	11. Ochrona przed hałasem: – systematyczna poprawa klimatu akustycznego, – wielofunkcyjny rozwój obszarów chronionych akustycznie	–	II PEP, KPPZK, PEP1

Objaśnienia skrótów:

II PEP – Druga polityka ekologiczna państwa

PEP1 – Polityka ekologiczna państwa na lata 2003–2010

KPPZK – Koncepcja polityki przestrzennego zagospodarowania kraju

Źródło: Górska (red.), 2004.

nistycznych, strategicznych i politycznych dotyczących przestrzeni, sporządzanych na różnych poziomach, jest szeroki. System ich hierarchii oraz współzależności jest dość skomplikowany. Nie ma oczywiście obowiązku wzajemnej zgodności wszystkich dokumentów, jednak jeśli dotyczą one tego samego obszaru i zostały sporządzone na tym samym lub zbliżonym poziomie szczegółowości (krajowym, wojewódzkim, gminnym), logiczne jest, aby ich ustalenia były wzajemnie zgodne lub przynajmniej się nie wykluczały. Ułatwia to gospodarowanie w przestrzeni i zarządzanie jej zasobami. Przystępując do tej oceny, szczególnie w prognozie dla kpzk i pzpw, bardzo ważne jest stwierdzenie, które poziomy ustaleń tych dokumentów odpowiadają poziomom ustaleń w innych dokumentach, z którymi są one porównywane. Wynika to z konieczności przeprowadzenia oceny dla różnych par poziomów ustaleń, które posiadają taką

samą lub zbliżoną szczegółowość. Tak więc, jeśli w projekcie kpzk lub pzpw sformułowano cele strategiczne, to muszą one być porównywane także z celami strategicznymi określonymi w innych dokumentach. Utrudnia to fakt, że w różnych dokumentach, nawet tego samego typu (nie tylko z zakresu planowania przestrzennego, ale także polityki ekologicznej lub strategicznego rozwoju regionów, por. M. Kistowski, 2003a, M. Kistowski, 2006a), te same poziomy ustaleń są nazywane w różny sposób, np. cele strategicznego mogą być nazywane celami głównymi, nadrzędnymi lub priorytetami rozwoju. Dobierając poziomy ustaleń do porównania, należy więc kierować się przede wszystkim liczbą ustaleń na poszczególnych poziomach (kilka – kilkanaście – kilkadziesiąt), a nie tylko nazwą poziomu. Zarówno zakres metod, jak i skala ocen stosowanych w tej fazie są zbliżone do proponowanych w poprzedniej fazie.

Tabela 10. Wzór matrycy służącej do oceny zgodności (spójności) wskazań projektu dokumentu planistycznego ze wskazaniami innych dokumentów strategicznych

Ocena zgodności		Wskazania (np. kierunki działań) innych dokumentów strategicznych							
		Dokument I – plan ochrony obszaru/plan zadań ochronnych Natura 2000			Dokument II – strategia rozwoju powiatu			Dokument III – program ochrony środowiska	
		1	2	3	4	5	6	7	8
Wskazania projektu dokumentu planistycznego	a								
	b								
	c								
	d								
	e								
	f								
	g								
	h								

Pola zacienione oznaczają zgodność wskazań projektu PZPW i innych dokumentów strategicznych

Źródło: M. Kistowski, 2005a.

Poziom krajowy i wojewódzki

Do oceny stosuje się przede wszystkim metody opisowe i macierzowe. Można ją przeprowadzić w sposób uproszczony, który zastosowano np. w prognozie do projektu pzpw województwa śląskiego (tabela 9). Umieszczono w niej cele polityki przestrzennej i odpowiadające im kierunki tej polityki, a następnie dla każdego z celów pzpw wskazano odpowiadające im cele określone w strategii rozwoju województwa śląskiego, a także wymieniono tytuły dokumentów, w których zapisano cele i kierunki działań zbieżne ze sformułowanymi w pzpw (nie podając konkretnych celów i kierunków). Taka metoda nie zapewnia jednak pełnej oceny, gdyż, po pierwsze – nie wiadomo jakie cele innych dokumentów konwenują z celami pzpw, a także nie wiadomo, z jakimi dokumentami (lub ich konkretnymi ustaleniami), cele i kierunki sformułowane w pzpw nie są zgodne.

Dla większej przejrzystości zaleca się, aby ocena ta była przeprowadzana odrębnie dla poziomu celów, kierunków i działań ustalonych w kpzk lub pzpw oraz w innych dokumentach strategicznych i aby przeprowadzano ją przy zastosowaniu macierzy oceny zgodności, gdzie w wierszach są podawane ustalenia projektu pzpw, a w kolumnach ustalenia innych dokumentów, przy czym – jeśli w różnych dokumentach powtarzają się te same lub bardzo zbliżone ustalenia – nie ma potrzeby wielokrotnego ich wpisywania. Wystarczy podać (np. w przypisie), z jakich dokumentów zostało zaczerpnięte określone ustalenie. Jak wspomniano, opisywana macierz, której wzór podano w tabeli 10, powinna być

sporządzona odrębnie dla każdego hierarchicznego poziomu ustaleń dokumentów. Oceny zawarte w polach macierzy powinny w prosty i szybki sposób informować o zgodności, niezgodności lub braku relacji między ustaleniami dokumentów. Jeśli są one wobec siebie obojętne, pola matrycy mogą pozostać puste.

Na poziomie krajowym i wojewódzkim ograniczone są możliwości oceny zgodności kierunków polityki przestrzennej z kierunkami działań dotyczącymi obszarów chronionych, w tym sieci N2000. Przeprowadzona tu ocena powinna obejmować głównie konfrontację dokumentów planistycznych z krajowymi i regionalnymi politykami ekologicznymi, strategiami ochrony różnorodności biologicznej oraz planami rozwoju sieci przyrodniczych obszarów chronionych, jeśli zostały one przygotowane.

Poziom gminny i lokalny

W przypadku suikzpg oraz mpzp możliwe jest zastosowanie omówionych wyżej metod macierzowych, ale wskazane jest ich poszerzenie o metody kartograficzne. Większość dokumentów strategicznych formułuje wskazania, które częściowo mają określoną lokalizację w przestrzeni. Jeśli dotyczą one ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego, powinny – w miarę możliwości – zostać przedstawione na mapie i porównane z ustaleniami dokumentu planistycznego dotyczącymi rozmieszczenia planowanych form zagospodarowania przestrzennego. Dotyczy to w szczególności programów ochrony środowiska, planów gospodarki odpadami oraz planów ochrony obszarów chronionych, w tym obszarów N2000. Uwzględniając

wskazania i zasady ochrony przyrody sformułowane w tych planach, należy stwierdzić, czy wszystkie z nich zostały uwzględnione w ocenianym dokumencie planistycznym i czy zaplanowane formy zagospodarowania nie kolidują z tymi wskazaniami i zasadami.

II.3. Ocena zakresu i sposobu uwzględnienia problemów ochrony środowiska w ocenianym dokumencie planistycznym (Czy zidentyfikowane w fazie I.6 prognozy problemy ochrony środowiska zostały w dostatecznym stopniu uwzględnione w dokumencie planistycznym?) – faza ta służy sprawdzeniu, czy w dokumencie planistycznym uwzględniono problemy dotyczące środowiska i jego ochrony, zidentyfikowane w poprzednim etapie prognozy. Powinna ona zostać sporządzona wyłącznie w formie opisowej i tabelarycznej. Można ją wykonać łącznie z fazą I.6 Jeśli problemy zostały przedstawione w formie tabelarycznej, w odniesieniu do poszczególnych ich grup, dotyczących np. występowania:

- szczególnych form zasobów i walorów środowiska przyrodniczego;
- procesów przyrodniczych warunkujących istotnie zagospodarowanie przestrzenne;
- form antropopresji o dużym nasileniu;
- skutków antropopresji powodujących znaczące pogorszenie jakości środowiska;
- przyrodniczych obszarów chronionych lub ich braku w obszarach wskazanych do ochrony;
- aktualnych lub potencjalnych środowiskowych konfliktów przestrzennych,

wówczas w kolejnej kolumnie tej tabeli można dokonać oceny stopnia uwzględnienia tych problemów przy zastosowaniu np. 3-stopniowej skali (uwzględnione w pełni, uwzględnione częściowo, nieuwzględnione). Należy pamiętać, że samo uwzględnienie problemu, to jeszcze za mało. Jeśli wchodzi w zakres przedmioty dokumentu planistycznego, to powinien on także proponować instrumenty prowadzące do rozwiązania lub złagodzenia tych problemów, lub też ustalać brak takich rozwiązań. Dlatego w tabeli, oprócz oceny stopnia uwzględnienia danego problemu w dokumencie planistycznym, powinien się znaleźć komentarz dotyczący tego, czy wskazano na sposoby przeciwdziałania problemowi. Jeśli takich wskazań brak, należy zarekomendować uzupełnienie dokumentu planistycznego lub też wskazać możliwe rozwiązania w fazach IV.1 i IV.2 prognozy.

Poziom krajowy i wojewódzki

Postępowanie według opisanego powyżej schematu działań.

Poziom gminny i lokalny

Postępowanie według opisanego powyżej schematu działań.

3.2.3.3. Etap III – ocena oddziaływania na środowisko ustaleń dokumentu planistycznego

Ten zasadniczy etap prognozy obejmuje określenie przewidywanych znaczących oddziaływań na poszczególne komponenty środowiska przyrodniczego, ludzi oraz wybrane elementy środowiska „zbudowanego”, oraz na cele i przedmiot ochrony, jak i integralność oraz spójność obszarów N2000. Ma również umożliwić stwierdzenie prawdopodobieństwa wystąpienia transgranicznego oddziaływania na środowisko, a także charakterystykę stanu środowiska w obszarach objętych przewidywanym znaczącym oddziaływaniem. Składa się on z czterech faz, przy czym dwie pierwsze to właściwa ocena wpływu na środowisko przeprowadzana w ramach prognozy, natomiast faza trzecia wynika z wcześniejszych faz III.1 i III.2, a faza czwarta stanowi uszczegółowienie danych przedstawionych wcześniej w fazie I.4.

III.1. Ocena przewidywanych znaczących oddziaływań ustaleń dokumentu planistycznego na środowisko (Czy kierunki i formy zagospodarowania przestrzennego wskazane do realizacji w dokumencie planistycznym mogą spowodować znaczące negatywne skutki dla komponentów i elementów środowiska i ludzi?) – faza ta ma na celu dokonanie identyfikacji przypuszczalnych znaczących oddziaływań na środowisko przyrodnicze oraz „zbudowane” i ludzi, które mogą wystąpić pod wpływem realizacji kierunków i form zagospodarowania ustalonych w dokumencie planistycznym. W świetle art. 51 ust. 2 pkt 2e u.o.o.ś., w szczególności powinny być uwzględnione oddziaływania na: różnorodność biologiczną, ludzi, zwierzęta, rośliny, wodę, powietrze, powierzchnię ziemi, krajobraz, klimat, zasoby naturalne, zabytki, dobra materialne. Uwzględnione powinny być oddziaływania o:

- różnych kierunkach (wektorach) wpływu: pozytywne i negatywne,
- zróżnicowanych relacjach z przedmiotem podlegającym oddziaływaniu i innymi oddziaływaniami: bezpośrednie, pośrednie, wtórne, skumulowane,
- zmiennym czasie działania: krótko-, średnio- i długoterminowe, stałe i chwilowe.

Z punktu widzenia roli pełnionej przez prognozę, ważniejsza jest identyfikacja oddziaływań negatywnych

(które wymagają ograniczania), niż pozytywnych, chociaż te drugie także wymagają rozpoznania, gdyż ich wystąpienie może stanowić jedno z kryteriów wyboru kierunków lub form zagospodarowania, jeśli zaistnieje potrzeba rozpatrywania rozwiązań alternatywnych. Istotne, aby oddziaływania, które zostaną zidentyfikowane, były **znaczące**. Pojęcie to nie jest jednoznacznie zidentyfikowane w odniesieniu do wszystkich komponentów i elementów objętych prognozą. Zostało ono wprost określone w odniesieniu do obszarów N2000, co zostanie przedstawione w następnej fazie prognozy. W pozostałych przypadkach **termin „znaczące oddziaływania” jest subiektywny** i należy go każdorazowo rozpatrywać w odniesieniu do cech środowiska danego obszaru objętego oddziaływaniem. Pewnych analogii, które mogą pomóc w zobiektywizowaniu tego terminu, można szukać w ustawie z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (Dz.U. nr 75, poz. 493). Szkodę w środowisku, zdefiniowaną w art. 6 tej ustawy, można uznać za skutek wystąpienia **znaczącego negatywnego oddziaływania**. Szkodą w środowisku jest negatywna mierzalna zmiana stanu lub funkcji elementów przyrodniczych, oceniona w stosunku do stanu początkowego, która została spowodowana bezpośrednio lub pośrednio przez działalność prowadzoną przez podmiot korzystający ze środowiska. Szkada została zdefiniowana w odniesieniu do gatunków i siedlisk chronionych, wód oraz powierzchni ziemi. Brak jednak definicji dla pozostałych elementów, które należy uwzględnić w prognozie. Kluczowy dla zrozumienia pojęcia szkody, a także dla poprawności przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko, jest termin **stan początkowy**, czyli „stan i funkcje środowiska oraz poszczególnych elementów przyrodniczych przed wystąpieniem szkody w środowisku, oszacowane na podstawie dostępnych informacji, a w przypadku powierzchni ziemi – stan zgodny ze standardami jakości gleby i ziemi w rozumieniu Po.ś. Można więc stwierdzić, że znaczące oddziaływanie na środowisko musi skutkować istotnymi zmianami w stanie (strukturze) i funkcjach środowiska, a w przypadku wpływów negatywnych, powodować szkodę środowiskową (w odniesieniu do elementów, które objęła jej definicja).

Kryteria, które powinny zostać uwzględnione w trakcie dokonywania oceny przewidzianej w niniejszej fazie, zostały pośrednio określone w art. 49 u.o.o.ś. Należą do nich:

1. charakter działań przewidzianych w dokumencie planistycznym (ustalenie w nim ram dla późniejszej realizacji przedsięwzięć o określonym usytuowaniu, rodzaju i skali; powiązanie z działaniami

zapropionowanymi w innych dokumentach; przydatność działań dla ochrony środowiska i wspierania zrównoważonego rozwoju, a szczególnie wdrażania prawa wspólnotowego w tym zakresie; powiązanie działań z wcześniej zidentyfikowanymi problemami ochrony środowiska);

2. rodzaj i skala oddziaływania na środowisko (prawdopodobieństwo wystąpienia: środowiskowych skutków, w tym skumulowanych i transgranicznych, ryzyka dla ludzi i zagrożeń dla środowiska oraz czas trwania, zasięg przestrzenny, częstotliwość i odwracalność oddziaływań);
3. cechy obszaru objętego oddziaływaniem na środowisko (występowanie szczególnych właściwości naturalnych lub wartości dziedzictwa kulturowego; wrażliwość na oddziaływania; przekroczenie standardów jakości środowiska; dotychczasowa intensywność wykorzystania terenu; objęcie krajowymi i prawnomiędzynarodowymi formami ochrony przyrody).

Informacje niezbędne dla uwzględnienia tych kryteriów (szczególnie z grupy pierwszej i trzeciej), powinny zostać zgromadzone w trakcie sporządzenia opracowanie ekofizjograficznego oraz I etapu prognozy oddziaływania na środowisko. Wiedza dotycząca rodzaju i skali przewidywanych oddziaływań ma charakter naukowy oraz ekspercki i powinna być zawarta w publikacjach naukowych i opracowaniach niepublikowanych oraz we wcześniej opracowanych prognozach i raportach oddziaływania na środowisko. Umiejętności osób sporządzających ocenę oddziaływania na środowisko powinny dotyczyć przede wszystkim przypisania typów oddziaływań na środowisko do planowanych w dokumencie kierunków i form zagospodarowania przestrzennego oraz określenia cech tych oddziaływań, które mogą powodować znaczące skutki w środowisku.

Ze względu na „nieostrość” ustaleń formułowanych w dokumentach planistycznych oraz możliwości przeprowadzenia oceny wpływu na środowisko przedsięwzięć, dla których ramy wyznaczają dokumenty planistyczne (gdzie możliwe jest przygotowanie raportu lub raportów o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko), należy brać pod uwagę, że prognoza sporządzana dla dokumentów planistycznych ma właśnie charakter strategiczny (ogólny), a stosowane w niej metody są bardziej subiektywne, niż używane w ocenach dla przedsięwzięć. Szczegółowe ich omówienie zawiera podręcznik R. Therivel (2004). Wśród tych metod autorka wymienia bardziej subiektywne, takie jak oceny eksperckie, macierze

Tabela 11. Przykład skali bonitacyjnej stosowanej w prognozie oddziaływania na środowisko określającej kierunek i siłę oddziaływań ustaleń dokumentów planistycznych

	Siła oddziaływania			
	Opis oddziaływania	Symbol	Opis oddziaływania	Symbol
Kierunek Oddziaływań	znaczące oddziaływania korzystne	⊕	stabe oddziaływania korzystne	⊕
	znaczące zmienne oddziaływania	±	stabe zmienne oddziaływania	±
	przypuszczalne niekorzystne oddziaływania – niemożliwe do jednoznacznego określenia			▲
	znaczące niekorzystne oddziaływania	—	stabe niekorzystne oddziaływania	-

Źródło: M. Kistowski, 2003a.

oddziaływań, nakładanie map, scenariuszowe analizy wrażliwości środowiska na oddziaływania, czy oceny zgodności polityk oraz bardziej zobiektywizowane, jak: analizy sieciowe, modelowanie matematyczno-przestrzenne, analizy: kosztów i korzyści, wielokryterialne, cyklu życia, narażenia, analizy i oceny ryzyka oraz pojemności środowiska, jak i śladu ekologicznego. Część z tych metod wykorzystuje narzędzia matematyczne i ekonomiczne, a także oprogramowanie z grupy systemów informacji geograficznej do analiz przestrzennych.

Poziom krajowy i wojewódzki

Przeprowadzenie oceny oddziaływania na środowisko dla poziomu celów strategicznych i operacyjnych (kierunków polityki przestrzennej) kpzk lub pzpw, może mieć tylko bardzo ogólny charakter. W formie opisowej można wskazać, które cele dokumentu są bardziej, a które mniej korzystne dla środowiska i zrównoważonego rozwoju. Metody opisowej można użyć także w celu oceny wpływu na środowisko działań lub ich grup sformułowanych w dokumencie. Wówczas należy wyodrębnić kierunki działań o: korzystnym lub niekorzystnym wpływie na środowisko i warunki równoważenia rozwoju. Jednak najpełniejsza ocena wpływu ustaleń projektów dokumentów planistycznych na środowisko i cechy zrównoważonego rozwoju, może zostać przeprowadzona przy zastosowaniu metod macierzowych, przede wszystkim macierzy interakcji (wpływu) na środowisko. Skala takiej oceny, której przykład przedstawiono w tabeli 11, powinna być kilkustopniowa, przy czym wyróżnić należy trzy główne typy oddziaływań z punktu widzenia ich wpływu na analizowane cechy środowiska:

- oddziaływania korzystne;
- oddziaływania zmienne (w pewnych przypadkach korzystne, w innych niekorzystne, ale nie zawsze neutralizujące się, dlatego mają one charakter inny niż np. oddziaływania obojętne dla środowiska);
- oddziaływania niekorzystne.

W każdym z tych typów o różnym wektorze oddziaływań, wyodrębnić można wpływy o różnej sile, np.: znaczące (silne) i słabe. W miarę potrzeby można wydzielić jeszcze klasę oddziaływań umiarkowanych, jednak muszą ku temu istnieć podstawy wynikające z dokładności prowadzonej oceny. Dodatkowo wskazane jest jeszcze wydzielenie oddziaływań niepewnych – przypuszczalnych (niemożliwych do jednoznacznej identyfikacji), przy czym jest to ważniejsze w odniesieniu do wpływów negatywnych niż pozytywnych. Uzupełniająco, można ocenić wpływ planowanych działań nie tylko na środowisko i cechy zrównoważonego rozwoju, ale także na wybrane typy obszarów (np. chronione, morskie, zagrożone przez powódzie, położone poza terenem województwa), jak to uczyniono na przykładzie zawartym w tabeli 12. Podkreślić należy, że strategiczna ocena wpływu na środowisko, powinna zawierać nie tylko identyfikację oddziaływania na komponenty, elementy i cechy środowiska przyrodniczego i „zbudowanego” oraz ludzi, ale także na czynniki wspierające rozwój zrównoważony. Dlatego też w tabeli 12 wymieniono wybrane cechy takiego rozwoju, na które mogą mieć wpływ polityki przestrzenne. W tabeli pominięto też podane w ustawie elementy: ludzi, zabytki i dobra materialne, które powinny stanowić przedmiot oceny ze względu na wywierany na nie wpływ.

Matryce wpływu na środowisko są na tyle duże (często mają kilkadziesiąt kolumn i kilkaset wierszy, jeśli tyle jest ocenianych działań), że trudno „na pierwszy rzut oka” zorientować się na ich podstawie, które z proponowanych działań będą miały najbardziej niekorzystny wpływ na środowisko, a także które z komponentów i cech środowiska oraz cech zrównoważonego rozwoju, będą podlegały najsilniejszym negatywnym lub pozytywnym oddziaływaniom. Dlatego zalecane jest sporządzenie matrycy podsumowującej ocenę, wykonanej według wzoru przedstawionego w tabeli 13. To podsumowanie może polegać na zliczeniu ocen przypisanych każdemu kierunkowi działań lub działaniu (w kolumnach podanych na przykładzie

Tabela 12. Przykładowy fragment matrycy oddziaływań kierunków działań proponowanych w projekcie planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego na środowisko przyrodnicze, cechy zrównoważonego rozwoju i wybrane typy obszarów

KOMPONENTY ŚRODOWISKA I WARUNKI RÓWNOWAŻENIA ROZWOJU SPRZYJAJĄCE OCHRONIE ŚRODOWISKA	WYBRANE KIERUNKI DZIAŁAŃ PROPONOWANE W PROJEKCIE PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA (DAWCY ODDZIAŁYWAŃ)	CECHY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO I ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU PODLEGAJĄCE POTENCJALNYM WPŁYWOM PROPONOWANYCH KIERUNKÓW DZIAŁAŃ (BIORCY ODDZIAŁYWAŃ)																
		Rozbudowa portu lotniczego o znaczeniu międzynarodowym.	Modernizacja lotniska dla potrzeb NATO	Rozbudowa portów morskich	Rozbudowa baz żeglugi promowej	Modernizacja dróg wodnych śródlądowych	Budowa autostrady A-1	Modernizowane i planowane drogi ekspresowe	Modernizacja linii kolejowej międzynarodowej	Planowane trasy rowerowe międzynarodowe	Planowany gazociąg tranzytowy	Proponowane obszary systemu Natura 2000	Projektowany światowy rezerwat biosfery	Planowane obszary chronione BSPA				
ZASOBY I WALORY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO	Rzeźba terenu	Ukształtowanie terenu	-	-	▲	▲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	Zasoby surowców mineralnych	Zużycie surowców mineralnych	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
		Recykling surowców mineralnych																
	Powietrze i klimat	Jakość powietrza	-	-					-	-	≠	≠	≠	≠	≠	≠	≠	
		Warunki klimatu lokalnego	-	-					-	-					≠	≠	≠	
	Wody powierzchniowe	Ilość wód (zasoby wodne)					-	-							≠	≠	≠	
		Jakość wód	▲	▲	-	-	-								≠	≠	≠	
	Wody podziemne	Ilość wód (zasoby wodne)							-						≠	≠	≠	
		Jakość wód													≠	≠	≠	
	Gleby	Obszar dobrych gleb dla rolnictwa	-	-					-									
		Jakość i przepuszczalność gleb (właśc. fiz.-chem.)	-	-	-	-			-	-					≠	≠	≠	
	Roślinność	Powierzchnia pokryta roślinnością	-	-	-	-	-	-	-	-				-	≠	≠	≠	
		Skład gatunkowy flory	-	-	-	-	-	-	-	-					≠	≠	≠	
	Fauna	Stopień izolacji i fragmentacji populacji gatunków	-	-	-	-	-	-	-	-	-			-	≠	≠	≠	
Krajobraz	Ogólna jakość (wizualno-estetyczna) krajobrazu	-	-					-	-	-			-	≠	≠	≠		
	Powierzchnia otwartych terenów podmiejskich	-	-															
WYBRANE CECHY ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO	Efektywność energetyczna transportu („podróże”)	Długość „podróży”	-						-	-	-							
		Ilość „podróży” zmotoryzowanych	-			+			-	-	≠	≠						
	Efektywność energetyczna transportu (środki transp.)	Różnorodność publicznych środków transportu	≠						≠	-	+	≠						
		Atrakcyjność podróży pieszych i rowerowych								-	▲		≠			≠		
	Efektywność energetyczna	Izolacja cieplna budynków																

KOMPONENTY ŚRODOWISKA I WARUNKI RÓWNOWAŻENIA ROZWOJU SPRZYJAJĄCE OCHRONIE ŚRODOWISKA	WYBRANE KIERUNKI DZIAŁAŃ PROPONOWANE W PROJEKCIE PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA (DAWCY ODDZIAŁYWAŃ)	CECHY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO I ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU PODLEGAJĄCE POTENCJALNYM WPŁYWOM PROPONOWANYCH KIERUNKÓW DZIAŁAŃ (BIORCY ODDZIAŁYWAŃ)												
		Rozbudowa portu lotniczego o znaczeniu międzynarodar.	Modernizacja lotniska dla potrzeb NATO	Rozbudowa portów morskich	Rozbudowa baz żeglugi promowej	Modernizacja dróg wodnych śródlądowych	Budowa autostrady A-1	Modernizowane i planowane drogi ekspresowe	Modernizacja linii kolejowej międzynarodowej	Planowane trasy rowerowe międzynarodowe	Planowany gazociąg tranzytowy	Proponowane obszary systemu Natura 2000	Projektowany światowy rezerwat biosfery	Planowane obszary chronione BSPA
środowiska zbudowanego	Poziom zużycia ciepła przez odbiorców											±		
Energia odnawialna	Poziom wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych											-		
	Ilość bezpośredniego promieniowanie słonecznego	+	+					+						
Absorpcja CO ₂	Powierzchnia zalesiona i zadrzewiona	-	-					-	-			-	+	+
Siedliska naturalne	Skuteczność konserwatorskiej ochrony przyrody	-	-	-		-	-	-	-				+	+
	Potencjał biotyczny terenów np. korytarze ekologiczne	-	-	-		-	-	-	-			-	+	+
OBSZARY SZCZEGÓLNE	Przyrodnicze obszary chronione		-	-		-	▲	-	-			-	+	+
	Udokumentowane złoża kopalin		-					-	-	-				
	Obszary zagrożenia powodziowego							±	-			-	+	
	Obszary morskie			-	-	-							+	+
	Obszary położone poza granicą województwa												+	+

Oznaczenia w tabeli według legendy zamieszczonej w tabeli 11

Źródło: M. Kistowski, 2005a.

tabeli 12) i na tej podstawie przyporządkowaniu poszczególnych kierunków lub działań do grup wydzielonych z punktu widzenia kierunku oddziaływań (np. oddziaływania negatywne, z przewagą negatywnych, zróżnicowane, pozytywne) i siły oddziaływań (bardzo silne, silne, przeciętne, słabe). Na przykład, gdy wpływ działania na różne cechy środowiska i cechy zrównoważonego rozwoju, w większości przypadków oceniono jako znaczący (duży), wówczas wpływ ten można ogólnie zaliczyć do silnych lub bardzo silnych. Gdy większość oddziaływań oceniono jako negatywne, a mniejszą część jako pozytywne, wówczas można te oddziaływania określić jako w przewadze negatywne. Podobnie można ocenić wpływ na poszczególne komponenty i cechy środowiska oraz zrównoważonego rozwoju. Oceny sumowane są wówczas w wierszach (na przykładzie w tabeli 12). Zastosować można taką samą

skalę ocen jak w tabeli 13, przy czym w polach tabeli będą wpisywane nie działania proponowane w dokumencie planistycznym, ale cechy środowiska i zrównoważonego rozwoju, które podlegają wpływowi tych działań.

Istotnym aspektem oceny strategicznej jest identyfikacja skumulowanych oddziaływań na środowisko i cechy rozwoju zrównoważonego. Jest ona także przeprowadzana przy zastosowaniu metod macierzowych, gdy zdefiniowane w dokumencie planistycznym i innych dokumentach kierunki działań w zakresie zagospodarowania przestrzennego mogą być realizowane w zbliżonym czasie, na tych samych obszarach lub też na skutki już prowadzonych działań nałożą się skutki nowych – planowanych działań. Wówczas może wystąpić zjawisko ich synergicznego wpływu, polegające na:

Tabela 13. Przykładowa matryca podsumowująca ocenę siły i kierunku potencjalnych oddziaływań na środowisko i cechy zrównoważonego rozwoju działań w przestrzeni proponowanych w projekcie planu zagospodarowania województwa pomorskiego

	SIŁA ODDZIAŁYWAŃ			
	Bardzo silne	Silne	Przeciętne	Stabe
Negatywne		<ul style="list-style-type: none"> Modernizowane i planowane drogi ekspresowe 	<ul style="list-style-type: none"> Rozbudowa portów morskich; Obszary wysokotowarowej produkcji rolnej; Kształtowanie krajowych i regionalnych ośrodków turystyki; Planowane węzły autostrady; Planowane miejsca obsługi podróżnych; Obszary kontrolowanej suburbanizacji 	<ul style="list-style-type: none"> Rozbudowa baz żeglugi promowej; Potencjalna sieć portów jachtowych – marin; Istniejące lotnisko do zachowania; Modernizowane i planowane drogi krajowe; Modernizowane i planowane drogi wojewódzkie; Planowany podziemny zbiornik gazu; Istniejący i projektowany rurociąg paliw
Z przewagą negatywnych	<ul style="list-style-type: none"> Budowa autostrady A-1; Składowiska odpadów komunalnych o znaczeniu ponadregionalnym 	<ul style="list-style-type: none"> Rozbudowa portu lotniczego o znaczeniu międzynarodowym; Modernizacja lotniska dla potrzeb NATO 	<ul style="list-style-type: none"> Modernizacja dróg wodnych śródlądowych; Modernizacja linii kolejowej międzynarod. Kształtowanie głównych ośrodków turystyki o randze europejskiej; Planowane lotnisko dla ruchu pasażerskiego; Rozbudowa portów śródlądowych; Planowane tunele i mosty strategiczne 	<ul style="list-style-type: none"> Planowany gazociąg tranzytowy; Trójmiejski obszar usługowy – integracja i wzbogacenie; Istniejące i planowane gazociągi wysokiego ciśnienia o znaczeniu krajowym; Istniejące zasięgi ponadlokalnych systemów kanalizacyjnych; Istniejące i planowane do modernizacji wały przeciwpowodziowe
Zróżnicowane				<ul style="list-style-type: none"> Planowana budowa elektrowni gazowej; Planowane źródła energii elektrycznej w rafinerii gdańskiej; Istniejące i planowane elektrownie i parki wiatrowe; Istniejące i planowane zasięgi ponadlokalnych systemów wodociągów
Pozytywne	<ul style="list-style-type: none"> Zachowanie istniejących obszarów chronionych; Proponowane poszerzenie systemu obszarów chronionych (minimum) 	<ul style="list-style-type: none"> Proponowane obszary systemu Natura 2000 	<ul style="list-style-type: none"> Projektowany światowy rezerwat biosfery; Obszary rolnictwa ekologicznego; Rewitalizacja miejscowości nadmorskich; Hamowanie wzrostu intensywności zagospodarowania rekreacyjnego; Poprawa stanu wód powierzchniowych 	<ul style="list-style-type: none"> Planowane międzynarodowe trasy rowerowe; Plan. obszary chronione BSPA; Przystanie rybackie do zachowania i rewitalizacji; Modernizowane i rewitalizowane linie kolejowe regionalne; Planowane krajowe i regionalne węzły integracyjne przewozów; Zachowanie stref ochrony pośredniej powierzchniowych ujęć wody Planowana poprawa stanu akustycznego miast; Planowana poprawa stanu aerosanitarne miast; Realizacja zadań ochronnych na obszarach GZWP; Proponowane parki kulturowe; Ograniczenie zabudowy na obszarach zagrożonych powodzią;

Źródło: M. Kistowski, 2005a.

- kumulowaniu się (wzmacnianiu) pozytywnych oddziaływań różnych realizowanych działań;
- znoszeniu (neutralizacji) negatywnych skutków realizacji jednych działań przez pozytywne skutki innych działań;
- kumulowaniu się (wzmacnianiu) negatywnych skutków realizacji różnych działań.

Ocena taka ma charakter orientacyjny i ma służyć przede wszystkim wskazaniu kierunków zagospodarowania, których realizacja jest pożądana ze względu na fakt, że będą one wzmacniać skutki pozytywne lub niwelować negatywne skutki innych działań. Przykład stosowanej w tej ocenie skali przedstawia tabela 14, a matrycy służącej do oceny oddziaływań skumulowanych – rycina 17.

W przypadku odniesienia polityk przestrzennych sformułowanych w kpzk lub pzpw do konkretnych obszarów, można także podjąć próbę zastosowania w prognozie metod kartograficznych.

Poziom gminny i lokalny

W prognozach dla suikzpg i mpzp można także stosować metody opisowe i macierzowe proponowane dla wyższych poziomów planowania. Ze względu na charakter ustaleń tych dokumentów planistycz-

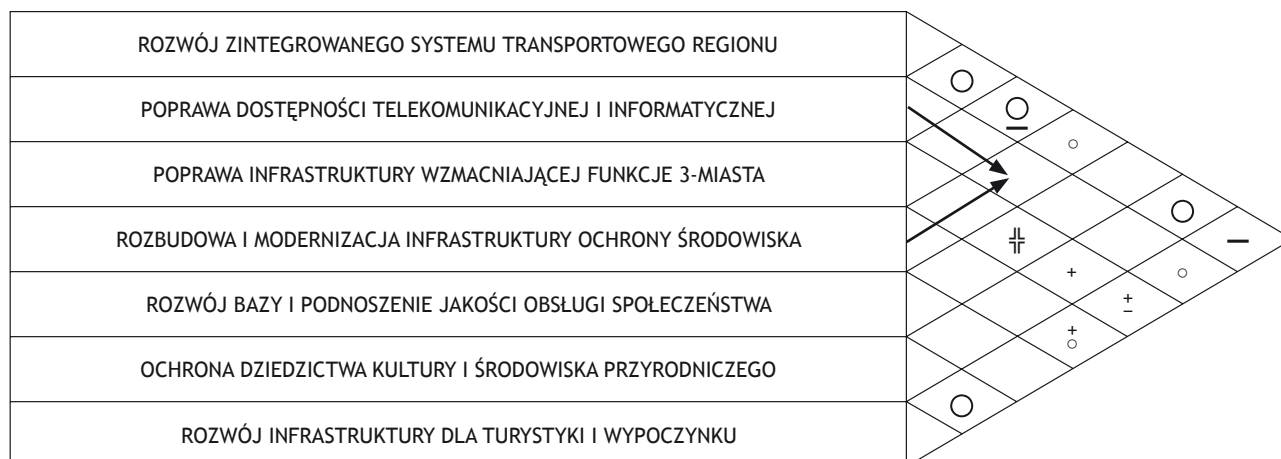
nych, mających bardziej jednoznaczne odniesienie przestrzenne niż w kpzk i pzpw, metody nie powinny się jednak ograniczać do ww., ale niezbędne jest kartograficzne przedstawienie wpływu na wszystkie elementy środowiska przyrodniczego oraz ludzi, zabytki oraz dobra materialne (o dużej wartości) wymienione w ustawie w skali, w której został opracowany projekt dokumentu planistycznego. Oddziaływania należy określić odrębnie w odniesieniu do każdego elementu, z uwzględnieniem kierunku prognozowanych oddziaływań w poniższym podziale ze względu na skutki:

- pozytywne dla środowiska przyrodniczego, kulturowego, ludzi lub dóbr materialnych (polepszające ich strukturę i funkcjonowanie);
- neutralne dla ww. elementów (niezmieniające znacząco ich struktury i funkcjonowania);
- przypuszczalnie negatywne dla ww. elementów, jednak niemożliwe do jednoznacznej oceny ze względu na niedobór informacji lub problemy metodyczne;
- negatywne dla środowiska przyrodniczego, kulturowego, ludzi lub dóbr materialnych (pogarszające ich strukturę i funkcjonowanie).

Tabela 14. Przykład skali bonitacyjnej stosowanej w prognozie oddziaływania na środowisko określającej kierunek i siłę skumulowanych skutków wpływu na środowisko

	Siła oddziaływania			
	Opis oddziaływania	Symbol	Opis oddziaływania	Symbol
Kierunek oddziaływania	silne wzmacnianie się pozytywnych skutków	⚡	stabe wzmacnianie się pozytywnych skutków	+
	silna neutralizacja pozytywnych i negatywnych skutków działań	○	słaba neutralizacja pozytywnych i negatywnych skutków działań	◦
	wzmacnianie się pozytywnych i negatywnych skutków działań			±
	silne wzmacnianie się negatywnych skutków	—	stabe wzmacnianie się negatywnych skutków	-

Ryc.17. Fragment matrycy skumulowanych skutków oddziaływania na środowisko ustaleń Programu Rozwoju Województwa Pomorskiego (według skali przedstawionej w tabeli 14)

W miarę możliwości należy też ocenić siłę spodziewanych skutków, np. w podziale na: dużą, umiarkowaną i słabą. Kryterium oceny tej siły może być natężenie oddziaływań, czas ich trwania lub liczba oddziaływań wpływających na ten sam obszar. Ocena ta ma jednak z reguły stosunkowo subiektywny charakter. Ocena należy formułować dla każdego wydzielonego fragmentu terenu o określonym w suikzpg lub mpzp przeznaczeniu. Szczegółowe wytyczne do oceny wpływu form zagospodarowania na poszczególne komponenty, elementy i cechy środowiska przyrodniczego zostały przedstawione m.in. w poradniku metodycznym „Prognozowanie skutków przyrodniczych planu zagospodarowania przestrzennego” (1998).

III.2. Ocena przewidywanych znaczących oddziaływań na cele i przedmiot ochrony oraz integralność i spójność obszarów N2000 (Czy kierunki i formy zagospodarowania przestrzennego wskazane do realizacji w dokumencie planistycznym mogą spowodować znaczące skutki dla siedlisk, gatunków oraz integralności i spójności obszarów N2000?)

– faza ta ma na celu przeprowadzenie oceny oddziaływania kierunków i form zagospodarowania przestrzennego ustalonych w dokumencie planistycznym na cele i przedmiot ochrony obszarów N2000 oraz integralność i spójność tych obszarów, jako szczególny przypadek oceny oddziaływania na środowisko przyrodnicze. Obowiązek jej przeprowadzenia i wyraźnego wyodrębnienia z całości oceny wynika z art. 6 ust. 3 i 6 ust. 4 dyrektywy siedliskowej, której wymogi zostały zaimplementowane do u.o.o.s. oraz u.o.p. Z punktu widzenia skutecznego osiągnięcia celów przeprowadzanej oceny, prognoza powinna definiować przede wszystkim znaczące negatywne oddziaływania na ww. cechy obszarów N2000. Oddziaływanie powinno być uznane za znaczące nie tylko w przypadku, gdy istnieje pewność jego wystąpienia, ale także w sytuacji prawdopodobieństwa jego zaistnienia. Przez takie oddziaływania, w świetle art. 3 pkt 17 ww. ustawy, rozumie się w szczególności oddziaływania na cele ochrony obszaru N2000, mogące:

- pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony został wyznaczony obszar N2000, lub
- wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar N2000, lub
- pogorszyć integralność obszaru N2000 lub jego powiązania z innymi obszarami.

Jak już wskazano wcześniej, dyskusyjne jest jednak, czy każde pogorszenie stanu tych siedlisk i gatun-

ków można uznać za znaczące negatywne oddziaływanie na te elementy. Dlatego istotność negatywnych oddziaływań należy oceniać w kontekście celów i funkcji obszaru N2000.

W świetle poradnika „Zarządzanie obszarami Natura 2000” (2007) w trakcie przeprowadzania oceny oddziaływania na obszary N2000 powinny zostać uwzględnione następujące cechy obszarów N2000:

- struktura i funkcje oraz rola poszczególnych zasobów i walorów przyrodniczych obszaru;
- areał, reprezentatywność i stan ochrony siedlisk o priorytetowym i nie priorytetowym znaczeniu na danym obszarze;
- wielkość populacji, stopień izolacji, ekotyp, pula genetyczna, struktura wiekowa oraz stan ochrony gatunków (wymienionych w załączniku II dyrektywy siedliskowej i załączniku I dyrektywy ptasiej), występujących na danym obszarze;
- rola obszaru N2000 w obrębie regionu biogeograficznego i dla utrzymania spójności sieci N2000;
- wszystkie inne wartości i funkcje przyrodnicze rozpoznane w obrębie obszaru N2000.

Ogólne informacje dotyczące tych aspektów powinny być dostępne w SDF, a bardziej szczegółowe w PO/PZO obszarów N2000, planach ochrony innych form ochrony przyrody, inwentaryzacjach przyrodniczych, które powinny wcześniej podlegać przeglądowi w ramach opracowania ekofizjograficznego i fazy I.2 i I.4 prognozy. Konieczne jest także posiadanie jak najpełniejszych informacji dotyczących rodzajów i nasilenia presji antropogenicznej powodowanej przez ustalone w dokumentach planistycznych kierunki i formy zagospodarowania przestrzennego. Należy także podkreślić potrzebę uwzględnienia w trakcie oceny oddziaływań skumulowanych, co pociąga konieczność przeprowadzenia oceny wpływu na obszary N2000 łącznej z oddziaływania powodowanymi przez inne wdrożone lub wdrażane na obszarze objętym dokumentem planistycznym programy lub strategii, jak i inne tego typu programy, które mogą wpływać na obszary N2000 w analizowanym obszarze. W związku z tym konieczne jest także uwzględnienie ustaleń dokumentów zatwierdzonych, których realizacja może się rozpocząć dopiero w niedalekiej przyszłości.

Poziom krajowy i wojewódzki

W skali kpzk i pzp możliwe jest uwzględnienie tylko wybranych aspektów związanych z celami ochrony obszarów N2000. Ze względu na dużą liczbę obszarów N2000 istniejących w kraju lub województwie, nie jest możliwa dokładniejsza analiza stanu ochrony wszystkich obszarów N2000. Podstawowym aspektem,

możliwym do uwzględnienia na tych poziomach, jest ogólna spójność sieci N2000, czyli stwierdzenie, czy planowane kierunki działań mogą negatywnie wpłynąć na korytarze ekologiczne łączące obszary N2000. Polityki przestrzenne w kpzk i pzpw rzadko są przedstawiane w formie kartograficznej w odniesieniu do poszczególnych większych obszarów, a jeśli już ma to miejsce – prezentacja jest schematyczna i nie można na jej podstawie wnioskować o konkretnej lokalizacji planowanych form zagospodarowania. W szczególności jednak w odniesieniu do infrastruktury liniowej oraz istotnych obiektów gospodarki wodnej sytuacja przedstawia się inaczej. Tytułem przykładu w przypadku infrastruktury liniowej przedstawiany jest przebieg korytarzy transportowych, w ramach których prowadzone będą drogi, linie kolejowej i wiązki rurociągów. W odniesieniu do nich istnieje możliwość przeprowadzenia orientacyjnej analizy i oceny kartograficznej, czy korytarze te mogą przecinać korytarze ekologiczne lub obszary N2000. W przypadku stwierdzenia nakładania się tych elementów należy zasygnalizować możliwość wystąpienia potencjalnych znaczących oddziaływań na obszary N2000 lub spójność ich sieci, co nie oznacza, że oddziaływania te wystąpią w rzeczywistości. Dalsza ocena powinna zostać przeprowadzona na etapach prognozy dla suikzpg i mpzp oraz oceny środowiskowej przedsięwzięć. W przypadku pozostałych kierunków polityki przestrzennej z reguły możliwa będzie tylko ogólna ocena wpływu poszczególnych polityk na obszary N2000, sporządzona w formie macierzowej. Matryca taka może być zbliżona do przedstawionej w tabeli 12, przy czym w wierszach powinny być wymienione poszczególne cele, kierunki i działania związane z polityką przestrzenną, a w kolumnach wybrane typy obszarów N2000 (zdefiniowane dominującym rodzajem występujących siedlisk, np. leśne, mokradłowe, wydmy) oraz korytarzy ekologicznych (np. dolinno-rzeczne, leśne, kserotermiczne). Siła potencjalnego oddziaływania na poszczególne typy obszarów N2000 i korytarzy ekologicznych może być określana w wyniku przewidywanego natężenia realizacji polityk przestrzennych oraz liczby polityk (celów, kierunków, działań), które mogą na nie wpływać. Drugi aspekt oceny może polegać na rozpoznaniu potencjalnego wpływu na siedliska i gatunki będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, w kontekście ich wkładu do zasobów przyrodniczych danego regionu biogeograficznego⁵³. Jeśli jakieś gatunki lub siedliska mają duży wkład w ogólną liczebność gatunku lub powierzchnię siedliska w regionie (>1% w regionie biogeograficznym

lub >5% w kraju), który to aspekt powinien zostać rozpoznany w fazie I.1 opracowania ekofizjograficznego, wówczas – w przypadku stwierdzenia przypuszczalnego znaczącego oddziaływania na obszary N2000, w obrębie których występują te siedliska i gatunki, potencjalne ich skutki powinny zostać uznane za szczególnie groźne, co powinno skutkować zaproponowaniem w dalszych etapach prognozy działań ograniczających lub likwidujących te skutki.

Poziom gminny i lokalny

Na tych poziomach stopień szczegółowości oceny oddziaływania na obszary N2000 powinien być znacznie większy. Możliwe jest prześledzenie wszystkich aspektów związanych z celami ochrony obszarów N2000, których liczba w gminie nie będzie przekraczać kilku, przy czym jest możliwe, że cała gmina lub obszar objęty mpzp będzie objęty obszarem N2000. Podstawowe skutki znaczących negatywnych oddziaływań na cele ochrony obszarów N2000 mogą przejawiać się poprzez:

- zmniejszenie zasięgu i powierzchni siedlisk przyrodniczych będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty;
- pogorszenie struktury środowiska przyrodniczego i zachodzących w nim procesów (np. morfodynamiczne, hydrologiczne, glebo- i torfotwórcze, chemiczne, biologiczne), które są konieczne do długotrwałego utrzymania siedliska;
- zmniejszenie liczebności gatunków flory i fauny będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty;
- zmniejszenie naturalnego zasięgu (arealu) tych gatunków;
- zmniejszenie powierzchni siedlisk roślin i zwierząt, niezbędnych do egzystencji gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty we właściwym stanie ochrony.

Informacje dotyczące stanu ww. cech w trakcie sporządzania dokumentu planistycznego powinny być dostępne w PZO/PO obszarów N2000, innych form ochrony przyrody lub inwentaryzacjach przyrodniczych, i przedstawione wcześniej w opracowaniu ekofizjograficznym lub fazie I.4 prognozy. Dane o proponowanych formach zagospodarowania przestrzennego powinny wynikać wprost z projektu dokumentu planistycznego, a zespół sporządzający ocenę powinien na podstawie ich opisu i prezentacji kartograficznej zdefiniować formy antropopresji, które potencjalnie będą przez nie wywoływane. Pozostałe informacje o środowisku, niezbędne do określenia sposobu przestrzennej

⁵³ Polska jest objęta dwoma takim regionami: kontynentalnym i alpejskim (w skład którego wchodzi u nas Karpaty).

transmisji skutków antropopresji w stosunku do obszarów N2000, powinny zostać ujęte w opracowaniu ekofizjograficznym. W trakcie sporządzania oceny na tym poziomie możliwe jest zastosowanie szeregu metod takich jak: bezpośrednie kartowanie terenowe, łańcuchy przyczynowo-skutkowe i sieci powiązań (do identyfikacji skutków pośrednich i skumulowanych), modelowanie prognostyczne, ekstrapolacja informacji pochodzących z wcześniej wykonanych prognoz i raportów, korelacja przestrzenna współwystępowanie różnych czynników fizycznych i biologicznych, analizy pojemności środowiska dla różnych form antropogenicznego oddziaływania, analizy i oceny ekosystemowe prowadzone na poziomie krajobrazu, zbiorowiska lub populacji (M. Behnke i in., 2004).

Powyższa ocena uwzględnia także większość aspektów związanych z potencjalnym pogorszeniem integralności i spójności obszarów N2000, dotyczących zmian w fizycznych, chemicznych i biologicznych właściwościach siedlisk. Ocena ta przeprowadzona może być w formie macierzowej lub opisowej, jednak koniecznie powinna jej towarzyszyć prezentacja kartograficzna obejmująca źródła, procesy i skutki, które mogą przyczynić się do znaczącego pogorszenia stanu ochrony obszarów N2000. Należy wskazać tereny, na których może ono nastąpić, jak i wymienić gatunki oraz siedliska, w stosunku do których mogą wystąpić negatywne skutki oraz scharakteryzować rodzaj tych skutków. W miarę możliwości należy określić w stosunku do każdego siedliska i gatunku przewidywany ubytek areału lub liczebności, a także w odniesieniu do cech fizycznych i chemicznych środowiska, przewidywane ich zmiany wyrazić w wartościach liczbowych (np. o ile cm obniżony zostanie średni poziom wód gruntowych, czy o ile zwiększy się ładunek określonych zanieczyszczeń w wodach lub glebach). Jeśli nie jest to możliwe na etapie prognozy dla studium lub mpzp, należy sformułować rekomendacje dla przeprowadzenia uszczegółowionej oceny na etapie sporządzania raportu OOŚ dla przedsięwzięcia. Drugi aspekt oceny wpływu na obszary N2000 na omawianych poziomach dotyczy ogólnej spójności sieci tych obszarów. Można go wykonać podobnie jak na poziomie kpzk czy mpzp, przy czym analiza będzie miała bardziej szczegółowy charakter i będzie dotyczyć zarówno fragmentacji samych obszarów N2000, jak i wyznaczonych wcześniej (w opracowaniu ekofizjograficznym) korytarzy ekologicznych. Należy zidentyfikować wszystkie kolizje planowanych form zagospodarowania przestrzennego z obszarami N2000 i korytarzami i określić, jaki wpływ mogą one powodować dla migracji gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, w kontek-

ście zasilania przez te gatunki obszarów N2000. Jest to szczególnie ważne w suikzpg, ze względu na szerszy zakres przestrzenny dokumentu. Należy także uwzględnić powiązania z obszarami N2000 i korytarzami ekologicznymi położonymi w sąsiednich gminach. Ocena powinna także uwzględnić, podobnie jak w kpzk i pzp, rangę gatunków i siedlisk na obszarze N2000 w określonym regionie biogeograficznym.

III.3. Informacje o możliwym transgranicznym oddziaływaniu na środowisko (Czy kierunki i formy zagospodarowania przestrzennego wskazane do realizacji w dokumencie planistycznym mogą spowodować znaczące skutki dla środowiska i obszarów N2000 położonych poza granicami Polski?) – jeśli w toku sporządzania oceny oddziaływania projektu dokumentu planistycznego na środowisku, stwierdzone zostanie prawdopodobieństwo wystąpienia skutków dla środowiska lub obszarów N2000 położonych poza obszarem Polski, wówczas należy wyodrębnić z prognozy jej część dotycząca wpływu na te obszary i powiadomić organ administracji opracowujący dokument planistyczny, w celu podjęcia działań prowadzących do wszczęcia postępowania w sprawie transgranicznego oddziaływania pochodzącego z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w przypadku projektów polityk, strategii, planów i programów w trybie art. 113–117 u.o.o.ś. Postępowanie to jest prowadzone przez GDOŚ na wniosek organu opracowującego dokument planistyczny. Tryb postępowania jest taki sam dla wszystkich analizowanych poziomów planowania. Należy wziąć pod uwagę fakt, że sporządzenie prognozy oddziaływania na środowisko i obszary N2000 położone poza terytorium Polski, mogą wymagać zgromadzenia wielu informacji, dotyczących państw sąsiednich, co może być szczególnie utrudnione w przypadku krajów niebędących członkami UE.

III.4. Opis stanu środowiska na obszarach objętych przewidywanymi znaczącymi skutkami dla środowiska i obszarów N2000 (jaki jest stan środowiska w obszarach, gdzie stwierdzono prawdopodobieństwo wystąpienia znaczących negatywnych skutków dla środowiska?) – faza ta stanowi jedynie uszczegółowienie lub wyodrębnienie z opisu i oceny stanu środowiska sporządzonego w fazie I.4 prognozy dla całego obszaru objętego dokumentem planistycznym, treści dotyczących obszarów, w odniesieniu do których w fazie III.1 i III.2 zostało stwierdzone prawdopodobieństwo wystąpienia znaczących ujemnych skutków dla ich środowiska albo celów ochrony w obszarach N2000. Od szczegółowości opisu sporządzonego w fazie I.4 zależy, czy w niniejszej fazie powinien

on być uszczegóławiany, czy też wystarczy przeniesienie ustaleń z tamtej fazy. Charakterystyka środowiska w odniesieniu do obszarów objętych znaczącym oddziaływaniem powinna być bardziej dokładna niż dla pozostałych terenów po to, aby docelowo w IV etapie możliwe było zaproponowanie właściwych środków zapobiegających i łagodzących, rozwiązań alternatywnych lub kompensujących negatywne skutki wprowadzenia ustaleń dokumentów planistycznych dla środowiska lub obszarów N2000. Sposób przeprowadzenia tej fazy prognozy jest podobny dla wszystkich poziomów objętych oceną strategiczną.

3.2.3.4. Etap IV – konkluzje i wskazania dotyczące zmian projektu dokumentu planistycznego

Obejmuje on najważniejsze wnioski z przeprowadzonej oceny, zawierające propozycje rozwiązań alternatywnych w stosunku do zawartych w ocenianym dokumencie, jeśli mogą one powodować znaczące negatywne skutki dla celów i przedmiotów ochrony oraz integralności i spójności obszarów N2000, lub też propozycje rozwiązań zapobiegających, ograniczających lub kompensujących negatywne skutki dla środowiska oraz obszarów N2000, a także propozycje metod monitorowania skutków realizacji ustaleń ocenianego dokumentu planistycznego dla środowiska i obszarów N2000. Potrzeba przeprowadzenia tego etapu wynika z funkcji prognozy, które obejmują nie tylko prognozowanie oddziaływania na środowisko i obszary N2000, ale także rekomendacje prowadzące do ograniczenia tych oddziaływań lub ich negatywnych skutków. Etap ten stanowi więc logiczne podsumowanie ustaleń zawartych w poprzednich fazach prognozy (oraz w opracowaniu ekofizjograficznym), które – po przeniesieniu do projektu dokumentu planistycznego – ma doprowadzić do lepszego uwzględnienia uwarunkowań środowiskowych w jego wersji końcowej. Etap IV składa się z trzech faz.

IV.1. Propozycje rozwiązań alternatywnych do rozwiązań zawartych w ocenianym dokumencie, jeśli stwierdzono występowanie znaczących negatywnych oddziaływań na cele i przedmiot ochrony oraz integralność i spójność obszarów Natura 2000 (czy istnieją rozwiązania alternatywne w stosunku do kierunków i form zagospodarowania przestrzennego zaproponowanych w dokumencie planistycznym, które cechowałyby się słabszym negatywnym oddziaływaniem na obszary N2000?) – jeśli w fazie III.2 stwierdzono występowanie znaczących negatywnych skutków dla obszarów N2000 (i nie da się ich odpo-

wiednio złagodzić), to projekt dokumentu planistycznego nie może być bezpośrednio rekomendowany do zatwierdzenia, tak jak w przypadku stwierdzenia braku tych oddziaływań, ale muszą zostać rozpatrzone inne (alternatywne) warianty realizacji kierunków i form zagospodarowania. Celem określenia tych alternatyw jest znalezienie takiego wariantu realizacji różnych kierunków lub form zagospodarowania, który z jednej strony pozwoli na uniknięcie lub maksymalnie możliwe ograniczenie ujemnego oddziaływania na obszary N2000, a z drugiej pozwoli na maksymalnie pełną realizację celów ustalonych w dokumencie planistycznym. Alternatywy powinny być więc formułowane racjonalnie, w sposób realny do wykonania, ale także powinny uwzględniać cele i przedmioty ochrony na obszarach N2000. Oprócz uwzględnienia alternatywy polegającej na niepodejmowaniu działań określonych w dokumencie (wariant „0”), której skutki dla środowiska scharakteryzowano w fazie I.5 prognozy, należy rozważyć rozwiązania alternatywne polegające na:

- zmianie sposobu realizacji przyjętego w dokumencie celu (kierunku lub formy zagospodarowania przestrzennego), przy zachowaniu samego planowanego celu;
- zmianie celu planowanego w dokumencie do osiągnięcia na inny (np. zmianie określonego kierunku lub formy zagospodarowania przestrzennego na inne kierunki lub formy).

W ramach pierwszej z ww. grup rozwiązań alternatywnych może zaproponować w szczególności zmianę w stosunku do propozycji zawartych w pierwotnym projekcie dokumentu planistycznego:

- lokalizacji lub przebiegu (dla inwestycji liniowych) form zagospodarowania przestrzennego;
- natężenia (skali przestrzennej lub intensywności działań) realizacji kierunku lub formy zagospodarowania przestrzennego;
- okresu realizacji lub funkcjonowania (sezonowość) danych kierunków i form zagospodarowania.

Korzystne – ale rzadko stosowane – jest rozwiązanie, gdy w projekcie dokumentu planistycznego zostały sformułowane alternatywne warianty realizacji kierunków lub form zagospodarowania. W takim przypadku rolą prognozy powinna być ocena oddziaływań tych wariantów na obszary N2000. Ze względu na wskazaną wcześniej potrzebę zachowania racjonalności rozwiązań alternatywnych zaleca się, aby w trakcie ich formułowania były prowadzone konsultacje z organem administracji sporządzającym projekt dokumentu planistycznego.

Propozycje rozwiązań wariantowych powinny dotyczyć tylko tych kierunków lub form zagospodarowania przestrzennego, które mogą znacząco oddziaływać na obszary N2000, oraz tych obszarów, na których mogą wystąpić ujemne skutki tych oddziaływań. Nie ma więc potrzeby formułowania wariantów dla ustaleń całego dokumentu planistycznego, ale tylko dla jego wybranych części. Po stwierdzeniu, że istnieją rozwiązania alternatywne w stosunku do przyjętych w projekcie dokumentu, należy je poddać takiej samej ocenie, jak pozostałe ustalenia tego dokumentu, a więc należy ponownie przeprowadzić prognozę, począwszy od fazy I.2 (patrz, ryc. 16). W przypadku, gdy stwierdzony zostanie brak rozwiązań alternatywnych, należy przejść do opracowania fazy IV.2.

Poziom krajowy i wojewódzki

Ze względu na ogólny charakter kierunków zagospodarowania przestrzennego formułowanych w ramach kpzk lub pzp, także proponowane wobec nich warianty alternatywne muszą mieć zbliżoną, ogólną formę. Ponieważ ustalenia rzadko są adresowane do konkretnych obszarów, trudne do zastosowania jest formułowanie alternatyw polegających na zmianie miejsca realizacji działań. Propozycje takie mogą dotyczyć w szczególności przebiegu korytarzy transportowych. Natomiast najczęściej alternatywne propozycje mogą dotyczyć zmian sposobu osiągnięcia przyjętych celów, polegających na modyfikacji intensywności proponowanych działań (np. turystyka specjalistyczna, a nie masowa) lub też zmianie sposobów (instrumentów) realizacji celów dokumentu (np. wykorzystywanie biomasy zamiast realizowania projektów w zakresie energetyki wodnej). W przypadku stwierdzenia w projekcie dokumentu propozycji kierunków zagospodarowania, które mogą powodować szczególnie niekorzystne skutki dla obszarów N2000, można zaproponować zastosowania wariantu „0” (niepodejmowania działań, czyli kontynuacji dotychczasowych funkcji) lub też zmianę proponowanego kierunku polityki przestrzennej.

Poziom gminny i lokalny

Znacznie szersza jest możliwość proponowania alternatyw na poziomie suikzpg oraz mpzp, ze względu na konkretyzację ustaleń, które odnoszą się do form zagospodarowania przestrzennego. W tym przypadku, gdy stwierdzona zostanie możliwość wystąpienia negatywnych skutków dla obszarów N2000, możliwa do zaproponowania jest:

- całkowita rezygnacja z realizacji planowanych form zagospodarowania;
- zmiana obszaru, w którym miałyby być realizowane określone formy zagospodarowania;

- zmiana intensywności realizacji określonych funkcji (np. zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej – niskiej w miejsce wielorodzinnej – wysokiej, przyjęcie wyższego odsetka powierzchni działek zajętych przez powierzchnie biologicznie czynne, rozgęszczenie zabudowy);
- przesunięcie w czasie planowanego okresu realizacji zagospodarowania (o ile określono ją w planie) lub wskazanie warunków dotyczących sezonowości funkcjonowania zagospodarowania (np. działania obiektów infrastruktury turystycznej tylko w sezonie letnim lub zimowym);
- wprowadzenie w miejsce proponowanych form zagospodarowania innych form, które przypuszczalnie będą oddziaływały mniej szkodliwie na obszary N2000.

Zaproponowane rozwiązania alternatywne powinny mieć jednoznaczne odniesienie przestrzenne i powinny zostać przedstawione w formie kartograficznej. Wszystkie z nich powinny podlegać – jak wariant zaproponowany w dokumencie – ocenie pod względem wpływu na cele ochrony oraz integralność obszaru N2000 oraz wkład w ogólną spójność sieci N2000.

IV.2. Propozycje rozwiązań mających na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, a szczególnie na cele i przedmiot ochrony oraz integralność i spójność obszarów Natura 2000 (jaki środek zapobiegający, ograniczający lub kompensujący można zastosować w przypadku wystąpienia negatywnych oddziaływań na środowisko i/lub obszary N2000?) – celem tej fazy jest określenie środków, które – w przypadku wyboru wariantu działań, który z dużym prawdopodobieństwem spowoduje znaczące negatywne skutki dla obszaru N2000 – będą mogły zminimalizować lub ograniczyć te oddziaływania albo służyć ich kompensacji przeprowadzonej w innym miejscu, niż wystąpiły te negatywne skutki. Należy jednak pamiętać, że w trakcie oceny mogą zostać zidentyfikowane środki łagodzące, które wykluczą możliwość negatywnych oddziaływań (wówczas nie będzie prowadzony w odpowiednim zakresie etap IV.1). W przypadku gdy negatywnych oddziaływań nie wykluczono, środki proponowane w niniejszym etapie należy odrębnie określić w stosunku do zmian odnoszących się do ludzi oraz elementów środowiska przyrodniczego i „zbudowanego” oraz odrębnie dla obszarów N2000. Część środków odnoszących się do łagodzenia i kompensacji ujemnych skutków dla obszarów N2000 oraz dla innych elementów środowiska może być wspólna.

Alternatywa wybrana po przeprowadzeniu fazy IV.1 prognozy, powinna zostać tak sformułowana, aby tak dalece jak to możliwe zminimalizować ujemne skutki dla obszarów N2000. Gdy brak jest zadowalających alternatyw, a projekt dokumentu planistycznego ma być dalej procedowany, należy przeanalizować dwa podstawowe warianty: oddziaływania lub braku oddziaływania określonych funkcji planu na gatunki i/lub siedliska o priorytetowym znaczeniu. Zarekomendować należy, aby prowadzona w fazie IV.1 prognozy analiza wariantowa miała również na względzie właśnie wykluczenie wskazanych powyżej oddziaływań. Gatunek o znaczeniu priorytetowym został zdefiniowany w art. 5 u.o.p. jako gatunek zagrożony, w odniesieniu do którego Wspólnota ponosi szczególną odpowiedzialność z powodu wielkości jego naturalnego zasięgu mieszczącego się na terytorium państw członkowskich UE. Listę tych gatunków przedstawiono w załączniku II dyrektywy siedliskowej jako oznaczone gwiazdką. Siedlisko przyrodnicze o znaczeniu priorytetowym to „siedlisko zagrożone zanikiem na terytorium państw członkowskich UE, za którego ochronę Wspólnota ponosi szczególną odpowiedzialność z powodu wielkości jego naturalnego zasięgu mieszczącego się na terytorium tych państw”. Zostały one wymienione w załączniku I do dyrektywy siedliskowej jako oznaczone gwiazdką. Jeśli negatywne oddziaływania na te gatunki lub siedliska zostaną stwierdzone, wówczas należy przeanalizować, czy istnieją ważne przyczyny związane z ochroną zdrowia lub bezpieczeństwa ludzi albo pierwszorzędnymi korzyściami środowiskowymi, z powodu których proponowane kierunki lub formy zagospodarowania przestrzennego mogłyby zostać wdrożone. Z pewnością nie jest możliwe określenie zamkniętej listy przyczyn, które mieściłyby się w wymienionych grupach. Podając jednak takie przykłady, jak likwidacja zagrożenia epidemiologicznego środkami chemicznymi czy biologicznymi, budowa urządzeń przeciwpowodziowych na obszarze o dużym zagrożeniu powodzią, czy budowa nowoczesnej oczyszczalni ścieków, w przypadku gdy nie ma alternatyw dla tych rozwiązań, mieści się w wymienionych grupach działań. Jeśli przypadki takie nie występują, to kierunki lub formy zagospodarowania proponowane w dokumencie mogą być zrealizowane wyłącznie z uwagi na inne nadrzędne interesy publiczne, ale po zasięgnięciu opinii KE.

W przypadku, gdy nie stwierdzono negatywnych oddziaływań na gatunki lub siedliska priorytetowe, wystarczy wykazanie koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego. Pewne jest, że interes publiczny musi zaspokajać szersze i długoterminowe potrzeby

społeczne, równoważące bezpowrotną lub długotrwałą utratę siedlisk lub gatunków na określonym obszarze, oraz że nie może nim być interes służący jedynie firmom lub osobom fizycznym (M. Kistowski, 2004). W świetle poradnika „Zarządzanie obszarami Natura 2000” (2007) uznano, że konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego, w tym wynikające z interesów mających charakter społeczny lub gospodarczy dotyczą sytuacji, w których realizacja proponowanych planów lub przedsięwzięć jest niezbędna dla:

- działań mających na celu ochronę wartości o podstawowym znaczeniu dla życia obywateli (zdrowie, bezpieczeństwo, środowisko);
- fundamentalnych zasad polityki państwowej i społecznej;
- podejmowania działań o charakterze gospodarczym lub społecznym, spełniających określone wymogi z tytułu wykonywania usług publicznych.

Jeśli istnienie takiego interesu nie zostanie stwierdzone, ustalenia dokumentu planistycznego ujemnie wpływające na obszary N2000, nie mogą być zrealizowane. Natomiast jeśli istnienie nadrzędnego interesu publicznego zostanie stwierdzone, to zgoda na realizację ustaleń dokumentu może być wydana, ale pod warunkiem, że zostaną zaprojektowane właściwe środki kompensujące.

Poziom krajowy i wojewódzki

W przypadku kpzk lub pzpw środki przewidziane do zarekomendowania w ramach tej fazy będą się koncentrować na generalnym łagodzeniu oraz generalnej kompensacji oddziaływań, gdyż tylko w bardzo wyjątkowych przypadkach – ze względu na ogólnikowość ustaleń tych dokumentów – możliwe będzie stwierdzenie pogorszenia stanu ochrony gatunków czy siedlisk lub integralności obszaru N2000, które może stanowić przesłankę dla zaprojektowania precyzyjnych środków kompensujących. Środki łagodzące proponowane do wprowadzenia do dokumentu planistycznego, mogą mieć charakter zbliżony do tych, zaproponowanych w fazie formułowania alternatyw (IV.1) i polegają w szczególności na zmniejszeniu intensywności realizacji określonych kierunków zagospodarowania przestrzennego, lub – w wyjątkowych przypadkach – zmianie zaproponowanych wcześniej kierunków. Środki takie mogą być proponowane nie tylko ze względu na przypuszczalne negatywne skutki dla obszarów N2000, ale także dla łączących je korytarzy ekologicznych, które mają zapewnić ogólną spójność sieci.

Poziom gminny i lokalny

Zastosowanie realnych środków kompensujących można proponować jako rozwiązanie ostateczne,

gdy wszystkie inne rozwiązania przepisów wspólnotowych i krajowych nie są w stanie zapobiec pogorszeniu stanu siedlisk i gatunków lub integralności obszaru N2000, co w końcowym efekcie może doprowadzić nawet do „wypadnięcia” obszaru z sieci N2000. Ponieważ obszar ten może stanowić element sieci, będący częścią korytarza migracyjnego, umożliwiającego zasilenie genetyczne różnych innych obszarów N2000 położonych wokół niego w różnej odległości, brakujący element tej sieci powinien być uzupełniony innym obszarem pełniącym podobne funkcje. W takiej sytuacji kompensacja powinna być rekomendowana dopiero po upewnieniu się, że nastąpi uszczerbek dla części lub całości przedmiotów ochrony lub funkcji obszaru N2000. Mogą zdarzyć się sytuacje, w których takie upewnienie się nie będzie realne na etapie sporządzania dokumentu planistycznego na poziomie gminnym lub lokalnym. Czasami będzie to w pełni realne dopiero na etapie projektowania przedsięwzięcia, a więc kwestie kompensacji powinny być najszerzej planowane dopiero w trakcie sporządzania raportu oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko. Jeśli jednak upewnienie to nastąpi już w trakcie sporządzania prognozy dla projektu suikzpg lub mpzp, środki kompensujące mogą być zaproponowane przez zespół opracowujący prognozę, jednak bardziej pożądane jest ustanowienie komitetu sterującego, z udziałem przedstawicieli organu ochrony przyrody (wojewódzkiego konserwatora przyrody), który określi te środki. Wśród tych środków wymienić można (M. Behnke i in., 2004):

- restytucję – odtworzenie siedlisk, pozwalające na utrzymanie wartości ochronnych i zgodności z celami ochrony obszaru N2000;
- kreację – tworzenie nowych siedlisk w nowych miejscach lub poprzez powiększenie zasięgu istniejących siedlisk;
- podnoszenie wartości – polepszanie innych siedlisk proporcjonalnie do powierzchni tych, które zostały utracone w wyniku realizacji ustaleń projektu;
- ochronę pozostałych zasobów siedlisk – zastosowanie środków powstrzymujących dalsze zmniejszanie spójności sieci N2000.

W świetle poradnika „Zarządzanie obszarami Natura 2000” (2007), środki te mogą obejmować:

- odtworzenie lub poprawę stanu istniejących obszarów: odtworzenie siedliska, by zagwarantować zachowanie jego wartości oraz przestrzeganie celów ochrony obszaru lub poprawa stanu pozostałego siedliska w stopniu proporcjonalnym do

szkod wyrządzonych na danym obszarze N2000 przez realizowany tam plan;

- odtworzenie siedliska na nowym lub powiększonym obszarze, który będzie włączony do sieci N2000;
- zaproponowanie nowego obszaru na mocy dyrektyw siedliskowej i ptasiej;
- reintrodukcję gatunków;
- restytucję i wzmacnianie gatunków, w tym drapieżnych;
- zakup ziemi i nabywanie praw;
- zachęty dla tych działań gospodarczych, które podtrzymują kluczowe funkcje ekologiczne;
- ograniczanie zagrożeń, zwykle wobec gatunków, poprzez oddziaływanie na pojedyncze źródło zagrożenia lub poprzez skoordynowane działania skierowane na wszystkie czynniki zagrożeń.

W przypadku istnienia szerokiego zakresu środków kompensujących, należy dokonać ich oceny (waloryzacji) w celu wyboru tych środków, które:

- są najważniejsze dla danego obszaru i strat spowodowanych przez realizowany projekt;
- są zdolne do utrzymania lub polepszenia ogólnej spójności sieci N2000;
- są dostępne;
- mogą być zastosowane efektywnie.

Przy wyborze środków kompensujących należy zapewnić, aby:

- odnosiły się one, we właściwych proporcjach, do zniszczonych i narażonych siedlisk oraz gatunków;
- odnosiły się do tego samego regionu biogeograficznego, w tym samym państwie UE i do obszaru jak najbliższej położonego siedliska, które podlega oddziaływaniom;
- zapewniały funkcje porównywalne do tych, które stanowiły kryteria wyboru oryginalnego obszaru N2000;
- miały jasno zdefiniowane cele i zasady wdrażania i zarządzania, z których wynika, że ich zastosowanie może pomóc w osiągnięciu utrzymania lub poprawy spójności sieci N2000.

Zachowanie tych warunków jest szczególnie ważne z tego względu, że zdefiniowane środki kompensujące muszą zostać notyfikowane KE.

IV.3. Propozycje metod analizy skutków realizacji ustaleń ocenianego dokumentu (w jaki sposób mają być analizowane skutki wdrożenia kierunków i form zagospodarowania proponowanych w doku-

mencie planistycznym dla środowiska i obszarów N2000?) – ostatnia faza IV etapu prognozy powinna dostarczyć informacji o metodach monitoringu gospodarki przestrzennej, które posłużą m.in. w przyszłości do oceny, czy zaproponowane kierunki i formy zagospodarowania przestrzennego nie oddziałują na środowisko i obszary N2000 w sposób odmienny od tego, jaki został określony w prognozie. Wnioski z monitoringu mogą stanowić podstawę do modyfikacji polityk przestrzennych i form zagospodarowania w trakcie aktualizacji lub opracowania nowych dokumentów planistycznych. Jednym z najczęściej stosowanych sposobów prowadzenia monitoringu jest zastosowanie metod wskaźnikowych. Wskaźniki, które mogą być zastosowane do celów monitorowania obejmują:

- wskaźniki dotyczące zmian w powierzchni zajętej przez formy zagospodarowania przestrzeni;
- wskaźniki dotyczące postępów w skuteczności działań z zakresu ochrony środowiska;
- wskaźniki zmian stanu biotycznych składowych środowiska, szczególnie na obszarach chronionych.

Poziom krajowy i wojewódzki

Określane dla tych poziomów wskaźniki mogą dotyczyć całego obszaru kraju czy województwa albo wybranych obszarów o szczególnym nasileniu problemów dotyczących relacji gospodarki przestrzennej z ochroną środowiska (np. chronionych, turystycznych, zurbanizowanych, szczególnie metropolitalnych i podmiejskich wokół większych miast, np. o liczbie mieszkańców powyżej 50 000). Analizując w fazie I.2 prognozy cele i kierunki działań ustalone w projekcie kpzk lub pzp, można określić, które z wcześniej analizowanych cech środowiska (zasobów i walorów, presji na nie oraz ich jakości), mają ulec poprawie w związku z realizacją dokumentu oraz które z wcześniej wymienionych działań z zakresu ochrony środowiska i równoważenia rozwoju mogą być efektywniej i skuteczniej realizowane dzięki wdrożeniu ustaleń kpzk lub pzp. Należy więc wybrać wskaźniki, które mogą posłużyć do monitorowania kierunków zmian w środowisku i cechach zrównoważonego rozwoju. Przykłady takich wskaźników zostały podane w tabeli 15.

Oprócz corocznej analizy zmian w użytkowaniu ziemi całego obszaru, istotne jest monitorowanie procesów zachodzących na terenach o szczególnych problemach przyrodniczych i przestrzennych oraz pełniących ważne funkcje w regionie z tych punktów widzenia. Należą do nich w szczególności: tereny chronione (parki narodowe i krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, obszary N2000), tereny intensywnie użytkowane rekreacyjnie, które często pokrywają się z obszarami chronio-

nymi oraz tereny podmiejskie w promieniu do 20–30 km od dużych i średnich miast, na których zachodzą procesy suburbanizacji. Analiza zmian w pokryciu terenu może być tu prowadzona np. w pzp, z większą szczegółowością niż podano wyżej (np. na poziomie 2 Corine Land Cover).

Poziom gminny i lokalny

Gromadzenie danych służących monitorowaniu zagospodarowania przestrzennego i jego wpływu na środowisko w gminach i ich częściach, sprawia dużo większe problemy niż zbieranie informacji na wyższych poziomach. Dlatego też określanie wybranych trendów w procesach przestrzennych zachodzących pod wpływem realizacji ustaleń suikzpg i mpzp, jest realne w cyklu nieco dłuższym niż roczny. Dane te powinny być w miarę możliwości gromadzone i prezentowane w cyklu 2–3-letnim, jednak nie dłuższym niż 5 lat. Głównymi procesami monitorowanymi na tym poziomie powinny być:

- zmiany w powierzchni wymienionych w tabeli 15 typów użytkowania terenu (w niektórych przypadkach uszczegółowionych, np. z podziałem użytków rolnych na grunty orne i użytki zielone);
- zmiany w powierzchni, długości i pochodnej do nich gęstości występowania wybranych elementów struktury ekologicznej terenu (zadrzewień, zakrzewień grupowych i pasmowych, miedz, oczek wodnych, mokradeł);
- powierzchnia stosowania zrębni zupełnych w lasach (państwowych i prywatnych);
- liczba wydawanych pozwoleń na budowę obiektów o różnym przeznaczeniu;
- obrót gruntami (powierzchnia gruntów, które zmieniają właściciela);
- scalanie i parcelacja gruntów;
- liczba nowowznoszonych budynków, szczególnie o funkcjach mieszkalnych i rekreacyjnych;
- liczba obiektów zbudowanych nielegalnie i skuteczność ich likwidacji.

W monitoringu wpływu na obszary N2000 można też stosować wskaźniki wymienione w tabeli 7. Informacje niezbędne do prowadzenia szczegółowego monitoringu w wymienionym zakresie można częściowo uzyskać poprzez analizę źródeł teledetekcyjnych, czyli zdjęć lotniczych oraz obrazów satelitarnych, a także aktualnych map, które z reguły są jednak aktualizowane nie częściej niż co 10–15 lat. Niektóre dane można uzyskać w urzędach gmin i starostwach powiatowych, w jednostkach zajmujących się gospodarką gruntami oraz w powiatowych ośrodkach dokumentacji geodezyjnej i kartograficznej, nadleśnictwach i innych urzędach administracji publicznej. Rozpoznanie niektórych pro-

Tabela 15. Przykładowe wskaźniki proponowane do monitorowania skutków wpływu realizacji ustaleń projektu planu zagospodarowania przestrzennego województwa na środowisko

Nazwa wskaźnika	Jednostki	Pożądana zmiana	Źródła danych	Cykliczność gromadzenia
Zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych	KWh/1 mieszk. rok	↓	GUS, Rocznik Statystyczny Województw	co roku
Emisja gazów do atmosfery ze źródeł szczególnie uciążliwych	ton/1 mieszk. rok	↓	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Zużycie wody na potrzeby gospodarki	m ³ /1 mieszk. rok	↓	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Ilość ścieków wprowadzanych do wód powierzchniowych i do ziemi	m ³ /1 mieszk. rok	↓	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Ilość odpadów przemysłowych/komunalnych	ton/1 km ² rok	↓	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Jakość powietrza atmosferycznego	klasa średnia w strefach	↑	WIOŚ, Oceny jakości powietrza, IOŚ	co roku lub co 5 lat
Jakość wód powierzchniowych	punkty (klasa)	↑	Raporty WIOŚ	co 2-3 lata
Udział gruntów wymagających rekultywacji	% pow. województwa	↓	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Poziom skanalizowania województwa	km sieci/1000 osób	↑	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Dysproporcja między długością sieci wodociągowej i kanalizacyjnej	km wodociągów/km kanalizacji	↑	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Powszechność oczyszczania ścieków	% całości ścieków	↑	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Liczba mieszkańców obsługiwanych przez oczyszczalnie ścieków	% mieszkańców województwa	↑	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Stopień wykorzystania odpadów przemysłowych	% odpadów przemysł.	↑	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Długość dróg rowerowych w miastach	km/100000 osób	↑	Samorządy lokalne	co 2-3 lata
Udział odnawialnych źródeł energii w produkcji energii	% energii produkowanej w województwie	↑	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Powierzchnia form ochrony przyrody	% pow. województwa	↔	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Udział powierzchni upraw ekologicznych w powierzchni gruntów rolnych	% powierzchni gruntów rolnych	↑	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Udział użytków rolnych w powierzchni regionu	% pow. województwa	↔	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Udział użytków leśnych w powierzchni regionu	% pow. województwa	↑	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Udział wód śródlądowych w powierz. regionu	% pow. województwa	↔	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Udział terenów osiedlowych w powierz. regionu	% pow. województwa	↑	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Udział terenów komunikacyjnych w pow. regionu	% pow. województwa	↔	GUS, Ochrona Środ.	co roku
Udział użytków kopalnych w powierz. regionu	% pow. województwa	↓	GUS, Ochrona Środ.	co roku

Źródło: M. Kistowski, 2005a.

cesów wymaga jednak prowadzenia prac i analiz terenowych. Wydaje się, że dopiero tak szczegółowe podejście do monitorowania procesów przestrzennych, może dać obraz rzeczywistych skutków wdrażania ustaleń dokumentów planistycznych. Obowiązek prowadzenie monitoringu zagospodarowania i gospodarki przestrzennej to obowiązek administracji samorządowej szczebla wojewódzkiego, powiatowego i gminnego.

3.2.3.5. Etap V – podsumowanie prognozy

Ostatni etap, składający się z dwóch faz, zawiera wnioski z wcześniej przeprowadzonych etapów, w szczególności syntetyczny opis stwierdzonych przewidywanych znaczących oddziaływań na środowisko lub ich braku wraz z uzasadnieniem oceny oraz środków zaproponowanych w celu likwidacji, ograniczenia

lub kompensacji tych oddziaływań, a także streszczenie w języku niespecjalistycznym.

V.1. Wnioski wynikające z przeprowadzonej oceny strategicznej (jakie wnioski wynikają ze sporządzonej prognozy oddziaływania na środowisko?) – faza wnioskowa powinna w formie syntetycznej omawiać, w przypadku wszystkich poziomów dokumentów planistycznych, dla których sporządza się prognozę – odrębnie dla oddziaływań na środowisko i na obszary N2000, konkluzje wynikające z przeprowadzonej oceny dotyczące:

- oceny wewnętrznej zgodności ocenianego dokumentu planistycznego;
- oceny zgodności ocenianego dokumentu planistycznego z innymi dokumentami dotyczącymi analizowanego obszaru;
- oceny zakresu i sposobu uwzględnienia problemów ochrony środowiska w ocenianym dokumencie;
- oceny przewidywanych znaczących oddziaływań ustaleń dokumentu planistycznego na środowisko, a także na cele i przedmiot ochrony oraz integralność i spójność obszarów N2000;
- informacje o możliwym transgranicznym oddziaływaniu na środowisko;
- propozycji rozwiązań alternatywnych do rozwiązań zawartych w ocenianym dokumencie;
- propozycje rozwiązań mających na celu zapobieganie, ograniczania lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko oraz obszary N2000.

Należy podkreślić, że w odniesieniu do prognozy oddziaływania ustaleń dokumentu planistycznego na obszary N2000, zaleca się ewidencjonowanie czynności prowadzonych w trakcie realizacji prognozy w postaci matryc i raportów kończących każdy z etapów opracowania. Ich wzorce są dostępne w poradniku „Assessment of plans and projects significantly affecting Natura 2000 sites” (2001) (M. Behnke i in., 2004). Objętość rozdziału wnioskowego nie powinna przekraczać kilku stron.

V.2. Streszczenie prognozy w języku niespecjalistycznym – pamiętając, że czytelnikami prognozy mogą być politycy lub inne osoby niebędące specjalistami w zakresie ochrony środowiska lub gospodarki przestrzennej, streszczenie powinno eksponować najważniejsze ustalenia prognozy w zakresie przedstawionym w fazie V.1. Ważne jest podkreślenie, które planowane kierunki i formy zagospodarowania przestrzennego mogą generować najbardziej negatywne wpływy oraz które komponenty i cechy środowiska, cechy zrównoważonego rozwoju oraz obszary N2000, będą wskutek ich oddziaływania najsilniej zagrożone. Warto wymienić też najważniejsze instrumenty ograniczające te negatywne oddziaływania oraz najważniejsze wskaźniki służące monitorowaniu skutków wdrażania ustaleń dokumentu planistycznego. Objętość streszczenia nie powinna przekraczać kilku stron.

ROZDZIAŁ 4

Aspekty szczególne

4.1. Odpowiedzialność odszkodowawcza za uniemożliwienie lub ograniczenie możliwości korzystania z nieruchomości

Jednym z najbardziej niedocenianych aktualnie aspektów wdrażania sieci N2000 jest problematyka odpowiedzialności odszkodowawczej za ograniczenie możliwości lub uniemożliwienie korzystania z nieruchomości zgodnie z dotychczasowym przeznaczeniem, w związku z uwzględnieniem potrzeb ochrony obszaru N2000 w mpzp.

Jak wskazuje się w Komunikacie KE Finansowanie N2000 (SEC(2004)770) *Ustanowienie sieci N2000 spowodowało powstanie kosztów u wielu grup. W przypadku ograniczenia praw budowlanych cena ziemi może zostać obniżona (...). N2000 może nałożyć ograniczenia na praktyki gospodarowania (...); sieć stanowi także poważny problem dla sektorów transportu i budownictwa. Problem ten dotyczy także podejmowanych na obszarach N2000 działań związanych z górnictwem oraz leśnictwem i obejmuje ograniczenia działalności tych sektorów albo narażenie ich na dodatkowe koszty związane ze zmianami. Niezbędne może się okazać wykupienie przez państwo praw górniczych i/lub wydobywania, a także może zaistnieć konieczność udzielenia rekompensat prywatnym gospodarstwom.*

Omawiany problem nie doczekał się jednak do dnia dzisiejszego spójnej i jasnej regulacji ani na gruncie prawa wspólnotowego, ani polskiego, a stosunkowo krótki okres wdrażania programu N2000 w Polsce skutkuje brakiem precedensów w omawianym zakresie. Poniżej przedstawiono zakres obowiązujących przepisów, które należy rozważyć w trakcie ustalenia możliwości oraz podmiotu zobowiązanego w przedmiocie odpowiedzialności odszkodowawczej:

- art. 8 dyrektywy siedliskowej: podstawa współfinansowania wdrażania N2000 przez Wspólnotę Europejską (odnośnie do SOOS z gatunkami lub siedliskami priorytetowymi),

- art. 36 ust. 3 u.o.p.: podstawa zawarcia umowy o dostosowaniu działalności gospodarczej, rolnej, leśnej, łowieckiej lub rybackiej do wymogów ochrony obszaru N2000,
- art. 39 u.o.p.: ogólna klauzula o finansowaniu wdrażania Natury 2000 z budżetu państwa oraz funduszy celowych,
- art. 130 – 134 P.o.s.: zasady odpowiedzialności, w tym w zakresie ustalenia podmiotu zobowiązanego do wypłaty odszkodowania lub wykupu nieruchomości w przypadku ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości w związku z ochroną zasobów środowiska,
- art. 36–37 u.p.z.p.: odpowiedzialność gminy za istotne ograniczenie lub uniemożliwienie korzystania z nieruchomości w związku z uchwaleniem mpzp albo jego zmianą.

Trzy pierwsze ze wskazanych przepisów stanowią regulacje w sposób bezpośredni odnoszące się do finansowania wdrażania sieci N2000.

Art. 8 ust. 2 dyrektywy siedliskowej przewiduje podstawę do określenia przez KE w porozumieniu z każdym zainteresowanym państwem członkowskim środków koniecznych do zachowania lub odtworzenia typów siedlisk przyrodniczych i gatunków o znaczeniu priorytetowym występujących na wskazanych przez państwa OZW. Po oszacowaniu zakresu współfinansowania KE przyjmuje ramowy program środków, który poddawany jest aktualizacji. Pomimo że wskazana podstawa współfinansowania odnosi się tylko do OZW obejmujących tereny występowania siedlisk lub gatunków o znaczeniu priorytetowym, to w praktyce zakres pomocy Wspólnoty na rzecz wdrażania programu N2000 jest znacznie szerszy. Po pierwsze obejmuje on znaczną ilość instrumentów finansowania (w szczególności chodzi o fundusze strukturalne i specjalne, a po drugie dotyczy zarówno OZW/SOOS, jak i OSOP). W tym kontekście warto zwrócić uwagę na Podręcznik *Finansowanie sieci*

N2000 przygotowany na zlecenie KE Dyrekcji Generalnej Środowisko (czerwiec 2007)⁵⁴.

Kolejna z wymienionych regulacji szczególnych (art. 36 ust. 3 u.o.p.) przewiduje możliwość zawarcia umowy kompensacyjnej w przypadku, gdy działalność gospodarcza, rolna, leśna, łowiecka lub rybacka wymaga dostosowania do wymogów ochrony obszaru N2000. Warunkiem zawarcia tego typu umowy jest brak zastosowania w stosunku do danego obszaru programów wsparcia z tytułu obniżenia dochodowości. Stronami takiej umowy jest z jednej strony poszkodowany właściciel lub posiadacz terenu (z wyjątkiem zarządców nieruchomości Skarbu Państwa) oraz z drugiej strony RDOŚ działający w imieniu Skarbu Państwa. W zakres umowy wchodzi obowiązkowo następujące elementy: 1) wykaz niezbędnych działań dostosowawczych, sposoby i terminy ich wykonania oraz warunki i terminy rozliczenia należności za wykonane czynności; 2) wartość rekompensaty za utracone dochody wynikające z wprowadzonych ograniczeń. Co istotne, ustawa nie określa jednak, czy rekompensata ma mieć charakter jednorazowy czy ciągły. K. Gruszecki stoi na stanowisku, że wysokość rekompensaty powinna być ustalona na zasadzie różnicy między dochodami przynoszonymi przez konkretną nieruchomość przed wprowadzeniem ochrony w formie obszaru N2000 a przynoszonymi po objęciu ochroną (K. Gruszecki 2005). Aprobata wskazanego stanowiska prowadziłaby do sytuacji, w której rekompensata mogłaby mieć charakter ciągły. Pomimo iż z prawnego punktu widzenia jest to interpretacja słuszna, jej ograniczeń w zakresie wykonywania obowiązku kompensacyjnego należy doszukiwać się w możliwościach budżetowych RDOŚ – szczególnie, że na dzień dzisiejszy nie mają oni zabezpieczonych środków na tego typu umowy (podobnie jak i budżet państwa).

Ostatni z wskazanych przepisów szczególnych (art. 39 u.o.p.) stanowi, iż koszty związane z wdrożeniem i funkcjonowaniem sieci obszarów N2000 w zakresie nieobjętym finansowaniem przez Wspólnotę, są finansowane z budżetu państwa oraz funduszy celowych. Przepis ten z jednej strony stanowi podstawę do odpowiedniego kształtowania gospodarki funduszami celowymi (szczególnie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej), z drugiej daje podstawę do roszczenia względem Skarbu Państwa z tytułu ograniczenia możliwości lub uniemożliwienia korzystania z nieruchomości. Uznać zatem należy, że jest

to przepis szczególny względem art. 134 P.o.ś., zgodnie z którym w razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości w związku z ochroną środowiska, obowiązany do wypłaty odszkodowania lub wykupu nieruchomości są: 1) właściwa jednostka samorządu terytorialnego – jeżeli ograniczenie sposobu korzystania z nieruchomości nastąpiło w wyniku uchwalenia aktu prawa miejscowego przez organ samorządu terytorialnego; 2) reprezentowany przez wojewodę Skarb Państwa – jeżeli ograniczenie sposobu korzystania z nieruchomości nastąpiło w wyniku wydania rozporządzenia Rady Ministrów, właściwego ministra albo wojewody (przy czym w tym przypadku adresat roszczenia jest ten sam co w art. 39 u.o.p., czyli Skarb Państwa). W związku z powyższym trudno jest również doszukiwać się podstaw do pociągnięcia do odpowiedzialności gminy (na zasadach z art. 36–37 u.p.z.p.), w przypadku gdy w związku z uchwaleniem mpzp albo jego zmianą, korzystanie z nieruchomości lub jej części w dotychczasowy sposób, lub zgodny z dotychczasowym przeznaczeniem stało się niemożliwe bądź istotnie ograniczone. Ponadto art. 129 ust. 5 P.o.ś. stwierdza jasno, że w stosunku do omawianych spraw nie stosuje się przepisów ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, dotyczących roszczeń z tytułu ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości.

Podsumowując, należy wskazać na dwie kategorie relacji przepisów o odpowiedzialności odszkodowawczej w zakresie wdrażania N2000. Pierwsza z relacji dotyczy ustalenia podmiotu zobowiązanego – Skarbu Państwa lub gminy. Jak wynika z przedstawionej interpretacji, należy wykluczyć możliwość roszczeń względem gminy z tytułu ograniczenia lub uniemożliwienia korzystania z nieruchomości w związku z wdrożeniem do mpzp zasad ochrony obszaru N2000. W efekcie jedynym podmiotem zobowiązanym pozostaje Skarb Państwa (roszczenie bezpośrednie, umowa kompensacyjna z RDOŚ) w zakresie, w jakim rekompensatę nie można dochodzić w ramach programów wsparcia z tytułu obniżenia dochodowości (wspólnotowych lub krajowych, w tym funduszy celowych). Na dzień dzisiejszy trudno jest określić, jak będą postępowały właściwe sądy w przypadku bezpośrednich roszczeń odszkodowawczych względem Skarbu Państwa. Najprawdopodobniej, po uznaniu roszczenia za zasadne, będą dopuszczały jednorazowe odszkodowanie lub wykup nieruchomości, posilkując się regulacją

⁵⁴ Zob. szczególnie: tabelka na s. 66 i s. 80 – z jakich funduszy płyną płatności za utrudnienia i ograniczenia w gospodarowaniu na terenach; s. 86 – tabelka – płatności za zarządzanie ryzykiem; – tabela na s. 102–103 – płatności za zakup gruntów, w tym rekompensaty za utratę możliwości zagospodarowania terenu; s. 104–105 – infrastruktura na cele przywrócenia siedlisk lub gatunków.

z art. 133 Po.ś. W efekcie, ustalenie wysokości odszkodowania oraz ceny wykupu nieruchomości będzie następowało po uzyskaniu opinii rzeczoznawcy majątkowego, określającej wartość nieruchomości według zasad i trybu określonych w przepisach o gospodarce nieruchomościami.

4.2. Zamówienia publiczne

Efektywność uwzględnienia aspektów ochrony obszarów N2000 w planowaniu przestrzennym zależy w ogromnej mierze od umiejętnego przeprowadzenia zamówienia na usługi polegające na sporządzeniu opracowania ekofizjograficznego oraz prognozy SOOŚ. Wszystkie ze wskazanych usług będą niezbędne na poziomie dokumentów o charakterze regionalnym, gminnym i lokalnym. Tylko na poziomie kpzk zamówienie nie będzie obejmować opracowania ekofizjograficznego. Poniższe uwagi przedstawione zostaną w układzie przedmiotu zamówienia, a nie poziomu dokumentu, tak też rozważając uwarunkowania odnośnie do poziomu krajowego należy uwzględnić jedynie te uwagi, które odnoszą się do prognozy SOOŚ.

W pierwszej kolejności omówienia wymaga liczba zamówień oraz ich wzajemna relacja. Za wariant najbardziej efektywny należy uznać sytuację, w której wszystkie trzy usługi (sporządzenie opracowania ekofizjograficznego, projektu dokumentu planistycznego oraz prognozy SOOŚ) zamawiane są odrębnie (wariant I). Pozwala to na zapewnienie stosunkowo największej obiektywności świadczonych usług. W przypadku gdy zamawiający zdecyduje się na objęcie powyższych usług jednym zamówieniem, konieczne będzie dopuszczenie do udziału konsorcjum oraz alternatywnie wymóg względem wykonawcy podstawowego w zakresie wskazania osób do wykonania zamówienia posiadających odpowiednie kompetencje. Co się tyczy relacji pomiędzy poszczególnymi usługami (w II wariacie elementami usługi) to sporządzenie opracowania ekofizjograficznego pozwala na rozpoczęcie prac nad koncepcją danego dokumentu, z kolei opracowanie koncepcji pozwala na rozpoczęcie prac nad prognozą SOOŚ, która docelowo odnosić się będzie musiała do projektu dokumentu (projekt ten powstanie po odpowiednim uszczegółowieniu/modyfikacji koncepcji). Przy ustalaniu harmonogramu realizacji zamówienia należy przyjąć, że w zależności od stanu wiedzy i dostępności danych, termin wykonania opracowania ekofizjograficznego powinien wynosić od około 3 do 8 miesięcy, z kolei prognozy SOOŚ około od 1,5 do 4 miesięcy (terminy

te nie dotyczą sytuacji, w których z uwagi na charakter obszaru [przedmiot ochrony] oraz brak danych, konieczne stają się badania/inwentaryzacje, trwające co najmniej jeden rok).

Biorąc pod uwagę usługę w zakresie opracowania ekofizjografii oraz prognozy SOOŚ, kluczowymi elementami opisu przedmiotu zamówienia stają się:

- zasady identyfikacji uwarunkowań ochrony obszarów N2000 oraz korytarzy ekologicznych;
- zasady wykonania podstawowych prac badawczych i inwentaryzacyjnych oraz opracowań właściwych (ekofizjografii, prognozy SOOŚ).

Jak wskazano w rozdziale 2.1 wykonywanie opracowań ekofizjograficznych powinno obejmować etap diagnozy, oceny fizjograficznej, prognozy oraz wskazań ekofizjograficznych. Tego typu etapy winny zostać wyspecyfikowane w opisie przedmiotu zamówienia (dalej jako OPZ). Przykładowy OPZ dla usługi polegającej na sporządzeniu opracowania ekofizjograficznego dla terenu obejmującego obszar N2000 mógłby zawierać następujące wymogi:

Wykonawca zobowiązany jest do sporządzenia opracowania ekofizjograficznego z zachowaniem następującego porządku prac:

- I. diagnoza** stanu środowiska przyrodniczego i jego zagrożeń, z uwzględnieniem obszarów N2000 oraz korytarzy ekologicznych;
- II. ocena ekofizjograficzna**, ustalająca przydatność (wartość) terenów objętych dokumentem planistycznym dla realizacji różnych sposobów zagospodarowania i wskazanie ograniczeń dla tego zagospodarowania, z uwzględnieniem ograniczeń wynikających z zasad ochrony obszarów N2000 oraz korytarzy ekologicznych; w trakcie oceny ekofizjograficznej należy ustalić warunki zapewnienia trwałości procesów przyrodniczych oraz odnawialności środowiska na obszarach N2000 oraz korytarzach ekologicznych.
- III. prognoza** w zakresie przewidywanych zmian w środowisku przyrodniczym, w tym na obszarach N2000 oraz korytarzach ekologicznych, które będą skutkiem kontynuowania sposobów użytkowania i zagospodarowania terenu, istniejących w trakcie sporządzania ekofizjografii;
- IV. wskazania ekofizjograficzne**, stanowiące syntezę ustaleń poprzednich etapów. Wskazania ekofizjograficzne powinny obejmować bezpośrednie zalecenia dla zespołu sporządzającego projekt dokumentu planistycznego, dotyczące możliwego przeznaczenia terenu m.in. pod kątem ochrony obszarów N2000 oraz korytarzy ekologicznych. Wskazania ekofizjograficzne powinny określać zasady dostosowania funkcji, struktury i intensywności zagospodarowania przestrzennego do celów i funkcji obszarów N2000 oraz korytarzy ekologicznych.

Jeżeli chodzi o opracowania jakie powinien uwzględnić wykonawca przy sporządzaniu opracowania ekofizjograficznego będą to w szczególności

standardowe formularze danych, inwentaryzacje ornitologiczne, inwentaryzacje siedlisk i gatunków chronionych na podstawie dyrektywy siedliskowej, walo-ryzacje przyrodnicze, mapy wrażliwości ekologicznej, mapy siedlisk oraz analizy w zakresie ciągłości ekologicznej. W przypadku braku stosownych danych ich zgromadzenie (badania terenowe) powinno nastąpić na etapie diagnozy. W przypadku, gdy dla danego obszaru N2000 obowiązywał będzie PZO lub PO, wykonawca zamówienia będzie miał bezpośrednie źródło informacji w zakresie: 1) identyfikacji istniejących i potencjalnych zagrożeń dla zachowania właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk; 2) identyfikacji działań ochronnych oraz obszarów ich wdrażania oraz warunków utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony przedmiotów ochrony obszaru N2000 w szczególności w odniesieniu do ochrony czynnej, odtwarzania siedlisk, utrzymania korytarzy ekologicznych, warunków zagospodarowania terenów oraz ich użytkowania.

Co się tyczy opracowań metodycznych, które powinien uwzględnić wykonawca ekofizjografii, sugerujemy odesłanie w OPZ do niniejszego poradnika.

Dysponowanie przez organ planistyczny opracowaniem ekofizjograficznym stanowi punkt wyjścia do opracowania koncepcji określonego dokumentu. Jak już wskazano, rozpoczęcie prac koncepcyjnych może być sprzężone z rozpoczęciem prac nad prognozą SOOŚ (chodzi o takie czynności jak charakterystyka stanu środowiska oraz problemy ochrony środowiska, czy ustalenie zakresu prognozy), przy czym ocena właściwa w ramach SOOŚ będzie musiała zostać przeprowadzona dopiero po opracowaniu projektu dokumentu.

Sporządzona według zaleceń zawartych w niniejszym podręczniku prognoza oddziaływania na środowisko projektu dokumentu planistycznego, powinna obejmować cztery części podstawowe i piątą – podsumowującą, na które składają się etapy: dokumentacyjno-analityczny, oceny zgodności z innymi dokumentami, oceny oddziaływania na środowisko, wskazań dotyczących zmian projektu dokumentu. Przykładowy OPZ dla usługi polegającej na sporządzeniu prognozy SOOŚ dla dokumentu mogącego znacząco oddziaływać na obszary N2000 mógłby zawierać następujące wymogi.

Wykonawca zobowiązany jest do sporządzenia prognozy SOOŚ z zachowaniem następującego etapowania prac:

I. Etap dokumentacyjno-analityczny, polegający na sprecyzowaniu zakresu i metod sporządzania prognozy, omówieniu treści ocenianego projektu dokumentu planistycznego oraz celów sformułowanych w innych przyjętych lub wcześniej przygotowanych dokumentach

dotyczących przestrzeni przedmiotowego obszaru. Zakres i metodyka sporządzania prognozy powinny być zgodne ze stanowiskami właściwych organów. Etap ten powinien obejmować także charakterystykę stanu środowiska oraz problemów ochrony środowiska i obszarów N2000 oraz korytarzy ekologicznych.

II. Etap oceny zgodności z innymi dokumentami, polegający na ocenie wewnętrznej zgodności dokumentu, sposobu uwzględnienia w analizowanym dokumencie celów (w szczególności dotyczących ochrony środowiska) sformułowanych w innych dokumentach dotyczących opracowywanego obszaru. Wykonawca powinien w szczególności uwzględnić ustalenia opracowania ekofizjograficznego oraz PZO/PO obszaru N2000.

III. Etap oceny oddziaływania na środowisko, która obejmuje określenie przewidywanych znaczących oddziaływań na poszczególne komponenty środowiska przyrodniczego, ludzi oraz wybrane elementy środowiska „zbudowanego”, oraz na cele i przedmiot ochrony, jak i integralność obszarów N2000 oraz korytarze ekologiczne.

V. Etap konkluzji i wskazań dotyczących zmian projektu dokumentu, stanowiących kluczowe wnioski z przeprowadzonej oceny, zawierające w szczególności charakterystykę oddziaływań i ich istotności (w tym dla gatunków i siedlisk o znaczeniu priorytetowym) oraz odpowiednio propozycje: 1) działań łagodzących; 2) rozwiązań alternatywnych w stosunku do zawartych w ocenianym dokumencie w tym odrębnie dla działań mogących powodować znaczące negatywne skutki dla celów i przedmiotów ochrony oraz integralności i spójności obszarów N2000; 3) działań kompensujących negatywne skutki dla środowiska, a szczególnie dla obszarów N2000; 4) metod monitorowania skutków realizacji ustaleń ocenianego dokumentu planistycznego dla środowiska.

V. Etap podsumowujący, zawierający wnioski z wcześniej przeprowadzonych etapów, przede wszystkim syntetyczny opis stwierdzonych przewidywanych znaczących oddziaływań na środowisko lub ich braku wraz z uzasadnieniem oceny oraz środków zaproponowanych w celu likwidacji, ograniczenia lub kompensacji tych oddziaływań oraz uzasadnienie wyboru tych środków; prognozę kończą streszczenie w języku niespecjalistycznym.

Ukształtowana w powyższy sposób prognoza SOOŚ zostanie następnie na zasadach określonych w odczynie 3.1. poddana opiniowaniu przez organy ochrony środowiska/państwo narażone oraz społeczeństwo. Stosownie, wraz z projektem dokumentu, prognoza SOOŚ przekazana zostanie do uzgodnienia przez RDOŚ – mowa o sytuacji, w której projekt przewidywał będzie ustalenia mogące znacząco negatywnie oddziaływać na integralność obszaru albo spójność sieci N2000.

Kolejny etap wykonywania zamówienia zależy od wyników analizy wniosków/uwag oraz stanowisk organów współdziałających przedstawionych w ramach procedury SOOŚ. Chodzi tutaj w szczególności o propozycje/wymogi w zakresie ochrony obszarów N2000.

W przypadku gdy w postępowaniu nie stwierdzono znaczących negatywnych oddziaływań na integralność/spójność obszarów N2000, ale pod warunkiem

wprowadzenia środków łagodzących innych niż proponowane pierwotnie przez wykonawcę prognozy, zamawiający powinien zobowiązać wykonawcę projektu dokumentu do ich odpowiedniego uwzględnienia.

W przypadku, gdy w postępowaniu stwierdzono znaczące negatywne oddziaływania na integralność/spójność obszarów N2000, a w świetle postępowania SOOŚ wykazano, że analiza wariantowa lub środki kompensacyjne przedstawione przez wykonawcę prognozy są nieadekwatne, zamawiający powinien zobowiązać wykonawcę prognozy do uzupełnienia analizy, a następnie ponowić konsultacje oraz stosownie uzgodnienie z RDOŚ. Ponadto organ prowadzący procedurę planistyczną oraz RDOŚ będą musieli rozstrzygnąć, czy za określonymi ustaleniami planu przemawia nadrzędny interes publiczny. Stwierdzenie negatywne⁵⁵ prowadzić będzie do konieczności modyfikacji przez wykonawcę projektu dokumentu, co pociągnie za sobą również zmiany w ustaleniach prognozy SOOŚ (w szczególności w zakresie oddziaływań skumulowanych). Taka sytuacja również może rodzić konieczność ponownych konsultacji oraz uzgodnienia z RDOŚ, ponieważ potencjalnie zmieni się postać oddziaływania na środowisko.

Ostatnim elementem zamówienia na usługę w zakresie prognozy SOOŚ powinno być pisemne podsumowanie do przyjętego dokumentu wymagane przez art. 55 ust. 3 u.o.o.s. W podsumowaniu tym wykonawca na podstawie całokształtu postępowania SOOŚ powinien sprecyzować trzy zagadnienia:

- 1) uzasadnienie wyboru przyjętego dokumentu w odniesieniu do rozpatrywanych rozwiązań alternatywnych,
- 2) sposób, w jaki zostały wzięte pod uwagę, i zakresie w jakim zostały uwzględnione: a) ustalenia zawarte w prognozie SOOŚ; b) opinie właściwych organów ochrony środowiska oraz inspekcji sanitarnej; c) zgłoszone w ramach udziału społecznego uwagi i wnioski; d) wyniki postępowania transgranicznego;
- 3) propozycje dotyczące metod i częstotliwości przeprowadzania monitoringu skutków realizacji postanowień dokumentu.

Pomimo że art. 55 ust. 3 u.o.o.s. nie wymaga wyraźnie odniesienia się w pisemnym podsumowaniu do uzgodnienia RDOŚ (dokonanego w przypadku znaczących negatywnych oddziaływań na obszar N2000) tego typu odniesienie powinno być w zamówieniu jak najbardziej wymagane.

Jeżeli chodzi o opracowania, które powinien uwzględnić wykonawca przy sporządzaniu prognozy SOOŚ, w zakresie oddziaływań na obszary N2000 będą to głównie te same, co w przypadku zamówienia na opracowania ekofizjograficzne.

Co się tyczy opracowań metodycznych koniecznych do wzięcia pod uwagę przy realizacji zamówienia, sugerujemy odesłanie w OPZ do niniejszego poradnika oraz „Wytucznych metodologicznych dotyczących przepisów artykułu 6 ust 3 i 4 dyrektywy siedliskowej 92/43/EWG – Ocena planów i przedsięwzięć znacząco oddziałujących na obszary N2000”.

Ostatnim z zagadnień koniecznych do omówienia jest problematyka ustalania warunków podmiotowych wykonawcy. Szczegółowe wymogi w tym zakresie stanowi rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 19 maja 2006 r. w sprawie rodzajów dokumentów, jakich może żądać zamawiający od wykonawcy, oraz form, w jakich te dokumenty mogą być składane (Dz.U. nr 87, poz. 605 ze zm.). W świetle wskazanego rozporządzenia w celu potwierdzenia przez wykonawcę niezbędnej wiedzy i doświadczenia oraz dysponowania potencjałem technicznym i osobami zdolnymi do wykonania zamówienia, zamawiający może żądać m.in. wykazu osób, którymi dysponuje lub będzie dysponował wykonawca i które będą uczestniczyć w wykonywaniu zamówienia, wraz z informacjami na temat ich kwalifikacji zawodowych, doświadczenia i wykształcenia niezbędnych do wykonania zamówienia, a także zakresu wykonywanych przez nie czynności. W związku z powyższym sugerujemy określanie następujących warunków podmiotowych:

W przypadku zamówienia na opracowanie ekofizjograficzne wykonawca powinien wskazać do uczestniczenia w wykonywaniu zamówienia osobę lub osoby posiadające alternatywnie: wykształcenie biologiczne, geograficzne lub w zakresie ochrony środowiska. Osoba/y takie powinny posiadać co najmniej 5-letnie doświadczenie w przedmiotowej dziedzinie oraz uczestniczyć w wykonaniu co najmniej 5 opracowań ekofizjograficznych. W przypadku zamówienia na prognozę SOOŚ wykonawca powinien wskazać do uczestniczenia w wykonywaniu zamówienia osobę lub osoby posiadające alternatywnie: wykształcenie biologiczne, geograficzne lub w zakresie ochrony środowiska. Osoba/y takie powinny posiadać co najmniej 5-letnie doświadczenie w przedmiotowej dziedzinie oraz uczestniczyć w wykonaniu co najmniej 5 prognoz SOOŚ.

Należy podkreślić, iż tak sprecyzowane warunki podmiotowe w żaden sposób nie naruszają zasady ochrony konkurencji ponieważ stanowią rękojmię

⁵⁵ Może mieć miejsce w sytuacji, gdy np. w wyniku debaty publicznej nad projektem suikzpg lub mpzp stwierdzono, że za określonymi ustaleniami dokumentu planistycznego nie przemawiają nadrzędne interesy społeczne.

właściwego wykonania zamówienia. Postawione przez zamawiającego kryterium podmiotowe winno bowiem rzeczywiście świadczyć o tym, że wszystkie podmioty je spełniające dają rękojmię należytego wykonania zamówienia, natomiast w stosunku do podmiotów go niespełniających zachodzi prawdopodobieństwo, iż nie będą w stanie zrealizować danego zamówienia (zob. wyrok Sądu Okręgowego w Katowicach z dnia 5

kwietnia 2007 r., Sygn. akt XIX GA 91/07). Jeżeli warunki stawiane przez zamawiającego (a wynikające m. in. z OPZ) znajdują uzasadnienie w świetle celu, jakiemu ma służyć przedmiot zamówienia, to nie może być przyczyną ich podważenia fakt, że nie każda usługa dostępna na rynku może je spełnić (zob. m.in. wyrok Zespołu Arbitrów z dnia 28 czerwca 2000 r., Sygn. akt UZP/ZO/0-602/00).

Literatura

- Assessment of plans and projects significantly affecting Natura 2000 sites. Methodological guidance on the provisions of Article 6(3) and (4) of the Habitats Directive 92/43/EEC, 2001, European Commission, Luxembourg.
- Baksik A., Parusel J.B., Skowrońska K., Wower A., 2008, *Korytarze ekologiczne w województwie śląskim – koncepcja do planu zagospodarowania przestrzennego województwa*, Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Katowice [prezentacja PP].
- Baranowski M., Ciołkosz A., 1996, *CORINE Land Cover – jako podstawa krajowego systemu informacji o terenie*, (w:) *Systemy Informacji Geograficznej. GIS w praktyce*. Centrum Promocji Informatyki, Warszawa, s. 61–65.
- Bartkowski T., 1986, *Zastosowania geografii fizycznej*, PWN, Warszawa.
- Bąkowski T., 2004, *Ustawa planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*. Komentarz, Zakamycze, Kraków.
- Behnke M., Kistowski M., Tyszecki A., *System ocen oddziaływania na środowisko w granicach obszarów Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 w wybranych krajach Unii Europejskiej oraz w Polsce*, Ekokonsult, NFOŚiGW, Gdańsk.
- Bloemmen M., van der Sluis T. (red.), 2004, *European corridors – example studies for the Pan-European Ecological Network*, Alterra-report 1087, Alterra, Wageningen.
- Boć J., Jendrońska J., Górski M., 2001, Komentarz do art. 5 ustawy Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r., Lex Polonica Maxima.
- Cieszewska A., 2004, Model płatów i korytarzy – dyskusja pojęć, (w:) A. Cieszewska (red.), *Płaty i korytarze jako elementy struktury krajobrazu – możliwości i ograniczenia koncepcji*, *Problemy Ekologii Krajobrazu*, T.XIV, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 13–16.
- Pan-European Ecological Networks. Fact Sheet IV – Development of ecological networks, 2007, European Centre for Nature Conservation, Tilburg.
- Forman R.T.T., 1983, Corridors in landscape: their ecological structure and function, *Ekologia (CSSR)*, 2.4.
- Forman R.T.T., 1995, *Land mosaics: the ecology of landscapes and regions*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Forman R.T.T., Godron M., 1986, *Landscape ecology*, Wiley, New York.
- Głowacka I., Fortini-Morawska J., Jakubowski W., Matuskiewicz A., Sobczyński L., Szulczewska B., Zydorowicz T., 1997, *Koncepcja stałego systemu diagnozowania środowiska przyrodniczego Warszawy*. Raport końcowy, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa [maszynopis].
- Górska I (red.), 2004, *Prognoza oddziaływania na środowisko planu zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego*, Biuro Planowania Przestrzennego, Bielsko-Biała.
- Gruszecki K. 2005, *Ustawa o ochronie przyrody*. Komentarz, Zakamycze, Kraków.
- Gruszecki K., 2008, *Ustawa Prawo ochrony środowiska*, Komentarze LEX.
- Guziak R., Jakubiec Z., red., 2006, *Bocian biały Ciconia ciconia (L.) w Polsce w roku 2004*. Wyniki VI Międzynarodowego Spisu Bociana Białego. PTPP „pro Natura”, Wrocław.
- Jędrzejewski W. Nowak S., Stachura K., Skierczyński M., Mysłajek R., Niedziałkowski K., Jędrzejewska B., Wójcik J.M., Zalewska H., Pilot M., 2005, *Projekt korytarzy ekologicznych łączących Europejską Sieć Natura 2000 w Polsce*, ZBS PAN, Białowieża.
- Jędrzejewski W., Nowak S., Kurek R., Mysłajek R., Stachura K., Zawadzka B., 2006, *Zwierzęta a drogi. Metody ograniczania negatywnego wpływu dróg na populacje dzikich zwierząt*, ZBS PAN, Białowieża.
- Kassenberg A., Marek M.J., 1986, *Ekologiczne aspekty przestrzennego zagospodarowania kraju*, PWN, Warszawa.
- Kepel A. (red.), 2008, *Tymczasowe wytyczne dotyczące oceny oddziaływania elektrowni wiatrowych na nietoperze (na rok 2009)*, Porozumienie dla Ochrony Nietoperzy.

- Kistowski M., 1995, *Propozycja zastosowania metody oceny przyrodniczych uwarunkowań ekorozwoju w skali makroregionalnej (na przykładzie Polski północno-wschodniej)*, Przegląd Geograficzny, t.LXVII, z.1–2, s. 71–89.
- Kistowski M., 2000, *Problem oceny wrażliwości środowiska przyrodniczego na antropopresję jako element strategicznych ocen oddziaływania na środowiska*, Problemy Ocen Środowiskowych, nr 3(10), s. 22–28.
- Kistowski M., 2001, *Opracowania ekofizjograficzne a prognozy oddziaływania na środowisko projektów planów zagospodarowania przestrzennego – zagadnienia wstępne*, Problemy Ocen Środowiskowych, nr 2(13), s. 21–28.
- Kistowski M., 2001a, *Zarys koncepcji sporządzania opracowań ekofizjograficznych. Część I*, Problemy Ocen Środowiskowych, nr 4(15), s. 47–56.
- Kistowski M., 2002, *Zarys koncepcji sporządzania opracowań ekofizjograficznych. Część II*, Problemy Ocen Środowiskowych, nr 1(16), s. 52–59.
- Kistowski M., 2002a, *Wybrane aspekty metodyczne sporządzania strategicznych ocen oddziaływania na środowisko przyrodnicze*, Człowiek i Środowisko, T. 26, nr 3–4, s. 55–72.
- Kistowski M., 2003, *Regionalny model zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska Polski a strategie rozwoju województw*, Uniwersytet Gdański, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Gdańsk – Poznań.
- Kistowski M., 2003a, *Metody sporządzania strategicznych ocen oddziaływania na środowisko przyrodnicze*, Problemy Ocen Środowiskowych, nr 2(21), s. 21–32.
- Kistowski M., 2004, *Oceny oddziaływania na środowisko w obszarach Natura 2000 w warunkach polskich na tle doświadczeń Unii Europejskiej*, Problemy Ocen Środowiskowych, nr 1(24), s. 17–24.
- Kistowski M., 2005, *Propozycja metodyczna opracowania prognozy oddziaływania na środowisko projektu planu zagospodarowania przestrzennego województwa. Część I*, Problemy Ocen Środowiskowych, nr 2(29), s. 37–47.
- Kistowski M., 2005a, *Propozycja metodyczna opracowania prognozy oddziaływania na środowisko projektu planu zagospodarowania przestrzennego województwa. Część II*, Problemy Ocen Środowiskowych, nr 3(30), s. 41–55.
- Kistowski M., 2006, *Wybrane problemy metodyczne sporządzania ocen oddziaływania na środowisko w obszarach Natura 2000 i ich sąsiedztwie, (w:) Zarządzanie zasobami przyrody na obszarach Natura 2000 w Polsce*, T. Chmielewski (red.), Wyd. Akademii Rolniczej w Lublinie, s. 81–89.
- Kistowski M., 2006a, *Wpływ programów ochrony na środowisko przyrodnicze. Ocena jakości i eko-innowacyjności programów ochrony środowiska województw opracowanych w latach 2001–2005*, Studia nad Zrównoważonym Rozwojem Tom III, Komitet „Człowiek i Środowisko” przy Prezydium PAN, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk – Warszawa.
- Kistowski M., 2009, *Korytarze ekologiczne w ocenach oddziaływania na środowisko planów zagospodarowania przestrzennego szczebla krajowego i regionalnego (w:)*, W. Jędrzejewski (red.), *Wdrażanie koncepcji korytarzy ekologicznych w Polsce*, ZBŚ PAN, Białowieża.
- Kistowski M., 2009a, *Problemy zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich – między rozkwitem, peryferyzacją a degradacją*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa [maszynopis].
- Kistowski M., Staszek W., 1999, *Poradnik do opracowania gminnego i powiatowego programu zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska*, WOŚiR Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego, Gdańsk.
- Kozłowski J., 1974, *Analiza progowa*, Prace własne IKŚ, PWN, Warszawa.
- Krajowa strategia ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań na lata 2007–2013, 2007, Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- Kudelska D., Cydzik D., Soszka H., 1992, *Wytyczne monitoringu podstawowego jezior*, PIOŚ, Warszawa.
- Liro A., red., 1995, *Koncepcja krajowej sieci ekologicznej ECONET-POLSKA*, Fundacja IUCN Polska, Warszawa.
- Mitchell-Jones A. J., Bihari Z., Masing M. & Rodrigues L., 2007, *Protecting and managing underground sites for bats*. EUROBATS Publication Series No. 2, UNEP/EUROBATS Secretariat, Bonn, Germany.
- Pchałek M., Juchnik A., 2007, *Proces inwestycyjny przedsięwzięć liniowych na obszarach cennych przyrodniczo – kontekst prawny*, [w:] *Inwestycje na obszarach chronionych*, Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Komunikacji Rzeczypospolitej Polskiej, Słubice-Garbicz, s. 59 i nast.
- Prognozowanie skutków przyrodniczych planu zagospodarowania przestrzennego. Poradnik metodyczny, 1998, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Kraków.
- Radecki W., 2008, *Przepławki dla ryb*, Wędkarz polski, nr 2, s. 69.
- Richling A., 1992, *Kompleksowa geografia fizyczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Richling A., Solon J., 1994, *Ekologia krajobrazu*, Wyd. naukowe PWN, Warszawa

Rodrigues L., Bach L., Dubourg-Savage M.-J., Goodwin J. & Harbusch C., 2008, Guidelines for consideration of bats in wind farm projects. EUROBATS Publication Series No. 3, UNEP/EUROBATS Secretariat, Bonn, Germany.

Solon J., 2009, *Korytarze ekologiczne – podobieństwa i różnice w skali wewnątrzkrainowej i ponadregionalnej*, (w:) W. Jędrzejewski (red.), *Wdrażanie koncepcji korytarzy ekologicznych w Polsce*, ZBS PAN, Białowieża.

Therivel R., 2004, Strategic Environmental Assessment in Action, Earthscan, London, Sterling, VA.

Uwarunkowania przyrodnicze w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Materiały z konferencji w Łodzi, 1998, Towarzystwo Urbanistów Polskich, Warszawa – Łódź.

Wytyczne metodologiczne dotyczące przepisów artykułu 6 ust 3 i 4 dyrektywy siedliskowej 92/43/EWG – *Ocena planów i przedsięwzięć znacząco oddziałujących na obszary Natura 2000*”, Komisja Europejska, DG Środowisko, Biuro Publikacji Urzędowych Wspólnot Europejskich 2002, Luksemburg [wersja polska, WWF 2005, Warszawa].

Zarządzanie obszarami Natura 2000. Postanowienia artykułu 6 dyrektywy „siedliskowej” 92/43/EWG, 2000, European Communities, Luxembourg [wersja polska, WWF 2007, Warszawa].

Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości

C-57/89, (Rec.1989,p.2849).
 C-355/90, (Rec.1993,p.I-4221).
 C-312/93, (Rec.1995,p.I-4599)
 C-157/96, (Rec.1998,p.I-2211).
 C-166/97, (Rec.1999,p.I-1719).
 C-78/98, (Rec.2000,p.I-3201).
 C-96/98, (Rec.1999,p.I-8531).

C-103/00, (Rec.2002,p.I-1147).
 C-117/00, (Rec.2002,p.I-5335).
 C-127/02, (Rec.2004,p.I-7405).
 C-182/02, (Rec.2003,p.I-12105).
 C-209/02, (Rec.2004,p.I-1211).
 C-6/04, (Rec.2005,p.I-9017).
 C-239/04, (Rec.2006,p.I-10183).
 C-518/04, (Rec.2006,p.I-42,Summ.pub.).
 C-60/05, (Rec.2006,p.I-5083).
 C-244/05, (Rec.2006,p.I-8445),
 C-304/05, (Rec.2007,p.I-7495).
 C-186/06, (Rec.2007,p.I-12093).

Opinie Rzeczników Generalnych

Opinia z dnia 21 sierpnia 2006r., Leger, w sprawie C-183/2005.
 Opinia z dnia 3 maja 2007 r., Sharpston, w sprawie C-388/2005.

Opinie Komisji Europejskiej

Opinia z dnia 18 kwietnia 2000 r., Muhlenberger, C(2000)1079.
 Opinia z dnia 24 kwietnia 2003 r., Truppbach, C(2003)1303.
 Opinia z dnia 24 kwietnia 2003 r., Bochnia, C(2003)1309.
 Opinia z dnia 14 maja 2004 r., La Brena, C(2004)1797.

Orzecznictwo sądów i organów krajowych

Wyrok WSA w Warszawie z dnia 7 maja 2004 r., sygn. IV SA 4505/2003, niepubl.
 Wyrok WSA w Białymstoku z dnia 5 maja 2007 r., sygn. II SA/Bk 77/07, opubl: ONSA i WSA 2008, Nr 6, poz. 109, s. 152.
 Wyrok Sądu Okręgowego w Katowicach z dnia 5 kwietnia 2007 r., sygn. akt XIX GA 91/07, niepubl.
 Wyrok Zespołu Arbitrów z dnia 28 czerwca 2000 r., sygn. akt UZP/ZO/0-602/00, niepubl.

LISTA PODRĘCZNIKÓW WYDANYCH NA TEMAT MIĘDZYSEKTOROWEGO ODDZIAŁYWANIA PROGRAMU NATURA 2000

- Korzyści dla rolnictwa wynikające z gospodarowania na obszarach Natura 2000
- Natura 2000 a gospodarka wodna
- Natura 2000 w leśnictwie
- Natura 2000 w ocenach oddziaływania przedsięwzięć na środowisko
- Natura 2000 w planowaniu przestrzennym – rola korytarzy ekologicznych

Ogónoeuropejska sieć ekologiczna NATURA 2000 tworzona jest w celu zachowania przyrodniczego dziedzictwa naszego kontynentu. Podstawą jej tworzenia i funkcjonowania są przepisy dyrektywy Rady EWG o ochronie dziko żyjących ptaków, zwanej potocznie dyrektywą ptasią oraz dyrektywy Rady EWG o ochronie naturalnych siedlisk oraz dziko żyjącej flory i fauny, zwanej dyrektywą siedliskową.

Jej podstawowym celem jest ochrona różnorodności biologicznej na obszarze państw członkowskich Unii Europejskiej. Ochrona ta ma polegać między innymi na zachowaniu lub odtworzeniu rzadkich i zagrożonych wyginięciem siedlisk przyrodniczych, populacji gatunków roślin i zwierząt oraz ich ostoi, reprezentatywnych dla poszczególnych regionów biogeograficznych na terenie Wspólnoty.

Ich ochrona odbywa się m.in. poprzez wyznaczenie sieci Natura 2000, a w jej ramach utworzenie sieci Specjalnych Obszarów Ochrony Siedlisk ustanawianych na podstawie dyrektywy siedliskowej i Obszarów Specjalnej Ochrony Ptaków, powołanych zgodnie z zaleceniami dyrektywy ptasiej. Jednocześnie te dyrektywy uznają, iż ochrona różnorodności biologicznej powinna dokonywać się z uwzględnieniem interesów społeczności lokalnych oraz przy udziale i współpracy wszystkich zainteresowanych stron.

Podręczniki, które Państwu przekazujemy powstały w ramach projektu współpracy bliźniaczej pomiędzy Polską i Hiszpanią, przy dużej pomocy hiszpańskich ekspertów i zaangażowaniu powstałych w tym celu Grup Roboczych. Podręczniki te mają za zadanie przybliżyć problemy i sposób ich rozwiązywania, z którymi będziemy się spotykać podczas prowadzenia działalności na cennych przyrodniczo obszarach. Mamy jednocześnie nadzieję, że podręczniki te przyczynią się do wdrożenia zasady rozwoju zrównoważonego, który przyniesie oczekiwane korzyści ekonomiczne, nie stwarzając przy tym ryzyka dla zachowania i przetrwania zasobów przyrodniczych.

Oddajemy także do Państwa dyspozycji dodatkowe materiały, które zamieszczone są na dołączonej do podręcznika płycie. Znajdują się tam zarówno załączniki do poszczególnych podręczników, jak i zestaw prezentacji i materiałów informacyjnych dotyczących sieci Natura 2000, które powstały w ramach poprzednio realizowanych projektów.

ISBN 978-83-89994-06-6

